

Діти і війна:

сучасний вимір

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
УКРАЇНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ЦЕНТР
НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ, КРАЄЗНАВСТВА
І ТУРИЗМУ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ
ДЕПАРТАМЕНТ НАУКИ І ОСВІТИ
ХАРКІВСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ ДЕРЖАВНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ
КОМУНАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«ХАРКІВСЬКА ОБЛАСНА СТАНЦІЯ ЮНИХ ТУРИСТІВ»
ХАРКІВСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ РАДИ**

**Матеріали Всеукраїнської краєзнавчої конференції
учнівської молоді
«Діти і війна: сучасний вимір»**

Харків -2022

Матеріали Всеукраїнської краєзнавчої конференції учнівської молоді «Діти і війна: сучасний вимір», присвяченої Міжнародному Дню захисту дітей. [упорядники: Кривопуста А.Б., Павелко І.В., Пристюк Н.П., Скриль І.А.] Х.: 2022. – 166 с.

У збірці представлені матеріали, зібрані учасниками Всеукраїнської конференції учнівської молоді **«Діти і війна: сучасний вимір»**.

Автори робіт свідомо та правдиво описали всі події, з якими вони зіткнулися у часи військової агресії, висловили свою переконливу позицію щодо Перемоги Збройних сил України над російськими окупантами.

Видання буде корисним учням, педагогам, науковцям, усім, хто не байдужий до сучасної історії України.

Фото обкладинки з альбому «Діти війни» Дмитра Муравського.

Роботи подані в авторській редакції.

Упорядники: Кривопуста А.Б., керівник гуртків, методист Комунального закладу «Харківська обласна станція юних туристів» Харківської обласної ради, Павелко І.В., методист Комунального закладу «Харківська обласна станція юних туристів» Харківської обласної ради, Пристюк Н.П., керівник гуртків-методист Комунального закладу «Харківська обласна станція юних туристів» Харківської обласної ради, Скриль І.А., завідувачка краєзнавчого відділу Комунального закладу «Харківська обласна станція юних туристів» Харківської обласної ради.

Відповідальна за випуск: Редіна В.А., директор Комунального закладу «Харківська обласна станція юних туристів» Харківської обласної ради.

Діти і війна – страшне словосполучення, яке не повинно існувати на Землі, свідомість відмовляється його використовувати. Але в нашій державі це реальність, яка триває вже 8 років, починаючи з 2014.

1 червня ми відзначили Міжнародний День захисту дітей. Вперше це відбувалось в умовах широкомасштабної військової агресії, розв'язаної путінською росією проти України. А 4 червня - День вшанування пам'яті дітей, які загинули внаслідок збройної агресії російської федерації проти України. Він був установлений Постановою Верховної Ради України від 1 червня 2021 року із урахуванням того, що з 2014 року на території Донецької, Луганської та інших областей внаслідок збройної агресії та інших дій держави-агресора проти України загинуло понад 260 дітей.

Загалом, станом на ранок 04 липня 2022 року щонайменше 989 дітей постраждали в Україні внаслідок повномасштабної збройної агресії російської федерації. Ці цифри не остаточні, оскільки триває робота з їх встановлення в місцях ведення активних бойових дій, на тимчасово окупованих та звільнених територіях.

Страшні події у Бучі, Гостомелі та інших містах Київської області, у м. Маріуполь, Луганській, Донецькій, Харківській, Сумській, Чернігівській, Херсонській, Миколаївській, Одеській, Житомирській областях дають розуміння, що постраждалих та загиблих дітей значно більше. Постійні обстріли будинків та вулиць багатьох міст та селищ України, руйнування закладів освіти та медичних закладів, перешкодження та розстріл гуманітарних коридорів, використання заборонених видів озброєння, жорстоке поводження та тортури на окупованих територіях – реальність сьогодення. Страшно фіксувати та описувати безліч воєнних злочинів російських військових, через які страждають абсолютно всі, в тому числі і діти. Страшно розуміти, що наслідки війни – це також сирітство, проблеми із здоров'ям, психічні травми та стрес дітей.

Наша мета сьогодні розказати та показати правду про війну очима дітей. На конференцію надійшла 71 робота з 17 областей України. Автори робіт правдиво розкрили події, з якими вони зіткнулися у часи військової агресії, висловили свою переконливу позицію щодо Перемоги Збройних сил України над російськими окупантами. Збір та узагальнення таких даних необхідний для усвідомлення масштабів проблем і кроків, які варто робити перш за все для їх вирішення.

ЗМІСТ

Абрамов Артем. ВІЙНА 24.02.2022
Александров Іван. МОЇ СПОГАДИ ПРО ПЕРШИЙ МІСЯЦЬ ВІЙНИ
Андрєва Аліна. ГЕРОЙ НАШОГО ЧАСУ - МАКСИМ СЕРГІЙОВИЧ
ПРЕСНЯКОВ
Бабіна Крістіна. МРІЇ ПРО МИР...
Батицька Юлія. ВІЙНА...
Бердес Софія. ДИТИНСТВО ОБПАЛЕНЕ ВІЙНОЮ: УКРАЇНСЬКІ ДІТИ 2022
Білька Ангеліна. ЄДНАЙМОСЯ ЗАРАДИ МИРУ
Бойко Анна. ДИТИНСТВО, ЯКЕ ПЕРЕВЕРНУЛА ВІЙНА В УКРАЇНІ
Бондарчук Мирослава. БІЛЬ ВІЙНИ
Бояринова Тетяна. ПОБАЧИТИ І ОБІЙНЯТИ БАБУСЮ
Булига Святослав. ОКУПОВАНЕ ДИТИНСТВО
Варава Марк. ВТЕЧА ІЗ ПЕКЛА
Вертелецька Міла. ВКРАДЕНЕ ДИТИНСТВО
Вихованці гуртка «Історичне краєзнавство» КЗ «Запорізький обласний центр
туризму і краєзнавства, спорту та екскурсій учнівської молоді» Запорізької
обласної ради. ВИ ЧУЄТЕ – Я ВСЕ ЩЕ ВІРЮ!
Вотінцева Поліна. ВЩЕ НЕНАРОДЖЕНИХ ВЖЕ Є ВКРАЇНА-МАТИ
Герус Богдана. ЖИТТЯ У ВІЙНІ
Годованець Яна. ВІЙНА – БІЛЬ ДЛЯ КОЖНОЇ ДИТИНИ
Головінов Оскар. КЛЯТА ВІЙНА!
Горелик Аліса. ДІТИ І ВІЙНА: МІЙ ВИМІР
Горшкова Аліна. ВІЙНА ОЧИМА ДІТЕЙ
Грищенко Денис. ВІЙНА ОЧИМА ДІТЕЙ
Гуслев Всеволод. ДІТИ І ВІЙНА: СУЧАСНИЙ ВИМІР
Дрогомирецька Анастасія. ЇХНЕ ЖИТТЯ – ЧАСТИНКА ВЕЛИКОЇ ІСТОРІЇ,
ВЕЛИКОГО НАРОДУ
Дубровська Катерина. ДІТИ І ВІЙНА
Живолуп Євдокія. СПОГАДИ, СПЛЮНДРОВАНІ ВІЙНОЮ
Жук Вікторія. ВІЙНА ОЧИМА ДІТЕЙ
Івасюк Владислав. ДІТИ І ВІЙНА – СУЧАСНИЙ ВИМІР
Кайнара Євгенія, Хавченко Дмитро. СЕРЦЯ, ОБПАЛЕНІ ВІЙНОЮ
Карапка Марія-Анастасія. ДІТИ І ВІЙНА: СУЧАСНИЙ ВИМІР
Карпова Еліза. Я – МАЙБУНЄ УКРАЇНИ
Ковальчук Діана. СИЛЬНА ДУХОМ ВСУПЕРЕЧ ОБСТАВИНАМ
Колонтаєвська Мілана. МИ ХОЧЕМО МИРУ!
Коновалова Вікторія. ПОДІЇ НА СХОДІ УКРАЇНИ 2014 РОКУ В ДИТЯЧИХ
СПОГАДАХ
Красильников Андрій. ПЕРЕВЕРНУТЕ ДИТИНСТВО
Кузнєцова Неллі. ТРОСТЯНЕЦЬКИЙ ПАЛАЦ ДІТЕЙ ТА ЮНАЦТВА: ЧЕРЕЗ
ОКУПАЦІЮ ДО ВІДНОВЛЕННЯ
Кульган Мар'ян. ПРАВНУК КИРИЛА ОСЬМАКА – КИРИЛО ШОЛОМ
Ландик Мирослава. ПРО СТРАШНЕ СЬОГОДЕННЯ І МРІЇ...
Лижов Андрій, Селянко Анна, Басанський Віталій. НЕВЖЕ ВІЙНА?..
Ломонос Софія. ПОВЕРНЕМОСЬ ДОДОМУ, ЩОБ ЖИТИ Й ЛЮБИТИ...
Малюга Олександр. НЕСПОДІВАНО ПРИЙШЛА ВІЙНА...РОЗДУМИ
Мендюра Олександр. ВІЙНА...ЧОМУ?
Мернов Дмитро. ДІТИ МРІЮТЬ ПРО МИР
Моїсєєнко Аліна. (НЕ) ДИТЯЧІ ІСТОРІЇ ВІЙНИ
Нагібіна Єлизавета. ДІТИ І ВІЙНА: СУЧАСНИЙ ВИМІР. СПОГАДИ
Новицька Тетяна, Мірошніченко Анастасія, Усенко Анна. ДИТЯЧІ ДОЛІ
ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ ВІЙНИ

Носова Таїсія. ВІЙНА В ДОЛЯХ ДІТЕЙ
Павлюк Богдан, Бакалина Лілія, Різник Владислава. ДІТИ, ЯКІ ВИМУШЕНІ
ПРОЖИВАТИ У «СІРІЙ ЗОНІ»
Пацкова Юлія. ВІЙНА У СЕРЦІ
Перепелиця Дарія. Є У МЕНЕ МРІЯ НЕВЕЛИЧКА: ЩОБ КОЛИ ПРОКИНУСЬ –
НЕ БУЛО ВІЙНИ...
Петросянц Катерина. ВІЙНА. МОЇ СПОГАДИ
Повх Юстина. ВІЙНА ОЧИМА ДІВЧИНКИ - ПЕРЕСЕЛЕНКИ
Подерня Дарина. ВІЙНА ОЧИМА ДІТЕЙ
Подольнчук Серафим. ЦІЛИТЕЛІ СОЛДАТСЬКИХ ДУШ (ВІЙСЬКОВІ
КАПЕЛАНИ)
Пономаренко Катерина. ВІД МИРУ ДО ВІЙНИ-ОДИН КРОК
Пронженко Даниїла. ВПД - РЕАЛІЇ НАШОГО СЬОГОДЕННЯ
Романченко Олександра. НАВЧАННЯ В УМОВАХ ВІЙНИ: ПРОБЛЕМИ І
МОЖЛИВОСТІ
Рубцова Віолетта. ДІТИ І ВІЙНА. МІЙ ВИМІР
Савран Володимир, Дергачова Лідія. НАДАННЯ ДОПОМОГИ ДІТЯМ ПІДЧАС
ВНУТРІШНІХ ПЕРЕМІЩЕНЬ НА ПЕРІОД ВІЙНИ ВЛАДОЮ ПЕТРИКІВЩИНИ,
ВИВЧЕННЯ РІВНЯ ПСИХОЛОГІЧНИХ СТАНІВ ПЕРЕМІЩЕНИХ ДІТЕЙ
Сагач Софія. ВІЙНА ТА ПОКАЛІЧЕНІ ДОЛІ ДІТЕЙ
Сахно Максим. ВІЙНА. МОЇ СПОГАДИ
Свириденко Юлія. ВІРШІ
Супрун Маргарита. ДІТИ І ВІЙНА. НАВІЩО?
Тімонін Іван. ВІЙНОЮ ЗРУЙНОВАНІ МРІЇ
Товста Марія. ЦІ ОЧІ БАЧИЛИ ВІЙНУ ТА БАЧИТИМУТЬ ПЕРЕМОГУ
Тюфякіна Єлизавета. ВТРАЧЕНЕ ДИТИНСТВО
Усенко Діана. ОРГАНІЗАЦІЯ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ НА ТИМЧАСОВО
ОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЯХ УКРАЇНИ
Філіпська Вікторія. МИ Є НАРОД, ЯКОГО ПРАВДИ СИЛА
Чайка Альбіна. ВІЙНА НЕ ДЛЯ ДІТЕЙ
Черненко Сергій. ДЕНЬ, КОЛИ ДЛЯ ТЕБЕ ПОЧАЛАСЯ ВІЙНА
Юр'єва Дарина. ЧИ МОЖЛИВЕ ЩАСТЯ У ЧАСИ ВІЙНИ?
Ярмола Дар'я, Кошлай Софія. ДІТИ ВІЙНИ: ПАРАЛЕЛІ ПОКОЛІНЬ

ВІЙНА 24.02.2022

Абрамов Артем, учень 3 класу Березівської філії (гімназії)
КЗ «Пісочинський ліцей Пісочинської селищної ради Харківського району Харківської області», вихованець історико-красознавчого гуртка
КЗ «Харківська обласна станція юних туристів» Харківської обласної ради.
Керівники: **Дяконова Ольга Миколаївна**, вчитель початкових класів,
Кривоустова Алла Борисівна, керівник гуртка

В суботу ми повинні були йти сім'єю в кіно. Вихідні разом-це так по особливому. Але...

Мене розбудив мамин будильник. Мама вже не спала. Батьки були одягнені і збентежені. Напружено дивились один на одного. Я не зрозумів чому мене не збирають до школи, не роблять сніданок. Запитав. Мама підійшла до мене, обняла. Тихо так сказала майже пошепки: «В країні почалась війна. Поки в школу не будеш ходити».

Що таке війна я тоді і гадки не мав. Телефони батьків не змовкали. То вони дзвонили, то їм. Тато увімкнув телевизор, слухав новини, читав їх ще й в телефоні. І кожного разу батьки розповідали що відбувається. Куди потрапила ракета і скільки людей загинуло. Мені було моторошно. У мами трусились руки, але вона намагалася посміхатися.

Перші дні війни були самими тяжкими. Ми не знали чи є в нашому селищі бомбосховище, тому сиділи в погребі. Там було дуже страшно. Ні світла, ні зв'язку на телефоні. Та суцільний холод. Ми майже не розмовляли один з одним, прислухалися як свистять ракети. Бачили на небі сліди від них. Я тоді заплакав. Вперше. Не від страху навіть. А від безпорадності. Що ніхто не може це зупинити. Наш такий сучасний світ похитнувся.

Мамі всі її подруги пропонували покинути країну. Але вона казала їм що вірить в те, що нас не окунують і що їй страшніше покидати дім ніж бути у ньому.

Минув тиждень. Потім другий. Жахливий втрачений час дитинства, який я провів, бігаючи з дому в погріб і навпаки. Багато хто з наших знайомих поїхав. А ми ні. Я переніс ці випробування. Я живу. Я цілий. Я бачу небо і сонце. Поряд мої батьки. Зараз це найголовніше.

Наше місто Харків-герой. Воно поранене. Але не зломлене. Як закінчиться війна - ми все відбудуємо. Я вірю що перемога вже близько.

МОЇ СПОГАДИ ПРО ПЕРШИЙ МІСЯЦЬ ВІЙНИ

Александров Іван, учень 8 класу Роганського ліцею
Роганської селищної ради Харківської області
Керівники: **Істоміна М.В.**, вчитель Роганської гімназії Роганської селищної ради;
Пушкар І.І., керівник гуртків Комунального закладу
«Харківська обласна станція юних туристів» Харківської обласної ради

Війна в Україні ще не закінчилась, але деякі події перших днів війни, які викликали великі емоційні потрясіння, стають у пам'яті не такими яскравими. Тому хочеться основні події закарбувати на папері.

23 лютого був день народження моєї сусідки Ані. Ввечері ми на вулиці біля будинку смажили сосиски, хліб і маршмелоу. У всіх був добрий святковий настрій. Після свята я спокійно ліг спати, а прокинувся від криків на вулиці та вибухів. На мій телефон почали приходити повідомлення від однокласників про вибухи на аеродромі в Чугуєві та на території ракетної військової частини, яка знаходиться недалеко від мого селища.

Однокласник, який жив біля ракетної військової частини почав писати що їх бомблять. Я виглянув у вікно і побачив, що військові залишили біля Будинку Культури відстріляні ракетниці - так я вперше побачив справжню зброю. Враховуючі поведінку військових ми зрозуміли, що деякі військові розгублені бо напад для них був також несподіванкою.

Зразу ж керівництво селища почали перелаштовувати підвал Будинку Культури під бомбосховище - стягували лавочки, стільці та пуфи. Перші декілька ночей у бомбосховищі ночували до 200 мешканців сусідніх будинків. Так склалось, що наше селище було

розташоване якраз між українськими і рашистськими військами, тому весь час було під обстрілами.

27 лютого, десь о 15:00, підірвали високовольтну лінію - у селищі зникло світло, а потім і вода, бо перестали працювати насоси водонапірної башти.

Усі жителі сусідніх будинків сиділи в підвалі майже не виходячи з нього, бо вибухи чути було все ближче і ближче. Усі боялися, щоб снаряди не потрапили в клуб. А я в цей час спокійно сидів і грав у настільні ігри з друзями, бо ще не розумів небезпеки, яку несе війна. Сидячи у бомбосховищі нам здавалося, що вибухи лунають все ближче і ближче до клубу. Після обстрілу усі вийшли подивитися на вулицю чи вціліли наші будинки - все було ціле. За відсутності світла стало складно отримувати якусь інформацію про події у країна і Харкові бо зарядку телефонів берегли для термінового зв'язку з рідними, та і мобільний Інтернет складно було піймати. І тут ми раптово стикнулись з першою дезінформацією. Нам сказали, що Харків здався, але наступного дня, на нашу радість, цю інформацію спростували.

Через пару днів після зникнення світла, до клубу привезли генератор, але його потужності не вистачало для зарядки такої кількості, тому вирішили ставили телефони по черзі на зарядку. Потім привезли більш потужний генератор і після цього кожного дня його стали включати лише на одну годину (бо економили паливо, на якому він працював) і жителі селища приходили заряджати телефони, ліхтарики, повербанки і так далі.

За відсутності світла і опалення (однією з перших ракет, які влучили по селищу, була розбита селищна котельня) у клубі намагались організувати гарячий чай і їжу для тих хто переховувався у його підвалі. Мій будинок стоїть в 100 метрах від клубу і у нас була газова плита. Ми гріли чайники, коли було холодно, і носили до клубу окріп в чайниках і термосах.

Одного дня ми з татом вирішили сходити на джерело і набрати води. На півдорозі до джерела, селище почали бомбити. Ми впали на сніг і я побачив як снаряди падали все ближче і ближче але потім все затихло і я зрозумів, що у мене бажання пропало іти на джерело і ми побігли в клуб у підвал. Після цього обстрілу люди з підвалу почали збирати речі і евакуйовуватись з селища. Деякі люди взагалі покидали речі і почали тікати на Даманськ де розташовується сільськогосподарський університет і де більш потужне бомбосховище. Обстріли селища відбувались кожного дня.

Одного дня касетними мінами обстріляли центр селища. Декілька мін впало в 20 метрах від мого дому на дитячій площадці та на дорозі між клубом і моїм будинком. Я в момент вибуху стояв біля вікна і коли почув свист, то впав на підлогу. Потім почув дзвін розбитого скла - хвилиною у нас вибило шибки. Ми, разом з батьками, вибігали з дому і побігли у підвал клубу. В середині мене все калатало, батьки теж дуже нервувалися і коли я прийшов у клуб я випив 4 таблетки валеріанки настільки мені було страшно це не передати словами. Саме в цей момент я ЗРОЗУМІЩО ТАКЕ ВІЙНА

Одного дня неперервно вибухи тривали десь близько 30 хвилин і нам у підвалі здавалось, що падають снаряди зовсім близько. Коли все затихло і всі повиходили з підвалів, і дуже зраділи, що всі наші будинки цілі. Значно пізніше ми зрозуміли, що наше селище знаходиться на лінії фронту – з одного боку стріляли через нас ЗСУ, а іншого боку стріляли і відповідь по ЗСУ і обстрілювали наше селище окупанти.

2 березня вранці привезли потужний генератор за допомогою якого хотіли підключити насоси водонапірної башти і відновити водопостачання селища. Але вже в обід влучне попадання російської ракети в цент його зруйнувало. Загиною двоє електриків. Це були перші мирні жертви в нашому селищі. Пізніше, коли шок від смертей пройшов, ми проаналізували те, що відбулось і прийшли до висновку, в деякій мірі самі жителі селища можуть бути в цьому винні. Як тільки почались роботи по підключенню генератора, жителі почали «радісно» почали дзвонити рідним, писати повідомлення про відновлюючі роботи. Можливо, ворог прослуховував дзвінки, бо влучання в генератор було дуже прицілним. Значно пізніше, уже після звільнення сусіднього селища від окупантів, ми дізнались, що там розташовувала ворожа установка, яка глушила мобільний зв'язок, а отже могла і прослуховувати наші розмови.

Потроху ми стали звикати до воєнного життя в селищі. Десь в середині березня був тихий день я сидів на лавочці біля клубу та читав книгу як раптом я почув свист, а потім вибух. Мене трохи відкинуло вибуховою хвилею і коли я трохи оговтався, то побачив у 100 від мене хмару пилу, яка піднімалась з двору дитсадка, а коли повернувся - побачив дим який йшов з крайнього будинку. Це був прильот ракет. Мене почало трусити від страху, я не міг рушити. А потім всі повибігали з клубу в паніці і страху, підійшли до паркану дитсадка подивитися що трапилося. У дворі дитсадка з землі тирчав велика труба – хвіст ракети діаметром до 30 см. Голова селищної ради визвала саперів і коли вони прибули то сказали, що ракета безпечна, але щоб витягти її потрібен буде трактор, бо у землю вона увійшла метри на 2. У будинку сапери знайшли велику дірку у стелі та двигун ракети. День був не спокійним і вночі я не міг заснути тому що було страшно. І такі страшні дні продовжувались до кінця березня, доки війська ЗСУ не вибили окупантів з сусіднього селища і фронт передвинувся північніше нашого селища.

Обстрілювати селище перестали, але прильоти ракет продовжується. За два місяці в селище вже було три прильоти ракет і були поранені. Обстрілів поменшало, але залишились матеріальні свідки обстрілів – залишки різних боєприпасів, якими обстрілювали селище. Я вже назбирав стільки гільз та уламків, що мені цього вистачить щоб відкрити власний невеличкий музей. І мені буде що розповісти і що показати моїм однокласникам які перебували в евакуації.

ГЕРОЙ НАШОГО ЧАСУ - МАКСИМ СЕРГІЙОВИЧ ПРЕСНЯКОВ

Андрєєва Аліна, учениця 10 класу, ЗОШ №1, гурток «Юні екскурсоводи»,
Донецький обласний центр туризму та краєзнавства учнівської молоді
Керівник: **Людмила Леонідівна Мірошніченко**, керівник гуртка «Юні екскурсоводи»,
Донецький обласний центр туризму та краєзнавства учнівської молоді

Святе Письмо говорить, що спочатку Бог розселив людей по всьому світу і кожному народу дав землю. Богом дана земля є святою і рідною. Тому її захист – це найперший обов'язок кожного народу.

Для українців такою землею є Україна. Вона полита потом і кров'ю

сотень поколінь наших працелюбних і героїчних предків, які зберегли для нас нашу солов'їну мову, а нас самих наділили веселою вдачею, співучістю, працьовитістю та високою мораллю.

Ми можемо пишатися мальовничою природою, родючою землею, лагідним кліматом, безліччю корисних копалин і неповторної краси краєвидами.

Головне, що ми сьогодні маємо усвідомити: ми не прибульці на цій землі, наші предки її ні в кого не відбирали, ми, українці, на своїй землі і маємо таке глибоке коріння, що його не вирвати ніякими силами.

Найкращі з кращих падають від куль,

Грудьми своїми землю прикривають

Сумним набатом в селах і містах

Звучать слова: «Герої не вмирають!»

З березня 2014 року наша країна знаходиться в стані неоголошеної війни. Багато страждань випало на долю нашого народу за цей час. Але він проявив свій незламний дух...

Ще зовсім недавно ми не знали багато слів, пов'язаних із війною. Ще зовсім недавно ми не особливо звертали увагу на слова «Слава Україні! – Героям слава!»

Нині вони перестали бути тільки вітанням, а набули нового реального, непідробного і святого змісту. Нині це віддання великої шани тим, хто у напружений, найкритичніший і найважливіший момент життя нашої країни не відступив і пожертвував собою заради своєї Батьківщини.

Вісім років уже триває війна на Україні, яка забрала тисячі життів і ще більше людських доль зруйнувала. Пам'ятати усіх, кого ворожі обстріли навіки вирвали з обіймів рідних, — обов'язок українців. 29 серпня указом Президента визначено як День пам'яті

захисників України, які загинули в боротьбі за незалежність, суверенітет і територіальну цілісність України.

Неправда, що герої не вмирають. Їх полягло в донбаських степах уже надто багато. Не вмирає пам'ять про них, яку ми маємо плекати із вдячністю за можливість жити під мирним небом. Своїми грудьми вони закрили країну від ворожих «градів», і наш обов'язок перед ними — зробити все, щоб ці тисячні жертви не були марними.

23 роки Україна не знала війни. Наш народ пишався тим що у буремні 90 – ті, Україні вдалося зберегти мир. Але війна не обійшла нашу державу тепер. Наразі вже точно зрозуміло, ці слова адресовані, і ні в кого немає сумнівів, що ці герої – хлопці що зі зброєю в руках захищають крихкий східний кордон України, лікарі які в мирний час повертають поранених в АТО з того світу, волонтери на плечах яких тримається наша армія.

Коли перед очима кадри з новин, фото поранених та загиблих героїв, дивлячись їм у вічі, ми розуміємо, що вислів «душу й тіло ми положим за нашу свободу» став для сучасної історії української нації не просто словами з гімну, це стало станом душі.

Тим, хто в боротьбі за волю і кращу долю України не дожив до сьогоднішнього дня, спить у незнаних і безіменних могилах – присвячується!

Цвіт нашого народу, славним синам і донькам, які у розквіті сили віддали свою молодість, і, найдорожче, життя – присвячується ця стаття!

Сьогодні, ми в скорботі схилиємо низько голови перед пам'яттю людей різного віку, яких було вбито у мирний час ХХІ століття.

Навчитися воювати – нескладно. Проте бути солдатом – це значить мати дух солдата. Солдат без душі – кілер. Солдат з душею – воїн. У війні за незалежність України народилася нова незалежна нація, яка має творити свою незалежну культуру та історію. Ми маємо жити в системі координат, яка зрозуміла для нас. Серед символів, які мають значення та торкаються серця.

Ці душі – світле воїнство, котре постало, наче як з порожнечі. Але насправді воно постало з високих могил нашої древньої землі. Шляхетні воїни давнини переродилися в простих наших сусідів та друзів – студентів, фермерів, підприємців.

Ці люди – наша нова аристократія, наша шляхта. Так, вона різна. Часом земельно-груба, часом виховано-тендітна, а часом загибла. Убита скаженими кріпаками та дешевими найманцями. Лицар від найманця різниться тим, що про нього пишуть поеми. Про нього мріють шляхетні панянки. За ним плачуть матері. Вони подарували нам все. Віддали все, що мали, і ми не можемо цим знехтувати.

Літо 2014-го... Щойно відбувся так званий «референдум», було збито малайзійський літак з майже 300-ми цивільними пасажирами. А ще в 2 км від села російський офіцер Стрелков (Гіркін) вивів зі Слов'янська у Донецьк терористичне угруповання. Напруженість та відчуття біди переслідували кожного в нашому селі... Окупанти накрили Новобахмутовку важкою артилерією - штаб АТО

«26.08.2014 07:21

Гибридная армия РФ в Донбассе ведет огонь по украинским позициям из различных видов оружия, включая тяжелые минометы и артиллерию

Вчера в Донецкой области боевики гибридной армии РФ обстреляли Новобахмутовку из тяжелой артиллерии. Об этом сообщает пресс-центр АТО...О потерях и разрушениях вследствие обстрела Новобахмутовки пока не сообщается. Всего на донецком направлении за сутки подтверждено 22 обстрела... ЛІГАБізнесІнформ Інформаційне агентство www.liga.net»

04 серпня 2014 року 93-я окрема механізована бригада (ОМБ) Збройних сил України ввійшла у село Новобахмутівку Ясинуватського району Донецької області. В першу чергу заїхав командир роти розвідників Максим Пресняков (позивний «Артист») із парою підлеглих до сілради побалакати про теперішній спосіб життя, про негаразди новобахмутчан та про можливу допомогу людям з боку армії.

А людям край необхідною була ця допомога: кому викопати картоплю, кому заготувати дрова на зиму, а кому і у вигляді пригоршні крупів задля тарілки супу. Бо з липня

2014 р. перестали виплачувати пенсії, зарплати. Що мав робити селянин за відсутності заощаджень? Та ще й виїхали з району дільничні та поліція; оце розгул місцевим «мародерам»!

Розвідники попередили грабіжників, після чого й досі у селі не нишпорять. Прикрили самогонні «точки». Малозабезпеченим давали продуктові пайки. А коли в село не стали возити й хліб (вересень - листопад 2014 р.), розвідка організувала його безкоштовну доставку, інколи й на станцію у 4 км від села.

А ще – постійне спілкування із людьми. Без усякого напору, людяно, як із своїми рідними. Звернулась до розвідки родина: картопля перележує в землі, допоможіть. Вільних у них немає, є ті, що відпочивають від попереднього завдання, та готуються до наступного. А таки допомогли, й не тільки їм. Нарубали бабці дрова на зиму, встановили ялинку на дитячому майданчику у центрі села, допомогли звалити біля школи старі тополі, що були вже в аварійному стані, закріпили антену, перевезли вугілля людям...

Мати Максима Валентина Володимирівна Преснякова — сільська вчителька української мови в селі Мошни Черкаського району Черкаської області - згадує, що син завжди допомагав вдома. Дуже добре навчався, займався спортом. Твори з англійської писав такі, що вчителька зберігала їх «за зразок». Коли закінчив школу із золотою медаллю, Максим спочатку хотів присвятити себе цивільній авіації. Але обрав врешті решт воєнну професію...

«Він любив приїжджати додому на канікули чи у відпустку. Вмить організовував колишніх однокласників, хлопці збирались на посиденьки, їздили на рибалку. Але й до частини повертався із задоволенням. Що там казати — служба сину подобалась. Виявилось, що у нього природні здібності бути армійським командиром. Так казали усі хлопці, що вчилися, служили, а потім і воювали разом із ним. Та я й сама це бачила і розуміла».

З початку липня 2014 року 93-я окрема механізована бригада висунулась в зону АТО. 28-річний капітан Максим Сергійович Пресняков командував розвідувальною ротою, у складі якої було зо три десятки бійців. І постійно навчав їх жити та працювати, а вони весь час були зайняті своєю роботою – розвідкою, і виконували її навіть дуже добре, ніяких зальотів, ніяких помилок, все виконувалось «під лінієчку», начисто. І ще, важливо: не було серед хлопців «щурництва», були чесними у всьому.

А ще нашим односельцям впали в око турботливість і опіка Максима, стриманість почуттів та логічність мислення.

Вже на другий день перебування в селі підійшов Артист до купки жінок, слово за слово та й домовився про казан борщу домашнього та відро картоплі з м'ясом й салатом своїм підлеглим. Харчі жіночкам солдати принесли, картоплю начистити допомогли. Ох, і везли ж той борщ танком за село у воєнну частину...

А ще не можна промовчати, що ділилися розвідники з цивільними самим необхідним.

І – постійне спілкування Артиста з людьми. Без усякого напору, людяно, як із своїми рідними. І без жодних образ, навіть якщо хтось задає колючі, незручні, навіть неприємні питання. Командир розвід роти відповідав по совісті, як сам відчував своїм серцем, а виходило так, що саме цих слів ми й чекали від нього.

Максим Пресняков був справжнім, правильним бійцем та командиром, - пригадує волонтер Лідія Ковалевська. Зв'язок із розвідкою ми підтримуємо з початку вересня 2014 року, коли на базі дніпропетровського жіночого добровольчого батальйону була створена організація «Волонтерська допомога фронту». Хоча за віком я йому годжусь у матері, мене завжди глибоко вражали його життєва мудрість та почуття гумору.

Волонтерка продовжила: «Посміхатись він вмів просто чудово – самими очима... 30 грудня ми передали на фронт подарунки. Шостого січня знову поїхали. Обставини там загострювались. Я тоді казала хлопцям, дівчата благали: «Живіть! Ми забороняємо вам вмирати!» Та тільки заборон не допоміг...».

Хлопці попали у засідку під час виїзду на допомогу командирі батальйону, що попав в оточення сепаратистів на об'єкті в селищі Піски Ясинуватського району. Однак, загальна

думка така, що полювання йшло саме на «Артиста». За нього, живого чи мертвого, сепаратисти обіцяли солідну винагороду. Комбат допустив помилку, коли визивав Преснякова за позивним.

Командиру розвід роти майже вдалося відтягти пораненого хлопця від лінії вогню, коли зверху їх накрило наступною чергою. Свідки казали, Максим загинув миттєво...

Протягом цього бою сепаратисти мали намір взяти українців у полон, або хоча б заволодіти тілом загиблого. Але тут на допомогу підоспіли бійці з другого БТРа, що залишився неушкодженим. На ньому і вдалося повернутися на базу».

Вдома у Преснякова Максима лишилися батько, мати та молодший брат.

У травні 2015 року в селі Мошни на фасаді будівлі загальноосвітньої школи (вулиця Савченка, 39), де навчався Максим Пресняков, йому відкрито меморіальну дошку. Вулицю Рябокonia перейменовано на вулицю Максима Преснякова.

А ми, залишаємось безмежно вдячними рідним та вчителям героя за прекрасного Воїна, за прекрасну Людину.

Так і залишиться в вічній та світлій пам'яті своїх рідних, однополчан, новобахмутчан і усього українського народу молодий, веселий, колоритний хлопець Максим Пресняков – патріот, що віддав за свою землю, за свою державу, за нас з вами, найдорожче, що мав, – життя...

Наш обов'язок – із честю та гідністю нести світлу пам'ять воїнів, Героїв, які ціною власного життя довели агресорів, що українці – сильна та самодостатня нація, яку неможливо зупинити на шляху до вільного та щасливого життя. Ми перед ними у неоплатному боргу.

Герої не вмирають, герої поміж нас, Вони нас захищають, коли приходить час.

Герої не вмирають, вони завжди живуть, У себе я питаю, чого так рано йдуть...

Ми закликаємо вас завжди згадувати у ваших молитвах усіх Героїв, які поклали свої голови за наше майбутнє. Хай пам'ять всіх невинно убитих згуртує нас, живих, дасть нам силу та волю, мудрість і насагу для зміцнення власної держави на власній землі. У жалобі схилимо голови. Вони згасли як зорі.

Земля тобі пухом, герою! Та ніщо не зменшить біль утрати для матері, рідних. В жалобі схилиємо голови і ми, молимося за душі убієнних. Просимо Бога, щоб пам'ять всіх убитих згуртувала нас, живих, дала силу і волю, мудрість і насагу для зміцнення власної держави на власній землі. Хай горить свіча пам'яті. І серцем нехай кожен з нас торкнеться до цього вічного священного вогню – частинки вічного. А світло цієї свічки хай буде даниною тим, хто навечно пішов від нас, хто заради торжества справедливості жертвував найдорожчим. Вони повинні жити у нашій пам'яті бо «ГЕРОЇ НЕ ВМИРАЮТЬ!»

Згадаймо кожного сина, кожную доньку, цвіт нації, цвіт України у своїх думках, адже вони віддали свої життя за наш спокій. Через свій особистий подвиг вони подарували нам віру й надію в нашу перемогу, вони твердо вірили та знали, що Україна є і буде, допоки хоча б один українець буде готовий покласти своє життя в її обороні.

МРІЇ ПРО МИР...

Бабіна Крістіна, учениця 8 класу Комунального закладу «Улянівський ліцей»

Богодухівської міської ради Богодухівського району Харківської області, вихованка Комунального закладу «Богодухівський центр дитячої та юнацької творчості» Богодухівської міської ради Богодухівського району Харківської області

Керівник: **Астапова Я.В.**, керівник гуртків КЗ «Богодухівський ЦДЮТ»

В історії України ми більше 75 років не закінчували навчальний рік у таких трагічних обставинах – під час війни. Зараз кожен із нас бореться за нашу країну та її майбутнє, робить усе можливе, щоб наблизити перемогу. Мої друзі знімають мотиваційні відеоролики, роблять браслети-обереги для наших захисників і пишуть їм зворушливі листи. Дорослі допомагають у волонтерських центрах, готують смачні страви для наших військових, рятують життя. А ми

продовжуємо вчитися і, саме так, міцно тримаємо освітній фронт... Для Перемоги важливий кожен!

Про що я мрію зараз? Та, напевно, як і всі. Про мир і нашу Перемогу. А ще, щоб всі повернулись додому живими. Бо ще на початку війни, у лютому-березні 2022 року загинули два наших односельці. Їх провели в останню дорогу як справжніх героїв.

Сергій мав великий військовий досвід, ще з 2014 року захищав Україну в Донецькій і Луганській областях. Пройшов славний шлях воїна-захисника, але, на жаль, рідна Харківщина, не змогла вберегти свого сина. Офіційне повідомлення, що «під час оборони Харкова загинув депутат Богодухівської райради VII скликання...»

Віталій був молодим хлопцем, який навіть не встиг створити сім'ю, рано втратив батьків, цікавився зброєю та військовою історією і тому з перших днів вторгнення ворога став на захист рідної землі...

Чому виникають війни? Чи замислювалася я над цим? Мабуть, тому, що між людьми існують заздрість, злість, помста, негативні думки тощо. Але ж людина на Землю приходить заради добра. Тому завдання у всіх людей на Землі одне – творити добро і берегти мир! Потрібно любити нашу Землю, захоплюватись і милуватися, переживати, спостерігати і пам'ятати, для чого ми тут.

Коли закінчиться війна, після нашої перемоги, ми все відбудуємо! Хочеться, щоб наступне 1 вересня стало веселим і щасливим святом, радісно задзвенів перший дзвінок, а навчальні кабінети, коридори, спортивні майданчики наповнилися дитячим сміхом.

Хай буде мирним небо над головою!

ВІЙНА...

Батицька Юлія, учениця Харківської загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів №54 Харківської міської ради Харківської області, вихованка Комунального закладу

“Харківська обласна станція юних туристів” Харківської обласної ради

Керівник: **Пристюк Надія Петрівна**, керівник гуртків Комунального закладу

“Харківська обласна станція юних туристів” Харківської обласної ради, вчитель історії Харківської загальноосвітньої школи № 54 Харківської міської ради

Місяць пролетів, і наче непомітно...

Я ніц не пам'ятаю, мені від вас огидно!

Ти наче покидьок у темряві стоїш,

Чекаєш, слухаєш, вагаєшся, тремтиш...

І кожен день, і кожен час, і кожен тиждень

Тепер ми виглядаємо з-за вишні,

Чи залетить щось у вікно, окрім кохання,

Як помремо ми разом з невіданням?

А що ж то буде далі – невідомо.

Мені страшенно боляче: в чім доля?

В тім, щоб навчить страждати?

В тім, щоб заховать нас в ґрати?

Твої гради уже стоять поперек горла,

Твої сини вже мертві сплять навколо.

Ми вистоїм, поборемо й прорвемося,

Коли твій прапор під тугою зігнеться!

ДИТИНСТВО ОБПАЛЕНЕ ВІЙНОЮ: УКРАЇНСЬКІ ДІТИ 2022

Бердес Софія, учениця 10-Б класу Жашківської спеціалізованої школи №1
з поглибленим вивченням окремих предметів Жашківської міської ради
Черкаської області, м.Жашків, Уманський район, Черкаська область

Керівник: **Любарська Юлія Михайлівна**, учитель історії та правознавства вищої
кваліфікаційної категорії, учитель-методист Жашківської спеціалізованої школи №1 з
поглибленим вивченням окремих предметів Жашківської міської ради Черкаської області

Війна це найбільша трагедія людства. Подібне явище є руйнівною силою, наслідки якої є надзвичайно масштабними. Особливо жорстокою стала війна й агресія російської федерації проти України яка розпочалась 24 лютого 2022 року. Вона ведеться з грубим порушенням міжнародного права та норм гуманітарного права під час воєнних дій. Українці зазнають жорстокого насильства, бомбардування мирного населення, згвалтування, катування, насильницьке переселення вглиб Росії. Всі ці заходи рашистів українська влада і цивілізований світ називають геноцидом українського народу.

Військові дії спричиняють тяжких руйнувань важливих для економіки об'єктів, місць проживань, та що найголовніше людських життів: на травень 2022 року загинули 3000 українських військових, 10 000 поранені; Мирних жителів-2072; з них що найменше 227 дітей; ще 2818 людей зазнали поранень у тому числі 422 дитини(заявили у Верховному комісаріаті ООН, вони наголошують що кількість жертв може бути вищою). Ці числа перевищує тільки число біженців. З України виїхали понад 6 мільйонів українців, половина з них діти. Що хвилини біженцями стають 55 малих українців це 75 000 щодня. Масова вимушена еміграція українців стала проблемою для України і Європи.

Діти сучасної війни опинилися у суворій реальності, у фізичній і психологічній. Зовнішні негативні чинники впливають на психіку і приводять до порушень, травм, і навіть психічних розладів. Рятуючи своє життя неповнолітні діти перетинають кордон самотійно без супроводу дорослих. Втікаючи від війни вони мають ризик опинитись в зовсім іншій реальності та небезпеці.

Моїм завданням є дослідити долю дітей, які потрапили у зону воєнних дій та зазнали різних шляхів по врятуванню життя разом з батьками або без них. Вивчити досвід країн Європи, які надали допомогу українським емігрантам і особливо дітям. Моя робота має мету показати злочинну політику російської федерації, яка спрямована на знищення сучасної України і її майбутнього, дітей.

РОЗДІЛ 1.ВІЙСЬКОВА АГРЕСІЯ РФ ТА ЇЇ НАСЛІДКИ ДЛЯ УКРАЇНЦІВ

1.1. Військові злочини проти мирного населення

«Вони збираються вбивати наших дітей. Це зло, яке прийшло на нашу землю і яке треба знищити. Вони брехали, що не будуть чіпати цивільне населення, але з перших годин вторгнення російські війська б'ють по цивільній інфраструктурі. Вони свідомо обрали тактику на ураження людей. Житлові будинки, електростанції, дитячі садочки, лікарні - все під ударами щоденно. Те, що окупанти роблять Харкову, Охтирці, Києву, Одесі та іншим містам і селищам, тягне на міжнародний трибунал», – заявив Володимир Зеленський. Від початку активної фази війни від рук російських загарбників загинули щонайменше 226 українських дітей, 417 зазнали поранень. Найбільше постраждало дітей у Донецькій (139), Київській (116) та Харківській (99) областях. Щогодини втрати збільшуються в десятки разів. Як заявив президент, ці нелюди брешучи спеціально ставлять під загрозу ні в чому не повинні житті. Пересвідчитись в подібному можливо прослуховуючи перехоплені телефонні розмови де родичі злочинців просять убивати на їх думку зростаюче покоління «неонацистів».

«Прошу тебе: швидше вбивай усіх українців і приїжджай додому», — так пише в листі сестра своєму братові-окупанту.СБУ перехопило і другий дзвінок, коли російський військовий розмовляє зі своєю дружиною, яка живе в одному з прикордонних російських міст, куди загарбники насильно вивозять українців. Жінку обурило, що українські діти відмовилися малювати російську символіку до Дня перемоги. У розмові вона сказала, що «поперебивала їх

всіх», бо «з них повиростають нацики» і додала, що не розуміє, чому Путін закликає українців їхати в Росію. «Я би їм наркотики вколола, якщо б працювала, дивилась би їм в очі і сказала би: “здыхайте, мучтесь», – сказала дружина.

Під час російської агресії на території України масово обстрілюються та знищуються будівлі шкіл, інтернатів, дитячих садків та закладів вищої освіти. Так наприклад Російські окупанти обстріляли обласну школу-інтернат в Гірському, Луганської області, школу у Северодонецьку, де в укриттях знаходилося понад 200 учнів з учителями. Одже, ми бачимо цілеспрямоване знищення українського населення і особливо дітей що стало жорстокою ознакою російського расизму в Україні.

2.2. Примусове масове вивезення дітей із окупованих територій вглиб Росії

Жахливим фактом російської окупації та примусової депортації українців на територію Росії є фільтраційні табори. Українців із окупованих територій примусово змушують проходити принизливу процедуру фільтрації після якої українці перевозять углиб Росії. Про систему російської депортації розповідає уповноважена Верховної Ради України з прав людини, Денісова Людмила Леонтиївна:

«Росія має намір примусово вивезти з України близько 2 млн громадян – нині таким чином депортовано вже 1,3 млн українців. Українців масово депортують до РФ через "фільтраційні табори" до найвіддаленіших регіонів РФ. Без документів та засобів існування. Вивезення громадян було ретельно і заздалегідь сплановане, цьому у мене є документальні докази. І зараз ми маємо дуже велику кількість повідомлень про те, що в Російській Федерації, знову ж таки в так званих «ЛНР», «ДНР», готують новий законопроект, що дозволить по спрощеній процедурі всиновлювати українських дітей. Але хочу зазначити, що це однозначно є незаконним тому, що це суперечить статті 21 конвенції ООН про права дитини, де зазначено, що країни-учасниці мають обов'язково дотримуватись процедури по законах України й отримувати дозвіл від відповідного органу. А щодо статті 283 Сімейного кодексу України чітко сказано, що в Україні цим органом, що має видавати дозвіл, є Національна соціальна сервісна служба і, відповідно, без дозволу Національної соціальної сервісної служби усиновлення дітей є незаконним», - наголосила вона.

Символом української трагедії у цій війні стало місто Маріуполь. Міська влада повідомляє що за добу росіяни депортували в фільтраційний табір села Безіменне Новоазовського району 539 людей, з них 55 дітей. 175 осіб, у тому числі 17 дітей, вивезли з фільтраційного табору того ж села, а ще 70 осіб, з них 12 дітей було депортовано із села Микільське, до РФ(22.05.2022). Крім цього, російська федерація утримує мешканців Маріуполя у 66 таборах, більшість з яких розташовані на Далекому Сході. У самому місті окупаційна влада діє відповідно всіх норм військового злочинця та держави агресора.

РОЗДІЛ 2. ВИМУШЕНА ЕМІГРАЦІЯ УКРАЇНЦІВ І ЄВРОПЕЙСЬКІ СТАНДАРТИ ЖИТТЯ

2.1. Європейський світ і його програми по підтримці біженців.

ЮНІСЕФ та Агенція ООН у справах біженців, урядами та неурядовими організаціями створили так звані «Блакитні точки». Відомо те, що «Блакитні точки» надають ключову інформацію родинам, забезпечують захист дітей розділених із батьками в той же час намагаючись їх ідентифікувати. ЮНІСЕФ у своїх закликах звертається покращити обмін інформацією між органами прикордонного контролю, транскордону співпраці. Європейський союз що єднає 27 держав кожна з яких погодилася на полегшення українцям доступ до освіти, соціальних послуг, медичного обслуговування. Поки триває поміч від різних світових об'єднань до їх учасників продовжують прибувати біженці.

Наприклад, Федеральна поліція Німеччини зареєструвала вже 218 301 біженця з України, сповіщає представник МВС ФРН у неділю, 20 березня. На даний час ці цифри значно зросли. За оцінками уряду ФРН близько мільйона біженців з України, вочевидь залишаться в Німеччині на довгий термін. Очікується що через війну Україну залишить до 10 мільйонів людей.

Велику роль у підтримці біженців з України надала наша країна-сусід Польща. Вона за весь час прийняла 5 мільйонів біженців і надала їм всебічну підтримку для врятування

життів, як дорослих так і дітей людей. Польські активісти та медики обладнали пункти обігріву і першої допомоги, уряд створив спеціальні центри прийому біженців та їхніх домашніх улюбленців

Радо українців приймає і Велика Британія. Національний уряд цієї країни закріпив програму Homes for Ukraine в межах якої приватні особи, громадські групи, благодійні організації в Великій Британії мають можливість запропонувати українцям шлях до безпеки. До ініціативи вже долучились понад 100 000 людей та організацій. Зокрема знаменитий актор Бенедикт Камбербетч та легенда українського футболу Андрій Шевченко.

Франція надає соціальну допомогу, зокрема йдеться про медичну страховку, соціальні виплати, оформлення проїзду у громадському транспорті зі знижкою, є можливість отримати житло. Одним із привілеїв, якими можуть скористатися у Франції це змога отримання медичної картки. Необхідно знати, що у Парижі розпочав роботу найбільший на всю Францію центр прийому українських біженців. В самому експоцентрі є 500 тимчасових спальних місць, для тих, хто, очікуючи своєї черги, не має, де ночувати. З пошуком житла українським біженцям допомагають неурядові організації, такі як France Terre d'asile, представників яких можна знайти у тому ж таки паризькому експоцентрі.

2.2. Загальні відомості щодо іноземної допомоги в освітньому процесі

Вимушена еміграція Українців у інші країни через війну змусила шукати шляхи для здобуття освіти для дітей емігрантів, але на щастя кожна країна яка приймала українців надала широку допомогу в освітньому процесі.

Так у Польщі місцеві школи відкриті для найменших біженців, навіть якщо ті не володіють польською. Українці, яким ще не виповнилося 7 років, можуть відвідувати польські дитячі садки. Більше того, у деяких містах приватні дитячі центри пропонують свої послуги безкоштовно. Наприклад, у Варшаві, мережа дитячих кімнат у торговельних центрах Fikołki, які стали працювати як дитячі садочки, виділила майже 200 безоплатних місць для дітей з України.

Міністерство освіти Франції розробили рекомендації для педагогів про те як правильно говорити з дітьми про війну та ситуацію в Україні залежно від їхнього віку. Відвідування школи є правом всіх французьких та іноземних дітей, які живуть чи перебувають до Франції. У Франції державна школа безплатно, а освіта є обов'язковою для дівчаток та хлопчиків віком від 3 до 16 років. Усім підліткам віком від 16 до 18 років, які не мають освіти, професійної підготовки або роботи, надається підтримка у пошуку рішень, що дозволяють повернутися до школи або отримати доступ до кваліфікації чи працевлаштування. А також їм управління національних служб освіти (DSDEN) допомагає знайти роботу або пройти професійну підготовку.

У Німеччині уряд ухвалив рішення про створення оперативної групи з координації та центральний контактний майданчик для всіх сторін. Було вирішено біженців-школярів без бюрократичної тяганини приймати до навчальних закладів. Міністерка освіти та науки ФРН Беттіна Штарк-Ватцінгер (Bettina Stark-Watzinger) запропонувала дозволити біженцям-учителям з України працювати в школах та дитячих садках, щоб дещо скоротити нестачу персоналу. А також українських школярів перебуваючих в Німеччині забезпечують необхідним письмовим та іншим приладдям - від ранців, заповнених підручниками, зошитами, пеналами, до точилок. Учителі для українських дітей на ходу освоюють програму української школи, де в нагоді їм стали онлайн-уроки з України.

Оплесками та синьо-жовтими прапорами зустрічають українських школярів їхні ровесники з Італії. Школярі Італії вітають українських дітлахів, теплими словами, щирими усмішками, скромними, але цінними подарунками. У неаполітанській школі з малими українцями працюватимуть не лише вчителі, але й психологи та культурні медіатори, вони знайомитимуть дітей із місцевими звичаями та побутом, так влаштовано майже в усіх школах міст Італії

Вивчивши та узагальнивши інформацію, опрацювавши матеріал сайтів, каналів, ми зрозуміли що ця війна стала суворим випробуванням для всіх українців, а особливо дітей. На щастя країни Європи активно допомагають Україні вистояти та перемогти у цій війні.

Більшість країн надають Україні таку допомогу як: соціальну допомогу з коштами та житлом, надання безоплатної освіти, забезпечення українських школярів необхідним письмовими та іншими приладами, надання роботи, пошук вакансій, поміщення переселенців в сім'ї, котрі готові їх приймати.

Своїми діями наші вороги тільки розпалюють ще більшу ненависть та русофобію. Вони навіть вдаються до налаштування українців проти один одного, намагаються вивезти все більше наших громадян щоб потім нав'язувати їм старий сценарій «братських народів», російську ідеологію і пропаганду

Одже, аналізуючи наслідки російської агресії в Україні стає зрозуміло що це війна проти нашої держави та її незалежності, проти народу та його свободи. Тому важливо кожному із нас усвідомити, що в цій війні ми маємо право тільки на перемогу. Ця перемога потрібна для збереження незалежності нашої держави. Важливо вірити що кожен українець зробить внесок в ім'я Нової України!

ЄДНАЙМОСЯ ЗАРАДИ МИРУ

Білька Ангеліна, Малоперещепинський ЗЗСО I-III ступенів,

Полтавська область, с. Мала Перещепина.

Керівник: **Керекелиця Олена Сергіївна**, Малоперещепинський заклад загальної середньої освіти I-III ступенів ім. М.А.Клименка Полтавської області
Новосанжарської селищної ради, педагог – організатор.

Війна ... Як багато говорить це слово. Війна - страждання матерів, сотні загиблих солдат, сотні сиріт, сімей без батьків, страшні спогади людей. У цей час найбеззахиснішими виявляються діти. Їхня психіка руйнується на очах.

У 1996 році правозахисниця Граса Машел підготувала детальну доповідь Організації Об'єднаних Націй про вплив збройних конфліктів на дітей, у якій закликала ширше визнати порушення прав дітей і молоді та впровадити захисні заходи в зонах конфлікту. Машел попередила, що в другій половині XX століття динаміка війни змінилася, перетворивши цивільне населення на явні й безпосередні мішені збройних нападів.

Згідно з доповіддю Організації Об'єднаних Націй про вплив збройних конфліктів на дітей, цивільне населення в усьому світі все частіше і більшою мірою зазнає негативного впливу війни. Половина з них — це діти та підлітки, які не досягли повноліття (Machel 2001). За даними ЮНІСЕФ у період між 1985–1996 роками, 2 мільйони дітей було вбито під час війни, 4–5 мільйонів отримали інвалідність або серйозні поранення, 12 мільйонів дітей було переміщено або позбавлено дому, а ще мільйон втратили батьків або були з ними розлучені (Machel 1996).

У нових умовах ведення бойових дій діти є найвразливішою групою. За межами безпечного середовища, де захист дітей є пріоритетом, їм загрожують усі вищезгадані негативні наслідки збройних конфліктів. Переміщення, втрата дому й членів родини, а також розлука з батьками, від яких залежить їхнє виживання, мають довготривалий вплив на процес розвитку та дорослішання, відчутний навіть у дорослому віці.

На сьогоднішній день в Україні триває 90 день повномасштабної війни. Наслідками якого вже є безліч зруйнованих міст та сіл, загиблого цивільного населення та скалічених дитячих душ. Через збройну агресію російської федерації в Україні 227 дітей загинуло, а 421 постраждала. Понад 10 мільйонів українців були змушені залишити свої домівки через війну, багато родин зараз проживають за межами нашої держави, а інша частина набула нового для себе статусу – внутрішньо переміщена особа.

В українському законодавстві це громадянин України, іноземець або особа без громадянства, яка перебуває на території України на законних підставах та має право на постійне проживання в Україні, яку змусили залишити або покинути своє місце проживання у результаті або з метою уникнення негативних наслідків збройного конфлікту, окупації, повсюдних проявів насильства, порушень прав людини та надзвичайних ситуацій природного чи техногенного характеру. Внутрішньо переміщеними особами є люди, що були змушені

раптово тікати зі своїх будинків у великих кількостях в результаті збройного конфлікту, внутрішньої ворожнечі, систематичних порушень прав людини або стихійних лих, але знаходяться на території власної країни. Фактично, внутрішньо переміщені особи, це особи, які підпадають під визначення вимушені переселенці, але які, покинувши місце свого постійного проживання, залишаються в країні своєї громадянської належності та можуть користуватися її захистом. Специфіка внутрішньо переміщених осіб полягає в тому, що, будучи громадянами держави і залишаючись на її території, вони знаходяться під винятковою юрисдикцією і захистом своєї країни, навіть якщо сама держава і неспроможна забезпечити такий захист.

Наш Малоперещепинський заклад активно співпрацює з такою категорією населення. В нашому регіоні зараз проживають переселенці з м. Харкова. Це працівники та вихованці будинку дитячої та юнацької творчості ІСТОК.

Щоб робота закладу освіти була максимально результативною представники вчительського колективу познайомились з низкою порад, яку підготувала Національна служба здоров'я. Найголовніший тезис якої - "Зберігайте спокій. Дитина у сприйнятті світу орієнтується на батьків. Паніка, крики, сльози батьків викликають у дитини відчуття, що відбувається катастрофа. Якщо батьки намагаються поводитись спокійно, дитина легше адаптується".

Головні поради:

- Намагайтеся дотримуватись звичної для дитини рутини. Якомога частіше обіймайте дитину. Вона має відчувати, що ви поруч.
- Грайте з дитиною. Не залишайте її наодинці з гаджетами.

"Транслюйте дитині відчуття безпеки. Кажіть їй, що захистите її у будь-якому випадку. Пояснюйте, що саме ви робите для її та вашої безпеки. Для чого залишаєте квартиру та спускаєтесь в укриття. Якщо батько пішов на війну, скажіть дитині, що батько її захищає, долає ворога", – радять у НСЗУ.

- Дитина має знати, що життя змінилось не на вічно, кажіть їй, що колись війна скінчиться.
- Кажіть дитині правду. Навіть якщо сталося найгірше. Не вдавайтесь до жахливих деталей, використовуйте метафори.
- Якщо ви в евакуації, скажіть дитині, навіщо ви поїхали.
- Не дивіться при дитині відео з вибухами та ненормативною лексикою.

Всі ми розуміємо, що педагоги не члени родини дітей, але це люди які вміють взаємодіяти з учнями різного віку та мають бажання допомогти подолати певні не лише освітні проблеми, але й психологічно створити позитивний мікроклімат та середовище довіри та підтримки в колективі. Саме тому педагогічний колектив нашого закладу розпочав активну взаємодію з місцевими внутрішньо переміщеними особами за наступним планом.

1. Створення безпечного освітньо-розвиваючого простору.
2. Знайомство.
3. Практична допомога.

Перш ніж пропонувати місця для зустрічей з родинами педагогічний колектив впевнився в безпечності навчального закладу. Всі класи та кабінети були прибрані та підготовлені для комфортної роботи. Продумана система безпечного розміщення дітей під час повітряної тривоги. В закладі освіти були розташовані відповідні вказівники, таблиці та інструкції з алгоритмом дій під час виникнення надзвичайної ситуації. Так як по переді весна та літо, велику увагу приділили дитячим ігровим майданчикам на території шкільного подвір'я, адже зрозуміло, що зростаючий дитячий організм бажатиме доволіної рухової активності та ігор на свіжому повітрі. Для задоволення потреб дітей та їх родин додатково підготували спортивний інвентар та ігри, якими можна безпечно користуватись під час відпочинку.

На наступному етапі необхідно було познайомитись з новими учнями. Вчителями було прийняте рішення провести це спілкування в ігровій формі. З використанням ігрових прийомів колектив закладу більше дізнався про дітей. Враховуючи поради психолога вони

уникали тем та запитань, які можуть викликати неприємні спогади. Після чого адміністрація закладу запропонувала продемонструвати школу, яка радо прийматиме нових здобувачів освіти. Для зручності взаємодії між родинами та представниками закладу було запропоновано зробити обмін мобільними телефонами та створити спільну групу в вайбер -додатку. В подальшому це допомогло швидко та зручно комунікувати з родинами та розповсюджувати оголошення, важливу інформацію.

Найголовніше в організації нашої діяльності була та є практична допомога дітям різних вікових груп. Колектив був умовно розподілений на напрямки конкретної діяльності.

Організуюючи етап взаємодії психолога з внутрішньо переміщеними родинами наш колектив дослухався до порад психолога київського пологового будинку "Лелека" Наталії Мирошніченко. Вона дала чудові поради, які допомагають дітям пережити важкі для всієї України часи через військовий наступ Росії. Наступні поради були надані родинам:

- Проводьте алегорії з улюбленими казками.

Коли збираєте дитину в укриття, поясніть, що кожен герой казок проходить випробовування на сміливість та можливість витримати щось неприємне. Пригадайте улюблені казки вашої дитини та які там були випробовування.

Це допоможе малечі зрозуміти не унікальність ситуації, допоможе запуснути механізми адаптації.

- Вигадуйте нових фантастичних персонажів.

Звісно, під землею у підвалах та укриттях холодно або жарко, тісно, темно і лячно. Але в нас є уява! Пограйте з дитиною в гру "А зараз вигадасмо щось кольорове, щось дивне, щось з вухами, та інше" - персональний тотем-захисник, як Патронус у Гарі Поттера.

- Розкажіть про янголів, які захищають.
- Малюнки захисникам.

Коли у дитини виникають питання, що ми можемо зробити для допомоги, — малюйте з малечєю малюнки підтримки та сміло викладайте їх у соціальні мережі.

Так дитина побачить і відчує, що вона теж робить щось важливе.

Для дітей та батьків періодично проводяться майстер класи та тематичні зустрічі з педагогами та психологом нашого закладу. Під час таких зустрічей всі учасники мають змогу обговорити своє відчуття, проговорити думки, емоції, поділитись враженнями від набутих знань, помріяти, а також набути навички необхідні у буденному житті - «Як правильно надавати домедичну допомогу», «Життя – це найвища цінність», «Вмієш сам та допоможи другу» та багато інших зустрічей дали свої позитивні результати. Внутрішньо переміщені особи почали активно приймати участь в житті нашого населеного пункту, знайомитись із місцевими людьми, волонтерами. Було закладено так звану «Алею миру» на якій висаджено 9 червоних дубів та 18 ялинок. Щоб привезти нашим захисникам дух Великодня! Рідного дому й любові!!! була оголошена акція «Паска для бійців ЗСУ», до якої долучився трудовий, учнівський, батьківський колективи нашого закладу та вихованці палацу дитячої та юнацької творчості ІСТОК Харківської міської ради. Не забули дітки і про малюнки, листи, обереги. Натхненням та щирим почуттям до своєї країни були наповнені дитячі малюнки та поробки. Автори робіт не тільки продемонстрували знання народних символів, а й показали своє розуміння й бачення сучасних проблем країни. Усі творчі роботи були об'єднані спільною ідеєю: Україна - це кожен з нас, Україна – це ми. Діти залюбки відвідують ресурсну кімнату нашого закладу, де з задоволенням проводять свій час, грають разом з асистентами в рухливі ігри, малюють, ліплять, співають...

Це все сприяє покращенню психологічного мікроклімату в окремо взятій родині, батьки зазначають позитивні зміни в емоційному стані дітей та зниження дратівливості їх самих.

Наша підтримка та допомога в цей час - є одним із основних завдань!!!

Всі внутрішньо переміщені особи мають змогу відвідувати організовані екскурсії до шкільного музею, до зали українсько-болгарської дружби, користуватись бібліотекою та відпочивати в спортивній залі під час поганої погоди на вулиці. За безпекою та правильним

виконанням спортивних рухів слідує вчитель фізичної культури та представники педагогічного колективу.

Хочу відзначити й учнів нашої школи, які з родинами виїхали з нашого регіону та зараз знаходяться в інших країнах. З ними постійно підтримується зв'язок, вони продовжують активно навчатися засобами сучасної дистанційної освіти, залюбки долучаються до участі в онлайн конкурсах – малюють тематичні малюнки, роблять поробки та виконують творчі завдання іншого характеру - знімають відео, декламують вірші та інше.

Отже, робота педагогічного колективу нашого закладу продовжується та спрямована на максимальне охоплення всіх здобувачів освіти, адже не існує чужих дітей, так само, як і не існує чужих учнів. Дороговказом для всіх нас хай будуть слова нашого великого Кобзаря:

Вам Бог помагає. З вами правда,
З вами слава і воля святая...
Великий Тарас вірив в завтрашній день нашого народу.
В нього, в перемогу віримо й ми.
І на оновленій землі
Врага не буде, супостата.
І буде син, і буде мати,
І будуть люди на землі.
Все буде Україна! Разом до перемоги!

ДИТИНСТВО, ЯКЕ ПЕРЕВЕРНУЛА ВІЙНА В УКРАЇНІ

Бойко Анна, учениця Чемеровецького НВК №1 Чемеровецька селищна рада
Керівник: **Романова Дарія Володимирівна**, Чемеровецький НВК №1 вчитель історії

Війна...
Війна! Порожні вулиці, сирени, укриття,
Вдягає ляльку поспіхом розгублене дитя.
Вломились «визволителі» злодюгами у дім.
Поборемо, здолаємо! Дамо вогню усім!

Ніколи не пробачимо загарбницьку орду
За долі покалічені, за сльози і біду.
Війна. Летять над згарищем лелеки й журавлі,
І вперто лізе паросток зелений з-під землі.

Через місяць з початку повномасштабної війни в Україні переміщені діти та їхні батьки продовжують відчайдушно шукати безпеки, стабільності та захисту.

Минув місяць з початку повномасштабної війни в Україні. Дітей продовжують вбивати та ранили, а жорстока реальність довкола залишає у маленьких хлопчиків та дівчаток глибокі травми на все життя. Війна перевернула життя мільйонів дітей нищівним чином. Війна спричинила одне з найшвидших широкомасштабних переміщень дітей з часів Другої світової війни, ознаменувавши зловісну віху, жахливі наслідки якої можуть відчувати щонайменше кілька наступних поколінь. Від початку війни Росії проти України загинули вже понад 100 дітей. Діти бояться обстрілів, бояться за своїх близьких, бояться смерті. Аби захистити їх від жахів війни, дітей намагаються вивезти в безпечні країни. Нині приблизно кожен другий український біженець - це дитина.

Багато хто поїхав з дітьми далеко від рідних домівок. У більш безпечні області України або закордон. Тисячі мам з дітьми, без чоловіка, без дому, без звичного буденного укладу, без звичного садочка, школи.

Багато хто залишився вдома, без відчуття безпеки, без спокою і знову таки - без звичного побуту, без звичної школи, без твердої опори.

Кожна мама має знайти - невідомо де і як - невичерпний запас сил, щоб захистити своїх маленьких. Щоб вберегти їх від всього того болю, що відбувається довкола.

Діти - дзеркало емоційних реакцій батьків, дорослих, що поруч. Тому перше, що треба зробити батькам, - вдягнути кисневі маски на себе. Стабілізувати свій власний емоційний стан.

Діти з найменшого, дошкільного віку, мають право знати, що відбувається у їхній країні, але дорослі також мають відповідальність убезпечити їх від небезпечного контенту. Говоріть з дітьми зрозумілою їм мовою, через казки та історії, де наприклад, козаки боролися проти зла, захищали свою землю ("Котигорошко", "Чарівні історії про козаків" тощо). Під час розмови стежте за реакціями дитини та будьте чутливими до її рівня тривоги. Це нормально, якщо ви дуже переживаєте через те, що відбувається, але пам'ятайте, що діти сприймають емоційні сигнали від дорослих, тому говорячи з дитиною, намагайтеся тримати контроль над емоціями. Нагадайте, що багато людей наполегливо працюють не лише в Україні, а й у всьому світі, щоб закінчити війну.

Шкода, що ми говоримо про це у реаліях сьогодення, але діти страждали завжди.

Після Другої світової з'ясувалося, що кількість вбитих під час бойових дій, закатованих у нацистських концтаборах, померлих від голоду і хвороб, поранених і тих, що отримали інвалідність, цивільних виявилась майже вдвічі більшою, ніж втрати у військових частинах, безпосередньо задіяних у бойових діях. За різними даними, кількість втрат військових наближується до 25 млн осіб, а цивільних – майже 47 млн, серед яких чимало дітей.

Тоді світова спільнота неабияк жажнулася. Незабаром, у 1949 році, підписано чимало документів щодо захисту цивільного населення від воєнних загроз. Але сумний досвід повоєнних збройних конфліктів у Азії, Африці та Південній Америці виявив ще одну особливість – залучення до них дітей.

Під час боїв в Судані, Перу та інших країнах міжнародна спільнота зафіксувала залучення дітей до бойових дій як комбатантів. Це стало безпосереднім поштовхом до ухвалення окремого протоколу ООН.

Саме тому діти включені в окрему категорію суб'єктів міжнародного гуманітарного права. Майже 10 років тривала розробка відповідних документів, і у 2000 році прийнято окремий факультативний протокол до конвенції ООН про права дитини щодо участі неповнолітніх у збройних конфліктах. Україною він ратифікований у 2004 році.

Згідно з даними ООН, понад як у 30 державах близько 250 тис. дітей у віці до 18 років піддаються жорстокій експлуатації. Деяким з них всього сім-вісім років, причому серед них є як хлопчики, так і дівчатка. За останнє десятиліття в результаті збройних конфліктів і громадянських воєн загинули 2 млн дітей, ще 6 млн зазнали серйозних поранень або стали інвалідами. Багато інших, кого війна зробила сиротами або розлучила з батьками, пережили тяжкі емоційні потрясіння в боротьбі за виживання.

Усього за даними, наведеними UNICEF, в Україні близько 1,5 млн дітей потрапили в зону впливу збройного конфлікту. Це переміщені особи, ті, хто залишилися в сірій і прифронтовій зоні, а також мешканці окупованих територій.

Із району конфлікту силами військовиків, волонтерів, поліції, співробітниками військово-цивільних адміністрацій вивезено близько пів мільйона дітей.

Як свідчать психологи, майже всі діти зазнали психологічних травм різної важкості. Нині, згідно з даними Мінсоцполітики, отримали статус дітей, постраждалих від військового конфлікту (згідно з постановою КМУ №268 від 5 квітня 2017 року і ст. 1 і ст.30.1 закону України про охорону дитинства від 26.04.2001) 33 175 дітей, з них 87 – після поранень, контузій і одна дитина – після сексуального насильства.

Ці травмовані діти, які втекли від війни опинилися і на Західній Україні, вони навчаються з нами і ми завжди підтримуємо їх морально разом з нашими вчителями, ми в цей час хочемо щоб вони відчували себе в безпеці!

Настане день і ми святкуватимемо перемогу, будемо нормально навчатися та будемо вчитися жити в країні, яке пережила війну у XXI столітті.

А зараз ми робимо все можливе щоб ми та наші однолітки змогли бути в безпеці хоча і далеко від своїх домівок.

БІЛЬ ВІЙНИ

Бондарчук Мирослава, учениця 9-В класу

Харківської гімназії 43 Харківської міської ради

Керівник: Овсянникова Тетяна Юріївна, вчитель української мови та літератури

Пам'ятаю, це було закінчення навчального року. На вулиці вже було тепло і світило сонце. Загалом все було як завжди. Але в один момент все змінилося...

Для мене почалося це все ще давно, коли я була маленькою, навчалася в першому класі... Це був дві тисячі чотирнадцятий рік. Одним непоказним днем я з братом вже була вдома. Раптом батьки з балкона нашої квартири побачили військові літаки, що кружляли над нашим містом. Потім серед ночі мама почула постріли та вибухи. Мені поталанило, тоді я спала міцно і, на щастя, нічого не чула. Наступного ранку батьки вирішили збирати речі та їхати з міста. Вони зібрали всього дві валізи і ми полишили наше рідне місто - Луганськ. Тоді ще ніхто не розумів до кінця, що відбувається, а я - тим більше... Коли наша родина вже була в дорозі, батьки домовилися їхати до бабусі. Виїхавши з міста, всі думали, що це всього на два тижні, а по закінченню цього часу ми повернемося і все буде як завжди, батьки працюватимуть на своїй роботі, а я з братом повернуся до нашої школи після літніх канікул. Але як ви могли вже здогадатися, через два тижні ми нікуди не повернулися... На жаль, ці два тижні тривають вже восьмий рік і, звичайно ж, за цей час я вже встигла вирости, але про це я розповім трохи пізніше.

Після двох тижнів у бабусі ми попрямували до Харкова. Тільки уявіть, як було складно моїм батькам, адже вони тоді навіть не розуміли, що їм робити далі, бо все наше майно залишилося в Луганську, з собою тільки дві валізи і двоє маленьких дітей - я і брат. Тоді батьки винайняли невелику двокімнатну квартиру, в якій наступні два роки ми й жили. Мій брат та я навчалися в харківській школі та ходили на тренування зі стрибків у воду до басейну. Звичайно ж у нас з'явилося багато нових друзів. Але через два роки нам знову довелося переїхати, але вже до Вінниці. У Вінниці ми змінили дві школи. Всього в цьому чудовому місті ми мешкали три роки, а потім знову переїхали до Харкова, де я і жила наступні три роки. Здавалось би, що все тільки починає налагоджуватись... І ось, я вже закінчую дев'ятий клас, а мені знову доводиться тікати від ВІЙНИ...Але цього разу все набагато жахливіше.

24 лютого я прокинулась о п'ятій ранку від гучних вибухів. Вони були настільки гучні, що вікна тремтіли в квартирі. Коли я прокинулась від першого ж вибуху, я відразу зрозуміла в чому справа... Мої емоції було не передати словами. У голові крутилося стільки питань і так мало відповідей... Ми з мамою і братом відразу почали збирати речі та приблизно о сьомій годині ранку поїхали на вокзал з надією - виїхати з міста, але, на жаль, квитків вже не було, і нам довелося їхати додому. На вокзалі було багато людей, хтось плакав від безвиході, хтось просто не знав, що робити далі, а хтось був дуже знервований. У продуктових магазинах та на заправках були величезні черги, вже о 8-9 годині ранку було складно знайти в магазинах хліб, сірники, воду. Метро зупинило свій рух через те, що багато людей ховалися в ньому, через те що підвали будинків були зачинені, ніхто не готувався до ВІЙНИ, підвали, які відчинили нашвидкуруч, були захаращені різним мотлохом і зовсім не підходили для бомбосховищ, але нам все одно довелося ночувати чотири ночі у підвалі і весь цей час, перше що ти робиш, коли прокидаєшся - це береш телефон до рук, щоб прочитати якісь ГАРНІ новини, сподіваючись, що це все страшний сон, і це зовсім не ВІЙНА.

28 лютого, через те що громадський транспорт в місті не працював, нам довелося бігти пішки 10 кілометрів на вокзал під гучні звуки вибухів. Картина в місті була жахлива: порожні вулиці, які ще майже тиждень тому були сповнені людьми, зруйновані деякі крамниці, розбите скло на землі. Нам із собою довелося узяти тільки по одному невеликому рюкзаку з речами. На вокзалі було багато людей з маленькими дітьми та домашніми улюбленицями. Коли ми сідали в потяг, ми навіть не знали, в якому напрямку він буде їхати. Куди прямує потяг нам сказали вже тільки тоді, коли він рушив з місця. У поїзді були нелюдські умови: вентиляція не працювала, вікна не відчинялись, скрізь брудно, людей було дуже багато, жінки

з дітьми, немовлятами, які увесь час плакали, деякі, кому не вистачило місця в купе, у якому замість 4 осіб їхало 12, тому вони їхали на підлозі, у тамбурі, також потяг їхав у повнісінькій темряві, провідники забороняли вмикати світло та телефони. Наступного дня ми приїхали до Львова. Тоді ми вже вирішили їхати за кордон. Дорога зайняла майже три дні, звичайно, це було складно, та, коли ми приїхали, нам просто не вірилось, що ми вже у безпеці й нічого нам не загрожує.

Після 24 лютого дні стали як один. У мене в голові не вкладалося, мов як це так, ще в середу 23 лютого я проводила свій час як завжди, спочатку була в школі, потім тренування з танців, щоб підготуватись до виступів на вихідних, а вже наступного дня я прокидаюсь не від того, що треба йти до школи, а через те, що розпочалася ВІЙНА. Я вже не кажу про те, що я навіть не знаю, коли я зможу знову побачити своїх друзів.

За вісім років, поки я не жила в Луганську, ми відвідали наше рідне місто всього один раз, бо приїхали в гості лише на пару тижнів. Тоді я побачила, як змінилося місто... Зруйновані будинки, мало людей на вулицях, порожні торгівельні центри, кінотеатри, дитячі майданчики. Торгівельний центр, де ми так любили проводити час і веселитися, був практично порожній. Тоді я навіть і уявити не могла, що через декілька років я побачу ту ж саму картину, тільки вже не в Луганську, а в Харкові та інших містах України...

Звичайно ж, за весь цей час у мене в житті відбулося багато подій, як гарних так і поганих. Також я багато встигла усвідомити і переосмислити, навчилася цінувати навіть якісь маленькі повсякденні дрібниці. Я помітила, що багато людей байдужі до того, що мають, не цінують, і це мене трохи засмучує, бо хтось інший тільки про це мріє. Те, що людям зазвичай здається нормою, мовляв, що так і повинно бути, іншим здається дуже цінним. Через ВІЙНУ я втратила можливість жити в своєму приватному будинку і мати особисту кімнату. Через обставини, що склалися, я зрозуміла і почала ще більше цінувати те, що батьки роблять для мене, адже вони намагаються зробити як найкраще і дати мені все, що в їхніх силах.

Я мрію, щоб ВІЙНА скоріше закінчилася і все було як і раніше, але я розумію, що як раніше, на жаль, вже ніколи не буде. Ця ВІЙНА назавжди змінила долі багатьох людей...

Я дуже сподіваюсь, що моя історія когось сколихнула, бо в моєму п'ятнадцятирічному віці мені довелося пережити цей біль ВІЙНИ двічі, а народна мудрість каже, що блискавка двічі не б'є в одне місце, про це треба замислитись...

ПОБАЧИТИ І ОБІЙНЯТИ БАБУСЮ

Бояринова Тетяна, учениця 7 класу Кобеляцький ліцей Полтавської обласної ради

Керівник: **Шабалтій Олег Миколайович**, учитель історії

Кобеляцький ліцей Полтавської обласної ради

Російське вторгнення в Україну 2022 року — відкритий воєнний напад Росії за підтримки Білорусі на Україну, початий о 3:40 24 лютого 2022 року. Вторгнення є частиною російсько-української війни, розв'язаної Росією 2014 року, участь у якій РФ намагалася заперечувати. У ЗМІ та документах російське вторгнення в Україну 2022 року розглядають як агресивну війну Росії проти України. Генеральна асамблея ООН у своїй резолюції від 2 березня 2022 року засудила російське вторгнення в Україну та назвала його агресією Російської Федерації проти України.

Військова кампанія почалася після тривалого нарощування російських військ з листопада 2021 року вздовж кордону України з РФ і Білоруссю та визнання органами влади Росії 21 лютого 2022 року терористичних утворень на території України — так званих «ДНР» і «ЛНР» — як державних утворень. Неодноразово різні ЗМІ, західні та українські політики розцінювали накопичення російських військ біля кордонів з Україною з листопада 2021 року як підготовку Росії до війни з Україною. Офіційні представники Росії всіляко заперечували у своїх заявах, що Росія планує чи має намір напасти на Україну. Практично одночасно Збройні сили Російської Федерації почали неприховане перекидання додаткових військ на окуповані території Донецької і Луганської областей.

Близько 4 години за київським часом 24 лютого президент РФ В. Путін оголосив про воєнну операцію з метою нібито «демілітаризації та денацифікації України»; через кілька хвилин почалися ракетні удари по всій Україні, у тому числі поблизу Києва. Російські війська вдерлися до України поблизу Харкова, Херсона, Чернігова, Сум, увійшовши з Росії, Білорусі та тимчасово окупованого Росією Криму. Разом із Росією війну проти України веде Білорусь: із прикордонних районів завдають ракетних ударів по території України, здійснюють вильоти бойової авіації для завдання ракетно-бомбових ударів по території України, відбувається передислокація війська та його забезпечення. Контрольоване Росією Придністров'я (Молдова) також є потенційною загрозою.

Завдяки спротиву української армії і сил самооборони вже в перші дні агресії російська армія зазнала значних втрат у живій силі і техніці. У своїй новітній історії, за оцінками України, Росія в усіх війнах, які вона вела, ще не зазнавала навіть приблизно таких великих втрат за такий короткий час. За визнанням західної розвідки, Росія зустріла сильніший, ніж очікувала, опір, що зумовило матеріально-технічні проблеми для її військ, нестачу пального, боєприпасів і продовольства, підрив бойового духу нападників. Швидке об'єднання країн світу для допомоги Україні, як і запровадження потужних санкцій проти Росії, стало несподіваним ударом для країни-агресора.

З першого дня вторгнення росія порушує правила ведення війни і масово чинить воєнні злочини проти мирних громадян і в тому числі проти дітей. Саме на дітей ми покладаємо надії, в дітях ми бачимо запоруку нашого особистого щастя та здійснення мрій. Кожна дитина заслуговує на щасливе та безтурботне дитинство. Коли сонце світить і їй не доводиться перейматись речами, які починають турбувати вже в дорослому житті. Міжнародний день захисту дітей відзначається щороку 1 червня. День цей покликаний привернути увагу світової спільноти до проблем охорони здоров'я дітей, боротьби з експлуатацією дитячої праці, прав дитини на освіту, дозвілля й захист від фізичного та психологічного насилля і багатьох інших. Однак всі права дитини, які визначені Конвенцією ООН про права дитини, цілком порушуються рашистами, які ведуть безжальну війну з дітьми України, що є актом фізичного геноциду.

Буквально з перших днів війни наш Кобеляцький ліцей Полтавської обласної ради став другою домівкою для людей і сімей, які першими потрапили під агресію російської федерації і змушені були евакуюватися із дому у відносно спокійні місця. Про життя після 24.02.2022 однієї із таких сімей, а точніше їхньої дитини і нашого нового однокласника висвітлимо у нашій дослідницькій роботі. До нас він прибув із селища Новопокровки, кілька слів про яке висвітлимо у нашій роботі. Новопокровка (при заснуванні — Нова Покровка) — селище міського типу Чугуївського району Харківської області. Селище міського типу Новопокровка знаходиться на лівому березі річки Уда, вище за течією примикає до смт Введенка, нижче за течією примикають села Поди і Василів Хутір, на протилежному березі — село Стара Покровка та смт Есхар. Річка в цьому місці звивиста, утворює лимани й озера, у тому числі озера Подовське, Таранове, Біле (на деяких картах Белге).

Через село проходить залізниця, на якій у Новопокровці знаходяться станції — пасажирська Покровка і пасажирська і вантажна Есхар (станція Есхар знаходиться не в Есхарі, а за 10 км від нього). Село названо так на відміну від Старої Покровки (спочатку просто Покровки), розташованої на протилежному, високому правому березі річки Уда, оскільки Стара Покровка існувала до моменту заснування Нової вже 170 років, з 1648 по 1818 рік.

У деяких документах селище продовжують називати Нова Покровка. На території України 11 населених пунктів з назвою Новопокровка. Археологічними розкопками знайдено 6 археологічних шарів різних культурних етапів, що тільки мають ще два поселення у Харківській області.

Новопокровка заснована в 1818 році.

За даними на 1864 рік у казенному селі Чугуївської волості Зміївського повіту, мешкало 1251 осіб (663 чоловічої статі та 588 — жіночої), налічувалось 238 дворових господарств, існувала православна церква.

Станом на 1914 рік кількість мешканців села зросла до 2 555 осіб.

У травні 1920 року село брало участь у повстанні проти мобілізації до Червоної армії.

Отже, 23 лютого 2022 року Ілля після уроків у Новопокровській школі пішов на тренування із футболу, а після нього поїхав до районного центру на тренування із кікбоксингу. Повернувшись пізно додому хлопець зробивши вечірні справи ліг спати. Так, пройшов його день насичений цікавими новими знаннями і вміннями, а вже 24 лютого 2022 року близько четвертої години ранку Ілля прокинувся від звуків вибухів та від яскравого світла в небі, то розпочалася агресія росії проти України. Наш однокласник сповна відчув ту агресію, адже проживає у селищі Новопокровка, Чугуївського району, Харківської області. Області, яка безпосередньо межує із росією і яка однією із перших потрапила під удари гармат, мінометів, бомб тощо. Так, життя Іллі, як і всієї України та українців розділилося на до і після.

Далі опишемо як розгорталися події в житті Іллі та його сім'ї. Отже, знайомтеся: Плугін Ілля Віталійович, 12.10 2009 року народження, українець!

Вибухи та різноманітні пов'язані з цим звуки розбудили Іллю та його сім'ю, як уже зазначали рано-вранці 24 лютого 2022 року. Разом з мамою Ольгою та бабусею Тамарою розпочали облаштовувати підвал у будинку. Щоб там безпечно почуватися під час обстрілів. Допомогала старшим і найменша учасниця – сестра Злата, яка має чотири роки. Під вечір приїхав із відрядження батько Іллі, Віталій та вже всі разом доробили підвал та стали в ньому переховуватися. Вночі та вдень, коли були вибухи сім'я знаходилася в укритті. На другий день кількість людей у підвалі збільшилася до них приєдналися хрещені батьки Іллі тьотя Оля та дядя Вітя, в яких удома не було надійного укриття. Таким чином у підвалі тіснилися семеро людей: наш однокласник Ілля його менша сестра Злата, тато Віталій, мама Оля, бабуся Тамара, дядя Вітя, тьотя Оля.

Оскільки сирени в селищі немає, то зі слів нашого нового друга, сповіщенням про небезпеку слугували безпосередньо звуки вибухів, літаків, які люди чули навкруги і після чого ховалися у підвал. Каже Ілля : «Батько визирне із підвала, послухає, оглянеться і якщо все стихло тоді і ми виходили». Гуляти хлопець ніде не ходив, лише із батьком до магазину, який знаходився через дорогу від їхнього дому. В таких умовах під частими обстрілами сім'я прожила два тижні і потім прийняли рішення залишити домівку і втікати до безпечнішого місця, яким стало для них місто Кобеляки. За інформацією друзів батьків, які дуже позитивно відгукувалися про прийом їх у Кобеляцькому ліцеї Полтавської обласної ради, сім'я Іллі приймає рішення виїхати саме у місто Кобеляки, Полтавської області. Дуже важко приймалося це рішення, говорить Ілля, так як не бажала виїздити бабуся Тамара. Тому на родинному зібранні прийняли рішення, що до бабусі Тамари переїде жити, із сусіднього села батькова рідна сестра тьотя Олена разом із сином Михайлом, щоб не залишати бабусю сам на сам із небезпекою. І 10 березня 2022 року зранку із Новопокровки сім'я нашого нового однокласника разом із друзями на власних автівках виїхали у безпечніше місце. Так, розпочався і ще один новий етап у житті Іллі та його сім'ї, але тепер у новому для них статусі, статусі внутрішньо переміщених осіб.

Після обід 10 березня 2022 року Ілля та його найрідніші приїхали у Кобеляки та поселилися на тимчасове проживання у спальний корпус Кобеляцького ліцею Полтавської обласної ради. Це місце стало для них другою домівкою. Тут сім'я оформила офіційно статус внутрішньо переміщених осіб ставши на відповідний облік у Кобеляцькій міській раді. Новою «домівкою» Ілля задоволений адже тут він зустрів і продовжив навчання із нами, учнями сьомого класу, має двохразове безкоштовне харчування, гарячий душ та інші прийнятні побутові умови. Разом із ним ми продовжуємо займатися на онлайн-уроках та навіть спільно проводити вільний час, а саме ми залучили Іллю до тренувань із фігурного водіння велосипеда. Бо від нього ж і дізналися, що любить велосипед та і батько йому привіз його аж із Новопокровки. Разом граємо у футбол, рухливі ігри та віримо у перемогу України.

Спільне проведення часу дуже нам всім подобається і приємно бачити, що це подобається і самому Іллі, бо до війни у себе вдома хлопець ходив на заняття по футболу та кікбоксингу.

Звичайно, Ілля часто говорить про те, що йому хочеться додому. Щоб всі були в безпеці, щоб вигнали ворога із нашої землі та найдужче Ілля хоче побачити і обійняти свою бабусю...

Ми всі щиро віримо, що бажання Іллі обов'язково здійсниться якнайшвидше.

ОКУПОВАНЕ ДИТИНСТВО

Булига Святослав, учень Міліївського закладу загальної середньої освіти імені Д.

Загула Чернівецька область, с. Мілієве Вижницької міської ТГ

Керівники: **Гараздюк Вікторія Петрівна**, Міліївський ЗЗСО I-III ступенів
ім. Д. Загула, практичний психолог, **Мікул Марія Миколаївна**, Міліївський
ЗЗСО I-III ступенів ім. Д. Загула, асистент вчителя

Українське суспільство сьогодні переживає черговий кризовий період, пов'язаний з багатьма чинниками. Найбільш руйнуючою обставиною сьогодення є російсько-українська війна в Україні.

Війна - це, напевно, найважче випробування, яке випадає на частку нації, народу. Вона несе руйнування, яке охоплює все: від споруд і комунікацій, природних співтовариств до життя людини, його психіки, душі. Крім того, що на війні люди гинуть, стають каліками, війна міняє людину психологічно, духовно, то підіймаючи на вершину етичного подвигу, то скидаючи в безодню моральної потворності. «Тільки б не було війни» - ця фраза перетворюється в єдиний критерій, по якому оцінюється якість життя людини, принаймні, в нашій країні, яка здавна була полем численних і кривавих битв.

Ставлення громадян до подій в Україні є суперечливим і неоднозначним. Усе різноманіття його жаклих наслідків найбільш гостро відчули ті, хто став безпосереднім учасником цих подій, ті, хто став і жертвою, і винним, і осудженим, і потерпілим, і знедоленим, і нездоланим, – це внутрішньо переміщені особи, які були вимушені покинути свої домівки, роботу, своїх друзів та рідних, похованих близьких. Вони втратили цілий світ, у якому жили і працювали до війни, були змушені змінити своє соціальне і природне середовище, житло і роботу, стиль життя у пошуках хоч якогось притулку задля врятування власного життя, збереження здоров'я дітей і родини, щоб знайти можливості вижити й адаптуватися до нових життєвих умов. Вони зробили свій вибір – залишилися вірними своїй Вітчизні, рідній країні.

Особливо страшними і шокуючими на війні виглядають муки і смерть дітей. Будучи найбільш незахищеною групою населення, діти страждають більше всіх. Недаремно існують стійкі словосполучення «діти війни», «дитинство, обпалене війною» і тому подібне. Дитина - плід любові, народжений для радості своєї і батьків, який виражає надії на краще майбутнє, який викликає почуття розчулення, бажання протегувати і піклуватися - з одного боку, але їм довелося зіткнутися з тотальним руйнуванням, страхом, смертю.

Мета даного дослідження – проаналізувати вплив соціально-політичної ситуації в Україні, воєнних дій на внутрішньо переміщених осіб та визначити ключові характеристики психологічної підтримки дітей з числа ВПО. Зазначена мета потребує реалізації таких завдань:

- дослідити та узагальнити особливості вимушеної міграції внутрішньо переміщених осіб на території України внаслідок російсько-української війни;
- оцінити особливості впливу війни та складної соціально-політичної ситуації в Україні на дітей;
- описати аспекти корекційно-відновлювальної та розвивальної роботи практичного психолога з дітьми із числа внутрішньо переміщених осіб;
- узагальнити результати проведеної психологічної роботи з учнями з числа внутрішньо переміщених осіб.

Об'єктом дослідження є внутрішньо переміщені особи як соціальна категорія.

Предметом дослідження є адаптація та інтеграція, труднощі соціального і психоемоційного характеру дітей з числа внутрішньо переміщених, що виникли внаслідок зміни середовища проживання та звичного кола спілкування.

**Особливості вимушеної міграції
внутрішньо переміщених осіб на території України внаслідок російсько-української війни. Вплив війни та складної соціально-політичної ситуації на дітей**

24 лютого 2022 року повномасштабним вторгненням російської армії розпочався новий етап російсько-української війни. Це – народна війна за незалежність і суверенітет України, яка триває з 2014 року. Це також війна за цивілізаційний вибір: Україна відстоює свою приналежність до європейської цивілізації і водночас – ті засадничі цінності, права і свободи, що лежать в основі Західного світу.

Складна соціально-політична ситуація в Україні позначилась на життєдіяльності всього населення країни. У будь-якому конфлікті найбільше страждає найвразливіша категорія населення – діти. Дітей продовжують вбивати та ранили, а жорстока реальність довкола залишає у маленьких хлопчиків та дівчаток глибокі травми на все життя. За даними Управління Верховного комісара ООН по правах людини, в Україні від початку війни 24 лютого станом на 3 травня загинуло щонайменше 217 дітей і 391 дітей отримали поранення. Проте ці цифри відображають тільки ті випадки, які ООН змогла підтвердити, тож справжня кількість загиблих, ймовірно, набагато вища.

Війна перевернула життя мільйонів дітей нищівним чином. Вона спричинила одне з найшвидших широкомасштабних переміщень дітей з часів Другої світової війни, ознаменувавши зловісну віху, жахливі наслідки якої можуть відчувати щонайменше кілька наступних поколінь.

У нашому дослідженні ми розглянули проблему дітей зі списку внутрішньо переміщених осіб та труднощі соціального і психоемоційного характеру, що виникли в них і пов'язані зі зміною середовища проживання та звичного кола спілкування. Для того, щоб краще розкрити дану проблему, потрібно проаналізувати визначення «внутрішньо переміщені особи» з соціологічних та психологічних позицій.

Питання соціального захисту громадян, які переміщуються із зони збройного конфлікту, регулює Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб». Згідно зі статтею 1 цього Закону, внутрішньо переміщеною особою є громадянин України, який постійно проживає в Україні, якого змусили або який самостійно покинув місце свого проживання у результаті або з метою уникнення негативних наслідків збройного конфлікту, тимчасової окупації, повсюдних проявів насильства, масових порушень прав людини та надзвичайних ситуацій природного чи техногенного характеру. У даному тексті ми застосовуватимемо термін "переселенці" як синонім до юридичного терміну "внутрішньо переміщені особи".

За даними ООН, у травні 2015 року були офіційно зареєстровані 1 млн 300 тисяч внутрішньо переміщених осіб, в тому числі 173 тисячі дітей. За даними ЮНІСЕФ перший місяць війни в Україні у 2022 році спричинив переміщення 4,3 мільйона дітей, що складає понад половину дитячого населення країни (7,5 мільйона). В ці дані входить більше ніж 1,8 мільйона дітей, які переїхали в сусідні країни як біженці, і 2,5 мільйона тих, хто зараз є внутрішньо переміщеними особами всередині України. Деякі волонтерські та громадські організації вважають цю цифру значно більшою, і це не безпідставно. У окремих регіонах з різних причин (наприклад, відсутність поряд батьків чи опікунів) виникають проблеми з реєстрацією дітей з числа ВПО.

Вимушено переміщених осіб можна умовно поділити на дві групи за місцем проживання. Перша – це ті, хто проживають у так званих центрах спільного проживання (санаторії, табори, заклади соціального спрямування, гуртожитки), розділяють побут і мають «спільне життя, проблеми, радощі». До другої групи належать ті, які знайшли притулок у близьких, родичів, друзів, орендують житло або отримали можливість безкоштовно проживати у «порожніх» будинках і які розсіяні у містах та сільській місцевості.

Більшість внутрішньо переміщених осіб щодня зіштовхуються з побутовими та соціальними труднощами; у них не задоволені базові потреби. Перед ними виникає низка життєвих проблем, а саме: забезпечення їжею і житлом; відновлення документів; виплата пенсій і державних соціальних допомог; доступ до соціальних та медичних послуг, особливо для тих, хто потребує спеціалізованої медичної допомоги, лікування, реабілітації; професійне перенавчання і працевлаштування; влаштування дітей до навчальних закладів; продовження (поновлення) навчання тощо. Слід враховувати, що серед внутрішньо переміщених осіб певну кількість становлять соціально уразливі категорії населення, і обставини переселення посилюють фактори ризику для них. Внутрішньо переміщені особи можуть відчувати ізолюваність і несприйняття зі сторони приймаючої громади. Це є перешкодою для побудови нових стосунків, працевлаштування за місцем переселення. Більшості з них важко чи неможливо влаштуватися на новому місці відповідно до звичних умов життя та соціального статусу. Часто їм доводиться змінювати життєві орієнтири та набувати нових як професійних, так і соціальних навичок.

Разом з тим недосконалість фінансування програм підтримки, забезпечення тимчасового житла та адаптації переміщених осіб створюють підґрунтя для виникнення певної соціальної напруги між місцевим населенням і внутрішньо переміщеними особами. Ця напруга живиться обмеженістю ресурсів приймаючих громад, які до того ж ще треба розділити з переміщеними особами.

Внаслідок травматичного досвіду переселенці переживають стани, які спричиняють нестабільність і втрату контролю над ситуацією, власним життям: втрата автономності («Я не керую процесом. Мене кудись несе»); Втрата суб'єктивності («Це не я приймаю рішення у своєму житті. Хтось зверху вирішує»); порушення ідентичності; побоювання відторгнення (що їх будуть ідентифікувати з ворогами); відчуття незахищеності та розгубленість; стан жертви; злість та пошук «зовнішнього ворога» (хтось має за це заплатити); відсутність можливостей прогнозувати майбутнє; сором, низька самооцінка, почуття провини; функціональні симптоми, психосоматичні розлади; реакції на тяжкий стрес і порушення адаптації, в тому числі посттравматичний стресовий розлад. [4, с. 10-11]

Що стосується дітей з числа ВПО, то травматичні події можуть викликати у дітей різні поведінкові особливості, почуття, які важливо відслідковувати та адекватно допомогти дитині пережити, проявити й пропрацювати їх. Це можуть бути почуття незахищеності, страх майбутнього, гнів, агресія, сором і відчуття провини, відчуженість та ізоляція від оточуючого середовища, сум. У дітей можуть виникнути проблеми з навчанням, увагою, можливістю запам'ятовувати інформацію, психосоматичні порушення (такі, як логоневроз (заїкання), енурез (нетримання сечі), бронхіальна астма, нейродерміти та ін.). Існують певні особливості поведінкових проявів дітей, які пережили травматичний досвід, з урахуванням віку.

Враховуючи багатогранність проблем, які властиві внутрішньо переміщеним особам, комплекс різноманітних проблем сімей з дітьми, які були до переміщення та набуті під час переміщення, в процесі адаптації до нових умов проживання та інтеграції у життя приймаючої громади важливу роль і значення має командний підхід до роботи. [2]

Очільники органів місцевого самоврядування, соціального захисту населення, медичні працівники громади та працівники Міліївського ЗЗСО – група фахівців, які надають соціальні, освітні послуги та допомагають у питаннях адаптації та інтеграції внутрішньо переміщеним особам села Мілієва, зокрема дітям.

Уточнимо, що в сучасних українських реаліях переміщення людей часто пов'язане із вчиненням щодо них та членів їхніх родин насильством, переслідуванням, військовими або терористичними діями, а також у випадках масового порушення соціального порядку чи захоплення територій проживання іншою країною. [3, с. 27] Тому одну з ключових ролей у супроводі внутрішньо переміщених осіб займають працівники психологічних служб – соціальні працівники (педагоги) та практичні психологи.

Аспекти корекційно-відновлювальної та розвивальної роботи практичного психолога з дітьми із числа внутрішньо переміщених осіб. Робота у Міліївському ЗЗСО І-ІІІ ступенів імені Д. Загула

Для того, щоб ефективно організувати роботу з психологічної допомоги вимушеним переселенцям, необхідно мати чітке розуміння їхніх психічних станів, спричинених травматичною ситуацією.

Події, які примушують людей зриватись з місць, залишати свої домівки, настільки виходять за межі нормального життя, що переживаються як надзвичайно стресові для всіх, хто опинився в таких ситуаціях (незважаючи на те, чи від'їжджали вони через тривожні відчуття, чи через реальну загрозу життю під час розгортання військових дій). [3, с. 29]

Етапи проведеної нами роботи хочемо представити на прикладі конкретної сім'ї та ситуації, яка трапилась з ними через війну, що й спричинило їх вимушену міграцію.

Працівники психологічної служби та педагоги Міліївського ЗЗСО здійснюють психолого-педагогічний супровід дітей, які постраждали в ході проведення військових дій, передусім використовуючи такі форми роботи:

1) Бесіда психолога/соціального педагога з батьками та дитиною при вступі до закладу – під час яких можна отримати попередню інформацію про батьків та дітей, налагодити з ними контакт, проінформувати про можливість надання психологічної та соціальної допомоги.

Бесіди проведені нами з усіма дітьми-переселенцями, що прибувають у наш заклад освіти або за запитом батьків, які просто проживають на території нашого населеного пункту.

Під час перших зустрічей з працівником психологічної служби дитина зазвичай відчуває панічний страх і залишається нетовариською і потайною, так що перші відомості при симптоматичі дітей вступають від батьків. Батьки, як правило, помічають, що діти реагують на ситуацію, що склалася сильним страхом і підвищеною залежністю від дорослих. У дітей-переселенців можуть проявлятися ознаки психічних порушень: розлад харчування, сну, нетримання сечі, підвищена агресивність, гіперактивність, погана успішність у школі, інтровертованість і прагнення уникати членів сім'ї та друзів.[5] Батьки повідомляють, що їхні діти демонструють всі види страху, але найбільш драматично - страх розлуки з батьками. Часто спостерігаються нічні кошмари або страхи, пов'язані з психотравмуючими подіями (страх несподіваних і гучних звуків або шуму тощо).

На цьому етапі проводиться стандартизоване інтерв'ю батьків, діти яких знаходяться у стані посттравматичного стресу (розроблене у Йельському центрі вивчення дітей).

Таке інтерв'ю ми провели з Віталією Александровою, мамою учениці Євгенії Александрової з числа вимушених внутрішньо переміщених осіб.

До початку війни Женя була звичайною 10-тирічною дівчинкою, яка активно проводила час з друзями, відвідувала різні гуртки, займалась художньою гімнастикою, вокалом та хоровим співом, хореографією, цікавилась історією та культурою українського народу та просто жила нормальним життям. Але 24 лютого життя дівчинки і її сім'ї змінилося докорінно, адже зранку вони прокинулись від звуків вибухів, що лунали зовсім близько. Це горів аеродром Бориспіль. Саме ці події стали причиною їх переїзду до сестри пані Віталії – Лариси у наш населений пункт – село Мілієве.

Перша частина нашого інтерв'ю присвячена дитині та її самопочуттю. Відповідаючи на питання, чи помітила зміни у поведінці дівчинки після подій 24 лютого, мати вказує, що часто відбувається зосереджений тривалий погляд на певному об'єкті, а також різкі звуки викликають занепокоєння та лякливий погляд. Одразу були помітні зміни у сні, але пізніше при повторній бесіді з мамою, вона вказала, що спокійна атмосфера сприяла нормалізації сну. У перші дні війни був відсутній апетит. Женя стала більш прив'язаною до батьків та потребує додаткової уваги та допомоги у виконанні домашніх завдань. Війна не вплинула на спілкування дівчинки з однолітками, дратівливою вона не стала. Але інколи спостерігається сумний настрій та вразливість під час гучних звуків чи тривожних новин через пережиті події. Змін у іграх також немає, дівчинка охоче грає з місцевими однолітками, бо ігри покращують її настрій. На питання, чи говорить Женя про пережиті події, мама відповідає, що не охоче. Більше цікавиться, коли закінчиться війна і чи зможе вона повернутися до свого звичного життя. Якщо рівень тривожності і напруги через зовнішні фактори (наприклад, гучні чи різкі

звуки) підвищується, то допомагають розмови з дорослими та переконання, що все буде добре.

Друга частина такого інтерв'ю передбачає діалог про сім'ю та те, як в них йдуть справи в умовах вимушеної міграції. Під час інтерв'ю пані Віталія говорить, що всі члени її сім'ї сумують за рідною домівкою, відчуються різкі зміни у сні та самопочутті, їй та чоловікові часто сняться кошмари, де постають події, свідками яких вони стали. Основна увага старших членів сім'ї зосереджена на новинах про бойові дії вдома, змінах соціально-політичної ситуації у державі в цілому. Запитуємо, - «Що ви можете сказати про інших членів родини? Чи помітили ви якісь зміни у настрої та поведінці, про які ми згадувати раніше, у кожного з тих, хто живе разом з вами у квартирі?». Відповідь типова для більшості батьків-переселенців:

- *Звичайно. Усі члени родини дуже занепокоєні ситуацією. Втрата роботи, невизначеність, військові дії вплинули на моральний та психологічний стан кожного. У перші години війни настрій був агресивний, навіть, вживалася ненормативна лексика, але пізніше опанували себе і почали діяти, виходячи з реалій сьогодення.*

Оскільки діти і підлітки залежать від свого оточення, робота з батьками відіграє важливу роль в психотерапії дітей, які пережили психотравми. Батьки зазвичай першими помічають, що у дітей є проблеми.

Після стандартизованого інтерв'ю з батьками, обов'язково проводимо діагностичне інтерв'ю з новоприбулими дітьми з числа внутрішньо переміщених осіб. Таке інтерв'ю взяли і у Жені.

Навчається вона у нашому закладі освіти з 14 березня. Найбільше сподобався їй веселий клас та вчителька, яка віднеслася з розумінням. Особливих змін порівняно зі своєю школою не відчула. Цікаво було познайомитися з новими друзями-однокласниками. Здружилася з дівчатками: Настею, Даринкою. Труднощів у спілкуванні з однолітками не виникало, адже Женя часто була у рідному селі мами в гостях і має багато міліївських друзів. Але під час розмови про події, які спричинили переїзд, ми помітили різкі зміни у настрої та небажання говорити про це. Єдине питання, яке цікавило саму дівчинку – «Коли закінчиться війна?».

Після проведених бесід, були створені дві вікові групи дітей (6-11 та 12-16 років), з якими у подальшому були проведені групові корекційні заняття.

2) Індивідуальна робота психолога з педагогами - має подвійну мету: своєчасне виявлення проблеми дитини та підвищення психологічної освіти педагога. Під час розмов з педагогами звертаємо увагу, що дітям, в силу розвитку психологічних властивостей, важко розібратись в питаннях політики і економіки, виробити власне ставлення до цих сфер людських відносин. Тому ефективними і цікавими є теми, що ґрунтуються на культурних традиціях, історії, релігії, міфах.

З'ясовуються і основні моменти, які можуть свідчити про наявність у дитини психологічних проблем. Обов'язковим є акцентування уваги педагога на тому, що сам по собі переїзд у нове незнайоме місце із невідомою кінцевою датою повернення додому, є стресом для дитини. Різні люди переживають стрес по-різному, але навіть найсильніші можуть відчувати складнощі у подоланні стресових ситуацій.

3) Співпраця психолога з вчителями для організації ситуацій успіху дитині, підвищення психологічної освіти усіх учасників освітнього процесу.

Проведені бесіди та консультації щодо адаптації дітей з числа ВПО у нові шкільні колективи, зокрема і з класним керівником 4-Б класу – Штефюк Аліною Володимирівною, щодо особливостей роботи з Євгенією.

4) Індивідуальна консультативна, розвивальна робота психолога з дитиною

Перше інтерв'ю зі школярами зазвичай проводиться в присутності батьків, щоб діти могли подолати боязнь психолога. Надалі зустрічі з дитиною і з батьками завжди проводяться окремо. Психолог повинен бути уважним слухачем і допомагати своїм маленьким переселенцям з розумінням і повагою особливо якщо це підлітки. Особливу увагу потрібно звертати на форми поведінки, які батьки часто не беруть до уваги. Наприклад, Женя після декількох індивідуальних консультацій у ігровій формі стала спокійнішою, почала цікавитися

творчою роботою, що потребує тривалого зосередження уваги на одній справі (малювання, плетіння мандали, підготовка ляльок до театралізованої арт-терапії тощо).

З Євгенією проведена також індивідуальна психодіагностика – оцінка рівня тривожності після пережитих стресових ситуацій (шкала тривоги Спілбергера). Був зафіксований середній рівень тривожності. Стан ситуативної тривоги виникає при потраплянні в стресову ситуацію і характеризується суб'єктивним дискомфортом, напруженістю, занепокоєнням і вегетативним збудженням. Природно, що цей стан є мінливим та відрізняється різною інтенсивністю.

5) Групова корекційно - відновлювальна та розвивальна робота психолога з дітьми з числа ВПО.

При груповій формі роботи з дітьми-переселенцями використовували наступні методи роботи:

- терапія малюнком - проводиться з дітьми від початківців до 12-13 років і включає малювання, ліплення з глини, пластиліну тощо;
- театралізована арт-терапія – використання ляльок, масок, які можуть діти створити самостійно;
- ігрова терапія та казкотерапія;
- відпрацювання методик та вправ для зниження напруги та тривожності;
- пропрацювання інтрузивних спогадів та інші.

Заняття проходяться протягом години, один раз на тиждень. Діти можуть приєднатися до роботи в будь-який час, що створює вільну атмосферу і сприяє зниженню тривожності.

Для підведення підсумків роботи з дітьми-переселенцями, працівники психологічної служби проводять «мозковий штурм» після кожного проведеного групового заняття. Час від часу до обговорення долучаються педагоги. Які вправи чи методики дають бажаний результат, а які ні і чому, з ким з учнів варто попрацювати індивідуально або як краще мотивувати роботу у групі, з якими ще проблемами зіткнулися під час психолого-педагогічного супроводу адаптації дітей з числа внутрішньо переміщених осіб – типові питання для обговорення та обміну думками. Також на сайті та сторінці Facebook Міліївського закладу освіти можна знайти рекомендації - педагогічно-психологічний інструментарій зняття напруги та зменшення тривоги «Психологія війни», поширений психологічною службою.

У підсумку проведеного дослідження досягнуто головну мету, поставлену на початку роботи – проаналізовано вплив соціально-політичної ситуації в Україні, воєнних дій на внутрішньо переміщених осіб та визначено ключові характеристики психологічної підтримки дітей з їх числа. У процесі роботи відповідно до мети були вирішені поставлені завдання, які уможливають формування наступних висновків:

1. Досліджено та узагальнено особливості вимушеної міграції внутрішньо переміщених осіб на території України внаслідок російсько-української війни. Причиною вимушеної міграції внутрішньо переміщених осіб є загострення воєнного конфлікту на сході, півдні та півночі країни. Вимушено переміщених осіб можна умовно поділити на дві групи за місцем проживання. Перша – це ті, хто проживають у так званих центрах спільного проживання, розділяють побут і мають «спільне життя, проблеми, радощі». До другої групи належать ті, які знайшли притулок у близьких, родичів, друзів, орендують житло або отримали можливість безкоштовно проживати у «порожніх» будинках і які розсіяні у містах та сільській місцевості.

Більшість внутрішньо переміщених осіб щодня зіштовхуються з побутовими та соціальними труднощами; у них не задоволені базові потреби. Слід враховувати, що серед внутрішньо переміщених осіб певну кількість становлять соціально уразливі категорії населення, і обставини переселення посилюють фактори ризику для них. Внутрішньо переміщені особи можуть відчувати ізолюваність і несприйняття зі сторони приймаючої громади. Це є перешкодою для побудови нових стосунків, працевлаштування за місцем переселення. Разом з тим недосконалість фінансування програм підтримки, забезпечення тимчасового житла та адаптації переміщених осіб створюють підґрунтя для виникнення певної соціальної напруги між місцевим населенням і внутрішньо переміщеними особами.

2. Оцінено особливості впливу війни та складної соціально-політичної ситуації в Україні на дітей. Травматичні події можуть викликати у дітей різні поведінкові особливості, почуття, які важливо відслідковувати та адекватно допомогти дитині пережити, проявити й пропрацювати їх. Це можуть бути почуття незахищеності, страх майбутнього, гнів, агресія, сором і відчуття провини, відчуженість та ізоляція від оточуючого середовища, сум. У дітей можуть виникнути проблеми з навчанням, увагою, можливістю запам'ятовувати інформацію, психосоматичні порушення.

3. Описано аспекти корекційно-відновлювальної та розвивальної роботи практичного психолога з дітьми із числа внутрішньо переміщених осіб. Працівники психологічної служби та педагоги Міліївського ЗЗСО здійснюють психолого-педагогічний супровід дітей, які постраждали в ході проведення військових дій, передусім використовуючи такі форми роботи - бесіда психолога/соціального педагога з батьками та дитиною при вступі до закладу; індивідуальна робота психолога з педагогами; співпраця психолога з вчителями для організації ситуацій успіху дитині, підвищення психологічної освіти усіх учасників освітнього процесу; індивідуальна консультативна, розвивальна робота психолога з дитиною; групова корекційно - відновлювальна та розвивальна робота психолога з дітьми з числа ВПО.

Для підведення підсумків роботи з дітьми-переселенцями, працівники психологічної служби з часткою участю педагогів проводять «мозковий штурм» після кожного проведеного групового заняття.

4. Результати проведеної психологічної роботи з учнями з числа внутрішньо переміщених осіб узагальнено на прикладі учениці Євгенії Александрової та її сім'ї. Навчання у Міліївському ЗЗСО І-ІІІ ступенів Женья почала 14 березня, але до нашого населеного пункту (с. Мілієве) потрапила у перші ж дні загострення воєнного конфлікту на Київщині. З дівчинкою та її мамою були проведені вступні інтерв'ю для знайомства, налагодження контакту та щоб запропонувати свою подальшу допомогу. Нами була отримана наступна інформація: причиною внутрішньої міграції були почуті вибухи та пожежа на аеродромі, свідком якої стала і Женья. Після цього у дівчинки спостерігались такі психоемоційні зміни - часто відбувається зосереджений тривалий погляд на певному об'єкті, а також різкі звуки викликають занепокоєння та лякливий погляд; неспокійний сон; у перші дні війни був відсутній апетит; виникла більша прив'язаність до батьків та потреба додаткової уваги; на спілкування дівчинки з однолітками війна не вплинула, інколи спостерігається сумний настрій; Женья часто цікавиться, коли закінчиться війна і чи зможе вона повернутися до свого звичного життя. Проведена також індивідуальна психодіагностика з дитиною – оцінка рівня тривожності після пережитих стресових ситуацій (шкала тривоги Спілбергера). Був зафіксований середній рівень тривожності.

На наступному етапі Женья брала участь у групових корекційно-відновлювальних заняттях (вікова група 6-11 років). Методи роботи - терапія малюнком, театралізована арт-терапія, ігрова терапія, казкотерапія, відпрацювання методик та вправ для зниження напруги та тривожності, пропрацьовування інтрузивних спогадів та інші. Після двох індивідуальних та чотирьох групових корекційних занять спостерігаються покращення – спокійна атмосфера сприяє нормалізації сну, покращився апетит, рівень тривожності від гучних чи різких звуків трохи знизився, але все ще потребує додаткової роботи, труднощів з концентрацією уваги немає, навпаки з'явилося бажання займатися рукоділлям, дрібними поробками, малюванням, зацікавилася патріотичним розписом писанок. Дівчинка почала ділитися своїми спогадами, проговорює своє занепокоєння теперішнім положенням, що також сприяє зниженню рівня тривожності.

Як показує практика, всі учні з числа внутрішньо переміщених осіб в незалежності від складності стресогенних факторів здатні адаптуватися до нових умов життя та інтегруватися у соціальне середовище приймаючої громади. Але ці процеси залежать від ранньої діагностики стану дитини та вчасного проведення корекційної роботи. Діти повинні відчувати, що всі труднощі вони проживають спільно з небайдужими людьми.

ВТЕЧА ІЗ ПЕКЛА

Варавка Марк, учень 5 класу Слобідської гімназії

Краснокутської селищної ради Богодухівського Харківської області

Керівник: Карелова А.С, керівник гуртка «Рідний край», вчитель математики

Війна – це завжди погано, це завжди зло, смерть, сльози, страх. Війна забирає багато. Мрії, надії, плани та сподівання. Та найстрашніше, коли війна забирає людські життя. Всі українці переживають важкі часи і я не виключення. Я ненавиджу ту мить, коли отримую інформацію про кількість вбитих та понівечених дітей та дорослих. Багато людей змушені були покинути свої домівки, щоб врятувати своїх рідних. Одні виїхали за кордон, інші до родичів, друзів, знайомих. Спокійне життя вкрала війна.

Я познайомився з чудовою людиною, яка приїхала до сусідів з Дергачів Новіковою Галиною Іванівною. Галина Іванівна разом із своїм сином Станіславом, невісткою Оленою, внучкою Лізою (14 років), внуком Іллею (8 років) приїхавши до знайомих, які гостинно прихистили всіх.

Галина Іванівна добре пам'ятає, як 24 лютого 2022 року вранці вони прокинулися не від будильника, а від вибухів. Це були страшні звуки війни.

«Ми чули, як спрацьовують сирени, ми чули, як біля нас лунають вибухи. А найстрашніше бачити, як над головами пролітають ракети одна за одною. І досі чую цей звук ракет. Разом із рідними під час обстрілів ховалися у погребі у сусідів, бо свій не придатний для сховища. Було холодно, тіло перемерзло, обігрівач не міг обігріти погріб. Коли летіли літаки, вся родина вибігала в коридор і сідали по куткам. Невістка перестала спати вночі, стояла біля вікон. Всі спали одягнуті, тримаючи в одній кишені ліхтарик, а в другій телефон.» Не витримавши такого тижневого напруження невістка вирішила рятувати свою сім'ю. Разом з чоловіком і дітьми вирішує їхати до своєї знайомої Катерини, яка запросила до себе. Галина Іванівна не хотіла кидати будинок, собаку, котів. Ще не так бомбили. Залишившись сама у свої 69 років відчула всі жахи війни. Обстріли стали все частішими. Магазини не працювали, доводилось під час обстрілів бігти через весь город до сусідів, щоб сховатися в погріб. Саме під час таких обстрілів, сидячи у схованці, сусід Анатолій вийшов на подвір'я. Від ракетного удару сусідні будинки зруйновано, сусіда розірвало живіт уламками снаряду і привалило залізними воротами. Викликавши швидку допомогу, всі сусіди намагались допомогти Анатолію. Знову обстріли. Ракети летіли одна за одною. Разом із лікарями швидкої допомоги сиділи у сховищі. Та все марно. Було пізно. Сусід помер. Було страшно і боляче.

Після поховань Галина Іванівна і сама вирішила, що їй потрібно їхати. «Можливо, якби не ті вибухи, я б змогла ще бути вдома. Але терпіти вже не було сили. Все тіло тремтіло від кожного пострілу та вибуху, тиск кожного разу піднімався, голова боліла.» Тому у Галини Іванівни не залишилося жодних варіантів. Син Станіслав, наражаючись на небезпеку, забрав свою маму, поранену уламками від снаряду собаку, котів із пекла. Внуки два тижні відходили від пекла. Вночі їм снилися вибухи, прокидалися всі від їх крику. Та все потроху налагодилось. Вони потрапили немов в іншу реальність.

«Що буде далі ми не знаємо. В Дергачах ще не спокійно. Але серця наші там, там – частина нас. Щодня телефонуємо до знайомих, які не мають змоги виїхати. Хвилюємося за кожного.»

Ми чекаємо на перемогу і знаємо, що завдяки нашим захисникам вона неодмінно настане.

ВКРАДЕНЕ ДИТИНСТВО

Вертелецька Міла, учениця 10-Б класу Жашківської спеціалізованої школи №1 з поглибленим вивченням окремих предметів Жашківської міської ради Черкаської області, м. Жашків, Уманський район, Черкаська область.

Керівник: **Любарська Юлія Михайлівна**, учитель історії та правознавства вищої кваліфікованої категорії, учитель-методист Жашківської спеціалізованої школи №1 з поглибленим вивченням окремих предметів Жашківської міської ради

Черкаської області Війна. Це слово до недавнього часу асоціювалось з історією, пройденим етапом в житті і в відносинах людей, який, здавалось би, уже не має права повторюватись. Людство після Другої світової війни виробило цивілізовані шляхи для розв'язання конфліктів без війни. Для цього було створено Організацію Об'єднаних Націй (ООН) у 1945р., основною метою якої стала організація й зміцнення миру й міжнародної безпеки. Людство зрозуміло цінність миру, і що відносини потрібно вирішувати дипломатичним шляхом. Але світ жажнувся 24 лютого 2022 року, коли Росія розпочала широкомасштабне вторгнення на територію України. Тоталітарна РФ на чолі з президентом В. Путіним оголосила про «спеціальну військову операцію». Близько 4 години ранку розпочалися ракетні удари по всій території України, в тому числі загроза нависла над столицею. Жорстокість, цинізм цієї війни вразив весь світ. На 50 день війни Президент України В. Зеленський скаже: «Україна стала героєм всього вільного світу. Всі українці стали героями, які не здаються. І що переможуть. Які повернуть Україні мир». Мені 15 років і я є українською дитиною, яка разом із дітьми України стала героєм даної війни. Ця війна Росії проти України ведеться із порушенням всіх норм міжнародного права та конвенцій ООН. Станом на 18 березня 2022 року, за даними Міграційного агентства ООН, 6,5 млн українців були змушені переїхати в більш безпечні регіони держави. На сьогодні 6 млн виїхали за кордон. Це стало найбільшою міграційною кризою з часів Другої світової війни. На щастя багато українців на 20 травня 2022 повертаються до рідної України.

На момент написання дослідження, через військові дії в Україні загинуло уже 232 дітей, поранено більше 430 та близько 200 тис. були незаконно вивезені на територію Росії. «Під час війни порушуються всі права дитини: право на життя, право бути з сім'єю і громадою, право на здоров'я, право на розвиток особистості, а також право на турботу і захист», – зазначається у резолюції ООН «Вплив збройного конфлікту на дітей». Діти – майбутнє нації, російські загарбники добре це розуміють, тому навмисне руйнують їх долі. Мільйони українських дітей вимушені проводити своє дитинство у підвалах, під гучні вибухи та, дуже часто, в жахливих умовах. У ранньому віці вони уже знають що таке війна, вони зазнали жахливих впливів війни, яка відібрала у них право на щасливе дитинство. Ось як оцінила цю трагедію український омбудсмен Людмила Денисова: «Рашистські окупанти грубо порушують права українських дітей. Це геноцид українського народу з особливою жорстокістю! Це порушення не лише норм міжнародного гуманітарного права, а й самої його суті, моралі цивілізованого світу!»

Метою мого дослідження є вивчення трагедії дітей, які постраждали внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів на окупованій або тимчасово окупованій території; дослідити проблеми, які виникли у дітей на цих територіях; довести, що війна РФ проти України є безпосередньо геноцидом українського народу і злочином проти майбутнього України.

РОЗДІЛ 1. ОСВІТА НА ОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЯХ

1.1 Окупація східних областей України та Криму 2014 року: впровадження політики русифікації у навчальних закладах

Трагедія українських дітей розпочалася із 2014 року, коли РФ окупувала території Донецької і Луганської областей та незаконно анексувала Крим. Близько 1 мільйона дітей, з них понад 450 тисяч дітей шкільного віку проживають на цих територіях. А це 10% від загальної кількості учнів в Україні, підрахували автори дослідження, які вивчали освітні потреби дітей із ТОТ.

Російська окупаційна влада розробила цілу систему змін в навчальному процесі з метою фальшування історії, української мови і національної свідомості дітей. Для цього у навчальних закладах з 2014-2015 навчального року повністю були замінені навчальні програми та підручники. Навчання повністю було переведено на російську мову. За інформацією дослідників, в окупованому Донбасі українську мову вивчали лише 2% учнів, а в Криму – 0,2%, тобто 249 дітей із 200 тисяч 700 школярів. Відповідно до дослідження УГСПЛ «Освітнє поле на тимчасово окупованих територіях», вивчення української мови та літератури на тимчасово окупованій території зводилося до мінімуму, хоча формально існувало у шкільних програмах. Замість «Історії України» у школах було запроваджено «Історію Вітчизни», яка базується на історії російської імперії та історії Донбасу. У 2021 році з 11 класів випустилось 9270 (Донецька область) та 5105 (Луганська область) осіб. Відтак школярі з ТОТ не мають можливості дізнатися об'єктивну інформацію про свою країну. Окупаційна влада формує негативний образ України. Як повідомляє координаторка освітнього напрямку Української Гельсінської спілки з прав людини Валентина Потапова: «Дитині, яка зараз планує переїхати «до України», на момент окупації було 10 років. Цій дитині 7 років малювали образ України як такого собі монстра, ворога. Мовляв, лише ця дитина потрапить на вільну частину України, там буде відбуватися якась страшна казка».

Аналізуючи перелік предметів, що вивчаються на тимчасово окупованих територіях Луганської та Донецької областей, у підсумку можна побачити, що викладання гуманітарних дисциплін (зокрема історії, суспільствознавства) в Україні та на тимчасово окупованій частині Донбасу фундаментально відрізняється і за програмово-плановим, і за ідеологічним критеріями. Наявність такого предмета, як «Уроки громадянськості Донбасу», і програми «Готовий до праці та оборони» є небезпечною передумовою унеможливлення майбутньої інтеграції школярів і випускників до освітнього й суспільного середовища України. В окупованому Криму вже у 2014 році система освіти мала перейти на російські стандарти. З освітніх програм також було вилучено вивчення української літератури та історії України. Крім цього, було здійснено перехід з 12-бальної системи на 5-бальну. Українські підручники були вилучені з використання, а замість них впроваджувалися російські підручники. Замість історії України на території окупованого півострова вивчають історію Росії за єдиними затвердженими у Росії підручниками.

1.2 Битва за розум і душі дітей під час військової боротьби проти рашизму

Однією з найголовніших проблем є безпосередньо освітній процес для дітей на окупованих територіях. Зважаючи на те, що українські громади перебували або перебувають під російською окупацією різну кількість часу та в різних умовах, ситуація у сфері освіти розгорталася за кількома сценаріями:

- коли освітній процес продовжується за українськими стандартами та у дистанційному режимі;
- коли освітній процес взагалі не відбувається, через неможливість його здійснення та відсутності учасників освітнього процесу;
- коли окупаційна влада намагається відновити освітній процес під своїм керівництвом — російською мовою та з російськими підручниками з окремих предметів, можливо, за російськими стандартами.

Останній сценарій найгірший, адже таким чином ворог перевиховує дітей на свій лад, нав'язує їм так званий «русский мир» та намагається знищити ідентичність дитини. Попри ненадійність інформації, що надходить з окупованих територій, станом на кінець квітня можна досить впевнено припустити, що політикою Росії на новоокупованих територіях у сфері освіти є якомога швидше відновлення навчання з переведенням його на російську мову та російські стандарти. У деяких випадках (є свідчення зі Старобільська, Волновахи, Маріуполя) частина освітян підкоряється вимогам окупантів і розпочинає навчання. У таких школах з'являються нові предмети — російська мова та література, суспільствознавство, історія, — які вивчаються за російськими підручниками та російською мовою. У Маріуполі в єдиній школі, що запрацювала після окупації більшої частини міста російською армією, уроки, за свідченням російських ЗМІ, розпочалися з гімну Росії.

У цей період в окупованих населених пунктах, де зберігається доступ до інтернету та можливість навчатися (немає інтенсивних обстрілів, є електроенергія), українські освітяни продовжують свою роботу в дистанційному режимі. Наприклад, у Херсоні школи працюють без змін, вчителі створюють відеоуроки, виходять на зв'язок з дітьми через соцмережі або телефоном. Значна кількість дітей, які не змогли евакуюватися з районів інтенсивних бойових дій або тимчасово окупованих районів, узагалі не навчалися у період окупації. Йдеться про мешканців Київщини, Сумщини, Чернігівщини, Донеччини та Луганщини. Там освітній процес взагалі не відбувався через небезпеку для життя та здоров'я. З початком деокупації населених пунктів, зокрема у Київській області, почали з'являтися фотографії закладів освіти, у яких перебували російські військові. Фотографії ілюструють не лише зруйновані приміщення, а й послання та написи для українських учнів, які залишали окупанти на стінах шкіл.

РОЗДІЛ 2. МІЛІТАРИЗАЦІЯ СУСПІЛЬСТВА – ОСНОВНА ІДЕОЛОГІЯ КРАЇНИ АГРЕСОРА

2.1 Агресія РФ у 2022 році та масові знищення і руйнування освітньої інфраструктури України

Жахливість війни, яку розв'язала Росія проти України полягає у тому, що вона цілеспрямовано і постійно руйнує всі важливі об'єкти інфраструктури України. Серед таких зруйнованих і знищених об'єктів є навчальні заклади України.

На момент написання дослідження від російських обстрілів постраждало уже 1748 навчальних закладів, з яких 144 зруйновано повністю. Окупанти стверджують, що стріляють виключно по військових об'єктах нашої країни. Міністерство освіти і науки збило численні факти та аргументи, які спростовують це твердження: російські війська руйнують школи та університети, дитсадки і дитячі будинки. 10 березня МОН запустило інтерактивну карту зі зруйнованими та пошкодженими внаслідок дій Росії закладами освіти в Україні. В Херсонській області зруйновано і пошкоджено 73 заклади освіти, з них 33 школи та 18 дитячих садочків. Стало відомо, що коли українські підрозділи угруповання військ "Південь" звільнили один з населених пунктів Херсонської області, місцева школа була пошкоджена російськими військовими під час їх перебування у населеному пункті. Як зазначили на їх Facebook сторінці в школі зруйнована стеля, вибиті вікна, зіпсовані дитячі шафи, по класам та коридорі розкидані дитячі речі. У селі Правдине на Херсонщині пошкоджена школа та дитячий садочок. В Олександрівці окупанти також зруйнували школу, за даними слідства, збройні сили РФ, в черговий раз порушили норми міжнародного гуманітарного права. В Донецькій та Луганській областях зруйновано загалом 17 закладів освіти, пошкоджено – 543. Вранці 16 травня окупанти обстріляли Дружківку на Донеччині. Сильні ушкодження зазнала міська школа №6. Також війська РФ влучили у дитсадок, про це повідомив очільник Донецької обласної військової адміністрації Павло Кириленко у Facebook. 20 травня російські окупанти обстріляли школу в Северодонецьку, де переховувалося понад 200 людей, багато з яких діти. Про це повідомив голова Луганської ОВА Сергій Гайдай. Втім, у абсолютній більшості випадків обстріли зумовлюються або прицільним вогнем по школі, або спробою поцілити центральну частину населеного пункту. Десятки шкіл вздовж лінії зіткнення були зруйновані вщент, ще більше зазнали часткових руйнувань. Таких випадків дуже багато. Так звана російська армія, не зумівши вести чесну боротьбу з українськими військовими, вирішила боротися з мирним населенням, руйнуючи школи, дитсадки та іншу важливу освітню інфраструктуру.

Військова агресія РФ руйнуванням освітніх закладів грубо порушує міжнародне право норми моралі. Так стаття 52 (1) Додаткового протоколу до Женевських конвенцій, в якій йдеться про захист жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I) забороняє обрання цивільних об'єктів об'єктами нападів чи репресалій. Звичаєве міжнародне право в жорсткішій формі закликає до утримання від завдання шкоди будівлям, що використовуються в освітніх цілях.

2.2 Дитячий світ у військовій формі та з ворожою ідеологією

Однією із важливих проблем для дітей на окупованих територіях є примусова мілітаризація неповнолітнього населення. Про це повідомила уповноважена Верховної Ради України з прав людини Людмила Денісова, країна-агресор здійснює мілітаризацію дітей на тимчасово окупованих територіях Донецької та Луганської областей. Вона додала, що у Старобільську заплановано відкриття найбільшого на тимчасово окупованій території Луганщини козачого кадетського корпусу на 400 місць. Таке рішення було ухвалене наприкінці березня в Луганську під час розширеного засідання щодо підтримки та розвитку козачого компонента у системі освіти «ЛНР». Крім того, кадетські корпуси та класи окупаційна влада планує відкривати у Северодонецьку та Лисичанську. Станом на кінець 2021 року, на тимчасово окупованій території Луганської області функціонувало 62 кадетських класи, в яких навчалися понад 1200 дітей, та два кадетських корпуси, в яких навчалось 417 дітей. Серед випускників кадетських корпусів вже є загиблі. Зокрема, на початку квітня 2022 року під час виконання «бойових завдань» окупантів загинув Андрій Дегтяренко, випускник Республіканського козачого кадетського корпусу імені маршала авіації Олександра Єфімова (м. Луганськ), випускник 2017 року.

На окупованих територіях Донбасу та в Криму також діє російська система військової підготовки дітей. Для прикладу, в 2018 році на базі Горлівської загальноосвітньої школи № 53 із поглибленим вивченням окремих предметів відкрились військово-патріотичний клуб «Юний патріот ДНР», «Молода гвардія Донбасу». У 2019 році в так званій «ДНР» було створено цілий патріотичний дитячо-юнацький рух «Молода Гвардія – Юнармія». До того ж існує безліч таких гуртків або таборів навіть при дитячих садках. Для дітей створюється ілюзорна, фальшива картинка, де справжні причини подій підміняють фіктивними. Дітям дають зрозуміти, що вони знаходяться в оточенні ворогів, що вони мають тісно об'єднатися для оборони свого дому. РФ створює нацистську систему в формуванні ворожої ідеології у дітей. Досвід нацистської Німеччини показав, що закладені в дитинстві пропагандистські інструкції людина може пронести через усе життя. Більше того, накопичені в свідомості протиріччя не дають сформуватися нормальній дорослій особистості. Це психологічна м'ясорубка.

Пропагуючи вступ до армії цивільного населення, включаючи дітей, з тимчасово окупованих територій, РФ грубо порушує закони та звичаї війни, передбачені Женевською конвенцією 1949 року про захист цивільного населення під час війни та Факультативним протоколом до Конвенції ООН про права дитини щодо участі дітей у збройних конфліктах. Така мілітаризація системи освіти й суспільства, на думку експертів, може серйозно вплинути на особистість дітей і на їхнє майбутнє життя.

РОЗДІЛ 3. МУЖНІ ДИТЯЧІ СЕРЦЯ ПРОТИ ЗЛОЧИНІВ РАШИСТІВ

Трагедії українських дітей, які потрясли світ

Основою життя людини є її здоров'я, особливо здоров'я, яке закладається в дитинстві. Окупанти та їх дії на території України виявили просто звірське відношення як до дорослих, так і до дітей. Внаслідок широкомасштабного вторгнення територія України бомбардувалась, що привело до масових жертв, смертей та травмувань, як дорослих так і дітей. Центром надання допомоги тяжкопоранених дітей став київський центр «Охматит». Мене вразили кілька історій дітей, які були опубліковані в інтернеті, щодо їхньої трагедії у цій війні.

Найпершим постраждалим, якого госпіталізували до "Охматдиту", як зазначається, був хлопчик. Персонал лікарні не знав його імені, тож прозвали його "Невідомий №1". Окупанти важко поранили дитину в шию. Батьків та сестру хлопчика росіяни розстріляли. Згодом виявилось, що пораненого хлопчика звали Семен. Утім, попри старання медиків, через 5 днів у реанімації хлопчик помер.

- Іншою пораненою під час обстрілів росіян є 6-річна Мілана, мама якої загинула в неї на очах. Усе сталося, коли у їхній дім біля Гостомелю влучила російська ракета. Осколки пошкодили нижні кінцівки дівчинки. Лікарі "Охматдиту" зробили дитині декілька операцій. У лікарні дівчинка постійно писала мамі "листи на небо".

- Дівчинка Варя з Ірпеня та її мама потрапили під мінометний обстріл, коли намагалися виїхати з міста. Російські військові атакували автівки мирних мешканців. Варя з мамою отримали важкі осколкові поранення, у них сильно постраждали ноги.

- Ще одним постраждалим від окупантів РФ, який лікувався в "Охматдиті", є 13-річний Вова. Він потрапив під обстріл у Києві, коли їхня родина намагалася евакуюватися. Вова отримав вогнепально-вибухове поранення правої половини обличчя, кулі також потрапили до його спини. Батько хлопчика та його 6-річний брат загинули на місці. Вову, на щастя, змогли врятувати лікарі "Охматдиту".

- Надавали допомогу медики лікарні і 14-річному Юрі з Бучі, у якого на очах російський солдат застрелив батька. Вони їхали на велосипедах за їжею та ліками, коли їх зупинив росіянин. Хлопчика поранили у руку, стріляли у капюшон, але куля дивом не зачепила голови. Батька вбили пострілом. Родина поховала його на подвір'ї власного будинку.

- Поранили окупанти й 5-річного Діму, коли він з родиною намагався евакуюватися з Чернігова. Росіяни почали обстрілювали дорогу, якою евакуювалися мирні мешканці, перший снаряд розірвався в 5 метрах від них. Діма постраждав найбільше. У нього поранення ноги.

Про звірства, які чинили окупати в тимчасово окупованих Бучі, Ірпені, Гостомелі, Бородянці та інших містах Київської області, знає весь світ. Світлини десятків закатованих трупів людей на вулицях міст, вразили мільйони людей. На очах у дітей в Ірпені та Бучі окупанти розстрілювали батьків. Дітей гвалтували і казали, щоб вони пам'ятали цю війну та поважали росіян. Розповідь про чергові злочини РФ опублікував Telegram-канал "Харків Life | Україна Війна Новини". "Олено, привіт, не можу другий день заспокоїтися. Я тобі відео надіслала, не знаю, ти розумієш польську добре чи ні. Ця дівчинка... у неї мама волонтер у лікарні. Привезли 40 діток з Ірпеня та Бучі. Найстарший 14 років. На її очах розстрілювали батьків", – сказала жінка. Вона додала, що батькам перед розстрілом російські військові сказали: "Ми ваших дітей залишимо живими, щоб вони пам'ятали цю війну і поважали росіян".

Наразі всі злочини військовослужбовців Збройних сил РФ проти дітей ретельно фіксуються й документуються правоохоронними органами України, правозахисними організаціями та інституціями. Така діяльність забезпечує створення незаперечної доказової бази вчинення представниками Росії злочинів проти дітей в Україні.

3.2. Вистояти, перемогти і відродитись

Неповнолітні особи, діти, потребують особливого відношення у суспільстві, тому що вони мають вразливу і ще не стійку свідомість і психіку. Важко уявити всі негативні наслідки, які можуть впливати на подальшу життя сучасних дітей війни. Їм доводиться зараз перебувати довгий час у підвалах, переживати за себе і оточуючих, відчувати страх від постійних вибухів та зривів ворожої зброї, тиск і приниження з боку окупаційної влади... В цілому відомо, що діти, які перебувають в зоні бойових дій на окупованих територіях, можуть страждати від депресії, тривожності, безсоння, недовіри до людей, можуть боятись голосних звуків, навіть відкриття парасольки, або стають асоціальними і закриваються в собі. Психологи, які працюють з такими дітьми, говорять, що у них дуже змінюються цінності, ці діти починають бачити світ по іншому. Змінюються навіть їх мрії, якщо раніше вони бажали про якісь матеріальні подарунки, то зараз вони хочуть аби закінчились обстріли, був мир. До них приходять думки, яких не буває в інших. Наприклад, коли чують феєрверк, спершу думають: «Я тут, на безпечній території, тому це не може бути обстріл — це салют». Вони інакше реагують на гучні звуки. Не можна точно сказати, коли на страх і тривогу дитини впливає війна — хіба крім дуже яскравих випадків. Коли психологи просили дитину намалювати безпечне місце, вони малювали підвал. З деяким покращенням ситуації, коли обстрілів ставало менше, більшість уже малювали природу, але деякі досі підвал.

Великою трагедією для дітей та їх психіки є втрата батьків та рідних на війні. Психологи говорять, що втрата цих дітей в цілому не відрізняється від того, якби вони просто втратили батьків. В період війни важливо підтримати дитину і донести до неї повагу та співчуття від суспільства і від близького оточення та друзів. Великою психологічною

трагедією для дитини є байдужість до її горя, і тому дуже важливо всьому суспільству проявляти співчуття і підтримку жертвам війни.

Останні психологічні дослідження показують, що, попри нелюдські умови, діти мають величезний потенціал життєстійкості, що дозволяє їм вирости та стати повноцінними індивідами всупереч отриманим психологічним травмам. Дослідники визначили кілька захисних механізмів, найважливішими серед яких є ефективні стратегії подолання труднощів, позитивна система переконань, здорові сімейні стосунки та дружба. Бідність, неналежні житлові умови, домашнє насильство, дискримінація і соціальна ізоляція — це лише кілька проблем, які потребують розв'язання після закінчення війни, щоб уникнути наслідків травматичних подій і зміцнити життєстійкість.

Український народ вірить у свою перемогу над російською окупацією. Ми знаємо, що багато попереду труднощів і розуміємо їх масштаби: це післявоєнна відбудова, покращення соціально-економічної ситуації, формування нової України. Неабияке значення також має притягнення до відповідальності осіб, які вчинили воєнні злочини, визнання сторонами відповідальності за свої злочини й впровадження місцевих механізмів примирення. Вся система цих заходів в майбутній Україні має надзвичайно важливе значення для встановлення справедливості та формування сприятливого морально-психологічного здоров'я та стабілізації психіки дітей, які пережили жахіття війни.

Дослідивши питання трагедії дітей на окупованих або тимчасово окупованих територіях України, вивчивши історії постраждалих внаслідок бойових дій на цих територіях, опрацювавши матеріали взяті з відкритих джерел в інтернеті, а зокрема з новинних сайтів я дійшла висновку, що Російська Федерація грубо порушує вимоги міжнародного права та міжнародного гуманітарного права, зокрема 51 статтю Женевської конвенції «Про захист цивільного населення під час війни». У галузі освіти Російська Федерація і самопроголошені «республіки» скасували українське і поширили власне законодавство, змінили освітні програми, стандарти освіти й вимоги до рівня знань. Основним напрямом в освітній сфері та у сфері політики щодо дітей і молоді стала мілітаризація. Вона є яскравим доказом злочинної діяльності держави агресора. Рашисти вбили і продовжують вбивати сотні невинних дітей, намагаються нав'язати їм своє бачення світу за допомогою пропаганди, будують в їх очах ворожий образ України, психологічно на них тиснуть у фільтраційних таборах. Саме через такі дії, діти часто вимушені проходити реабілітацію як і фізичну, так і психологічну. Виходячи із вище опрацьованого матеріалу дослідження, я зрозуміла та довела, що дії Російської Федерації на території України є безпосередньо геноцидом українського населення, і всі винні за злочини скоєні на нашій території мають бути покарані.

Мені 15 років, я дякую Богу, за те, що я живу на Черкащині, у місті, яке не зазнало окупації і жахить, скоєних російськими окупантами. Я і мої однолітки мають змогу навчатись дистанційно, за українськими стандартами освіти, вивчати рідну мову, рідну правдиву історію. Учителі проводять уроки, а діти працюють під гаслом «Знання і правда – це наша зброя для Перемоги».

Зараз всі діти України мріють про два бажаних слова: ПЕРЕМОГА і МИР!!! Ми розуміємо їх значення і цінність, та віримо в перемогу України над російськими загарбниками. У нас немає права на поразку, ми захищаємо нашу землю, нашу незалежність і рятуємо Європу від рашизму. Саме тому, по-особливому звучать слова нашого президента В. Зеленського, з якими він звернувся до всіх українців і до кожного із нас зокрема [1, с. 12]: «Будемо працювати, будемо боротись як тільки ми можемо, хоробро й відкрито. На всіх майданчиках. І з новою енергією. На результат. З усіма нашими силами. І не втомимось. Відпочинимо, коли переможемо. А це точно буде.

Слава усім Героям!

Слава Україні!»

ВИ ЧУЄТЕ – Я ВСЕ ЩЕ ВІРЮ!

Вихованці гуртка «Історичне краєзнавство» КЗ «Запорізький обласний центр туризму і краєзнавства, спорту та екскурсій учнівської молоді» ЗОР. Запорізька область.

*«О перший біль тих не дитячих вражень,
який він слід на серці залиша!»*

Ліна Костенко

Наше покоління тільки з книжок історії та новин про події останніх років мало уявлення, що таке окупація. Але, на превеликий жаль, у 2022 році ми відчули це на собі. За один день ми подорослішали, а три місяці для нас стали, наче три роки. Ні, в самому селищі не стріляли, не було бойових дій, була електроенергія, газ та вода. Але навколо Веселого весь час щось стріляло, літали ракети, їздило багато військової техніки по дорогам селища. Фронт пройшов повз нас за три дні і ми опинилися в окупації.

В даному есе зібрані думки та спогади трьох представників нашого гуртка. З міркувань безпеки, ми не вказуємо своїх прізвищ та імен. Але почнемо все з самого початку...

За декілька днів до повномасштабного вторгнення росії на територію України одна жінка у місцевому супермаркеті набрала дуже багато продуктів та консервів, із-за чого створилася величезна черга. Всі з неї сміялися, і один чоловік крикнув: «Що до війни готуєшся?», а вона йому: «Так». А через два дні нам стало вже не смішно від цієї ситуації. Ми настільки безпечно жили, що навіть не забезпечили запаси продуктів та готівки. Ми не вірили, що сусідня держава дійсно хоче вкотре на нас напасти. Адже такі думки завжди від себе женеш...

Початок лютого не обіцяв нам нічого поганого. Ми так само жили, вчилися, готувались до обласного онлайн-конкурсу «Промені весни», адже він потребував багато часу для підготовки та креативності. Але, замість цього, ми відчули на початку березня перші «промені окупації». 24 лютого зранку єдині новини звідусіль – «На нас напали!». А потім сусідка розповідала нам, як о 5 ранку літали літаки і було чути вибухи зі сторони Мелітополя. Згодом ми дізнались, що агресор підірвав аеродроми по всій країні, і Мелітополь не став винятком. Вже увечері того ж дня ми почули вперше звуки військової техніки, мама кричала, плакала і не знала куди нас ховати, адже підвалу у нас немає. І як ми раділи, коли виявилось, що зі сторони Херсонщини це їхали наші воїни. Щастю не було меж! Це наші рідні, їм у той час хотілося все віддати: борщу, млинці, а мій брат віддав останню шоколадку, яку він купив ще 23 лютого. Один танк горів і місцеві жителі допомагали його тушити. Наші відступили... Все! Окупація!

Цілих три тижні на будівлі селищної ради висів український прапор, цілих три тижні ми читали про події на Херсонщині, і боялися, що скоро буде це у і нас. І тільки ці три тижні ми ще жили більш-менш спокійно. Ще була наша влада, той же мер, ті ж поліцейські, які переодягнулися вже у звичайний цивільний одяг. Але їм це не заважало дивитися за порядком і ловити мародерів, які приходять завжди з фронтом та після нього. І ось зайшли у села нашої громади російські війська, і тепер кожен день ми живемо, як на порохівій діжці – бо до тебе можуть завітати у будь який час військові і не завжди у тверезому стані.

Страшно кожен день бачити окупантів на своїх рідних і мирних колись вулицях. Буква «Z» стала для нас новим символом фашизму. Деякі агресори навіть дають цукерки дітям, підкупляють нас, але ми їх не їмо. Ми живемо в суцільному страху, але навіть і до страху з часом звикаєш, що не дуже добре.

Моя прабабуся, якій 93 роки, зустріла свої юні роки у війні, а тепер і старість. Вона дитина війни, і я не могла навіть уявити, що у ХХІ ст. завдяки російській агресії здобуду цей небажаний статус для себе. Їй теж було 13 років, як і мені зараз, коли наше Веселе опинилося в окупації під час Другої Світової війни. Мабуть, це у нас сімейне.

Тепер я ще й розумію слово геноцид. Упродовж ХІХ-ХХ століть над українцями робили культурний та фізичний геноцид: Валуєвський циркуляр та Емський указ, Голодомор 1932-1933, репресії, в першу чергу на фронт під час Другої Світової війни, для захисту

Радянського Союзу, відправляли саме українців. Жорстока русифікація вже після війни. Моя бабуся розповідала, що під час радянської влади у Веселівському районі була лише одна українська школа із 22-ох, а у інших школах українська мова була лише як друга для вивчення.

Якщо ти ідентифікуєш себе українцем, говориш українською, знаєш і досліджуєш свою справжню історію, то для росіян ти автоматично стаєш «нацистом». Тобто коли ти говориш: «Слава Україні!» – це «нацизм», а коли росіянин каже «Слава росії» – це справжній патріотизм. Ось за такими подвійними стандартами живе російське суспільство. Саме подвійні стандарти, на мою думку, є ознакою справжнього фашизму. Але російський народ заперечує, що у них фашизм, адже вони самі борються з ним в Україні (і тут мені хотілось би поставити смайлик, який плаче від сміху).

Нас завжди вчать на уроках історії проводити паралелі та аналізувати. Так, під час Другої Світової німці теж не знали про концтабори, військові злочини нацистської Німеччини, кількість смертей серед мирного невинного населення. Вони навіть не догадувалися, що творить їх армія та союзники на окупованих територіях. Всю інформацію своєму народові Гітлер подавав по іншому, що вони насправді «рятують» інші країни. Вже після капітуляції Німеччини німцям почали відкривати очі про звірства фашизму. Довгі роки вони спокутували злочини, скоєні їх земляками. Мабуть, у них й досі є почуття провини за тодішні страждання людей. Тому це буде найганебніша війна в російській історії, за яку десятиліттями будуть розплачуватись їх онуки та правнуки.

У свої роки я не можу взяти автомат в руки, кинути гранату, піти на фронт. Але у світі розвинених технологій, до яких майже у кожного є доступ, ми маємо змогу брати участь в іншій війні – інформаційній. Відтепер кожна дитина стала партизаном в інтернет просторі, де ми розповідаємо та пишемо правду про військові злочини рашистів та що насправді відбувається, не тільки українцям за межами окупованих територій, але й громадянам інших країн. Розповсюджуємо меми, адже гумор у нас війна не змогла відняти. Мабуть, тому ми і перемагаємо в інформаційній війні, що дає велику мотивацію для наших хлопців на передовій. Саме тому у нас на окупаційних територіях часто відключають зв'язок та інтернет, хочуть запевнити нас, що ми не потрібні Україні, розповсюджують фейки. Нас поселили в інформаційному вакуумі, намагаються ізолювати від українських новин, але у них нічого не виходить. Не можна вже змусити людей думати по іншому, які звикли жити і думати вільно, мали вільний доступ до інформації. До речі, звук ще глушать, коли переганяють багато військової техніки, роблять передислокацію.

У наше життя увірвалось таке поняття як «ядерний тероризм». Дуже страшно було, коли під час чергового глушіння зв'язку, у телеграмі проскакували новини про пожежу на Запорізькій атомній електростанції, яка розташована від нас усього за 70 кілометрів. Нас трясло усю ніч і ми не могли спати. Ми дістали з аптечок йод і почали дізнаватись інформацію про профілактичні дії при загрозі радіації. Взагалі, за весь цей час ми звикли не спати ночами, прислуховуючись до кожного звуку.

Відтепер ми знаємо, що таке «град», «смерч» та «торнадо» і чим вони відрізняються, не з картинок, а наяву. Знаємо як виглядають БТР, танки Т-90 та Т-80, вміємо розрізнати солдатів по формі з так званих «ЛДНР», кадірівців та росіян. Вивчили слово «колаборант» не на уроках історії, а на прикладах наших односельчан, які співпрацюють з російськими окупантами. І чим довше ми в окупації, тим більше «вилазить» зрадників. Деякі вчителі, вихователі, працівники громади почали співпрацювати із окупантами. Але радує, що процент таких зрадників невеликий.

Нова незаконна влада поставила задачу директорам шкіл Мелітопольського району відновити учбовий процес, але у них, як завжди, нічого не вийшло. Директори та вчителі, які не захотіли співпрацювати з ними, почали масово писати заяви на звільнення. Серед освітян є ті, які вирішили відновити освітній процес, не дивлячись, що Запорізька обласна рада оголосила вимушені канікули для учнів в окупованих територіях. Але тут вже велика кількість батьків збунтувалась. Тепер дітям пропонують вчитися за новою програмою на російській мові, а такого предмету, як українська мова взагалі немає. Тобто вони намагаються

викорінювати нашу мову, щоб показати суспільству, як українці залежать від росії і що ми частина росіян. Як бачимо, мова дуже важлива у політичній грі путіна.

В основному ми виходимо на вулицю без своїх гаджетів, адже тебе можуть зупинити улюбий момент агресивний військовий і вимагати твій телефон. А якщо у тебе десь у фото український прапор, то тебе можуть забрати в полон. Часто викрадають людей і вимагають викуп в грошах, та й ще бажано в доларах. А якщо у твоїй шафі під час чергового рейду знайдуть вишиванку, то у тебе можуть буди проблеми. У нас намагаються відібрати культуру, любов до наших традицій та історії.

І вже приблизно через місяць після окупації люди почали масово виїжджати зі всього Мелітопольського району на території, які підконтрольні Україні. Після чергової порції новин з Херсонщини, деякі не витримували і зривались зі свого звичного життя, але кожен казав, що повернеться. Нажаль, склалася така тенденція – те що відбувається в Херсонській області, через тиждень-два те ж саме і у нас: новини про якісь незаконні референдуми, рубльові зони, збір даних, виловлювання ветеранів АТО та родин військових. Але є у нас такі «унікальні люди», яким за «честь» здати ветерана АТО або їх сім'ї. Агресори періодично роблять рейди, щоб розшукати їх.

Так у моєї однокласниці батько воював в АТО. Коли почалася війна, він приїхав у Веселе, щоб побачити дітей і пішов пішки до Запоріжжя. Ще він нам потім розповідав, яка гарна ця дорога, якою він йшов. Сказав, що коли повернеться, то обов'язково підемо з ним в експедицію і він нам буде показувати як він обходив ворожі блокпости і мінні поля. Ось це сміливий вчинок, бо справжній чоловік йде зі своїм фронтом та військом, а не залишається в окупації чекати.

Деякі почали боятися їхати, після багаточисельних розстрілювань загарбниками колон з мирними жителями та дітьми. Після таких подій люди поверталися назад додому, у тому числі і у Веселе, а потім розповідали, що сьогодні їх другий день народження. У рашистів одна задача – не випустити нас, але такий величезний потік біженців вони вже не можуть зупинити. Нападники не в змозі всіх розстріляти, адже агресори все ще сподіваються показатися світовій спільноті хорошими. У кого нема свого городу, господарства, ті розуміють що не зможуть вижити, так як гуманітарна криза посилюється, тому треба кудись їхати, рятуватися. Вже половина жителів Мелітополя виїхало з міста, але у селах все ще не так багато виїжджають, так як люди сподіваються вижити на своїх господарствах. Та й не всі мають змогу виїхати, у кожного свої проблеми: хтось не може залишити стареньку бабусю або маму, комусь морально важко вирішити взагалі все покинути, а у когось просто нема особистого авто і не в змозі заплатити так званим «провідникам» 200-300 доларів з людини. Під видом волонтерів, деякі люди показують безпечну дорогу іншим, або перевозять людей у своєму авто за шалені гроші, які не кожна родина може собі дозволити. Можливо б і ми виїхали, але нас п'ятеро в сім'ї і батьки не в змозі заплатити за кожного. Тому все ще на окупованих територіях залишається багато людей під загрозою. Дуже страшно усвідомлювати, що ти або твої близькі, знайомі можуть опинитися у новій братській могилі, на кшталт, як у Маріуполі.

Перед 9 травня на державних будівлях повісили радянський прапор, начебто хочуть відновити радянську владу. Саме ось ця ностальгія наших людей старшого покоління за «Союзом» створила примару «руського міра». А «руський мір», у свою чергу, вплинув на нас зовсім навпаки, зміцнив нашу любов до України та ще більше людей стали розуміти слово «свобода» та відчуття національної гідності. І тут у путіна теж все пішло не по плану.

Вже окупанти збирають списки дітей, яким виповниться скоро 14, які мають отримати російське громадянство, і я одна із них. Але я не хочу, щоб мене примушували ставати громадянином ворожої країни. Тому ми чекаємо, коли наше селище деокупують і ми знову підемо в експедиції, щоб досліджувати свій край та свою історію. Я вірю, що ЗСУ подарують свободу мені та моїм одноліткам!

Я хочу вчитися у своїй українській школі, щоб мені викладали українські вчителі, жити в українському затишному містечку. «Руський мір», який насправді несе тільки смерть, голод та бідність, діти нашої країни точно не чекали. І я не бажаю смерті російським ворогам, я

просто хочу щоб вони перестали виконувати накази кремля та забрались геть з нашої держави. Я бажаю всім миру. Тим ми і відрізняємось від них.

Ми ще довго будемо згадувати перші дні війни, окупацію, насилля та геноцид з мокрими очами. Ми будемо пам'ятати наших хлопців, яких більше нема. Скоро у нас буде своя перемога, а не 9 травня. Українці зараз об'єднані, сильні, за нами правда. Ми кожен день показуємо, на що готові українці заради своєї свободи та незалежності. Мабуть, ці позитивні думки не дають зійти з розуму і все ще вірити, на відміну від вже деяких моїх знайомих, що моє Веселе це – Україна. Ви чуєте – я все ще вірю! Усе буде Україна!

ВЩЕ НЕНАРОДЖЕНИХ ВЖЕ Є ВКРАЇНА-МАТИ

Вотінцева Поліна, вихованка народного художнього фольклорно-етнографічного колективу «Вербиченька» Нововодолазького будинку дитячої та юнацької творчості Нововодолазької селищної ради, учениця 10 класу Нововодолазького ліцею №1.

Керівники: **Коваль Т.П., Коваль О.В.**, керівники гуртків-методисти
Нововодолазького БДЮТ

Ніколи не думала, що мені і тисячам дітям України доведеться стати дітьми війни, для яких ниточка життя буде у щасливому «до» і жахливому «під час» війни. А ще життєстверджуючому «після» війни. Війна змінює людей. Все, що здавалося важливим до війни, стає мізерним. Найцінніше – життя. Мої роздуми – базуються на власних спостереженнях та переживаннях в реаліях війни, яку ведуть російські окупанти проти українського народу і України як держави. Сподіваюся, що таким чином я сприятиму розкриттю історичної правди і сприятиму сучасному виміру російської агресії, від якої страждають діти.

Дана робота супроводжується віршами Ольги Володимирівни Коваль (моєї бабусі), керівниці народного художнього фольклорно-етнографічного колективу «Вербиченька» Нововодолазького будинку дитячої та юнацької творчості Нововодолазької селищної ради Харківської області, вихованкою якого я є з 2005 року.

Вісім років тому я була другокласницею і вихованкою колективу «Вербиченька» Добре пам'ятаю болісну для всіх російську агресію, яка стала початком російсько-української війни. Вже тоді ми з «Вербиченькою» допомагали нашим захисникам, підтримуючи їх у праведній боротьбі з ворогом, розуміючи, що об'єднавши зусилля, ми зможемо протистояти російській агресії. Завдяки благодійним концертам «Вербиченьки» під красномовною тематикою «Для вас, герої України, наша пісня лине», активізуючи та популяризуючи ідеї глобальної миротворчості, толерантності та громадянської свідомості. В зону АТО направлялися посилки з необхідними речами та продуктами для українських воїнів, справжніх Героїв України. Ми підтримували їх листами, малюнками, надсилали виготовлені власноруч обереги, підписували жовто-блакитні прапори та раділи отриманим прапорам від наших визволителів, виступали у військовому шпиталі, вболівали й увіковічували пам'ять про полеглих у війні наших земляків, влаштовували зустрічі з воїнами, волонтерами, з солдатськими матерями, бо саме вони виховали тих, хто став на захист нашої держави.

Нажаль, за вісім років війни непоправимі втрати героїв-захисників є й серед нововодолажчан. Імена чотирьох загиблих викарбовані на пам'ятному знаку в центрі Нової Водолаги, де буде створено меморіальний комплекс на честь загиблих воїнів: Животченко К.М. (1977 – 2016 рр.), Роговий О.І. (1981 – 2017 рр.), Тимченко В.Ю. (1962 – 2017 рр.), Коваленко Б.С. (1998 – 2020 рр.). Очі Героїв дивляться на кожного зі світлин у Нововодолазькому БДЮТ, нагадуючи всім живим про страшну війну на Сході України.

І ось настав ранок 24 лютого 2022 року, коли я почула страшну звістку: «Просипайся, Україно! Росія пішла на нас війною». Моїми враженнями від першого дня повномасштабного вторгнення російського агресора були жахливі свідчення з телеекрану про бомбардування Харкова і Києва, гул літаків і ракет над головою, швидке зібрання необхідних речей, влаштування безпечного місця у підвалі мого будинку і перша ніч, проведена там з родиною під звуки канонади. Ось так я стала дитиною війни. Але тепер війна для мене стала в іншому

вимірі: кожен її день, кожна година – то невичерпний біль душі, переживання і вболівання за рідних, за мою «Вербиченьку», яка є для мене другою родиною, за наших мужніх воїнів-захисників, за Україну. Страх і смерть, біль і смуток, жаль і тугу, – ось що принесла війна в Україну. А ще – безвимірну гордість за мій народ, за мужніх захисників ЗСУ і жагу до життя. Нам не потрібна була війна, ми її не кликали.

Моя далека родичка проживає у Росії. На події в Україні дотримується думки своїх співвітчизників, одурманених рашистською пропагандою: «Вы все там на Украине майданутые фашистские бандэровцы». Який жах! А вона ж українкою колись була, а тепер чужою стала.

У війни є один позитив,
Хоча він також нестерпно болючий:
Війна визначає, хто «свій», хто «чужий»,
Хто патріот, а хто ворог смердючий.
Той, хто «свій», той останнє віддасть
За свободу і волю країни.
А «чужий» - Батьківщину і матір продасть,
І не відчує за це він провини.
«Чужий» скрізь і всюди таке промовляє:
«Моя хата скраю, нічого не знаю».
А ще камінь з-за пазухи нишком виймає,
Корчить з себе «героя» і той камінь жбурляє.
А «свій» у цей час свою кров проливає,
Й до українців останні слова він звертає:
«Душу й тіло ми положим за нашу свободу
І покажем, що ми браття козацького роду».
У єдності – сила. Єднаймося, «наші»,
Поставимо опір «чужим».
Нехай відїзжають до «братньої раші».
Повстанемо проти ворожих сил!

А «майдануті» вихованці «Вербиченьки» перед самою війною отримали радісну звістку про перемогу (І місце) у Всеукраїнському літературно-музичному фестивалі вшанування воїнів «Розстріляна молодість», присвяченого Дню Героїв Небесної Сотні (м. Житомир).

Ми вірили, що світлий час настав.
В цій вірі праведний народ повстав.
І пролилась невинна кров
За волю, правду, за любов.
У Вирій душі полетіли
Молитися за Україну...
А не байдужі люди у скорботі
Вклонялись до землі Небесній Сотні.

Отак назло ворогам «ми народились незалежність відстояти і мужньо захищати Україну-Матір».

Кожна мама народила свого сина чи доньку не для війни, а для мирного і щасливого життя. А сьогодні їхні сини і доньки – Герої-захисники. Я впевнена, що материнська молитва – найпотужніший оберіг для своєї дитини. Завдяки великій материнській любові та молитвам матері відводять кулі від своїх дітей, на долю яких випало таке випробування.

Ти вирушаєш у дорогу, сину,
Щоб захищати рідну Україну.
Така вже доля випала тобі,
Щоб в очі подивитися війні.
До Господа молитвою святою
Броню поставлю я перед тобою.

Будь мужнім. За тобою, сину,
Я журавлицею полину,
Змахну крилом – і відведу
Від тебе горе і біду.
Не плачу я. Іди, мій рідний, з Богом
І повертайся до рідного порогу.
Благословляю тебе, сину,
На захист нашої України.

Сьогодні вихованці «Вербиченьки» не стоять осторонь подій, які ввійдуть в історію України найбільш героїчними й трагічними сторінками ХХІ століття. Найпершим проявив свою патріотичну позицію наш Ярослав Солодовник (10 років). Вже на другий день війни він прочитав вірш і виставив його у Facebook:

Примножу я любов до України
В складні часи, які настали нині.
Нехай любов та стане оберегом,
Молитвою воздасться від землі до неба.
А з неба бумерангом повернеться
І в кожному серці українця відгукнеться,
Пошле героям благодать Господню
І честь, і гідність, і любов народну.

Тікаючи від війни, Ярослав разом з мамою потрапили у Німеччину. Чи повернеться? Війна розлучила родину. Його тато – боєць територіальної оборони.

В умовах військового стану заняття гуртків «Вербиченьки» стали проводитися за допомогою дистанційних технологій. Юним вокалістам керівниця Тетяна Павлівна Коваль запропонувала заспівати козацькі, повстанські, стрілецькі пісні, які раніше вивчалися на заняттях і виставити їх у групі на Viber, або Facebook. Найпершими виконали завдання діти з багатодітної родини Варя Левченко (12 років) і Яша Шевченко (7 років). Стрілецька пісня «Йшли стрільці до бою», виконана маленькими дітьми, які переховувалися у погребі, прозвучала особливо зворушливо. Разом з мамою вони змушені були евакуюватися до Польщі, де й перебувають зараз. Чекають, скорішого закінчення війни, щоб повернутися додому.

Ще в мирні часи до «Вербиченьки» приїжджала Руслана Лоцман, співачка, Заслужена артистка України, яка вивчає фольклор різних регіонів України. На початку війни, у лютому 2022 року вона запропонувала вихованцям нашого колективу взяти участь у проєкті, присвяченому збереженню української мови і культури. Ця Премія # Granny «Збережи мову і культуру своєї бабусі» направлена в підтримку Збройним Силам України.

Мені особливо було важливо взяти участь у цьому проєкті. Я заспівала козацьку пісню «Ой, розвивайся, старий дубе», у якій передала той дух козака, який від'їжджає на війну і запевняє, що «не буде переводу козацькому роду». Також до участі в проєкті приєдналися сестри Немашкали: Лера (14 років) і Ліза (8 років), Варя Левченко (12 років) та Яша Шевченко (7 років), Андрій Дарій (12 років), Софійка Зошук (12 років) та Женя Теліженко (12 років).

Війна завадила «Вербиченьці» відзначити 30- річний ювілей з дня її створення, який припадає на свято Вербної Неділі. Традиційно в день народження нашого колективу приїжджають гості з усіх куточків України. Та під час війни лунали поздоровлення в різних мережах, а свяченим вербовим прутиком ми вітали лише своїх близьких. А наші керівниці легеньким дотиком вербиці побажали перемоги нашим захисникам, воїнам ЗСУ. А ще у цей день їм вручили обереги, які ми виготовили власноруч – жовто блакитні браслети та ляльки-мотанки. Нехай наші подарунки стануть оберегами нашим відважним захисникам. Саме їх треба шанувати, їм треба дякувати сьогодні за героїзм, відданість, жертвність і любов до України.

Особливо приємні подарунки у свій ювілей отримали вихованці «Вербиченьки»: українські прапори з підписами воїнів 92-ї ОМБР ім. Івана Сірка та воїнів 93-ї ОМБР

«Холодний яр», які боронять Харківщину, Сумщину, Луганщину, Донеччину від ворога. Дякую нашим Героям!. Ім. присвячена веснянка, у якій змінено текст згідно воєнним подіям:

Благослови, мати, весну закликати,
Дай нам вистояти й ворога здолати.
Благослови, мати, весну закликати,
І свят-гіллячком верби героїв вітати.
Благослови, мати, весну закликати,
Зерном світла і добра ниву засівати.
Благослови, мати, весну закликати,
Рястом і барвінком землю уквітчати.
Благослови, мати, весну закликати,
І заради миру веснянки співати.
Благослови, мати, весну закликати,
Нашу Україну завжди прославляти.

Я вдивляюся в обличчя кожного українського воїна. Це обличчя війни. Які ж вони красиві! Ота краса – як зовнішня, так і внутрішня. Чесні, добрі, справедливі, розумні, відповідальні, життєрадісні, мудрі, такі СПРАВЖНІ! Серед захисників ЗСУ є люди різного віку. Є досвідчені сивочолі солдати старшого покоління. Але переважна частина – молодь. Багато хто з них вісім років тому були дітьми. А зараз вони мужні чоловіки-герої.

«Вони – ті, хто у свої двадцять років втратив друзів.

Вони – ті, для кого «200» і «300» не просто числа, а доля.

Вони – ті, хто канонаду вибухів чув частіше, ніж звуки дискотеки.

Вони – ті, хто в розвідку та на бойові завдання ходив частіше, ніж на побачення».

Війна не спустошила їхні душі, не озлобила, не зламала. Війна відкрила їхні найкращі риси. Так хочеться подякувати кожному окремо і всім нашим Героям. Ви для нас – приклад мужності, незламності і волі, стійкості і нескореності.

Війна окропила кров'ю, посипала попелом міста і села України. Потекли ріки сліз потерпілих від війни. Втрачені сини, доньки. Посивіли матері, дружини. Осиротіли діти. Війна розлучила сім'ї, змусила покинути рідні домівки, рідну країну. Тисячі безневинно убієнних відлетіли у вирій. Їх уже немає і ніколи не буде. Війна забрала у них найцінніше – життя. Війна позбавила їх радості кохати, народжувати, рости дітей, внуків, правнуків. Війна перервала їхні мрії, надії, сподівання... Дуже, дуже боляче. Це біль, з який ще довго буде у наших серцях. Ми повинні зберегти пам'ять про кожного. Тепер треба жити за себе і за них, бути гідними їх.

Під час війни життя триває. У цей нелегкий час люди особливо починають розуміти цінність життя і дорожити справжніми відносинами. Мені довелося побувати на весіллі мого брата. Весілля – це гучно сказано. Увесь процес цього дійства був пронизаний патріотизмом і любов'ю до України. Здавалося б – не на часі, не сумісні поняття – кохання і війна. Так ні ж бо! Саме у цей час двоє сердець вирішили поєднати свою долю: «Назло ворогу народимо нову сім'ю, нехай знає, що Україна жива і буде жити вічно!». З початку війни молодята допомагають Збройним силам України, наближаючи нашу спільну перемогу. Дай, Боже, їм щасливого спільного життя на многії і благії літа!

А ще, на мою думку, найбільш життєстверджуючим є те, що під час війни народжуються діти. Попри всі труднощі, всім смертям на зло наші українські жінки народжують нові життя. Цим дітям жити у відродженій, вільній, щасливій Україні. Отож,

«Сьогодні мусить кожен пам'ятати:

В ще ненароджених вже є Вкраїна-Мати».

Перед очима той керамічний півник, який уцілів у шафі зруйнованого ворогами будинку у місті Бородянка і став символом незламності України. У народному світогляді півень відганяє нечисту силу. Впевнена, наш півник відгонить з української землі всю рашистську нечисть. Можливо, він стане достойним зображенням на наступній поштовій марці України.

Інколи мені здається, що сниться страшний сон про те, що трапилось в моїй країні. Україна була, мов писанка: гарна, квітуча, веселкова. Найбільше її багатство – люди: працьовиті, умілі, розумні, гостинні, щирі. Національний код українців у предковічних мудрих звичаях, традиціях, у їх пісенних душах. Відродимо, відбудуємо, заспіваємо, розвеселимо. І все буде Україна!

Приснився дивний сон мені:
На домотканім полотні
Я долю Україні вишивала.
І так на душі спокійно стало...
Нема ні краю, ні кінця,
Бо полотно те нескінченне.
Мережка біла – оберіг від зла
Від прадідів-дідів – у сьогодення.
Там квітами – і мир, і спокій,
І благодать... Мов у раю!
Там голуб із голубкою воркочуть,
Гойдають у гнізді пташину свою...
Проснулася – і вірю, і не вірю,
Що горе сталося в моїй країні.
Невже то правда? Боже милий!
Храни й помилуй Україну!
Міцними нитками буття
Я вишиваю дерево життя
Й щасливу долю Україні в майбуття.
Слава Україні!

ЖИТТЯ У ВІЙНІ

Герус Богдана, учениця 10-А класу Тернопільської загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів № 19 (тимчасово переселена із м.Харків)
Тернопільської міської ради Тернопільської області

Керівники: **Цибульська Марія Володимирівна**, вчитель історії та суспільствознавчих предметів, **Ковальчук Леся Василіна**, вчитель української мови та літератури Тернопільської загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів 19 Тернопільської міської ради Тернопільської області

Актуальність дослідження. Дивно, але за останні роки війна стала буденністю, з якою можна співіснувати. Люди забувають про неї серед щоденних турбот і не задумуються, що це можливо тільки завдяки відданим і активним громадянам, таким як бійці й волонтери. Проте ми навіть не знаємо імен тих, кому завдячуємо своїм спокоєм, життям, а головне нашою державою. Ми байдуже дивимося на число загиблих у медіа. Не сприймаємо те, що ці люди, мали свої проблеми, переживання, страхи. Смерть перекреслила все. Залишились тільки сльози рідних та близьких. Тому ми маємо дізнаватися більше про наших героїв, пам'ятати їх подвиг, пишатися ними.

Мета роботи. Висвітлити сучасні події у складний для країни і населення час. Висвітлити волонтерську, військово-патріотичну діяльність. Показати та розкрити етапи формування особистостей на тлі суспільно-політичних процесів в українському суспільстві.

Об'єкт дослідження. Життя та діяльність сім'ї Герус.

Методологічною основою є свідчення очевидців, батьків та знайомих, інтернет-ресурси, засоби масової інформації

Структура даного дослідження. Вступ, основна частина(4 розділи), список використаних джерел та літератури, додатки.

Розділ І Своїм минулим душу я тривожу...

«Історія- це свідок часів, світило істини, життя та пам'яті, учителька життя, вісниця старовини»,- писав Цицерон.

Я погоджуюся з думкою мислителя і хочу торкнутися історії свого міста, поринути у його героїчне минуле.

Харків розташований на північному сході України – Слобожанщині. За кількістю мешканців місто займає друге місце по населенню - 1 421 125 осіб.

Назва міста Харків походить, вірогідно, від річки Харків. Слід відкинути, як продукт народної етимології й переказ, за яким назва Харків походить від одного з перших поселенців — козака Харка. (1)

Археологічні розкопи на території Харкова доводять, що тут було поселення вже за бронзової доби у 2 тисячолітті до Хр.; є також знахідки зі скіфського (6-3 ст. ст. до Хр.) та сарматського (2-1 ст. ст. до Хр.) періодів; в околицях Харкова знайдено ранньо-слов'янські сліди Черняхівської культури (2-6 ст. ст.) та слов'янське городище Донецьке з княжої доби. Проте в 12-17 ст. теперішня територія Харкова належала до Дикого Поля, що його опановували половці, а згодом татари.(2)

Харків- великий науковий, культурний, промисловий і транспортний осередок України. 60 науково-дослідних інститутів, 41 вищий навчальний заклад, серед яких ХНУ імені В. Н. Каразіна, який входить до топ-500 ВНЗ світу . Вісім музеїв, міська картинна галерея, сім державних театрів , 80 бібліотек.

6 березня 2022 року Указом Президента України з метою відзначення подвигу, масового героїзму та стійкості громадян, виявлених у захисті своїх міст під час відсічі збройної агресії Російської Федерації проти України місту присвоєно почесну відзнаку «Місто-герой України».

Розділ II До нас увірвалась війна...

« Нам треба жити кожним днем
Не ждять омріяної дати.
Горить сьогоднішнім вогнем,
Бо «потім» може й не настати».
Л.Костенко

23 лютого мені приснився сон. Холодний...тривожний сон. Над моїм домом пролітала ракета...Чути крик, плач, стогін поранених...Коли прийшла до ліцею, розказала подрузі. Вона сказала, що їй також снилася війна. У моєму класі ніхто не вірив у війну. Усі сміялися та казали,що це не можливо. Навіть не проводили екскурсію до бомбосховища.

У перший день війни я спочатку не повірила, що йдуть обстріли. Прокинулась о 5 годині ранку. Невже так сильно гуркоче грім? Вікна тремтіли. Це були обстріли. Страх сковував душу.

Ми вирушили до магазину по продукти. У чергах потрібно було стояти декілька годин. Полиці швидко ставали порожніми.

Мої родичі (бабуся, тітка та її чоловік) переїхали до нас. Їхні будинки були небезпечними для проживання.

Через те, що біля мого будинку немає бомбосховища ,під час авіанальотів ми ховалися у центральній кімнаті дому(за правилом "двох стін"). А звичайні обстріли велися цілодобово.

У моєму місті була практика колабораціонізму. Люди ставили мітки на газових трубах, військових об'єктах, а потім у ці місця стріляли ворожі війська. Біля мого дому є газорозподільча станція. Одного дня мій тато помітив на ній мітку. Він взяв скотч та картон від коробок, закрив її.

Важко усвідомити , що є ті,які підтримують «руській мір»,які стають зрадниками на своїй землі. «Трагедія історії не в боротьбі правди проти неправди, а в боротьбі різних правд»,-писав Гегель. У наш час теж у кожного своя правда. Я і моя сім'я відчуває себе частинкою України , і тому не може стояти осторонь ,бачачи,як знищує окупант рідний край. У колабораціоністів своя правда- підтримувати московського загарбника, допомагати вбивати, нищити,гвалтувати, спопеляти все, що зветьсяукраїнським»...

У Харкові ввели комендантську годину. Вона починалася о 17 годині, а закінчилася о 6. Зараз вона триває від 21 години до 6 ранку.

У деяких районах Харкова зараз обстріли доволі інтенсивні. До них можна віднести: Дергачі, П'ятихатки. У цих місцях не працюють магазини, часто не має електроенергії та водопостачання. Через це людям радять переїхати з цих районів. Але, на жаль, велика кількість людей відповідають на такі заклики: "Мы здесь родились, мы здесь и умрем". На допомогу приходять волонтери, які займаються доставкою продуктів у конкретні райони...

Дві медсестрички з роботи моєї тітки лишилися без житла - до них в будинки прилетіли снаряди й все майно знищили.

Колега моєї тітки виїхала до Латвії, а її чоловік лишився в Харкові. Квартиру знищено. Там давно немає вікон, але чоловік не хоче покидати рідну домівку ...

Чоловіка моєї сестри поранено. Його оперували в Харкові, Львові, Німеччині. Зараз він чекає на нові оперативні втручання, а потім його чекає довгий реабілітаційний період...

Поранені душі...Поранені тіла... Здається, лютий продовжує лютувати, хоча надворі травень...

Велика кількість моїх друзів та знайомих переїхала за кордон у перші дні війни. Подруга переїхала на другий день, а друг - на восьмий. Вони розказали мені, що переїзд був для них справжнім пеклом. Не було сидячих місць. Їм доводилося по 7 годин стояти. Було холодно. Всі напружені, тому у вагоні часто сварилися...

Двоюрідний брат моєї мами з перших днів війни став на захист Маріуполя. На цей час немає можливості з ним зв'язатися. Моя мама запропонувала зв'язати йому власноруч браслет з паракорду. Я так і зробила. Ми чекаємо його повернення, щоб вручити подарунок вдячності.

Розділ III Добрі вчинки- перший сторож совісті

«Коли речі здаються темними, волонтери можуть поширювати світло» .

Сьюзен Дж. Елліс

Я часто замислювалася над питанням: «У чому сенс життя? У чому сенс МОГО життя?» І кожного разу, як відповідь на мої питання, лунали слова відомого усім нам філософа Арістотеля: «Суть життя полягає в тому, щоб служити іншим і робити добро».

Ще з 2014 року мої батьки та я почали займатися волонтерством. Саме тоді зрозуміла, що «ми живемо тим, що отримуємо, але живемо з того, що даємо». Ми «отримуємо» свободу, за яку наші захисники платять життям. А що роблю я? Яких зусиль докладаю, щоб наблизити час до перемоги? Добрі вчинки-перший сторож совісті. Саме тому ми вирішили не стояти осторонь, а допомагати захисникам України.

У цей час навчилися в'язати браслети з паракорду та передавали їх військовим. Потрібно було якнайбільше використати паракорду на один браслет; зробити так, щоб він легко розпускався (щоб мати змогу використати нитку в різних необхідних ситуаціях). Наші захисники могли використовувати ці нитки для створення намету, перетягуванні багажів, в екстремних ситуаціях для зашивання рваних ран.

Під час російсько-української війни моя сім'я і я продовжуємо займатися волонтерством. Продовжуємо в'язати браслети з паракорду, допомагаємо волонтерам фасувати харчові продукти для тероборони та одиноких людей, які залишилися під обстрілами. Забезпечуємо військових килимками (різали туристичні килимки). Тато створює викройки герметичних рюкзаків, викройки для м'яких носилок. Фірма мого батька виготовляла спальні мішки для наших захисників, чохли для касок. Моя тітка забезпечувала медикаментами та медичними інструментами медиків Харкова, безплатно консультувала хворих. Багатьох людей ми перевозили в інші райони, довозили до вокзалу, допомагали евакуйовуватися.

Творити добро, допомагати, співчувати потрібно кожному! Наша душа поповнюється світлом, ми стаємо кращими, духовно багатшими.

Розділ IV Тернопіль – мій другий дім

Війна завжди приносить біль та страждання. Нам довелося покинути Харків...

Сьогодні словами Лесі Українки звертаюся до свого рідного міста: «Прощай, Харкове, прощай, рідний куточок, мене від тебе доленька жене!»

Я з сестрою та мамою переїхали до Тернополя. Тут ми зустріли велику кількість хороших людей. Я пішла до нової школи. Тернопіль став для мене другим домом.

У новій школі мене запросили на захід, на честь дня народження художника Удіна Євгена Тимофійовича. Я познайомилася з творчістю цієї чудової людини. Також я познайомилася зі своїми чудовими однокласниками та класним керівником-Цибульською Марією Володимирівною. Усі були дуже привітні.

Великдень я святкувала у Тернополі.

Також я була на волонтерському заході від Академії лідерства, яке проводилося у моїй школі.

Кожного тижня моя тітка проводить нам цікаві екскурсії. Ми вже були у печері "Оптимістична", дізналися історію міста та плавали на катері. До війни я не настільки багато знала про фактичне місто Тернопіль.

Дякую, Тернополе, ти зіграв мою зранену душу...

ВІЙНА – БІЛЬ ДЛЯ КОЖНОЇ ДИТИНИ

Годованець Яна, Порогівський ліцей Солотвинської селищної ради

Івано – Франківського району

Івано-Франківської області село Пороги

Керівник: **Лешко Ганна Василівна**, керівник гуртків

«Географічне краєзнавство» ІФОДЦТУМ

Війна в Україні вмить докорінно змінила життя українських дітей. Багато з них, вперше відчули що таке страх за життя. Не мало втратили своїх рідних батьків та дім.

Під час війни діти, як і дорослі, можуть не раз ставати жертвами різноманітних жахливих подій, що травмують психіку. Вони можуть ставати свідками артилерійських обстрілів та стрілянини, спостерігати руйнування рідного міста чи села, або навіть їхніх домівок. Діти можуть побачити поранених чи померлих, катування та вбивства, масову загибель людей. Діти можуть зазнавати тяжких втрат, бачити, як зазнають поранення чи помирають члени їхніх сімей та друзі. Діти самі можуть бути поранені. У деяких війнах дітей змушують ставати солдатами, і тоді вони на власні очі бачать жахливі сцени боїв.

Такий досвід може призвести до виникнення різноманітних психологічних проблем у дітей. Діти стають дратівливими, неспокійними та полохливими. Вони лякаються гучних звуків, а іноді навіть бояться виходити з дому. Дехто є замкнутим та депресивним, часто плачуть та засмучується через дрібниці. Деякі діти постійно проявляють занепокоєння та тривогу. Інші ставали більш дратівливими, схильними до різких приступів гніву чи роздратування. Вони неспокійні, їм було важко зосередитися.

У деяких дітей виникали проблеми зі сном: вони прокидаються серед ночі із криками та розповідають, що бачили нічні жахіття про те, що вони пережили.

Вважають, що швидше допомогти дитині упоратися зі стресами війни, то краще вона почуватиметься і зменшиться ризик виникнення проблем у майбутньому. Якщо у війну втягнуто все населення, часто першим завданням є якнайшвидше надати допомогу одразу великій кількості дітей.

Посттравматичний стрес є звичайним наслідком переживання жахливих та небезпечних для життя подій. Спогад про травматичну подію є настільки сильним, що він неконтрольовано проникає у свідомість. Природною реакцією на це є намагання виштовхнути цей спогад та уникати будь-яких нагадувань про нього. На жаль, це приносить лише тимчасове полегшення; у тривалій перспективі це навіть ускладнює проблему, позаяк пам'ять не здатна повністю опрацювати спогади. А тому вони продовжують повертатися, наприклад, у формі інтрузивних образів і нічних жахів. Створюється замкнене коло, в якому спогади спричиняються ще більше уникання та навпаки. Водночас дитина може стати більш полохливою та тривожною. Якщо під час війни дитина зазнає впливу кількох травматичних

подій, то можуть постати ще серйозніші проблеми. Відсутність допомоги згубно впливає на життя дитини вдома та у школі. Занепокоєння, полохливість, нічні жахіття, емоційне відчуження, постійний плач, дратівливість та труднощі із зосередженням можуть виникати на ґрунті посттравматичного стресу. Тому дуже важливо надати дітям допомогу як найшвидше, аби уникнути тривалого перебування у стані стресу та прискорити відновлення. Посттравматичний стрес є далеко не єдиним наслідком війни для дітей, але це — одне з найпоширеніших, болісних та руйнівних явищ.

Коли розпочинається війна чи стається катастрофа, жертвами подекуди опиняються тисячі дітей. Вони на деякий час можуть бути розлучені зі своїми родинами, їхні будинки та школи можуть бути зруйновані. Звісно ж, нагальним завданням для громади є створення безпечного притулку, відновлення шкіл та інших елементів соціальної інфраструктури. Отож ми припускаємо, що певні навчальні заклади відновлені та що вони є оптимальними місцями для проведення занять згідно з цією програмою.

Оскільки дитячий організм усе ще розвивається, війна становить серйозну загрозу як для фізичного, так і для психічного здоров'я дітей.

У зоні бойових дій діти гинуть, зазнають катувань і отримують серйозні травми, що можуть призвести до інвалідності. Нерідко дітей змушують стати солдатами, що збільшує ризик травмування та завдання шкоди іншим.

Брак їжі, особливо серед збіднілого населення, призводить до недоїдання та ослаблення імунної системи.

Погані житлові та санітарні умови сприяють розповсюдженню інфекційних захворювань.

Нестача медикаментів, медичного персоналу й якісних медичних послуг збільшують рівень смертності та показник захворюваності у воєнний час.

Багато дітей втрачають батьків, братів і сестер, друзів і родичів. Діти, які стали сиротами, часто змушені жити на вулиці, де ризик опинитися в рабстві, почати вживати наркотичні засоби чи алкоголь значно вищий.

Під час війни батьки зазвичай зосереджені на виживанні, тому приділяють менше уваги дітям, яким доводиться самостійно шукати сенс у тому, що відбувається. Руйнування, бідність і насильство утворюють замкнене коло. Зруйнована інфраструктура створює перешкоди для освітнього процесу й нерідко зовсім його зупиняє. Закриття шкіл не лише закриває доступ до освіти та потенційних кар'єрних можливостей, але й позбавляє дітей одного з найважливіших захисних чинників.

Війна б'є по психологічному стану і дорослих, і дітей. Навіть якщо ви робите вигляд, що все добре, діти переймають вашу тривожність. Тож як підтримати та заспокоїти дитину.

«Потрібно вживати слово «війна», говорити про війну, як війну. Що війна — це тимчасово, що так завжди не буде. Повторювати, що все буде гаразд. Обговорювати плани на майбутнє. Це все дуже важливо. З одного боку, подати інформацію, а з іншого — дати позитивне скріплення плануванням майбутнього». Вікторія Осипенко - психологиня.

ЯК ПІДТРИМАТИ ТА ЗАСПОКОЇТИ ДИТИНУ

1. Говоріть з дитиною спокійно

- Про те, що відбувається, варто говорити з дитиною тому дорослому, який найбільше зберігає спокій;

- Підлітків важливо навчати, де шукати перевірену інформацію, ділитися джерелами.

2. Проявляйте надійність

- Варто сказати дитині, що ви зробите все, щоб захистити її і себе від небезпеки, що наша армія дасть відсіч;

- Обійняти можна дитину до підліткового віку;

- Підлітки ж, навпаки, можуть сприймати обійми, як слабкість.

3. Грайте в ігри та виконуйте з дитиною заспокійливі вправи

- Можна ліпити з пластиліну;

- Окреслити навколо себе «коло безпеки» - з нитки, наприклад;

- Грати в настільні ігри (шашки, шахи);

- Малювати;
- грати у слова, ігри в телефоні, в яких залучене просторове сприйняття

4. «Займіть» чимось аудіальний канал дитини

Від виття сирен особливе навантаження у дитини - на аудіальний канал сприймання, тому його потрібно чимось «зайняти»:

- слухати в навушниках аудіоказки та музику;
- співати, грати на чомусь, що є.

5. Навчайте дитину правил безпеки

- Де вона може зустрітися з вами або іншими родичами;
- Де переховуватися, якщо буде втрачено мобільний зв'язок;
- Не сперечатися з дорослими та слідувати за тим, хто відповідальний за безпеку.

6. Довірте дитині відповідальне завдання

- покласти на дитину відповідальність, яка їй до снаги, наприклад, доручити дитині слідкувати за іграшкою;
- Попросіть дитину придумати казку про якогось персонажа, або уявити себе журналістом та провести репортаж з місця події тощо.

7. Як відвернути увагу дитини

- Виконуйте разом із дитиною рутинні справи;
- Обіймайте дитину;
- Жартуйте з нею;
- Поїть дитину теплими напоями, годуйте її чимось смачненьким;
- Вмикайте на планшеті мультики, серіали, розповідайте казки, історії, читайте дітям вголос.

8. Дозволяйте дитині вивільняти ненависть та злість

І для дорослих, і для дітей виявляти злість (ненавидіти, лаятися, кричати) – це здорова реакція. Можна це робити в ігровій формі:

- застосовувати гру «Злий бобер», наприклад, спочатку придумати злу тваринку і поводитися так, як, на вашу думку, може себе вести ця тваринка. Потім перетворити на добру тваринку. Потім – на людину;
- сльози та плач – теж нормально в цій ситуації, тому дайте дитині виплакати. Після емоційного вивільнення дитині буде легше заснути.

9. При панічній атаці виконуйте вправи

- Потерти кінчик носу;
- Надавити не сильно на очні яблука з двох боків;
- Витягувати якомога далі язика – ніби намагаючись торкнутися грудної клітини;
- Покласти руку на живіт, приблизно на 3 пальці нижче сонячного сплетіння та постукати по цьому місцю;
- подивитися вправо, не повертаючи голови, – якомога далі на 15-20 секунд, потім перевести погляд прямо, потім подивіться вліво – якомога далі, потім знову прямо;
- лягти на спину і робити рухи ногами, як на велосипеді;
- розтерти точку між підмізинним (четвертим) пальцем та мізинцем – там знаходиться «точка паніки».

ЯК ПІДТРИМАТИ ДИТИНУ ПІД ЧАС ЕВАКУАЦІЇ

Перший етап – дитині важливо казати:

- що ми робимо все можливе, щоб ми були у безпеці;
- в дорозі ми будемо весь час із тобою, буде багато дітей та дорослих;
- нас зустрінуть добрі люди та допоможуть;

УВАГА! У цей момент дуже важливо, щоб ваш голос звучав стійко та впевнено.

- пояснити, що їдемо не назавжди, а доки не стане безпечно;
- буде тимчасовий дім, можливо, ми житимемо разом з великою кількістю людей;
- якщо батько дитини залишається в Україні, пояснити, що мама їде з тобою вдвох, а тато приєднається до нас, як тільки зможе, чи ми до нього повернемося;
- якщо дитина плаче, намагайтеся витримати її почуття без осуду та відчуття провини;

- якщо ви їдете в іншу країну, візьміть кілька книг, які були б написані вашою мовою. Це буде дуже важливо. Дорогою показуйте дитині фото, відео з цієї країни.

Другий етап – правила:

- зараз важливо, щоб ти нам у всьому допомагав;
- був завжди поруч, нікуди не тікав, ні з ким чужим не йшов, не вередував;
- дайте дитині доручення, яке їй під силу, наприклад: стежити за її рюкзачком, пити воду і вам нагадувати;
- дякуйте дитині за те, що вона допомагає вам у дорозі, що ви бачите як дитині складно, але вона справляється;
- придумайте кілька ігор, у яких ви будете перенаправляти увагу та енергію дитини.
- можна дати їй завдання фотографувати дорогу;
- важливо переконатися, що дитина знає своє прізвище та ім'я, імена та прізвища батьків та дорослих, які її супроводжують. Покладіть дитині до кишені аркуш із її та вашими даними.

По приїзді на місце скажіть дитині: «Ось ми й у безпеці. Дякую за те, що ми змогли разом це зробити. Зараз будемо знайомитися з нашим новим домом. Він не схожий на наш будинок. Я не знаю, чи сподобається він тобі й мені. Але ми зможемо зробити його нашим. Ми з тобою - як равлики: наш будиночок завжди з нами. А до інших міст ми з тобою звикнемо. Люблю тебе. У нас обов'язково все буде добре, де б ми не були».

КЛЯТА ВІЙНА!

Головінов Оскар, вихованець гуртка «Екологічне краєзнавство»

Балаклійська станція юних натуралістів Балаклійської міської ради Харківської обл.

Керівник: **Пурдя Людмила Андріївна**, керівник гуртка Балаклійської станції юних натуралістів Балаклійської міської ради Харківської обл.

Мені дванадцять років. Я народився і виріс у мирній, квітучій Україні. Про війну знав лише з кіно та розповідей старших. Раніше я чув родинні спогади дідуся і бабусі, про те як сім'ї їхніх дідусів і бабусь пережили страшні події Другої світової. Сьогодні я нічого не хочу чути про війну, бо побачив її на власні очі та відчув як це страшно.

Напад російських військ застав мене з мамою в Харкові. Дорослі говорили, що почалася війна. Спочатку я не розумів страху в маминих очах, але коли на місто почали падати бомби, прилітати ракети, страх поселився і в мені. Ракети щодня нищили місто, декілька з них потрапили в сусідні будинки. Вибуховою хвилею та уламками вибило вікна нижніх поверхів. Мені здавалося, що при кожному падінні ракети якась невідома сила піднімала наш будинок до гори, трусила, а потім ставила на місце. Рятуватися від вибухів ми бігали до підвалу.

Кілька днів сидіння під бомбардуванням у підвалі примусив нас тікати з Харкова на захід країни, мама дуже боялася за моє життя. Виїхати з району обстрілів було складно, існував ризик загинути. Коли їхали до вокзалу, ледь не потрапили під ракети, які впали на будівлю обласної адміністрації. Далі були юрби переляканих людей на вокзалі, безкінечна черга до поїзда, крики і сльози маленьких дітлахів, переповнений вагон і довга небезпечна дорога.

Так, несподівано моє життя докорінно змінилося. Я опинився в чужому місті, з мого життя зникли багато звичних речей – заняття в школі, спортивні тренування, спілкування з друзями, а найсумніше те, що зникли спокій у маминих очах і наша впевненість у завтрашньому дні.

Клята війна! Я думав, вона залишилася в кіно і спогадах старих людей, та вона стала страшною реальністю нашого сьогодення. Я розумію, що моє життя вже не буде таким спокійним, як раніше але дуже хочу, щоб настав мир. Я дуже хочу миру і щоб мама не плакала.

ДІТИ І ВІЙНА: МІЙ ВИМІР

Горелик Аліса, учениця 4-б класу Харківської загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів №10 Харківської міської ради, вихованка історико-краєзнавчого гуртка КЗ «Харківська обласна станція юних туристів» Харківської обласної ради.
Керівник: **Кривопустова Алла Борисівна**, керівник гуртків КЗ «Харківська обласна станція юних туристів» Харківської обласної ради.

Війна перевернула життя багатьох дітей, розділила на життя до та після. 24 лютого ми всі прокинулися від страшних звуків - це були звуки обстрілів та вибухів. Ця нова реальність вторглася у моє дитинство. Було дуже страшно, що це трапилося з моєю країною, з моїм рідним містом Харків, де я народилася. Спочатку я не до кінця усвідомлювала, бо ніколи не чула ні звуки обстрілів, літаків, що скидують ракети, а з кінця лютого це все стало буденними речами. Сирена у нашому місті стала передвісником скорих «прильотів», іноді вона лунала наче вічність і ставало дуже моторошно від того, що не знаєш чого чекати і звідки. Речі першої необхідності були зібрані, вся наша сім'я насторожі. Часто засинала я в своїй кімнаті, а просипалася в коридорі з молодшим братом під наглядом батьків, бо вночі були ракетні обстріли. Вся кімната наповнювалася червоними вогнями, жакливий звук лунав звідусіль, а потім здригалися стіни і лунав вибух, далі - обстріли протягом довгого часу. З вікна ми бачили пожежі, щоразу в різних місцях міста. Моторошно і боляче усвідомлювати, що туди, куди потрапляли ракети-це ж домівки, школи, лікарні і, найголовніше, найстрашніше, що там знаходилися люди. Сотні, тисячі людей втратили свої домівки і все, що там було - все, що зв'язувало їх з тим життям, яке було до війни. Нажаль, багато людей втратило життя під час таких нальотів, серйозно постраждали. У мене дуже болить душа за долю цих людей. Життя кожного з них не буде забуте і пробачене.

24 лютого можна назвати початком повномасштабного вторгнення Росії в Україну, відкритий воєнний напад на нашу Батьківщину. Вторгнення є частиною російсько-української війни, розв'язаної Росією 2014 року. Сучасна російсько-українська війна розпочалась із захоплення Росією Кримського півострова у березні 2014 року. Потім почалося військове захоплення східних областей України. Після проголошення так званих “народних республік” на Донеччину та Луганщину безперешкодно і масово прибували не тільки загони російських диверсантів, а й військова техніка зі зброєю.

Я була ще зовсім маленькою, коли це трапилося і не розуміла цього. Але ще 8 років назад всі ці події перевернули життя наших співвітчизників, багато вимушено виїхали зі своїх домівок, розлучилися із батьками, рідними, які вирішили залишитися. Це велике випробування для українців, для всіх батьків та дітей, адже їм довелося залишити все заради безпеки та майбутнього. Дуже сумно, що діти з Донецької та Луганської областей пережили цей жах - ті хто виїхав та ті, хто залишився, ті хто жив і залишається жити у всьому цьому жахітті.

Починаючи з 2014 року наші відважні захисники були на варті нашої безпеки. Важка це праця захищати мир! Багато чоловіків знаходяться у лавах збройних сил України. Вони залишили свої домівки, щоб захищати Україну, її волю, її незалежність. Багато з них пішли на війну добровольцями. Їм болить те, що розривають на шматки нашу землю, і ми віримо, що вони відстоять цілісність нашої держави, її волю, золоті жита і мир. Нам є що захищати, нам є що берегти! І цей святий обов'язок виконують військові незалежної України. Вони справжні герої, які живуть поруч.

Щороку 29 серпня в Україні відзначається День пам'яті захисників України, які загинули в боротьбі за незалежність, суверенітет і територіальну цілісність України. Цей день встановлено Указом Президента України днем увічнення героїзму військовослужбовців і добровольців, котрі віддали життя за Батьківщину. Починаючи з лютого наші захисники захищають нас із вірою в те, що відстоїмо незалежність і цілісність нашої держави.

Україна сьогодні переживає найбільше випробування в своїй новітній історії – збройну боротьбу за незалежність і територіальну цілісність проти російського агресора. У цій війні ми вже маємо тисячі поранених і загиблих мужніх оборонців. Вони стоять в одному ряду з

поколіннями борців за волю і державну самостійність. Воїни Русі-України, лицарі Костянтина Острозького, козаки Петра Сагайдачного, Богдана Хмельницького та Івана Мазепи, воїни Армії Української Народної Республіки та Галицької армії Західно-Української Народної Республіки, Антигітлерівської коаліції часів Другої світової війни, Української Повстанської Армії мужньо здобували героїчні перемоги і віддавали свої життя за українську землю.

На жаль, це не перша війна за останнє століття на нашій Батьківщині. Друга світова війна стала жахливим випробуванням для всього світу, а особливо для Харківщини. Місто Харків як і сама Харківщина мали велике політичне, економічне і воєнно-стратегічне значення та посідали у воєнних планах Гітлера значне місце. Він називав Харків «замком, який запирає український простір». За 3 роки наш край тричі захоплювали та тричі звільняли від окупантів. Тисячі мешканців було вивезено до Німеччини, ще більше вбито. Дуже багато людей було евакуйовано, майже всі чоловіки пішли захищати свою країну. Наші прапрадіди воювали пліч о пліч з росіянами, білорусами та ін. за те, щоб я спала спокійно, щоб був мир на нашій землі. А в кінці лютого все змінилося... Хіба міг подумати мої прадіди Григорій та Іван, що його правнучку і всю її родину будуть називати нацисткою, а рідну країну хочуть стерти з лиця землі ті, кого називали братнім народом. Що вони не будуть протистояти своєму президенту-вбивці. Психіку диктаторів, які розв'язують страшні війни, зрозуміти складно. Вони домагаються абсолютної влади, сіючи смерть і розруху. В результаті ніхто не зможе перемогти. Обидві сторони втрачають найбільш цінний ресурс – людські життя. 23 серпня 1943 м. Харків було звільнено від загарбників. На території нашого рідного краю, в кожному населеному пункті, а то й по декілька на один, розташовуються братські могили та пам'ятні знаки, присвячені воїнам, які віддали своє життя за мир і свободу нашої Батьківщини. На сьогоднішній день війна у нашій країні не обійшла стороною нікого. Безліч покалічених доль вона залишає після себе. Дуже сумно усвідомлювати, що від мого бажання нічого не залежить – не припиняться вибухи, не зупиниться кровопролиття. Зараз я знаходжуся не в рідному Харкові, нашій сім'ї довелося виїхати на дванадцятий день війни. Ми оселилися у дуже гарному місті-сусіді – Полтаві. Тут дуже гостинні люди, нас прийняла з відкритим серцем під своє крило сім'я полтавчан. Саме в Полтаві я відчула другу домівку, це місто наповнене людяністю та турботою за співвітчизників.

Мені здається, допомогу надають і волонтерські організації по всій країні, а також за її межами. Весь світ згуртувався навколо спротиву українців проти агресії Росії. Багато людей, організацій допомагають з гуманітарною допомогою, продуктами, речами, як в Україні, так і з-за кордону. Мені хочеться сказати велике спасибі людям з таким великим серцем!

Кожного ранку я прокидаюсь з надією, що сьогодні все буде добре. Нарешті ми почуємо таку бажану новину, що стало спокійно і тихо. Я вважаю, що всі конфлікти повинні вирішуватися дипломатично. Коли-небудь люди навчаться цьому, а поки про світ без воєн залишається мріяти. Наша перемога скоро лунатиме звідусіль. Перемога-це найбільша мрія всіх дітей України!

ВІЙНА ОЧИМА ДІТЕЙ

Горшкова Аліна, учениця Комунального закладу «Красносільський ліцей»

Олександрівської селищної ради Кропивницького району

Кіровоградської області село Красносілля

Керівник: **Сокол Валентина Михайлівна**, учитель історії Комунального закладу
«Красносільський ліцей»

Війна – це сльози, страх, вибухи, смерть. Вона вносить корективи в життя людей. Особливо вразливі в умовах війни діти, яким довелося пережити військові дії, що стали реальністю для українців, починаючи з 2014 року.

У лютому 2014 року Російська Федерація анексувала Кримську Автономну Республіку, а у квітні розпочалися бойові дії на території Донецької та Луганської областей. Тому вже вісім років українські діти страждають від жахів війни.

Ранок 24 лютого 2022 року приніс нові випробування на долю українців: Російська Федерація розпочала повномасштабне вторгнення. Ракети полетіли по всій території України.

Російська військова техніка зайшла на території Херсонської, Сумської, Харківської, Чернігівської, Запорізької, Київської областей. Поповнення військової сили надійшло у Донецьку та Луганську області.

Багато сімей були змушені покинути свої рідні домівки. У село Красносілля, що на Кіровоградщині, також приїхали внутрішньопереміщені особи, які рятувалися від обстрілів. Серед них сім'ї Квітка з донечкою Танею, Ружицькі з синами Назаром та Андрієм, Тохтамир із донькою Поліною.

У моїй роботі зібрані спогади дітей, які покинули рідну домівку внаслідок бойових дій на території України.

I. Спогади Квітки Тетяни

Квітка Тетяна Русланівна народилася 25 січня 2013 року у селі Гаврилівка Київської області Бучанського району. Там родина і проживала до початку російського вторгнення.

Мама Тані розповіла, що з першого дня війни у Київській області велися бойові дії. Цього ж дня вранці йшли кілометрові колони російської техніки, також літали вертольоти, мешканці села нарахували їх більше 50 одиниць. Кожного дня і ночі було чути вибухи та стрілянину. 10 березня окупанти зібрали людей на збори, де говорили, щоб жителі не боялися їх, що вони мирні люди, хоча стояли з автоматами та обвішані гранатами. Говорили, що нікого не будуть зачіпати, але коли їхатиме російська техніка, потрібно зупинитися та підійняти обидві руки.

Усі жителі села ховалися у підвалі під школою. Двоє місцевих чоловіків готували у великій каструлі їжу і приносили в підвал. Коли було тихо, їжу приносили 1-2 рази на день.

Світла не стало на 4-5 день війни, а газу - 8 березня. Температура у квартирі була -3. Оскільки не було газу, то їжу готували на вогнищах. Люди групами ходили до лісу по дрова, але це було небезпечно, тому що деякі ділянки були заміновані й поруч були окупанти. Чоловіки вдень виходили, щоб знайти та принести води.

У селі працювала птахофабрика «Гаврилівські курчата» з наявною у морозильних камерах замороженою продукцією. Коли Гаврилівка знаходилась під обстрілами, працівники птахофабрики безкоштовно давали місцевим мешканцям м'ясо. Тому людям було легше протриматись у складних умовах.

11 березня місцеві мешканці заговорили, що потрібно залишати село, тому що пізніше не буде можливості вибратися, а ще можливе загострення бойових дій на території села. Цього дня батьки Тані вирішили йти. Пробиралися до Демидова через село Синяк. Коли перебралися через міст, їх забрали представники Червоного Хреста у автобус, так як у них не було автомобіля. Колона, у якій вони рухались, налічувала більше 100 автомобілів.

До села Красносілля, що на Кіровоградщині, Таня з батьками приїхали

13 березня. У Красносіллі проживають родичі, тому було вирішено їхати саме сюди. Таня навчалася у третьому класі Комунального закладу «Красносільський ліцей».

Дівчинка говорить: «У цьому селі нам дуже подобається. Ми можемо спокійно прогулятися вулицею, яку місцеві мешканці звать Зеленою, і не дарма. Тут тихо, гарно, цвітуть садки та дерева. У центрі села є магазини, медпункт, аптека, будинок культури. Довкола все чисто та охайно».

Але постійно в думках рідна Гаврилівка, де прожили 10 років. Там є сучасна школа та садочок. Навколо села ростуть соснові ліси, багаті на лісові ягоди: ожину, лісову малину. Люди збирають багато чорниці, а потім продають її. Багато друзів та родичів сім'ї Квіток виїхали з села Гаврилівка, але вже на початку травня почали повертатися у рідні домівки. Таня з батьками теж 11 травня поїхали додому.

II. Спогади Тохтамир Поліни

Тохтамир Поліна Геннадіївна (додаток1) народилася 8 червня 2006 року у місті Маріуполь.

Поліна згадує: «Маріуполь у останні роки почав розквітати. Біля нашого будинку облаштували парк, куди можна було приходити в будь-який час і насолоджуватися музикою, скульптурами. На свята приїжджали колективи, виступали на новій сцені. Неподалік від

парку поставили альтанки. Кожного вечора ми з друзями приходили туди, обирали найбільшу альтанку, сідали й спілкувалися. А ще ходили туди святкувати дні народження.

Кожного літа ми їздили на море. Пісок завжди був дуже гарячий, а море таке тепле. Коли приїздили на море з друзями, грали у волейбол, засмагали з дівчатами та грались у воді.

Школа була в п'яти хвилинах ходьби від мого будинку. Кожного ранку ми зустрічалися з подругою та йшли до школи разом. Це був останній рік, коли ми навчалися в такому складі. Ми з однокласниками дуже здружилися і почали весело проводити час на перервах. Але і про навчання не забували. Ми планували фотографуватися на випускний альбом у квітні або травні. Ми б поїхали до Драм-театру, коли все було б зелене, а випускний святкували б у Форей-парку. Ми з дівчатами обговорювали, що одягнемо, які в нас будуть зачіски.

Часто згадую рідну школу. Вона була не дуже велика, але й не маленька. Як тільки заходили до школи, з правого боку був триповерховий корпус із кабінетами, з лівого боку - їдальня та спортзал. Взагалі було 33 кабінети, де навчались діти. Я з моїми однокласниками навчалась на третьому поверсі у 24 кабінеті. На перервах ми бігали до спортзалу, щоб пограти у волейбол. Моїми найулюбленішими предметами є українська та англійська мова, фізика та фізкультура. Всі вчителі були добрими й завжди допомагали нам. А ще у мене був найкращий сусід по парті, і нам було дуже весело.

Взагалі, Маріуполь - не дуже велике місто, але затишне. Я дуже любила і люблю його.

За кілька днів до 24 лютого ми вночі чули вибухи, але це було далеко. 23 лютого ми пішли в школу, все було як завжди, святкували день народження друга, а вже наступного дня вранці я почула вибух. Відразу ввімкнула новини і боялася далі спати. Всі люди кудись їхали, стояли в чергах. Ми з батьками вирішили зібрати деякі речі й документи. 26 лютого нам було чути звуки сирен і ми бігали до підвалу. Але до 2 березня все було нормально. В цей день біля нас вперше пролунав вибух. Було дуже страшно. До нас прибігли сусіди, і ми разом сиділи вдома. Нам вимкнули світло. Коли вимкнули воду, батьки ходили до криниці. З кожним днем вибухи були все ближче. Вночі ми бачили світло від бомбардування заводу «Азовсталь». Було навіть страшно вийти на вулицю. Бачили літаки, і як вони викидали бомби. Люди почали грабувати магазини. На це все було страшно дивитися. Тому 17 березня ми були змушені виїхати із Маріуполя.

Всім нам дуже важко жити далі. Практично всі мої друзі залишилися у Маріуполі, а деякі виїхали дуже далеко. Нам не вистачає спілкування один з одним. Його так різко забрали, забули повернути. Але навіть на відстані ми підтримуємо один одного. Всі ми обіцяємо зібратися у цілому Маріуполі. Дуже важко жити з цим. Моя мама дуже хвилюється за мою сестру, і ми боїмося, що не скоро зустрінемося.

Ми всі сподіваємося, що скоро все закінчиться і все стане на свої місця. Всі чекають припинення війни, перемоги, адже так жити не можна.»

III. Спогади Ружицького Назара

Ружицький Назар Тарасович (додаток 2) народився 25 березня 2006 року у місті Бровари Київської області, де і проживав до початку березня 2022 року.

Назар розповів: «24 лютого прокинулися від звуку вибуху. Ми з родиною зібралися до купи... Думали спочатку, що то грім. Другий вибух був сильнішим, і на автомобілях спрацьовували сигналізації, вікна почали брязкотіти. Ми всі вибігли на балкон, бачимо, що хтось біжить із сумками у підвал, хтось сідає за кермо і починає десь їхати. Ми поїхали до нашого родича, який живе у приватному будинку, де був підвал, у якому ми ховалися. Зранку їхали додому, готували їжу, а потім з їжею та потрібними речами поверталися до підвалу. Наш родич відправив свою дружину та дітей за кордон. Комендантська година була з сьомої години вечора до восьмої години ранку, на вулицю виходити було заборонено. У місті було багато військових та блок-постів, перевіряли документи.

Увесь Броварський район був у окупації, у самі Бровари окупанти не потрапили, але стояли біля Броварів, потім наші військові їх почали відтісняти. Прилітали ракети по військових частинах. У Броварах їх три, і всі їх розбили. Один раз прилетіла ракета у продуктовий склад та один раз влучили в електростанцію. По житлових будівлях не стріляли.

До 4 березня ми були в місті, але потім вирішили тікати саме до села Красносілля. 4 березня ми з мамою та молодшим братом Андрієм прибули до села Красносілля, де живуть мої дідусь та бабуся. Сусіди теж виїжджали, більшість за кордон, але вже починають по- троху повертатися. В нашому будинку до звільнення Київщини залишилося проживати лише двоє осіб.

Я сумую за рідним містом. У Броварах є гарний парк Перемоги, чудові театри, музеї, школи, садочки, спортивні майданчики, розважальні центри. Також там дуже гарна місцевість та природа. Шкода було залишати рідну домівку. Ми всі хвилюємося за нашу квартиру, плануємо повернутися у рідне місто до нового навчального року.

У Броварах я навчався у школі номер 6, що знаходиться на вулиці Аркадія Голуба. Зараз продовжив навчання у десятому класі Комунального закладу «Красносільський ліцей».

Красносілля нам дуже подобається, кожне літо ми приїздимо сюди. Тут у мене є друзі, з якими я проводжу час. Є гарний спортивний майданчик, де ми можемо грати у футбол. Тут гарна місцевість, все довкола цвіте. І завжди чекають рідненькі бабуся і дідусь».

У моїй роботі зібрані спогади про війну дітей різного віку. Такою залишиться війна у пам'яті Тані, Назара, Поліни.

Звичайно ж, в умовах війни обмежувались права дітей: право на безпечні умови для життя і здорового розвитку, право на майно та житло, право на освіту та ін. Адже діти змушені були довгий час перебувати у бомбосховищах, у пошуках безпечних місць полишили свої домівки, змінили місце навчання. Була загроза їхній безпеці та їхньому життю, здоров'ю.

Діти побачили всі жахи війни, тому про певні моменти розповідали без зупину, а щось пропускали у своїх розповідях, ніби намагаючись стерти з пам'яті щось страшне.

Зібрані спогади, викладені у роботі є цінним історичним джерелом. Адже це сторінки боротьби українського народу проти російського вторгнення, сторінки історії нашої держави. Український народ неодмінно переможе!

ВІЙНА ОЧИМА ДІТЕЙ

Грищенко Денис, учень 5-А класу Ізюмського ліцею №4

Ізюмської міської ради Харківської області

Керівник: Грищенко Н. О., вчитель географії Ізюмського ліцею №4

Я, учень Ізюмського ліцею №4, найстарішого навчального закладу міста Ізюм. Закладу, який зруйновано та спалюжено, перетвореного на руїни.

Ще на початку лютого, а саме 5 лютого, в день визволення мого міста від нациських загарбників на виховній годині з класом переглядали історію нашого ліцею та його випускників в роки Другої Світової війни. Ми на фото бачили настільки ліцей постраждав від нациської навали, почули про долі учнів які пережили страшні роки війни. Складно навіть уявити, що через місяць, 5 березня ліцею який я полюбив, яким я пишався, ліцей якому в цьому році мало б виповнитися 140 років зруйновано внаслідок авіа удару, нанесеного Росією. Саме з тою державою яка була союзником у роки Другої світової війни та від якої цього ніхто не очікував.

Саме тоді, 24 лютого, я хлопець який ще вчора не дуже хотів вчитися, ганяв м'яча – подорослішав. Я бачив страх та розгубленість в очах мами та молодшого брата. Сирени весь час сповіщали про укриття, але за відсутністю підвала, нашим укриттям була вітальня без вікон та ковдра, під якою було не так страшно. Все більше я чув про зруйновані будівлі в Харкові про загиблих та поранених і все більше розумів, війна про яку я чув, яка забирає життя, руйнує долі, повернулася до мого міста.

Я спілкувався з однокласниками і ми мабуть не до кінця розуміли в той час, що через декілька днів не буде нашої школи, дехто залишиться без даху над головою. І що через місяць ми, учні 5-А класу, будемо розкидані в різні куточки нашої держави і не тільки, і що з багатьма буде складно спілкуватися, а про долю декого взагалі нічого не буде відомо. Так, як і про долю моєї першої вчительки, яка лишилася у місті, незважаючи на небезпеку, доглядати за мамою, та про долю мого класного керівника, від якої і до сьогодні я нічого не чув.

Рішення виїхати в нашій родині не обговорювалося, мама більш за все хотіла відвести нас у безпечне місце, щоб не чути жахи війни, але в той же час не далеко від рідної оселі. Зібравши поспіхом речі, під звуки сирен та гул літаків ми залишили наш будинок, сподіваючись що скоро повернемося, залишили навіть нашого улюбленого песика на сусідів, щоб охороняв будинок. Ми вирішили що безпечно буде побути у дідуса з бабусею у селі, за 60 км від Ізюма. Ми вірили, що ці жахи скоро скінчаться, і не хотіли вірити, що почалася війна. Сюди ж приїхала родина тітки та маминого двоюрідного брата. Великою родиною, з 12 осіб, ми облаштували погріб, мама мене та моїх братів навчала нас як діяти у випадку влучання в будинок, нам весь час дідусь розповідав як безпечно поводитися під час війни.

Минали дні, зник інтернет і зв'язок з однокласниками, телебачення не працювало, зникло світло. Все більше та ближче почали ми чути вибухи, навчилися розпізнавати «вильоти» снарядів та далекий гул їхніх прильотів. По селу пересувалася ворожа техніка, над селом літали літаки та вертольоти. Ми опинилися відрізані від світу в незрозумілій для мене окупації. Я не розумію, як тут у будинку бабусі і дідуса, де завжди було тепло та затишно, може бути небезпечно.

Кожен день починався та продовжує починатися з телефонних дзвінків від рідних, які лишаються в місцях постійних бойових дій. У небезпеці в закритому російськими військовими селі під Балаклеєю залишилася моя старенька прабабуся, яка навіть під час обстрілів не може спуститися у підвал. Та мої троюрідні брати, які майже весь час проводять у підвалі, бо там безпечніше.

Війна, що зараз на території України, повернулася мабуть через те що, більшість забула про подвиг наших дідусів, бабусь, прабабусь та прадідусів.

Я впевнений, хто забуває історію – той повторює її помилки!

Я чекаю що війна закінчиться, ми повернемося у наш будинок, наше місто, а не поїдемо шукати своєї долі десь на чужину. Я з нетерпінням чекав завершення навчального року, а тепер з великою надією чекаю на початок нового навчального року в своєму рідному місті Ізюм, в рідному ліцеї №4.

Я чекаю на мир.

ДІТИ І ВІЙНА: СУЧАСНИЙ ВИМІР

Гуслєв Всеволод, учень 3 класу Березівської філії (гімназії)

КЗ «Пісочинський ліцей Пісочинської селищної ради Харківського району Харківської області», вихованець історико-краєзнавчого гуртка

КЗ «Харківська обласна станція юних туристів» Харківської обласної ради.

Керівники: **Дьяконова Ольга Миколаївна**, вчитель початкових класів, **Кривопустова Алла Борисівна**, керівник гуртка

Доброго вечора я з України!

У лютому в мене було день народження, я готувався до змагань з самбо. Тато їздив на роботу, сестра ходила до садочка. Ми жили спокійним мирним життям. Як раптом Росія, на чолі з президентом, напала на нашу незалежну квітучу країну, де живуть добрі, сучасні люди.

Від початку війни я знаходжусь вдома з батьками та сестрою. Батьки залишилися без роботи, я без навчання, сестра без садочка. Багато моїх однокласників були змушені з батьками виїхати з рідного дому закордон, в інші міста, де немає танків, орків, градів, де не літають ракети. Вони це зробили щоб вижити! Зараз важко, але нам допомагають різні країни їжею, одягом, ліками та житлом. Завдяки нашим воїнам, яким ми готуємо їжу, сильним, відважним, розумним, сміливим, в моєму місті тихо.

Вони воюють за нашу незалежну та вільну Україну. Я залишаюсь в Україні, вдома, з батьками, бо вірю в наших воїнів. Все буде добре! Все буде Україна! Ми переможемо! Слава Україні! Героям слава!

ЇХНЄ ЖИТТЯ – ЧАСТИНКА ВЕЛИКОЇ ІСТОРІЇ, ВЕЛИКОГО НАРОДУ

Дрогомирецька Анастасія, учениця Підмихайлівського ліцею Новицької ТГ

Калуського району, вихованка гуртка «Юні музеєзнавці» Калуської філії;

Кішко Ілона Романівна – учениця Підмихайлівського ліцею Новицької ТГ

Калуського району, вихованка гуртка «Юні музеєзнавці» Калуської філії.

Керівник роботи: **Кубрак О.П.**, керівник гуртка «Юні музеєзнавці», Калуської філії.

Ця патріотична й печальна історія належить Івано-Франківщині. Подружжя Бутусіних родом із Росії. До нашої країни разом із дружиною та десятима дітьми переїхали в 2014 році. Тут вони сховалися від переслідувань путінського режиму. Опісля Олег воював у Добровольчому українському корпусі «Правий сектор». Казав, що це його борг перед Україною та зведення особистих рахунків зі злочинною владою сусідньої держави. Саме тут, у Калуському районі, жили, мріяли про сім'ю, про добрі зміни Роман та Леонід Бутусіни. Коли російські орки під проводом путіна масово полізли в Україну, хлопці пішли на війну. Служили за контрактом у Збройних силах ще з 2020-го року, воювали в зоні Операції Об'єднаних Сил. Інакше й бути не могло! Їхній батько Олег, уродженець Владивостока, у 2014-му став добровольцем АТО. І навіть коли через втрату паспорта чоловік не міг отримати українське громадянство, потерпав через бюрократію в нашій країні, він залишався вірним державі, яку зумів полюбити сам й передав це усій своїй багатодітній родині.

Місцевий люд щиро вболівав за сім'ю, яка відрядила на війну аж двох синів. Знали, що захищати Україну Леоніду й Роману випало на Чернігівщині — на напрямку, де розгорнулися найжорстокіші бої. Родина, сусіди, знайомі — усі до останнього сподівалися на диво: що хлопців оминатимуть кулі й уламки снарядів і вони повернуться додому живими. На жаль, сталося інакше — й одного похмурого дня громада одягла жалобне вбрання. Тисячі людей прийшли провести захисників в останню путь, стали на коліна... А батько Олег Бутусін, попри непоправне горе, знайшов у собі сили поїхати й знайти те місце, де мужньо боролися його найстарші діти. З Івано-Франківщини заїхав аж у чернігівську Лукашівку. Для чоловіка це місце болю. Однак він показує, що тримається:

— Тут мої сини прийняли останній бій. Тож поставили хрест. Ми знаходимо гілзи, магазини, запали від гранат — мої хлопці билися до останнього. Я бачив, як вони лежали, які у них були поранення... У бронезилеті — три дірки від великокаліберного кулемета. Я землю забрав, бо вона просякнута їхньою кров'ю. Висиплю на могилу. Це для мене — к святе все. Знаю, що мої сини — в Бога прославлені, бо вони померли не боягузами, а героями.

Роман та Леонід в останньому своєму бою спалили ворожу БМП і підбили танк окупантів. Загинули як герої... Побратим полеглих розповідає, що були разом до кінця:

— Противник із величезним людським ресурсом та суттєвою перевагою у техніці, живій силі пішов у наступ із трьох напрямків. Хлопці разом були там, боролися до кінця і загинули в бою в один час. Відбивалися дуже хоробро. Підбили ворожу БМП власноруч, а надалі їх оточили, і там шансів вижити уже не було», — каже побратим полеглих.

Населений пункт, який обороняли герої, був окупований російськими солдатами, тож братів майже місяць не могли знайти. Поховали Романа та Леоніда у Калусі на Алеї слави. Олег Бутусін з родиною оплакує дітей і вболіває за нашу Перемогу:

— Що тут ще можна сказати? Це страшно і боляче. Не дай Боже комусь побачити своїх синів у такому вигляді. Ваша кров, мої дорогі кохані діти, була пролита дарма, а заради нашої Перемоги над росією...

У чоловіка залишилося десятеро дітей. Один із них також воює за Україну. Олег Бутусін каже, що планує повертатися на війну.

Наймолодший донечці — три роки. Усі вони разом з мамою отримали громадянство України. Тетяна розповідає, що її тато та прабабуся родом з України.

«Вони вже дорослі діти. Я можу тільки пишатися. Я думаю, що й батько теж. І вони не ховалися, хоч і народилися у РФ. Батьківщина їхня зараз тут, тому вони пішли її охороняти. Їхня родина тут, їхні друзі тут. Ніхто з них не ховався. Навіть навпаки — вони самі вирішили йти на передову», — розповідає Олег Бутусін.

Зараз сім'я живе здебільшого коштом власного господарства: мають свиней, овець, корів, курей, коня. Отримують невелику зарплату: чоловік з дружиною працюють лісниками у приватному підприємстві. Трохи допомагає донька, яка зараз працює у Польщі. Тетяна записалась солдаткою до територіальної оборони. У Калуському районі живе багато побратимів та друзів Олега. Вони також допомагають та підтримують родину в різних питаннях. Зокрема, й намагаються допомогти розв'язати проблему з громадянством.

Минуле згорає в теперішньому, а теперішнє живе лиш тому, що несе у собі майбутнє.
Д.Джойс.

ДІТИ І ВІЙНА

Дубровська Катерина, учениця 3 класу Березівської філії (гімназії)

КЗ «Пісочинський ліцей Пісочинської селищної ради Харківського району Харківської області», вихованка історико-краєзнавчого гуртка

КЗ «Харківська обласна станція юних туристів» Харківської обласної ради.

Керівники: **Дьяконова Ольга Миколаївна**, вчитель початкових класів, **Кривопустова Алла Борисівна**, керівник гуртка

Ніхто не має права позбавляти життя людину або іншу живу істоту. Тому що Бог дає життя і тільки йому вирішувати кому скільки треба жити.

Вже три місяці на нашій рідній землі, у нашій дружній та милій Україні йде жорстока війна, гинуть миротлюбні та сміливі українці. Війна-це найбезглуздіша руйнівна сила, яка тільки може існувати на світі. І вона створена людиною, керівником сусідньої держави. Звичайні жителі не могли собі уявити, що людина, якій вони довірили керування країною, покладали надії на своє щасливе майбутнє, виявиться нелюдським окупантом. Він зазіхнув на нашу квітучу Україну. Загарбники руйнують мирне життя українців, ламають долі беззахисних та слабких. Мене і моїх рідних позбавили права навчатися, працювати, всміхатися, радіти новому дню, теплому сонечку і блакитному небу. Багатьом з нас доводилося ховатися у підвалах та бомбосховищах. Комуś довелося виїхати з країни. І вертатися їм нема куди, бо «асвабадітели» зруйнували їхні домівки, вбили рідних.

Втомлені та нескорені віримо в перемогу нашої рідненької України і дуже чекаємо миру на нашій землі. Я залишаюся з рідними і батьками вдома і сподіваюся, що скоро повернуться мої друзі і ми знову будемо відпочивати разом в улюбленому Харкові, будувати нове життя. Вірю!

СПОГАДИ, СПЛОНДРОВАНІ ВІЙНОЮ

Живолуп Євдокія, учениця Комунального закладу «Ліцей «Надія» Великоандрусівської сільської ради Світловодського району Кіровоградської області», вихованка гуртка

«Археологічне краєзнавство» Кіровоградського обласного центру туризму, краєзнавства та екскурсій учнівської молоді»

Керівник: **Живолуп Михайло Миколайович**, вчитель історії Комунального закладу «Ліцей «Надія» Великоандрусівської сільської ради Світловодського району Кіровоградської області»

Протягом восьми років на теренах нашої держави точиться війна. Агресором в якій виступає Росія. Свою руйнівну дію вона спрямовує на знищення нашої молоді держави, руйнуючи міста та села, інфраструктуру, та економіку. Війна, якою охоплена вся Україна, принесла свою руйнівну дію на життя кожної родини.

Метою роботи є формування громадянської позиції учнівської молоді, шляхом відтворення подій очима дітей. Metі підпорядковані і завдання роботи:

- поглиблення знань дітей та молоді до історії свого краю, складних суспільно – політичних процесів сучасності;
- висвітлення волонтерської військово – патріотичної діяльності закладів освіти;
- удосконалення пошукової, просвітницької роботи закладів освіти;
- сприяння підвищенню ролі родинного виховання, поглиблення духовної єдності поколінь;

- вивчення подій російсько - української війни.

Дана робота присвячена красзнавчій конференції учнівської молоді « Діти і війна: сучасний вимір» В ній головними героями будуть діти, які стали свідками війни та її очевидцями. Події, що вони побачили та пережили залишаться в їхніх спогадах на все життя.

Російсько- українська війна має декілька етапів:

- Російське збройне вторгнення в Крим у лютому-березні 2014 року (з подальшим початком тимчасової окупації півострова Росією 20 лютого 2014)
- Війна на сході України (на Донбасі) з квітня 2014 року, яка розпочалася зі створення під прикриттям «народних» виступів спецслужбами РФ терористичних так званих Донецької та Луганської «народних республік»
- Російське вторгнення в Україну з 24 лютого 2022 року, яке розпочалося після тривалого військового нарошування та визнання Росією терористичних квазідержав «ДНР» та «ЛНР» як державних утворень. Складовими агресії стали – інформаційна , правова, економічна війна, а також руйнівною стала позиція Української Православної Церкви Московського патріархату.

24 лютого 2022 закарбувалось в пам'яті дітей по різному, можливо в залежності від регіону проживання, Північ, Схід, та Південь опинилися в епіцентрі подій війни Центр та Захід України основним гуманітарним форпостом допомоги. Тому і бачення війни зовсім різне: з одного боку звірства російських окупантів, з іншого - об'єднання українців в єдину націю, незалежно від регіону.

Перша розповідь з Центральної України, з степової Кіровоградщини, невеличкого села Микільського, що знаходиться на березі Цибульницької затоки найвеличнішої річки Дніпро. Ранок 24 лютого і наступні декілька днів над територією села постійно пролітали ракети та літаки. Всіх мешканців села скував страх та відчуття безпорадності. Не дивлячись на це школа працювала дистанційно. Інколи на уроках я відволікалась від подій які шокували увесь світ. Мої батьки були сумні та похмурі. По обіді ми дізналися, що на території нашої області ракетним ударам піддався військовий аеропорт, загинули військові, на цьому об'єкті проходили службу і наші земляки з сусіднього села Григорівки.

Працювали і органи місцевого самоврядування, мешканцям села рекомендували під час повітряної тривоги ховатись в бомбосховища або підвали, тому моя родина почала облаштовувати погріб. Після чергової повітряної тривоги, перебуваючи в погребі, більше двох годин, ми зрозуміли, що його необхідно прилаштувати для довгого перебування в ньому. Наступного дня дорослі почали розмовляти про мобілізацію, я не розуміла, що це за термін, мені пізніше пояснили. Багато наших односельців були мобілізовані до ЗСУ, частина увійшла до територіальної оборони, а більша частина чоловіків увійшли до добровільних територіальних формувань громадського спокою. Протягом декількох днів навколо села побудували блокпости та укріплення.

У цей час зовсім не хотілось їсти. Найстрашнішим моментом перших днів війни став проліт над нашим селом більше ніж 8 вертольотів. Пізніше ми дізналися, що то наші захисники. Магазини працювали, але товарів не було , полиці були пустими. Вчителі постійно наполягали на тому, щоб ми виходили на навчання і виконували домашні роботи. Центральною дорогою та трасі пішов рух цивільних машин, вони їхали колонами. На авто були розклеєні надписи «Діти». Цікавим виявився такий момент , що на початку це були авто, яких я і не бачила, батько сказав що то бізнес-клас. З кожним наступним днем автомобілі ставали простішими, а в багатьох авто було вибите скло.

З перших днів на територією школи почали приходити небайдужі громадяни, які приносили з собою різні продукти харчування та одяг. На розбомбленому аеродромі військовим не вистачало продуктів харчування. Терміново було організовано вивіз зібраної продукції нашим захисникам. Люди почали гуртуватись навколо ідеї – допомоги нашим воїнам. І тут розпочалось: на території школи почали готувати їжу для захисників, варили вареники, смажили котлети, готували тушонки. На допомогу прийшли і підприємці, фермери, які забезпечували продуктами, м'ясом , рибою, крупами, борошном, олією, банками , фасувальними відрами, та звичайно салом. Несли все і всі ,і хто, що міг. Всі хотіли допомогти

нашим захисникам, синам, братам, батькам, дідусям. Готували для бійців голубці, вареники, млинці, котлети, пиріжки, бублики, тістечка та печиво. На іншому боці школи в коридорах усі охочі плели маскувальні сітки. До нас почали приєднуватись і люди, які тікали від війни, переселенці з Харківщини, Київщини, та Сумщини. Кожного тижня наші вироби відправляли на потреби ЗСУ, в цьому нам допомагала відома в наших краях волонтерка Дар'я Ільїна.

Мене зацікавило, а скільки продукції виготовило наше невеличке село. І я розпочала досліджувати цю тему, звернувшись до завідувачки господарської частини Мартової М.І. Вона повідомила мені, що системні відправки продуктів розпочали з 02.березня 2022 і відправляли щотижня. До початку травня було перероблено 500 кілограмів борошна, з якого виготовлялись пиріжки, булочки, біляші, вареники -70 відер по 5 літрів кожне. Млинці з сиром, печінкою, чебуреки, сосиски в тісті, пряники, хрустики, сирні пончики. На Великодні свята випекли 150 пасок, та звичайно писанки. З м'яса було виготовлено 250 банок консервів, 440 баночок паштетів, м'ясних 185 банок, 185 банок рибних консервів, переробивши 400 кілограмів риби, 570 баночок каш з різних круп. Засолили 200 кілограмів сала, котлет м'ясних 100 кг, печінкових 50 кг, голубців 210 кг. А ще різного роду салати, зокрема корейські з свинячими вухами 73 кг.

Вестибюль школи був заваленим речами з яких плели маскувальні сітки. До речі, рибаки надали сіті, на основі яких було сплетено понад 50 метрів сіток. До цієї справи долучались і деякі школярі допомагаючи дорослим. Поряд працювали і малі, і дорослі, люди різного соціального статусу. Під час повітряних тривоги всі спускались до бомбосховища, людей було наскільки багато, що довелося паралельно збільшувати площу укриття.

Зусиллями нашого Микільського старостинського округу Великоандрусівської громади вдалося прихистити 170 тимчасово переміщених осіб, які розселилися на території сіл Микільське 133 особи та 37 в селі Золотарівка. Серед цих людей були і діти, загальною кількістю 56 осіб. За даними КЗ «Ліцей «Надія» корп. №1 до навчання досі дошлося 10 учнів. Звідки приїхали ці люди? Хто вони? Чим займаються? Як живуть?

Відповідно до реєстрації, в старостинському окрузі ми зробили статистичний звіт звідки прибули до нас ці люди. Найбільше людей прибуло з м Харків та Харківської області - 94 особи:

- м. Харків -37;
- м. Дергачі - 24;
- м. Чугуїв - 24;
- м. Барвінкове – 7;

Донецька область - 43 особи:

- м. Селідове – 13;
- м. Слов'янськ – 7;
- м. Торецьк – 7 ;
- м. Добропілля -3;
- м. Білозерське – 1;
- Волноваський р-н. - 12;

Київ та Київська область – 12 осіб:

- м. Київ – 6;
- м. Бориспіль - 4;
- м. Ірпінь – 2;

Сумська область - 9 осіб:

- Тростянецький р-н. – 2;
- Буринський р-н. -1;
- Великописарівський р-н. – 6;

Запорізька область – 8 осіб:

- Оріхівський р-н. -1;
- Пологівський р-н. – 5;
- Гуляйпольський р-н. - 2;

Всім людям які зупинились на проживання в нашому селі ми облаштовували будинки, допомагали з продуктами харчування, одягом, ліками. Не обійшлося і без неприємностей. Було декілька випадків, коли наші «гості» зневажливо ставились до наших односельців та справи, яку ми робимо. Тому вони ненадовго затримались в нашому селі.

На початку квітня росіяни повторно обстріляли Кременчуцький нафтопереробний завод, який знаходиться поблизу села в районі 40 км, вибухи було чути і в нашій місцевості, наслідком стало те, що багато і наших односельців почали залишати село. Стіни нашої школи залишило 19 учнів. Вони виїхали за межі України, опинившись в Німеччині, Польщі, Молдові, Південній Кореї. Особисто я виїхала до родичів у Польщу, в містечко Опатув Клобуцький, де знаходжусь до цього часу. За цей невеликий проміжок часу я стала свідком важливих історичних подій, які проходили на території нашої держави, страху людей, боязні за своє життя, руйнування міст та містечок, міграційних процесів, занепаду економіки з одного боку та згуртування людей, піднесення патріотизму, любові до своєї держави, та утворення нації українців, людей свободи – з іншого.

Висновок: на основі пережитого досвіду, я намагалась виконати поставлені завдання на початку проєкту, а саме поглибила знання про історію рідного краю, висвітлила волонтерсько-військову діяльність закладу, удосконалила пошуково-дослідну роботу.

Довела, що війна якою охоплена вся Україна приносить свою руйнівну дію на життя кожної родини.

ВІЙНА ОЧИМА ДІТЕЙ

Жук Вікторія, учениця 3 класу Березівської філії (гімназії)

КЗ «Пісочинський ліцей Пісочинської селищної ради Харківського району Харківської області», вихованка історико-краєзнавчого гуртка

КЗ «Харківська обласна станція юних туристів» Харківської обласної ради.

Керівники: **Дьяконова Ольга Миколаївна**, вчитель початкових класів, **Кривоустова Алла Борисівна**, керівник гуртка

У нас було спокійне і мирне життя, поки не почався цей жах під назвою «Війна».

Було б добре, якби жодна дитина в світі не знала що таке війна. Але діти дізнаються про цей жах не с підручника, а с життя.

У сучасному світі держави не можуть домовитися, і з'ясовують відносини жорстокими боями зі страшною зброєю.

Гинуть тисячі людей, руйнуються міста і ламаються долі. Війна, яку бачать діти, ще більше лякає, адже у них практично не має дитинства.

Війна не несе нічого хорошого. Це одне з облич смерті, вона породжує страх, сльози і горе. Сім'ї залишають рідні міста, їдуть за кордон позбавляються всього, що було їм дорого.

Але ми щиро віримо, що перемога буде наша. Усі повернуться до своїх домівок живим і здоровим. Слава Україні!

ДІТИ І ВІЙНА – СУЧАСНИЙ ВИМІР

Івасюк Владислав, учень 10 класу КЗ «Золочівський ліцей №2»

Золочівської селищної ради Харківської області

Керівники: Олійник З.І., Касян І.І.

В Золочівській об'єднаній територіальній громаді Харківської області плідно працює секція велосипедного туризму та велосипедного спорту, в якій виховуються юнаки та дівчата місцевих загальноосвітніх навчальних закладів. Разом зі мною тренувався чудовий хлопець, мій друг Сентюров Максим Миколайович. Протягом п'яти останніх років ми мали змогу тренуватися, приймати участь в багатьох змаганнях районного, обласного, всеукраїнського рівнів, виїздили на навчально-тренувальні збори в різні куточки нашої рідної України. На змаганнях я разом з Максимом проживали в одному наметі, ласували польовою кашою з одного казана, ділилися домашніми смаколиками.

Сентюрову Максиму лікарі за станом здоров'я не радили займатись велосипедним спортом, але завдяки його завзятості, витримці, цілеспрямованості він досяг значних успіхів у спорті. Максим – володар Кубка України на дистанції велораллі, срібний призер Кубків України у велокросі та фігурному водінні велосипедом, бронзовий призер в особистому заліку на дистанції комплексу в Кубку України серед юнаків. Максим разом з нами в складі збірної команди Харківської області – неодноразові переможці загальнокомандного заліку декількох Кубків України з техніки велосипедного туризму. За значні досягнення у велоспорті виконав перший дорослий розряд. Максим був чесний, хоробрий, завзятий, завжди готовий прийти на допомогу друзям, підставити своє мужнє плече нам – молодшим. Максима поважали, як його однолітки, так і тренерський колектив.

24 лютого 2022 року, війська Російської Федерації напали на нашу рідну Україну, Ми живемо в прикордонному районі, тому обстріли не припинялися кожного дня. 15 березня 2022 року у сусідів Максима Сентюрова від ворожого пострілу артилерії запалав будинок, Максим, не вагаючись, першим вискочив на допомогу, щоб врятувати сусідів та загасити полум'я. Але на жаль, наступний фашистський постріл став для Макса фатальним. Обірвалось життя мого друга, який нещодавно, а саме 11 лютого відсвяткував своє вісімнадцятиліття. А він міг би і надалі насолоджуватись життям, бут надійною допомогою своїм батькам, Макс мріяв, як і його однолітки, друзі вивчитись і бути корисним в розбудові та процвітанні нашої рідної Батьківщини.

Ми пам'ятатимемо нашого друга Максима завжди.

СЕРЦЯ, ОБПАЛЕНІ ВІЙНОЮ

Кайнара Євгенія, Хавченко Дмитро, Яхниківська ЗОШ І-ІІІ ступенів

Лохвицької міської ради, Полтавська область

Керівник: **Касьян Наталія Григорівна, Яхниківська ЗОШ І-ІІІ ступенів, вчитель початкових класів, керівник шкільного історико-краєзнавчого музею**

Війна. Таке маленьке слово. Всього п'ять літер. А скільки горя, страху, ненависті та зла приносить це слово у дім кожної людини. Скільки асоціацій пробуджує в нас воно. Біль, героїзм, патріотизм, туга за рідними та близькими людьми, розпач...

Вісім років назад ми і подумати не могли, що на долю молодшої незалежної України випаде суворі війна. Через жорстокість і цинізм російського агресора гинуть і калічаються тисячі невинних людей, які хотіли жити щасливо, працювати, вчитися, подорожувати, рости дітей, любити. Але їм доводиться віддавати свої життя і здоров'я, захищаючи рідну землю від знахабнілого ворога, якого ми донедавна вважали добрим сусідом. Це несправедливо і дуже жорстоко.

Війна – це завжди насилля і руйнування. Особливо багато горя і страждань вона приносить дітям: нівечить їхні долі, розлучає з рідними, залишаючи їх сиротами, примушує жити в нужді та голоді, відбирає право вчитися у школі та жити звичайним щасливим життям. Так в Україні станом на 21 травня внаслідок повномасштабного вторгнення Росії, що триває з 24 лютого, за офіційними даними загинули 232 дитини і понад 430 – отримали поранення. Поруч із гіркою статистикою постає ще одна, яку не в силу визначити: а скільки дітей отримали психологічні травми, потрапляючи під обстріли, покидаючи свої домівки, рідних, друзів? Скільки українських дітей, плачучи, проводжають своїх татусів, дідів, старших братів у саме пекло – давати відсіч ворогу, захищати цілісність та суверенітет нашої країни.

Наша розповідь – про звичайну українську сім'ю, яких безліч у нашій країні. Родина Кулаківських проживає в селі Яхники Миргородського району Полтавської області з 1986 року. Саме тоді, коли сталася аварія на Чорнобильській АЕС, сім'я змушена була залишити свою оселю в Київській області та шукати прихисток на Полтавщині. Прошли роки, виросли діти, одружилися, подарували онуків... Тато, мама, дві доньки та бабуса мирно жили та працювали, вчилися, мріяли, будували плани на майбутнє. Тато, Роман Леонідович, працював шофером у місцевому сільському господарстві, мама Оксана Ігорівна - працівниця будинку

культури, бабуся, Валентина Григорівна, пенсіонерка та дівчатка Діана і Ліза – кращі учениці школи, відмінниці в навчанні, зараз навчаються у 9 та у 5 класі.

24 лютого 2022 року, цей день ми запам'ятаємо назавжди, бо він повністю змінив наше життя, - розповідає дев'ятикласниця Діана. – Вранці ми, як завжди з сестрою жваво збиралися до школи. Коли сіли снідати, то бабуся повідомила нам, що дзвонила її сестра із Житомиру і сказала, що недалеко чула вибухи. Ми, розгублені, швидко ввімкнули телевізор, слухали новини і не вірили, що це відбувається в нашій Україні. Рашистські війська мали намір захопити Київ, працювала важка артилерія, ми бачили жахливі кадри. Потім – повідомлення від вчителів, що навчання відмінюється, війна... Субота, 26 лютого - цей день був ще сумнішим для нас, - розповідає учениця п'ятого класу, Ліза. – Тато їхав на війну. Він є учасником АТО, захищав цілісність та незалежність нашої держави у 2014-2015 роках, був «резервістом», тому і повістку вручили одному з перших. Що ми відчували? Страх, розпач, біль... З очей лилися непрохані сльози, тато заспокоював нас, як міг, але видно було, що і сам переживав. В першу чергу за нас, дітей. Запевняв, що все буде добре. Дав настанову гарно вчитися та допомагати мамі і бабусі, адже вдома маємо чимале господарство.

І почалися «сірі» воєнні будні. Дівчатка навчаються онлайн, уроки проходять дистанційно. Працюють по господарству. Посадили з мамою та бабусею два городи. Поспілкуватися з друзями вдається дуже рідко, адже треба і домашні завдання виконати, і мамі допомогти, і сигнали «повітряна тривога» у нас бувають досить часто. Найбільшою розрадою є дзвінки від тата. Дзвонить тоді, коли є час. Цікавиться здоров'ям діточок, шкільними новинами. Про себе говорить мало. Служить тато на Харківщині у 3-ій окремії танковій бригаді Збройних Сил України. Розповідав, як нещодавно разом із побратимами не дозволили агресору прорватися на одній із важливих ділянок фронту. 8 квітня 2022 року бійці підрозділу захопили російський трофейний танк Т-80БВ. Було це так. На українські позиції рушили чотири ворожих танки. Та завдяки бездоганній роботі розвідників, які чітко обрахували орківських «коробочок», наша артилерія зустріла їх загороджувальним вогнем. Так один із рашистських танків став здобутком наших бійців, серед яких був і Роман Леонідович.

Недавно тато травмувався. Під час чергового завдання отримав перелом руки,- далі розповідають дівчатка.- Лікувався у госпіталях Харкова та Києва, його оперували. Татусеві дали відпустку, щоб одужав, він зараз знаходиться вдома. Ми дуже радіємо, що тато з нами поряд, нехай хворий, немічний, травмований- все одно він найкращий, він наш герой. Тато дуже переймається за побратимів- бійців, з якими разом воював і хоче якнайшвидше одужати і повернутися в свою військову частину.

Потім ми поцікавились, про що мріють школярки. Відповідь була однозначною – про мир в Україні.

-Ми хочемо, щоб якнайшвидше закінчилась війна і всі воїни повернулися до своїх сімей. Мами нехай обіймуть своїх синів, діти – своїх батьків, а дружини – чоловіків. Нехай назавжди щезне з України рашистська орда! Це буде найбільшим щастям для всіх. Ми хочемо жити на своїй українській землі, у вільній незалежній державі, з татом і мамою. Мине трохи часу і ми віримо, що так і буде, адже мрії завжди збуваються, головне – вірити. Ми, українці- вольова та сильна нація, що завжди прагнула жити в мирі та злагоді з усіма народами.

Дівчатка замовкли, вдивляючись у далечінь. Мабуть, уявили на мить, що війна закінчилась і татусь повернувся додому назавжди, всі українці живуть мирно і щасливо, діти ходять до школи, а країна швидко відбудовується. Цей день обов'язково настане, хоч і ніхто не знає, коли закінчиться війна, але сьогодні кожен українець свято переконаний, що перемога буде за нами.

Ось таке воно, дитинство, обпалене війною, і хочеться, щоб таке з нашими дітьми ніколи не повторювалось. Адже вплив війни на дитячу психіку завжди несе негативні наслідки. Складно взагалі поєднувати веселе безтурботне дитинство, яке повинно бути у кожної дитини з тим болем, що несе війна. Воєнні часи зуміли позбавити щасливого дитинства не тільки героїнь нашого дослідження, а і мільйони українських дітей, які чекають своїх рідних додому, дехто мріє якнайшвидше повернутися з-за кордону, а дехто чекає в

підвалі, коли припиняться обстріли і можна вийти вдихнути ковток свіжого повітря... Прямо зараз росія цинічно краде в українських дітей право на щасливе безтурботне дитинство, які мимоволі отримали статус «діти війни». Але ми свято віримо, що настане переможний час і настане щасливе мирне життя, на Землі ніколи не буде воєн.

«І на оновленій землі
врага не буде, супостата.
А буде син, і буде мати
І будуть люди на Землі!»
Тарас Шевченко

ДІТИ І ВІЙНА: СУЧАСНИЙ ВИМІР

Карапка Марія-Анастасія, учениця 8 класу Чернівецької загальноосвітньої
школи І-ІІІ ступенів №20 Чернівецької міської ради
Чернівецької територіальної громади

Війна - це завжди зло, смерть, сльози і страх. Я думаю, що у війни немає жодних виправдань, адже вона забирає людські життя, знищує духовні пам'ятки й цілі міста.

24 лютого 2022 року Російська Федерація розпочала проти України повномасштабну війну. Ворог здійснив масовані обстріли та бомбардування мирних українських міст та сіл. А саме о 5 годині ранку очільник РФ Путін офіційно оголосив про «спеціальну операцію» в Україні, насправді ж це було початком вторгнення в суверенну державу. Російські війська розпочали інтенсивні обстріли підрозділів Збройних сил України на сході та перетнули північно-східні кордони, а також нанесли ракетно-бомбові удари по аеродромах і складах зброї по всій території України. Верховна Рада України одногосно ухвалила запровадження воєнного стану. Більшу частину доби по всій Україні лунали сирени тривоги. Інфраструктура ІКТ в Україні погіршилася в результаті кібератак і бомбардувань армією Росії. Були окуповані декілька українських міст і сіл, важливих об'єктів, у тому числі Чорнобильська атомна електростанція. Однак, за словами представника американської оборони, російська армія «зіштовхується з більшим опором» (насамперед у напрямку Києва), «ніж вони очікували».

Я ніколи не забуду цей день, коли вранці 24 лютого прокинулася від паніки батьків. Я запитала: «Що трапилося?» У відповідь почула, що Росія почала війну на території України. Спочатку я не повірила почутому, узяла телефон у руки – і сама в цьому переконалася... Глянула на матір. По неньчиному обличчю стікали сльози, голос тремтів, а я не могла ніяк зосередитися й зрозуміти: що це? Як? Навіщо? А чому?..

Усі ці питання сиділи в моїй свідомості й не озвучувалися... Я хотіла кричати й плакати одночасно...

На нас, українців, які мирно жили, сіяли хліб і годували ним пів світу, будували міста й гостинно приймали студентів і туристів звідусіль, які вишиванками й піснями дивували найавторитетніших знавців мистецтва!..

А ще хто? Росія... Ми ділилися зі всіма своєю добротою й порядністю, гідністю...

Біль і незрозумілий жах охопив тоді мою свідомість!

Господи! Допоможи це пережити й перемогти! Обов'язково перемогти! Вистояти в цих нелюдських випробуваннях нам, українцям, нашому споконвіків мирному, доброму й талановитому народові. Почуй нас, Боже, і збережи! Українці - нація героїв. Сила духу, єдність усього народу в лиху годину надала можливість уже 8 квітня 2022 року повністю звільнити Київщину, Житомирщину, Чернігівщину та Сумщину.

Ворог відступив, але розкрилися страшні факти «звірства». 14 квітня 2022 року

Верховна Рада України визнала дії, вчинені Російською Федерацією під час останньої фази збройної агресії проти України, яка розпочалася 24 лютого 2022 року, геноцидом українського народу. Вказується, що акти геноциду в діях Росії проявляються, зокрема, у вчиненні масових звірств у містах Буча, Бородянка, Гостомель, Ірпінь та інших. Геноцид,

владштований російськими військами в Україні під час війни, може стати найбільшим у Європі з часів Другої світової.

Яке страшне слово «геноцид»... У сім'ї мене намагалися відволікти від подій, що гнітили мою свідомість. Учителі вели уроки – і це трохи забирало тривожність, яка поселилася в душі...

Але події, люди – наші, зі східних, північних та центральних областей усе частіше з'являлися в нашому місті й привозили з собою невимовний біль – часто втрату всього, страх від обстрілів і тугу та страждання. А ще у їхній свідомості були масові вбивства, викрадення, позбавлення свободи людей, їх катування, гвалтування жінок і дітей, глумління над тілами вбитих, розстріли, блокади населених пунктів...

Я не можу більше писати про геноцид! Я не приймаю його! Моя душа кричить за кожним українцем – захисником і мирним мешканцем, за кожною дитиною, за кожною зруйнованою оселею й долею! За кожним містом! За Маріуполем! За «Азовсталлю»! За все і всіх! За десять мільйонів українців, які стали біженцями і живуть по світах, маючи свою, Богом даровану країну...

Україно й українці! Ми – неймовірні, ми – сильні фізично й духом! Ми вистоїмо! Ми будемо! Ми збережемо себе, будемо любити свою Україну ще більше, щиріше й відданіше!

У мене та моїх ровесників є мета – побудувати суспільство, протилежне російському. Україна – це земля, де живуть сильні, сміливі, віддані й незалежні люди. І ми віримо й знаємо, що переможемо в цій страшній війні, бо наш народ ніхто й ніколи не зламає!

Українці- нація героїв. Одним із прикладів є історія Віталія Скакуна з Тернопільщини. У цей важкий день для нашої країни, коли український народ дає відсіч російським окупантам на всіх напрямках, одним із найважчих місць на мапі України став Кримський перешийок, де одним із перших ворога зустрів окремий батальйон морської піхоти. Щоб зупинити просування танкової колони, було прийнято рішення на підлив Генічеського автомобільного мосту. У Генштабі ЗСУ повідомили, що виконати це завдання погодився інженер окремого батальйону матрос Скакун В.В. Міст було заміновано, але відійти звідти він не встиг. За словами побратимів, Віталій вийшов на зв'язок та повідомив про те, що підриває міст. Одразу ж пролунав вибух.

Від початку повномасштабного вторгнення Росії в Україну через бойові дії загинули 78 військових з Буковини. Серед загиблих наш родич -Руслан Карапка, старший солдат, військовослужбовець військової частини А1008, родом із села Дихтинець Путильського району. Ми дуже сумуємо за ним та разом з тим пишаємося своїм родичем. Він був справжнім патріотом, який віддав своє життя за нашу волю.

Завдяки спротиву української армії й сил самооборони вже в перші дні агресії російська армія зазнала значних втрат у живій силі й техніці. У своїй новітній історії, за оцінками України, Росія в усіх війнах, які вона вела, ще не зазнавала навіть приблизно таких великих втрат за такий короткий час. Інформація Генерального штабу Збройних сил України станом на 19.05.2022р.

Втрати ворога у техніці

- особового складу 28 500 (+200) осіб ліквідовано;
- танків – 1 254 (+3) одиниці;
- бойових броньованих машин – 3 063 (+20) одиниці;
- артилерійських систем – 595 (+9) одиниць;
- РСЗВ – 199 одиниць;
- засобів ППО – 93 (+2) одиниці;
- літаків – 203 (+1) одиниці;
- гелікоптерів – 167 одиниць;
- БПЛА оперативно-тактичного рівня – 455 (+14) одиниць;
- крилатих ракет – 103 (+1) одиниць;
- кораблів та катерів – 13 одиниць;
- автомобільної техніки та автоцистерн – 2 157 (+20) одиниць;
- спеціальної техніки – 43 одиниці.

Сьогодні триває напружена боротьба на Сході та Півдні країни за нашу незалежну державу, цілісність території, свободу та життя.

З початком війни у 2014 проявилось погане забезпечення української армії, якій не вистачало навіть їжі та обмундирування. Через це в Україні виник потужний волонтерський рух, що став надавати військовим різноманітну допомогу — від продуктів і ліків до дорогої техніки (тепловізори, приціли, безпілотні літальні апарати, протикумулятивні екрани тощо). Інші волонтери займаються медичною допомогою потерпілим, підтримкою переселенців, пошуком зниклих безвісти та роботою зі звільнення полонених. Волонтерські організації діють у всіх підконтрольних Україні великих містах і багатьох інших населених пунктах; значну підтримку надає також українська діаспора.

Повномасштабне вторгнення Росії в Україну принесло кровопролиття: загинуло багато дітей та перекреслило мрії багатьох молодих українців.

Повідомляє Офіс Генпрокурора: «Станом на ранок 21 травня 2022 року більше ніж 662 дитини постраждали в Україні внаслідок повномасштабної збройної агресії Російської Федерації. За офіційними даними ювенальних прокурорів, 232 дитини загинули та понад 430 поранено.

Найбільш постраждало дітей у Донецькій області – 145, Київській – 116, Харківській – 102, Чернігівській – 68, Херсонській – 48, Луганській – 48, Миколаївській – 45, Запорізькій – 28, Сумській – 17, у м. Києві – 16, Житомирській – 15».

Чимало юнаків і дівчат пішли добровольцями до війська, щоб зі зброєю в руках захищати свою країну від російської агресії, долучилися до лав територіальної оборони, вони вчаться надавати медичну допомогу пораненим, займаються волонтерством.

Я захоплююся нашою молоддю, хочу бути схожою на неї... Особливо дівчиною Маргаритою. Їй 25 років, родом із Харкова, нині перебуває в лавах Тероборони Києва. Дівчина розповіла: "За кілька днів до війни мені виповнилося 25 років. Свій день народження я зустрічала в Будапешті. Там у їхньому найвідомішому руїн-пабі я лишила на стіні напис "Слава Україні!". За день до війни я повернулася додому, і це була моя остання спокійна ніч.

У цивільному житті я працювала піарменеджеркою та авторкою текстів, брала участь у боротьбі за збереження Києва та була урбан-активісткою. У моєму житті був спорт, вивчення іспанської, зустрічі з друзями та подорожі. Усе це обірвалося одного дня.

Коли Росія знову вторглася в Україну, 24 лютого, альтернативних варіантів для мене насправді не було. Моя сім'я залишилася в Харкові, я була одна в Києві. Тікати я не хотіла, втім, хотіла щось робити, тому вирішила долучитися до лав Територіальної оборони. Спочатку мої рідні були в шоці, але згодом вони мене підтримали.

Тепер моя нова реальність - це спати та прокидатися під звук сирен, здобувати нові навички. Раніше я пройшла курс з першої домедичної допомоги, тому в Теробороні змогла долучитися до медичної допомоги, стала кимось на кшталт санітарного інструктора. Нині я займаюся закупівлею медикаментів, допомагаю лікувати хворих. Готуюся надавати допомогу пораненим.».

Добро і милосердя - це два крила, на яких тримається людство. Більшість із нас живе добрими та гарними вчинками. Сьогодні в нашій школі - родині учні, вчителі та батьки ще більше згуртувалися та займаються волонтерською справою. Педагогічний, учнівський та батьківський колективи школи ще з початку військового вторгнення РФ на територію Луганської та Донецької областей 2014 року займаються благодійністю. За роки війни допомагали нашим воїнам відчувати підтримку у справі захисту територіальної цілісності України. Надсилали захисникам свої малюнки, вітальні листівки з побажаннями і вдячністю за їхню героїчну мужність та сміливість. Радували солодощами з шкільних ярмарок благодійності, надсилали медикаменти, засоби гігієни через Громадську організацію «Буковинська Громада».

Ми завжди з радістю зустрічаємося та спілкуємося з воїнами Збройних сил України, які розповідають нам про свої буденні справи воєнного життя.

Вшановуємо пам'ять загиблих в роки Другої світової війни та воїнів-афганців.

Із часу повномасштабної війни ми продовжуємо своїми справами наближати перемогу українського народу. У приміщенні школи живуть люди, які були вимушені покинути свої домівки через обстріли та бомби з боку російської армії. Уся наша шкільна родина допомагає цим людям пережити всі труднощі війни, відчути себе частиною родини. Надаємо допомогу продуктами харчування (готуємо для них смачні буковинські страви), одягом. Сьогодні практично в кожному класному колективі разом із нами навчаються учні з Харкова, Рубіжного, Чернігова, Ірпеня. Ми організуємо для них розважальні програми, екскурсії по місту та до Мистецького Центру Івана Миколайчука. Для воїнів на фронт усі разом плетемо маскуючі костюми, щоб вони могли зберегти своє життя (додаток 5)

Волонтерство для нас, учнів, - це можливість служіння Батьківщині, а також набуття життєвих практичних навичок, оволодіння мистецтвом милосердя та наближення перемоги.

З початку повномасштабного вторгнення Росії Президент України Володимир Зеленський виступає зі зверненнями до парламентів США, Канади, Японії, Австралії, багатьох європейських країн щодо створення колективної світової системи безпеки та надання необхідної допомоги для розгрому армії ворога, яка руйнує нашу країну та забирає життя.

Ми - громадяни України - надзвичайно вдячні світовій громадськості за підтримку та допомогу.

Ми радіємо, що всі прогресивні люди зрозуміли: Україна веде війну з

«чорними силами», які загрожують не тільки нашій державі, а людству, демократії та всьому живому на планеті Земля.

Ми свято віримо: сила українців у єдності та незламному дусі! Перемога буде за нами! Слава Україні!

Я – МАЙБУНЄ УКРАЇНИ

Карпова Еліза, учениця 7 класу Івано-Пільського ліцею

Костянтинівської міської ради Донецької області,

вихованка гуртка «Етнографія України»

Донецького обласного центру туризму та краєзнавства

Керівник **Лаврова Людмила Петрівна**

*Люблять батьківщину не за те,
що вона велика, а за те, що вона своя.*

Сенека

Бабусина молитва

Кожна людина завжди з великою любов'ю і душевним трепетом згадує місце, де народилася, де минуло її дитинство. Той куточок, маленька батьківщина кожної людини, де живуть мама, тато, бабуся, дідусь, сестри, брати. І якщо скласти маленькі батьківщини кожного з нас – вийде наша велика держава Україна. Що для мене Україна? Світлий ВСЕСВІТ. Україна – це моя земля, рідний край, моя країна з багатовіковою історією, мальовничою природою, чарівною піснею, і зрозуміло, мудрими, талановитими людьми. Це велика держава(для мене!), і живуть у ній різні люди. Крім українців, нашу землю населяють люди інших національностей. Серед них росіяни, білоруси, поляки, чехи, молдовани, євреї, румуни, греки. І це прекрасно! І мабуть, у моєму роду є від усіх національностей частинка. Моя родина – то для мене початок рідного милого серцю острівця. Он калина заглядає у вікно, даруючи білі духмяні суцвіття навесні і червоні грона восени (її посадила бабуся, коли я народилася!), замріяна верба в кінці городу (її втикнув дідусь!) та рівненькі рядочки запашних квітів, посаджених матусею – це все моя рідна земля, моя Батьківщина. Бабусина хата в розкішному плодовитому щедрому саду, де я виросла.

Бабуся в мене – майстриня на всі руки. До всього торкалися її чарівні руки. Вони спокою не знають ні вдень ні вночі. Все щось доладно працюють, працюють. Здається, для них немає свята. То на городі пораються, то у господі наводять затишок, то щось замісять та – в піч. І закрутить у носі від духмяного короваю, випеченого на весілля або жайворонків до зустрічі весни, або паски смачнючі й оздоблені, як наречена. Це і є моя маленька

Батьківщина. Бабуся мене навчила усього: шити, готувати українські страви, саджати та доглядати за деревами й квітами. В дитинстві бабуся співала мені колискові пісні, які я пам'ятаю і пам'ятатиму все життя. Довгими вечорами я слухала казки, розповіді бабусі про її нелегке життя (**моя бабуня народилася 22 червня 1941 року! Уявіть собі! Було що розповідати!**), про навколишній світ. Вона завжди поряд, вона – Берегиня нашого роду. Наша родина – це маленька частинка великої країни, рідної, неповторної та незалежної України. Для мене Україна завжди в яскравих зорях, квітучих запашних садах, в щебетанні пташок і в очах моєї матусі. Обереги, що ненька мені подарувала, – це мотанка і молитва, які завжди мене захищають. Молитва моєї неньки від бабусі, а бабуся перейняла від прапрабабці. Вона говорить, що молитва врятувала життя всіх у їхній родині п'ять разів: голодомору та війни.. Ще навчила бабуся звичаям і обрядам українського народу, за що хочеться низенько вклонитися і поцілувати її натружені руки.

Люблю свій рідний край – Донеччину. Це земля, де я народилася і живу. І тут зі мною мої найрідніші люди. Хочу, щоб так було завжди. Люблю блакитне небо та зорі над моїм селом, широкі івано-пільські поля і річку Кривий Торець. Знаю поета рідного краю – Юрія Ряста, який у своїх творах прославляє рідний край. Народився він у Нелепівці в роки Другої Світової війни. У буремні роки. Виховувала його мати та бабуся на хуторі Нелепівка (поблизу Торетська!) Він дитя війни і моя бабуся теж дитя війни. Я теж дитя війни тільки іншої... Гірко і сумно, **СРАШНО!** На нашій землі зараз знову війна... «Війна» – страшне слово. Для нас зараз війна – не тільки слово, а й жахлива реальність. Страшніше за все, що не всі й дорослі розуміють, що вона сталася із їх участі... Хочу, щоб зникло зло: не було війни у моєму рідному краю!

Сьогодні травень...Зараз дистанційне навчання... Я закінчую 7 клас... Розкидало моїх однокласників: Закарпаття, Полтава, Черкаси, Дніпро, Чехія, Німеччина, Польща...Проте і тут половина залишилися...Бачимося тільки в інтернеті... Сирена! Знову в підвал з родиною. Тільки спустилися - затамували подихи... Щось зашипіло повз... Заплющую очі, моє серце б'ється шалено... Але я чую: «Матір Божа! Пресвята Богородиця, спаси нас! Амінь!» Потужний вибух! Двері навстіж... Сидимо паралізовані... Бабуся: «Слава Богу» ... Ще якусь мить сидимо ... Дідусь виходє першим... За ним моя Берегиня (бабуня Галя). Я виходжу останньою: надворі весна... Але радості немає - у мене її забрали, точніше: нахабно вкрали!!! Моя бабуся плаче (думає, що ми не помічаємо!). Бабуся: «Десь на шахті... Господи, відведи і заступи!»

Я щиро сподіваюся, що наші Збройні Сили, наш народ зробить все можливе і неможливе, щоб у нашій країні запанував Мир і Спокій. І всі українські родини будуть дружні й щасливі у рідній Україні! А ми будемо вчитися у школі, бачитися кожного дня, слухатимемо вчителів і всі будуть живі й здорові у своїй країні... Я про це молюся разом із мамою та бабусею:

«Матір Божа! Пресвята Богородиця, спаси нас і НАШУ УКРАЇНУ! Амінь!»

СИЛЬНА ДУХОМ ВСУПЕРЕЧ ОБСТАВИНАМ

Ковальчук Діана, учениця Плужненського ліцею

імені Бортника Р.Й. Хмельницька область, село Плужне

Керівник: **Васильчук Зоя Михайлівна**, заступник директора з виховної роботи

Відносини між Україною та Росією стали ворожими з часів Революції Гідності 2014 року. Росія скористалася нестабільністю в Україні окупувавши Крим та розпочавши війну на Донбасі. З 2014 року конфлікт забрав життя понад 13 000 людей.

24 лютого 2022 року росія розпочала відкритий повномасштабний напад на Україну. Близько 4 години, за київським часом, почалися ракетні удари по всій території України, у тому числі неподалік від Києва. Російські війська вдерлися до України поблизу Харкова, Херсона, Чернігова, Сум, увійшовши з росії, Білорусі й тимчасово окупованого росією Криму.

Маємо сумний результат страшної війни: тисячі дітей залишилися сиротами, втратили піклувальників чи опікунів, стикнулися з жахіттями війни, загубилися під час бомбардувань, евакуації з зон бойових дій, зникли безвісти, були насильно вивезені на територію країни-агресора та не знають нічого про своїх батьків. Останніми місяцями фотографії українських дітей-жертв війни людиноненависницького режиму путіна проти демократичного світу, центром якого стала Україна, не сходять з перших шпальт світових ЗМІ.

Станом на 24 травня 2022 року жертвами російського вторгнення в Україну стали майже 667 дітей, з них 234 дитини загинуло, отримали поранення понад 433 дітей[3]. Але згадаймо ще й тих, хто змушений був покинути свою домівку, свій рідний куточок, друзів і знайомих, та навіть, іноді родину. Стає моторошно від того, скільки болю і сліз, неприємних спогадів приносить війна. Мені, як і багатьом українцям, не байдужа тема війни та її наслідків.

Я, Ковальчук Діана, нещодавно познайомилися з однією дівчиною – Єфімчук Катериною, яка є переселенкою з Херсонщини. Ми неймовірно затоваришували. А відбулося знайомство випадково. Коли я прийшла брати участь у флешмобі до Дня вишиванки, то зустріла нову, раніше незнайому мені, дівчину. З перших хвилин спілкування я зрозуміла, що Катя привітна та доброзичлива. А ще мене приємно вразили її захоплення. Тож відразу після знайомства дівчина розповіла мені про те, що вона приїхала до нас у село з Нової Каховки нещодавно. Мені стало цікаво дізнатися про неї більше: як вона жила до війни, чим займалася, як для неї розпочалася війна? Тож я вирішила взяти в Каті інтерв'ю, і вона розповіла свою історію.

Я, Єфімчук Катерина Олександрівна народилася 6 грудня 2007 року у гарному місті Нова Каховка, що на Херсонщині. До війни навчалася у восьмому класі з поглибленим вивченням англійської та французької мов. У позаурочний час грала в молодіжному міському театрі "Колібри". У цьому році я мала закінчувати Школу мистецтв і ми планували всією групою поїхати до Одеси. Також я граю на синтезаторі, малюю і вивчаю німецьку мову.

Як для мене розпочалася війна? Десь приблизно за тиждень до 24 лютого у нас вже виникали думки про початок наступу, але я сподівалась, що все обійдеться. Пам'ятаю вечір 23 лютого. Я розмовляла з мамою про те, що дійсно може розпочатися масштабна війна. Ми надіялися, що цього не станеться, бо схоже становище було і в 2014 році. Але нам подзвонили і сказали, що у Крим перестали пускати людей. І це дуже насторожило. У четвер 24-го лютого я не мала йти у школу, бо захворіла. Мені довго не спалося. Потім я прокинулася. Вже трохи смеркало, а через п'ять хвилин я почула дуже гучний звук - затріщали вікна. Потім через декілька секунд ще раз бахнуло гучніше. Ми з мамою подивилися у вікна і побачили червоне зарево і стовбур диму. Мама сказала: «Почалося». Ми стали збирати речі, щоб поїхати на дачу. Сумок у будинку не було, бо їх забрав батько у відрядження в Миколаїв, тому ми клали речі у підковдру. Нас забрав дідусь. Я взяла з собою кішку і собаку і ми поїхали на дачу, де були 10 днів. Батько приїхав з Миколаєва. Там разом з нами жили ще родичі. Найстрашніше було коли бомбили сусіднє село. Тоді ми весь час сиділи у підвалі й рахували вибухи. Також нам постійно виключали Інтернет і зв'язок. Дуже низько колонами літало багато вертольотів. У колоні їх було десь біля 15. Потім ми вирішили поїхати назад у місто. Було дуже моторошно проїжджати через блокпости росіян. Там було багато техніки і рашистів. Також з'ясувалося, що мій дядько, який був у Польщі, повернувся, щоб стати до лав ЗСУ.

Будні в окупованому місті були нелегкими. Ми живемо біля військової частини і орки ставили блокпости навпроти нашого будинку. Окупанти були всюди: у всіх дворах, по всіх дорогах. Тому у нашому під'їзді зробили засув, щоб двері щільно зачинялися. Я виходила на вулицю тільки з батьками, бо не знала, що можуть зробити загарбники. З продуктів завжди був хліб і сухарі. Кожного ранку батьки йшли на промисли, щоб зняти гроші чи щось купити. Коли тато приносив сир, то це було велике свято. Я ще ніколи так не раділа елементарним речам таким як сир або гречка. Ми не боялися того, що Нову Каховку будуть бомбити, а боялися найбільше солдатів. Вони робили все, що хотіли. Тому насторожував кожен грюкіт і

шарудіння. Орки викрадали людей, чіплялися до дівчат та жінок, забирали гроші і телефони, махали автоматами, коли нап'ються.

Потім, коли ми зрозуміли, що чекати немає чого, і більшість жителів Каховки почали виїжджати, ми теж почали задумуватись про це. Це були важкі 4 дні, коли ми збиралися і вагалися; їхати чи ні. Ми не знали, наскільки часу їдемо і коли повернемося додому, у квартиру, де саме зробили ремонт. Зранку, в день від'їзду, зібралася велика колона з машин. З нами їхали ще родичі, з які проживали на дачі. На машині були прив'язані білі стрічки і напис «Діти». Мені було страшно, бо по дорозі було багато розстріляних машин військових і цивільних, вирв від снарядів і мін, зруйнованих будинків, а поруч дерев'яні хрести. Валялось багато речей, автомобілі вигоріли настільки, що навіть не зрозуміло, якого вони кольору. Ми їхали дві доби, бо під Снігурівкою на блокпосту стояли 11 годин, а ще тоді почався обстріл, і машина тряслася. Неприємні відчуття були, коли бачила орків. Вони казали: «Вы подальше от войны? Так это вам в другую сторону». Їхні снайпери вибігали з кущів і просили їжу і цигарки. Від того, чи виконаєш ти їхнє прохання, могло залежати життя. У нас за містом так розстріляли сім'ю: бабусю, дідуся, жінку і двох дітей. За що? За те, що не зупинилися.

Запам'яталося мені, як нас проводжали мої бабуся та дідусь. Вони бігли за машиною. Перед від'їздом бабуся подарувала мені букет нарцисів, знаючи, що це мої улюблені квіти. Дорогі серцю люди залишилися там, і це нас дуже гнітить. Покинути місце, в якому ти жив через такі обставини, залишити все найдорожче, - це важко.

Коли ми нарешті добралися до українських блокпостів, плакали всі, навіть тато Він уявив, як мій дядько воює під Донецьком. Ішов дощ. Солдатам і собаці, яка була з ними, почали давати їжу і солодощі. На блокпосту також зустріли друга батьків - він теж захищає Батьківщину. Нам розповіли, як краще проїхати. Солдати допомогли нам знайти місце, де заночувати. На наступний день ми завезли родичів до села, де вони збиралися проживати і поїхали у Плужне. Прощатися з ними також було важко, бо за місяць дуже зріднилися. Поняття «сім'я» відфільтрувалося. Стало зрозуміло: хто є хто, тому що наші родичі з Криму сказали такі слова, після яких не захотілося з ними більше спілкуватися. Військові на блокпостах постійно запитували, як ми, давали мені цукерки, жартували. В одній колоні їхав мій друг, з яким ми грали в театрі. Я була дуже рада його бачити і сподіваюсь, що ми незабаром зустрінемося в нашому місті.

Татові було нелегко їхати, і він плакав. Уперше за 15 років не хотів від'їжджати з Нової Каховки до Плужного. Під час нашої поїздки, коли волонтери бачили херсонські номери, вони пропонували каву і зупинитися. Нарешті ми добралися. Зараз я у Хмельницькій області, в селі Плужне, живу у свого дідуся. Я завжди любила сюди їздити на канікули, а ось так довго не жила ще ніколи. Переселенців тут приймають гостинно. Я записалася у бібліотеку, ходжу в ліцей, допомагаю вчителям в оформленні декорацій до різних заходів, відвідую місцеву школу мистецтв по класу гітари. Пристосовуюся до життя в селі і адаптуюся у новій обстановці. Намагаюсь з кимось знайомитись. Навчаюсь дистанційно у своєму ліцеї. У сільській школі мені пропонували перейти до них. Не полишаю вивчення мов. Нас привітно зустріли наші знайомі. Я дуже сподіваюся, що ми скоро повернемося додому, де побачимо дідуся, бабусю, дядька, і наші захисники повернуться живі. А ті, хто винен, за все це поплатяться. Держава все відбудує, але, на жаль, не поверне тих, хто загинув.

Під час знайомства з Катєю мене неймовірно вразила її доброта та оптимізм. А ще вона чудово продовжує розширювати коло своїх інтересів. Це неймовірно мотивує і мене до плідної праці та реалізації мрій. Крім того, дуже тішить те, що всупереч обставинам, вона не тільки не здалася, а й стала сильнішою. Бачачи всю ту страшну картину війни, вона не дозволяла собі занепасти духом. Мені дуже боляче уявити, що відчувала дівчина на той час. Скільки гірких та страшних думок з'являлося в її голові, коли вона бачила розстріляні машини, зруйновані будинки, дерев'яні хрести, величезні вирви, перелякані обличчя дітей.

За період війни українські діти зазнали дуже багато горя і страждань. Вони стали дорослішими, відповідальнішими, сильнішими духом - страшні обставини не зламали їх. Свідченням цього є наша героїня, яка не втратила оптимізму, віри в краще майбутнє, творчий вогник не згас у її очах. Катя намагається розвиватися, самореалізовуватися у творчій

діяльності, не втрачає загальнолюдських моральних цінностей, завжди готова подати руку допомоги, залишається відкритою світу. Своєю добротою, щирістю робить його трішечки кращим.

МИ ХОЧЕМО МИРУ!

Колонтаєвська Мілана, учениця Краснокутського ліцею
ім.Героя Радянського Союзу І.Н.Нестерова
Краснокутської селищної ради Богодухівського району
Харківської області

Керівник: **Романченко Ольга Владиславівна**, керівник гуртка «Народознавство»

24 лютого 2022 року... На території України війна... Над мирними українськими містами - ворожі літаки, ракети, що несуть смерть та руйнацію всього живого.

Але Україна переможе! Бо в нас найкращі у світі захисники, найкращі у світі громадяни – які на максимумі роблять все для перемоги! І найкращі у світі діти, задля яких ми живемо!

У Краснокутському центрі дитячої та юнацької творчості педагогами та вихованцями запроваджено акцію «МИ ХОЧЕМО МИРУ!». До заходу також долучаються дітки, які стали вимушеними внутрішньо переміщеними особами та приїхали до нашого мальовничого куточка з Дергачівщини, Золочівщини та міста-героя Харкова. Беручи активну участь у ній, діти висловлюють власну позицію до ситуації в нашій державі. А вона – непохитна – це безмежна любов до рідної землі, це прагнення до бажаної та неминучої Перемоги.

За допомогою олівця, пензлика та фарб юні українці розповідають усьому світові про мир. Це слово звучить по-різному на різних континентах Землі, але усюди воно означає можливість спокійно жити під чистим блакитним небом, вчитися, працювати, любити, поважати один одного. Без миру немає дитинства, немає майбутнього.

Краснокутські гуртківці на малюнках зображують голубів, синьо-жовті прапори, ніжні квіти, блакитне небо, вишиванки – як символи миру та духовного єднання і розвитку української нації. Уже створено більше тисячі унікальних робіт, частину з яких передано на передову лінію фронту. І всі вони наповнені щирим побажанням підтримки і вдячності нашим захисникам та усім громадянам планети - жити у мирі!

Слава Україні!

Героям слава!

За нами Перемога!

Все буде Україна!

ПОДІЇ НА СХОДІ УКРАЇНИ 2014 РОКУ В ДИТЯЧИХ СПОГАДАХ

Коновалова Вікторія, учениця Боровицького закладу загальної середньої освіти
Сагунівської сільської ради Черкаського району Черкаської області
Керівник: **Дерід Лідія Анатоліївна**
вчитель історії та основ правознавства

Добрий день! Мене звати Віка. Я дівчинка, яка пережила війну на Донбасі. Я закінчила 2-ий клас. І влітку мене мати відвезла до бабусі під Донецьк у гості, а сама залишилася з моїм братом та батьком у Дебальцевому. Це був 2014 рік. Ніхто не вірив, що може початися війна. Я жила своїм безтурботним дитячим життям. Одного дня, у липні місяці, подзвонила мати і сказала, що почалась справжня війна. Тоді українські військові, а саме десантники 25-ої Дніпропетровської бригади, звільнили місто Дебальцеве від російських найманців, які наїхали у місто. Батьки з братом переховувались у підвалі. У місті були вибухи, постійна стрілянина (зі слівмами). Були перші жертви серед місцевих. Бої там тривали три дні, і тоді після перемоги наших, на виконкомі замайорів український прапор. Десантники пішли далі визволяти міста і села на Донеччині, а у Дебальцеве заїхали батальйони територіальної оборони та Нац. гвардія.

У перший день війни бабуса з моїм дядьком вирішили врятувати мене і вивезти на море. Вони повісили у автівці листки А4 з написом «Діти» і намагалися зробити усе, щоб я не побачила, що таке війна. Ми були на морі, дядько оплатив наше перебування. Були там майже місяць. Одного разу, мати попросила, щоб бабуса привезла мене до неї, бо вона дізналася, що з Новоазовського узбережжя будуть евакуювати людей у Росію. Мама плакала, боялася, що не зможе потім повернути мене до себе. Ми вирушили у Дебальцеве. Їхали не по звичайній трасі, а по селам, полям. Їхали довго, проїжджали через підірваний міст за Бахмутом. Нарешті доїхали до Дебальцевого. З того дня я більше не розлучалася з батьками. У місті Дебальцево стояли українські військові. Їх було багато, вони мали військову техніку. Батьки вірили, що Дебальцеве залишиться українським, треба потерпіти. У моєму класі з 29 дітей залишилося 4. Усі інші діти виїхали з батьками.

Ми залишилися, і я пішла у 3-ій клас. Місто постійно обстрілювали російські військові. Тому гинули наші захисники. Вони були безстрашні і сміливі, а ще дуже добрі. Недалеко від нашого будинку базувався батальйон «Київська Русь». Одного разу, взимку, військові принесли нам мішок із продуктами: шоколадками, печивом, а також там були макарони, консерви. Моя мати запросила їх до нас у дім. Сказала, що зробить їм бутерброди та каву. Один сказав «Та ні, подивіться, як на нас дивляться ваші сусіди». Вони розуміли, що там багато сепаратистів, і не хотіли, щоб у нас були неприємності. Я малювала патріотичні малюнки і ховала їх у стіл, щоб росіяни їх не знайшли. Я розуміла зі слів мами, що патріотів України «руські» вбивають, катують перед цим.

Ми жили серед постійних обстрілів та вибухів. Звикли до цього, хоча було страшно. Ми розуміли, що можемо померти. Так ми гралися у дворі, їздили до школи. Коли були дуже потужні обстріли, вчителька давала завдання і я виконувала їх, а потім мама відвозила на перевірку. Так ми жили під обстрілами сім місяців. Сім місяців поруч із нашими захисниками. У них було три ротації, чоловіки змінювались, але вони добре ставилися до місцевих. «Воїни світла, воїни добра».

19 лютого на Хрещення ми зранку поїхали до школи. Їхали і чули вибухи. Місто обстрілювали з різних сторін російські вбивці. Біля моєї 5 школи були величезні воронки від снарядів. Люди бігли. Був страх і метушня. По дорозі ми бачили, як горіли будинки. Якийсь мертвий чоловік лежав біля дороги, поруч сиділа жінка. Усе виглядало, як у кіно. З того дня обстріли по місту стали постійними і вдень, і вночі. Якось гради падали за нашими будинками. Це було вночі. У кімнаті було світло від вибухів. Ми бігли у підвал. Пропало світло, вода. Сестра батька дзвонила йому і казала, щоб ми швидко їхали до неї у Дніпропетровську обл. Ми не могли виїхати, бо акумулятор у автівці розрядився, а світла не було. Мати плакала. Вона хотіла врятувати нас, але не знала як. Потім батько зміг завести бензогенератор та зарядити акумулятор та телефони. Він дізнався, що є людина, яка вивозить на своєму мікроавтобусі людей. Наступного дня він вивіз мене змамою та маленьким братом на автостанцію. Було темно, і вибухи не вщухали. Люди стояли у маршрутці, бо сидячих місць вже не було. Моя мати була вагітною. В мене повинна була народитися сестра. Ми поїхали, а батько залишився. Він виїхав потім, також під обстрілами. Ще й вивіз двох наших великих собак-азіатів. Ми доїхали до Харкова. Там нас зустріла моя тітка-сестра батька. Треба зазначити, що уся її родина-військові: батько, чоловік, тепер два сини теж військові.

Ми приїхали у військове містечко Гвардійське. Там знаходиться 25-десантна Дніпропетровська бригада. Спочатку жили у моєї тітки, а потім нас поселили тимчасово у військовий гуртожиток. Я пішла там у школу. Мати почала працювати у військовій бригаді. Моя сестричка не вижила. Мати через значні стреси та хвилювання втратила здоров'я. Дівчина завмерла. Батьки почали шукати постійне житло, бо на Донбас ми не могли повернутися. Дебальцеве захопили руські, а друзі батьків написали на них скаргу, що вони є прибічниками української армії. Батька шуали, хотіли повісити. Намагалися дізнатися, де ми живемо. Бо під час перебувань у місті Дебальцеве батько займався проукраїнською діяльністю. Нам тоді пощастило виїхати і врятуватися, а люди, які з проукраїнськими поглядами не виїхали з міста, більшість були закатовані. У батьків є хороша знайома, її батьків та брата вбили руські окупанти. Вбили дуже жорстоко, перед цим катували. Жінку

знайшли з відрубаними кінцівками, а її сина-з діркою у грудях замість серця. Його били, знущалися над ним. Це все вони робили, за те, що місцеві підтримували українських військових. Мати постійно казала, що з нами могли зробити те саме, якщо ми не поїхали б вчасно. Я дуже часто пригадувала наш дім, речі у ньому. Як я там гралась, і мені було добре. Я дуже сумую за своїми бабусями, за Донбасом. Сподіваюся, що прийде такий день, коли моя мати скаже: «Збираймося, ми їдемо до бабусі у гості».

ПЕРЕВЕРНУТЕ ДИТИНСТВО

Красильников Андрій, вихованець гуртка «Пішохідний туризм» Луганського обласного центру дитячо-юнацького туризму і краєзнавства.

Керівник: Вертеленко Олена Іванівна, керівник гуртка Луганського обласного центру дитячо-юнацького туризму і краєзнавства

У 2014 році на нашу землю прийшла війна. Наше місто на довгі роки стало прифронтовим та, незважаючи на те, що вся країна жила в умовах військовий дій, наше місто працювало, навчалося. Але 24 лютого 2022 року усе змінилося – почалося повномасштабне вторгнення російської федерації в Україну.

Багато загиблих, серед яких і діти. Дітей продовжують вбивати та ранили, а жорстока реальність довкола залишає у маленьких хлопчиків та дівчаток травми на все життя. Війна перевернула життя мільйонів дітей нищівним чином. Війна спричинила одне з найшвидших широкомасштабних переміщень дітей з часів Другої світової війни, ознаменувавши зловісну віху, жахливі наслідки якої можуть відчувати щонайменше кілька наступних поколінь.

У 2021 році під керівництвом своєї вчительки історії Москаленко Олени Юріївни ми проводили дослідження про історію дитячої братської могили в с. Метьолкіне, що поблизу Северодонецька. Під час пошукової роботи ми з'ясували, що навесні-влітку 1943 року у населених пунктах прифронтової зони на лівому березі Сіверського Дінця загинуло 111 дітей та юнаків. Особливо вразила історія загибелі від фашиських бомбардувань у липні 1943 року 25 дітей та 5 супроводжуючих, які рухалися до евакуаційного пункту з Лисихімбуду (назва м. Северодонецька у ті роки) до с. Смолянинове Новоайдарського району

Про долю тих дітей забули на роки і лише у 2013 році було встановлено пам'ятний знак. У грудні 2021 року свою пошукову роботу ми представляли на обласній краєзнавчій конференції «Луганщина – мій рідний край».

Ми ще не уявляли, що через два місяці росія вторгнеться в Україну, що від ворожих обстрілів почнуть знову масово гинути діти, що мільйони людей знову стануть біженцями, що переселенцями стануть і наші родини.

Тепер ми можемо впевнено сказати, що існує паралель між подіями 1943 року та сьогоднішніми, ми можемо стверджувати, що проблеми дітей під час військових конфліктів у різні часи та у різних куточках нашої планети – однакові.

В умовах ведення бойових дій діти є найвразливішою групою. За межами безпечного середовища, де захист дітей є пріоритетом, їм загрожують усі вищезгадані негативні наслідки збройних конфліктів. Переміщення, втрата дому й членів родини, а також розлука з батьками, від яких залежить їхнє виживання, мають довготривалий вплив на процес розвитку та дорослішання, відчутний навіть у дорослому віці.

Оскільки дитячий організм усе ще розвивається, війна становить серйозну загрозу як для фізичного, так і для психічного здоров'я дітей.

У зоні бойових дій діти гинуть, зазнають катувань і отримують серйозні травми, що можуть призвести до інвалідності.

Нерідко дітей змушують стати солдатами, що збільшує ризик травмування та завдання шкоди іншим.

Брак їжі, особливо серед збіднілого населення, призводить до недоїдання та ослаблення імунної системи.

Погані житлові та санітарні умови сприяють розповсюдженню інфекційних захворювань.

Нестача медикаментів, медичного персоналу й якісних медичних послуг збільшують рівень смертності та показник захворюваності у воєнний час.

Багато дітей втрачають батьків, братів і сестер, друзів і родичів. Діти, які стали сиротами, часто змушені жити на вулиці, де ризик опинитися в рабстві, почати вживати наркотичні засоби чи алкоголь значно вищий.

Під час війни батьки зазвичай зосереджені на виживанні, тому приділяють менше уваги дітям, яким доводиться самотійно шукати сенс у тому, що відбувається.

Руйнування, бідність і насильство утворюють замкнене коло. Зруйнована інфраструктура створює перешкоди для освітнього процесу й нерідко зовсім його зупиняє. Закриття шкіл не лише закриває доступ до освіти та потенційних кар'єрних можливостей, але й позбавляє дітей одного з найважливіших захисних чинників.

Минуло більше трьох місяців з початку повномасштабної війни в Україні. Через постійні бомбардування та обстріли збройними силами російської федерації українських міст та сіл вже пошкоджено 1909 закладів освіти. При цьому 180 з них зруйновано повністю. Внаслідок російської агресії інфраструктура Луганської області зруйнована вщент. За попередніми даними, на Луганщині пошкоджено щонайменше 16 будівель закладів вищої освіти, 104 заклади загальної середньої освіти, 49 дитячих садочків, 17 спортивних об'єктів тощо.

Війна змінила життя мільйонів дітей та їхніх батьків, які продовжують відчайдушно шукати безпеки, стабільності та захисту, позбавила дітей радості дитинства, піддала їх страшним випробуванням, а в багатьох, навіть, відібрала життя.

За даними Офісу Генерального прокурора України, станом на 26 травня 2022 року більше ніж 676 дітей постраждали в Україні внаслідок повномасштабної збройної агресії російської федерації. Офіційне число дітей-жертв – понад 200, з них на Луганщині – 52 дитини. І це не остаточні дані, тому що бої тривають. Українські діти не тільки гинуть, а ще й піддаються примусовій депортації до росії та так званих «ЛНР» і «ДНР».

Війна змінила і моє життя, життя моїх рідних та однокласників.

Цього року закінчувати 11 клас, як і багатьом українським учням, мені доводиться далеко від рідного міста Сєвєродонецька, рідної домівки – на Рівненщині. Учні мого класу, тікаючи від війни, роз'їхались по всій території України та за її межі. Але, не дивлячись на це, ми залишаємось згуртованими, як ніколи. Працюючи дистанційно, я закінчив навчання у школі, беру участь у Всеукраїнських конкурсах та змаганнях, виконую суспільні доручення для рідного класу та школи. Останній дзвоник цього року пролунав для нас в режимі онлайн, але в нашій шкільній родині ми домовились про те, що наш одинадцятирічний шлях не завершиться в таких умовах, і поки війна змушує нас перебувати в розлуці, гаслом спілкування буде вираз «на зв'язку».

Зв'язок з рідними, знайомими, однокласниками та вчителями на сьогодні, особисто для мене, є міцною опорою та частинкою того періоду життя, який ми називаємо просто – «до війни». Можливість принаймні на відстані займатись чимось знайомим, допомагати комусь тим, що добре виходить, дарує теплі емоції та спроможність з оптимізмом дивитись у майбутнє.

Під час воєнних дій у 2014 році прямісінько у місце, де в с. Метьолкіне знаходиться дитяча братська могила, влучив бойовий снаряд. Граніт розколовся на дві частини. Наскільки ж символічним є такий збіг! Діти, що загинули тоді, в часи Другої світової війни, вдруге стали жертвами вже сучасних бойових дій. Цей збіг – не простий, він говорить нам про жорстокість та безжалісність війни, особливо по відношенню до дітей.

Під час збройної агресії росії проти України мною було написано декілька віршів, один з них присвячений рідному місту – Сєвєродонецьку.

Місто

Випробувань страшних чимало
На долю випало йому.
Воно раділо та сіяло,

Тепер – занурилось в п'їтмї.

Там постріл, вибух дим, пожежа,
Уламки дому й дитсадка,
Там зруйнували телевежу
І майже без мостів ріка.

Це місто людям дарувало
Не тільки прихисток чи дах –
Воно життям їх наділяло,
Без нього зовсім їм не так.

Воно страждає – та не плаче,
Воно палає – та живе
І мріє: «Повернуться ж, наче,
Тї, хто назвав мене "моє"?..»

ТРОСТЯНЕЦЬКИЙ ПАЛАЦ ДІТЕЙ ТА ЮНАЦТВА: ЧЕРЕЗ ОКУПАЦІЮ ДО ВІДНОВЛЕННЯ

Кузнєцова Неллі, вихованка гуртка «Мій рідний край», комунального закладу Сумської обласної ради – обласного центру позашкільної освіти та роботи з талановитою молоддю
Керівник: **П'ятаченко Сергій Васильович**, завідувач туристсько-краєзнавчого відділу, керівник гуртка «Літературне краєзнавство» комунального закладу Сумської обласної ради – обласного центру позашкільної освіти та роботи з талановитою молоддю

Третій місяць Україна боронить свою територію від російських загарбників. Унаслідок повномасштабної збройної агресії російської федерації проти мирної і демократичної України станом на 1 червня ц.р. постраждали 689 дітей. Про це на брифінгу до Дня захисту дітей повідомили в Офісі Генпрокурора. В ОГП зазначили, що ці цифри не остаточні, оскільки триває робота з їх встановлення в місцях ведення активних бойових дій, на тимчасово окупованих та звільнених територіях. Через постійні бомбардування та обстріли збройними силами РФ українських міст та сіл пошкоджено 1937 закладів освіти. При цьому 181 з них зруйновано повністю.

Одним із закладів освіти Сумщини, які постраждали від російської окупації, є Тростянецький палац дітей та юнацтва. Його історія починається в далекому 1961 році. На той час у закладі працювали наступні гуртки: вокальний, «пап'є-маше», ляльковий театр, гурток бального танцю, танцювальний гурток, гурток горністів та барабанщиків, привітальна група. Поступово кількість гуртків збільшувалася – юні тростянчани мали можливість навчатися в літературному та радіотехнічному гуртках, гуртку крою та шиття. У 1985 році закладу було передано приміщення колишнього Будинку дворянських зібрань. Приміщення було у вкрай занедбаному стані, особливо актова зала, у якій від минулої величі й краси залишалася лише декоративна ліпнина на стінах. Педагоги проводили заняття гуртків, а потім розчищали приміщення, облаштовували кімнату за кімнатою. На 1 вересня 1990 року в закладі вже навчалася близько 1200 гуртківців. У 1991 році Будинок піонерів і школярів перейменували на Палац дітей та юнацтва.

Це був час великих змін у країні, а разом із цим і в позашкільлі, яке заявляло про себе все голосніше та голосніше. Молоде покоління прагнуло нових умов для творчості, а разом із ними й нових педагогічних технологій. Про Тростянеччину дізналися і як про край, де гартують майбутніх учасників збірної України з боротьби дзюдо та боксу. Фотороботи юних тростянчан здобули визнання на різноманітних виставках. На перших вечорах відпочинку для старшокласників у Палаці грав власний вокально-інструментальний ансамбль. Рій джур «Стара фортеця» став переможцем обласного та всеукраїнського етапів Всеукраїнської дитячо-юнацької військово-патріотичної гри «Сокіл» (Джура). Юні майстри народних ремесел займалися відродженням традицій вишивки, декоративного мистецтва, писанкарства

Слобожанщини. Туристи та краєзнавці, майстри спортивного орієнтування мандрували стежками Тростянецьчини.

На базі закладу неодноразово проводилися обласні, всеукраїнські та міжнародні семінари-практикуми, зокрема: обласний семінар директорів позашкільних навчальних закладів, Всеукраїнський семінар-практикум директорів районних і міських центрів туризму та краєзнавства учнівської молоді, станцій юних туристів, Міжнародна науково-практична конференція «Позашкільна освіта. Стратегія. Інновація. Практика» та інші.

24 лютого 2022 року закарбувалося чорними літерами в історії закладу і всієї країни. Заступник директора Емма Анатоліївна Омельчук згадує: «У період окупації я до 9 березня проживала у квартирі по вулиці Благовіщенській (центр міста). 9 березня нам подзвонили і сказали, щоб мешканці залишили будинок, бо почнеться обстріл центру міста. Так і сталося. З 12 березня мені надали прихисток у Благовіщенському храмі, де я перебувала з вісьмома іншими тростянчанами до звільнення міста. Кожного дня й кожної ночі були шалені обстріли.

26 березня 2022 року бійці 93-ї бригади «Холодний Яр» звільнили Тростянець від російських окупантів. 28 березня я вперше після звільнення відвідала Палац дітей та юнацтва. Картина була шокуюча. У приміщенні скрізь був безлад, речі в усіх кабінетах були розкидані, меблі потрошені, двері в кабінети були виламані. Вікна зі східного боку приміщення та двері запасного виходу були знищені вибуховою хвилею, спричиненою вибухом снаряду, який розірвався на внутрішньому подвір'ї закладу. Туалетна кімната – це взагалі не піддається опису: сморід, випорожнення буквально на підлогу тощо. Була викрадена значна частина майна (комп'ютерна техніка, телевізори, туристичне спорядження та багато іншого).

В актовій залі окупанти грали на піаніно (була відкрита кришка) та палили цигарки, недопалки яких валялися на підлозі. Татамі, які використовувалися для занять акробатичної студії, ми збирали по всьому місту. Більшу частину з них окупанти вивезли. Окупантами був украдений мікроавтобус, який використовувався для організації занять пересувного позашкільного навчального закладу, який надавав освітні послуги дітям із сільської місцевості.

Протягом наступних тижнів педагоги закладу приводили приміщення до належного вигляду – прибирали сміття, затягували плівкою вибиті вікна, вставляли двері, висаджували квіти, які повністю померзли в період окупації, проводили санітарне прибирання кабінетів та підсобних приміщень».

Згідно з інформацією, наданою адміністрацією закладу, під час окупації військами російської федерації в період із 24 лютого по 26 березня 2022 року в закладі були повністю пошкоджені в результаті вибуху снаряду на внутрішньому подвір'ї закладу вікна зі східного фасаду, вхідні двері (запасний вихід). Також виламані двері до навчальних кабінетів, знищені мольберти, сценічні костюми. Були викрадені мікроавтобус ГАЗ 322132, ноутбуки, комп'ютери, системні блоки, монітори, принтери, телевізори, програвач міні-дисків, DVD-плеєри, музичні центри, перфобіндер, мікшерний пульт, туристичні намети, спальні мішки, карабіни та інше туристичне спорядження, спортивні велосипеди, мультимедійні пристрої, акустичні системи, ламінатори, фотоапарати, татамі, токарний станок та інші речі.

Тридцять днів, саме стільки тривала російська окупація Тростянця. Протягом місяця окупанти викрадали людей, катували, виселяли з помешкань. Відразу після звільнення журналісти підготували вражаючу розповідь про російську окупацію: «Тростянець щодня потрапляв під обстріли. На деяких вулицях майже не лишилося вцілілих будинків, а багатоповерхівку поблизу залізничного вокзалу окупанти прицільно розстрілювали, поки вона не вигоріла вщент. Тростянчани говорять, що росіяни застосовували різні запальні набой та снаряди. А лікарню розстріляли з танків.

За ці дні його мешканці пережили біль, страх та страждання, але не зламалися. Місто змінилося. Це вже не той Тростянець, яким він був до вторгнення Росії. Сповнене життям містечко, славетне своїми фестивалями, тепер зустрічає зруйнованими та згорілими будинками. Замість ароматного запаху бісквіту від фабрики шоколаду, тепер у повітрі відчувається той біль та ті страждання, які пережило місто за місяць окупації».

Міський голова Тростянця Юрій Бова відразу після деокупації міста в інтерв'ю журналістам УНІАН розповів про поведінку російських військових, роботу з підпілля та життя громади під час війни й окупації: «Вибили чи підірвали двері в музеї Голіцина. Ми туди ще не заходили, але думаю, що звідти винесли все – і картини, і цінні експонати. В історичну споруду “Круглий двір”, де ми традиційно проводили ряд всеукраїнських та міжнародних фестивалів, окупанти загнали протиповітряні зенітні установки ТОР і знесли ворота та пошкодили стіни споруди. Наразі спалено приміщення прокуратури, на вокзалі – аптека і два магазини. Розтрошили відділення й автівки “Укрпошти”, вдерлися до підстанції “швидкої допомоги”, де все розбили, вкрали медикаменти й техніку... Важкою технікою практично знищено центральну площу міста: там, де ще недавно цвіли троянди, сьогодні – перепахане танками “поле”. Люди неодноразово бачили, як окупанти підганяли різні транспортні засоби до магазинів у різних кінцях міста й вантажили в них награбовану техніку – холодильники, телевізори, електро- та інші товари.

Навіть у Палаці для дітей і юнацтва поламали іграшки, мольберти, порізали в гардеробній ножами всі костюми, у яких дітки виступали».

Тростянець 30 днів був у пеклі російської окупації. Без світла, води, інтернету, телефонного зв'язку та під постійними обстрілами. Без можливості поховати рідних на цвинтарі, який замінували окупанти. Без розуміння, коли все це закінчиться. Але Тростянець вистояв. Він і раніше був прикладом для багатьох. Як залучати інвестиції, створювати успішні фестивалі, розвивати туризм. Тепер він — приклад людської стійкості. Бо без усіх благ цивілізації ці страшні 30 днів у тростянчан було найголовніше: любов до своїх і віра в неминучість нашої перемоги!».

Від обстрілів у місті постраждала не лише інфраструктура та оселі громадян, а й історичні та архітектурні пам'ятки. Нині на Сумщині зафіксовано 26 злочинів проти культурної спадщини, вчинених армією російської федерації.

Євген Маловічко, директор Музейно-виставкового комплексу «Тростянецький», що знаходиться в пам'ятці архітектури національного значення «Садиба цукрозаводчика Леопольда Кеніга», до останнього сподівався, що всі повідомлення про можливе вторгнення росії в Україну — це лише брязкання зброєю. Він згадував: «Загарбники розмістилися в Круглому дворі, там стояла гусенична техніка. Котельну, що розташована поруч, росіяни використовували як туалет. У баштах садиби-манежу загарбники організували снайперські лежанки. Невдовзі окупанти винесли з музею комп'ютерну техніку, а от до фондів, на щастя, не дісталися.

13 березня поруч із правим крилом садиби вибухнув снаряд. Руйнувань зазнав вхід у краєзнавчу експозицію. Там були дубові старовинні двері, датовані 1895 роком. Від них залишилися самі уламки. Звичайно, нам обіцяють їх відновити за фотографіями, але це буде не зовсім те. Також у будівлі немає вікон із рамами, пошкоджений фасад».

Наразі Тростянець оговтується від ворожої навали та жахів окупації, відновлюється інфраструктура, ремонтується житло. Група архітекторів розробила концепцію докорінного оновлення зруйнованої окупантами центральної площі. «Згідно з нею наша привокзальна площа буде мирною, багатою на зелені насадження, щоб люди могли там комфортно відпочити, щоб нічого їм не нагадувало про пережите, про ті російські танки, які лише два місяці тому стріляли по будинкам мирних жителів, руйнували вокзали, магазини, інші споруди», – про це повідомив міський голова Юрій Бова.

Отримав можливість відновити свою роботу і Тростянецький палац дітей та юнацтва. До закладу надійшла благодійна допомога від багатьох організацій, закладів та приватних осіб. Від Національного центру «Мала академія наук України», волонтерів Iron Volunteers Ukraine були надіслані комп'ютери, ноутбуки, монітори, для організації освітнього процесу в закладі, канцелярські товари, розвивальні ігри та меблі для наймолодших гуртківців, набір ляльок для лялькового театру, фарби та міні-мольберти для юних художників.

Випускник гуртка «Вокально-інструментальний ансамбль «Лідер» Богдан Савченко, який зараз мешкає в Києві, організував збір гуманітарної допомоги для освітніх потреб Палацу дітей та юнацтва. До збору допомоги та її транспортування активно долучилися низка

небайдужих громадян із різних міст України. На зібрані кошти Богдан із друзями придбали комп'ютери, монітори, системні блоки, канцтовари.

Допомогу працівникам закладу, у яких у результаті російської агресії повністю чи частково постраждало майно, надали Сумська обласна організація профспілки педагогічних працівників, колеги-позашкільники Сумського обласного центру позашкільної освіти та роботи з талановитою молоддю, а також колеги з Лебедина, Охтирки, Києва.

На сьогодні, попри постійні загрози артобстрілів та моторошне виття повітряної тривоги, Тростянецький палац дітей та юнацтва повністю відновив свою роботу, у його стінах лунають дитячі голоси, проводяться цікаві заходи, ведуть свою роботу гуртки. Педагоги готуються до роботи з дітьми протягом літа, а також складають плани на новий навчальний рік і вірять, що він буде мирним.

Сподіваємось, відновлена робота цього шанованого позашкільного закладу не буде нічим затьмарена, і юні тростянчани матимуть змогу відвідувати улюблені гуртки, розвивати свої творчі здібності, переймати від своїх педагогів почуття патріотизму та бажання захищати й берегти свій край і свою Батьківщину.

ПРАВНУК КИРИЛА ОСЬМАКА – КИРИЛО ШОЛОМ

Кульган Мар'ян, вихованець гуртка «Літературне краєзнавство»

КЗ ЛОР «ЛОЦКЕТУМ», учень 7 класу Монастирецького ЗЗСО I-III ступенів
Ралівської ОТГ Львівської області

Керівник: **Карпинець Марія Василівна**, керівник гуртка

У нашій історії чимало видатних імен, які знає і шанує кожен українець. Читаючи історію, відвідуючи гуртки нам часто розказували про історію створення УГВР. Неодноразово ми бували біля пам'ятника Кирила Осьмака, президента УГВР.

Ніколи б не міг подумати, що нам прийдеться жити під час війни, де багато дітей із Східної та Центральної України приїде до нас у Львівську область. І так вже доля нас звела, що ми в сучасних умовах познайомилися із правнуком Кирила Осьмака Кирилом Шоломом.

Ім'я Кирило отримав на честь свого прадіда, про якого він дуже багато розповідав. А особливо часто згадує бабусю Наталію Кирилівну, яка є авторитетом у його житті.

За 3 місяці ми так подружили, що стали наче рідними братами. Він до нас приїхав з Київської області м. Бровари. Навчається у 4 класі гімназії математично-природничого профілю. Дуже багато часу проводили разом. Усі вихідні ми каталися на велосипедах, їздили на екскурсію в Тустань, Дрогобич, на Високий Замок м. Лева. Я показував йому свою гірську місцевість, краєвиди, ліси, ходили на рибалку. Але також ознайомив з нашими традиціями святкування свят, а особливо Пасхи. Разом ми відсвяткували його день народження. У нас дуже багато спільного: захоплення різьбою з дерева, читання книг, рибалка та екскурсії. Спілкуючись з Кирилом я ще більше полюбив історію рідного краю.

Зі слів друга, я зрозумів, що потрібно берегти та шанувати кожен проведений хвилину разом та дякувати Богу за прожитий день. Бо за 5 днів у Броварах, Кирило побачив багато страшно, втратив двох своїх вірних друзів з якими разом навчалися.

Дуже важко із таким другом, як Кирило, було і розлучатися, оскільки його мама вийшла на роботу, а батько служить, то сім'я змушена була і повернутися. Його батьки – це сім'я медиків, батько – Денис Шолом, дитячий анестезіолог, мама – Олександра Каченюк, медсестра. Я сподіваюсь, що ми будемо підтримувати наші подальші стосунки, спілкуватися через соціальні мережі.

Маю надію, що незабаром ми знову будемо разом і вони з родиною переїдуть жити до нас у Львівську область, але уже з перемогою України. Ми повинні пам'ятати кожен дитину війни та надати їм свою допомогу. Берегти та цінувати нашу історію.

З нами Бог. Все буде Україна!

ПРО СТРАШНЕ СЬОГОДЕННЯ І МРІЇ...

Ландик Мирослава, учениця 8 класу Комунального закладу
«Улянівський ліцей» Богодухівської міської ради Богодухівського району Харківської
області, вихованка Комунального закладу
«Харківська обласна станція юних туристів» Харківської обласної ради
Керівник: **Астапова Т.М.**, керівник гуртків-методист КЗ «Харківська облСЮТур»

Дуже довго думала над тим, про що саме написати... Про легке запаморочення від весняного повітря, тепле та м'яке сонячне проміння, терпкий запах зелених пагонів квітів, які проклюнулися на чорних клумбах... І до всього цього, постійно, десь у глибині думок, домішується страх від вибухів, обстрілів... Війна...

Ми мріємо про мир і щастя. Бо ж лише коли мир є, то можуть здійснитись усі найзаповітніші прекрасні мрії людини, її надії і помисли, тоді кожен може реалізувати себе повністю, розкрити свої здібності і таланти. І зараз ми, як ніколи раніше, зрозуміли, яким важливим є для нас мир.

Моя історія про мрії така: я мрію, щоб кожен із нас міг сісти на велосипед і колесити сонячним мирним рідним краєм. Дихати на повні груди весняним повітрям і нічого не боятися. Забути про війну...

Моя подружка зараз навчається у Польщі, вони з мамою вимушені були виїхати внаслідок війни. Так от, нещодавно, вона написала, що там існує цікаве свято, присвячене приходу весни та всім юним любителям природи, щоб прогуляти у цей день уроки, вештаючись весняним містом. Традиція таких прогулів настільки вкоренилася, що вчителі не дивуються, отримавши 21 березня від учнів записки з текстом: «Я пішов зустрічати весну»...

А в цей час, коли є світло і з'являється можливість заглянути в Інтернет, на очі потрапила інфографіка «Три місяці війни» про найбільш «тривожні» області України. Так от, станом на 25 травня 2022 року на Харківщині сигнал повітряної тривоги лунав 545 разів! Це майже вдвічі більше, ніж у будь-якій іншій області сходу чи півночі! Це більше 6 разів на добу! І, до цього, дані до 15 березня можуть бути неточними, бо збиралися з різних джерел, можуть бути не враховані сигнали тривоги в окремих районах та громадах...

А зараз я мрію про щось неідеальне, з мирного життя до війни і обов'язково після перемоги! Коли настане мир, хочу зустрітися з друзями, однокласниками, яких не бачила з початку війни, обійняти їх міцно-міцно, радіти, наробити купу селфі, бо крізь ті світлини відчуватиметься щастя нашої зустрічі! Ми знову будемо разом, бо ми обов'язково переможемо!

Або ще, коли настане мир, ми з мамою та бабусею приготуємо багато-багато смаколиків. І нехай вони навіть будуть неідеальними – це будуть найсмачніші солодощі у моєму житті! Дрібниця?..

НЕВЖЕ ВІЙНА?..

Лижов Андрій, Селянко Анна, Басанський Віталій,
учні Нечаївського закладу загальної середньої освіти І-ІІ ступенів
Червонослобідської сільської ради Черкаської області
село Нечаївка Червонослобідської ОТГ
Керівник: **Крупська-Здір Наталія Володимирівна**,
педагог-організатор Нечаївського ЗЗСО І-ІІ ступенів

«Діти і війна: сучасний вимір» - хто міг уявити, що у ХХІ столітті, у Європі розпочнеться жорстока війна Росії проти України. Хто міг уявити, що сучасне покоління не зі слів бабусі чи дідуся, прабабусі чи прадідуся буде розповідати власну історію побаченого: про свит ракет, про гул винищувачів, про обстріли невійськових об'єктів, про руйнування будинків, вбивства рідних, друзів, знайомих...

Нам довелося лише за кілька днів стати дорослішими не на рік і не на два. Тата і мами говорили, що тепер діти розуміють все, помічають життєві труднощі дорослих, більше чують

своїх батьків. Ми стали частіше чути від батьків, як сильно вони нас люблять і навзаєм віддавали їм більше любові, ніж раніше. Війна навчила дітей співчувати друзям, що втратили своїх рідних чи ж батька військового, навчила поважати друзів, чиї батьки воюють на війні.

Лише 23 лютого можна було помітити кожного учня нашої школи, що на телефоні грає у гру про війну. А вже у березні, без соціальних мереж та телефонів ми грали у справжню війну, копіюючи дорослих.

Можливо, хтось відмітить, що черкащани не знають бойових дій. Так, ми не з Маріуполя чи визволеної Харківщини, Бучі чи визволеної Чернігівщини. Ми з Черкас! Воїни цього міста щоденно захищають рубежі нашої держави у гарячих точках. Воїнів цього міста, на жаль, ми дуже часто зустрічаємо, як героїв, але посмертно... Саме воїн із Черкащини задав вірний курс на острові Зміїний для «воєнного русского корабля». Ми не Київ, Миколаїв, Луганськ чи Северодонецьк, а те місто, що в часи війни стало прихистком для жителів Києва, Миколаєва, сходу України. Щоденно жителі Черкащини збирають і надають допомогу вимушено переселеним особам – це наші невтомні волонтери.

Ми не чуємо пострілів, вибухів, як у гарячих точках України, бо славні воїни Черкащини роблять усе, щоб діти (всі!!!) спали спокійно у теплих ліжечках.

Ми зібрали у цій роботі свої спогади, спогади своїх батьків, однокласників лише за травень 2022 року. Не знаємо, скільки ще буде тривати війна, чи будуть бойові дії на території нашого населеного пункту. Та це наша історія, яку ми переживаємо сьогодні. Жаль, що і ми тепер називаємося дітьми війни. Віримо, незважаючи ні на що в нашу якнайшвидшу Перемогу, віримо, що ці спогди будуть останньою сумною сторінкою в нашій історії.

ПОВЕРНЕМОСЬ ДОДОМУ, ЩОБ ЖИТИ Й ЛЮБИТИ...

Ломонос Софія, учениця Старосанжарського закладу загальної середньої освіти

I-III ступенів імені Оксани Мешко Новосанжарської селищної ради

Полтавської області с. Старі Санжари Новосанжарської селищної ради Полтавської області
Керівник: **Дудка Валентина Володимирівна**, Старосанжарський заклад загальної середньої освіти I-III ступенів імені Оксани Мешко Новосанжарської селищної ради Полтавської області, учитель зарубіжної літератури

Минуло більше трьох місяців з початку повномасштабної війни в Україні. Нас, дітей, продовжують вбивати та ранили, а жорстока реальність довкола залишає глибокі травми на все життя. Війна перевернула життя мільйонів дітей нищівним чином та спричинила одне з найшвидших широкомасштабних переміщень із часів Другої світової війни, ознаменувавши зловісну віху, жахливі наслідки якої можуть відчувати щонайменше кілька наступних поколінь.

Війна! Порожні вулиці, сирени, укриття,
Вдягає ляльку поспіхом розгублене дитя.
Вломились «визволителі» злодюгами у дім.
Поборемо, здолаємо! Дамо вогню усім!

Ніколи не пробачимо загарбницьку орду
За долі покалічені, за сльози і біду.
Війна. Летять над згарищем лелеки й журавлі,
І вперто лізе паросток зелений з-під землі.

Н. Карпенко

Ми – діти – під час цієї безглуздої війни, як і дорослі, не раз ставали жертвами різноманітних жахливих подій, що травмували й травмують нашу психіку. Ми були свідками жахливих артилерійських обстрілів, спостерігали руйнування рідного міста чи села, і навіть рідної домівки. Ми бачили поранених і померлих, вбивства й масову загибель людей. Мої однолітки зазнавали тяжких втрат, бачили поранення й навіть смерть членів своїх сімей та друзів.

Зазнавши суттєвих потрясінь, моя сім'я була змушена переселитися в іншу безпечнішу область України – Полтавщину. Нині ми маємо статус внутрішньо переміщених осіб.

РОЗДІЛ 1. МОЄ ЖИТТЯ ДО ПОВНОМАСШТАБНОГО ВТОРГНЕННЯ РАШИСТІВ

Харківщина – місце народження

Народилася я в одному з найпрекрасніших міст нашої держави – Харкові – величому та славетному, що розкинулося на північному сході України на Слобожанщині. Це адміністративний центр Харківської області. Друге за кількістю жителів місто, що мало честь в минулому бути «першою столицею» України.

Мій Харків – це центр наукового та студентського самоврядування. За рівнем освіти й науки Харківські вищі й наукові установи є одними з найкращих у країні (а подеколи і Східної Європи), часто конкурують зі столичними. Низка харківських освітніх і наукових установ бере свій початок з дореволюційних часів, інші – з часу, коли Харків був столицею УРСР, а деякі засновані, реорганізовані чи відновлені після Другої Світової війни.

Найвідоміший заклад міста – Харківський національний університет імені В. Каразіна. Після Львівського, найстаріший університет України. Згідно з рейтингом провідних університетів світу «Webometrics» 2019 року, Харківський університет посідав третю позицію серед університетів України та 2245 місце у світі. З університетом пов'язані навчання та діяльність щонайменше двох нобелівських лауреатів, фізика Лева Ландау та біолога Іллі Мечникова. Серед відомих науковців та освітян, що народилися, училися або працювали в місті, багато видатних постатей: Василь Данилевський, Саймон Кузнець, Віктор Кирпичов, Юрій Кнорозов, Іван Обреїмов, Леонард Гіршман, Григорій Сковорода, Олександр Потебня, Лев Синицький, Дмитро Багалій, Григорій Ганзбург, Юрій Шевельов, Марин Дринов, Микола Костомаров, Христина Алчевська, Олексій Бекетов.

Серед вищих шкіл Харкова найважливіші: Харківський національний аграрний університет ім. В. В. Докучаєва, Харківський політехнічний інститут, Харківський національний економічний університет, Харківський національний медичний університет, Національна юридична академія імені Ярослава Мудрого, Харківська державна академія культури, Національний фармацевтичний університет, Національний аерокосмічний університет, Харківський національний університет мистецтв ім. І. П. Котляревського тощо.

На початок 2020 року, у Харкові працювало 59 вишів, серед яких 19 мають статус національних. У вишах міста навчається 154,8 тис. студентів.

Та славиться місто не тільки цим. Безліч цікавих місць Харкова приваблюють туристів. Вражають так звані сім див Харкова: Пам'ятник Тараса Шевченка (також є місцевим парком), фонтан «Дзеркальний струмінь», Покровський собор, Благовіщенський собор, Успенський собор, Держпром, житловий будинок зі шпилем. Поза конкурсом: диво і символ Харкова – площа Перемоги. Також є парки культури та відпочинку: ім. Гоголя, Саржин Яр, парк Перемоги, парк Машинобудівників, сквер Стрілка, Журавлевський гідропарк, Фентезі-парк, екопарк Фельдмана.

Славетний Харків ще й театрами: Харківський національний академічний театр опери та балету ім. М. В. Лисенко, Харківський театр для дітей та юнацтва, Харківський державний театр ім. Т.Г. Шевченка, театр ляльок ім. В.А. Афанасієва, театр ім. А.С. Пушкіна, Камерний театр, також є органа зала.

Багатий внесок у розвиток української літератури внесли письменники: Григорій Квітка-Основ'яненко, який майже все життя провів у Харкові; Гнат Хоткевич (Гамайда) – письменник, музикант; Борис Чичибабін – поет високого таланту.

У нашому місті багато фабрик та заводів. Топ – 10 промислових гігантів Харкова: Харківський вагонобудівельний завод, завод імені Малишева, кондитерська фабрика «Харків'янка», Харківський приладобудівний завод, велосипедний завод, «ФЕД», тракторний завод, Турбоатом.

У моєму рідному місті живуть і працюють привітні й гостинні люди.

Рідна ХЗОШ № 100 імені А. С. Макаренка

Більше п'яти років я провчилася в харківській школі імені великого педагога та письменника, одного із засновників системи колективного дитячо-підліткового виховання. А.

С. Макаренко передусім відомий, як український соціальний педагог. Його теорія й методика виховання в колективі та теорія сімейного виховання, розроблені в 1920-ті роки в Україні, є предметом досліджень науковців з багатьох країн. Як письменник є автором літературно-педагогічних творів.

Моя рідна Харківська загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів №100 імені А. С. Макаренка – сучасний освітній заклад, у якому приємно навчатися, який допомагає не тільки отримати гарні знання, а ще й відкриває світ науки та знань. Заклад робить усе для того, щоб шкільні роки пролетіли з радістю та приємними спогадами, музичними та творчими годинами позакласного життя. Педагоги школи професіонали своєї справи.

Світ моїх захоплень

Під час навчання в рідній школі улюбленими стали уроки англійської мови та інформатики, бо викладають їх цікаві вчителі. Дуже подобається фізична культура, так як я займаюся хореографією. Брала активну участь у шкільних спектаклях та конкурсах. Полюбляла конкурси «Колосок» - природознавство; «Кенгуру» - математика; «Соняшник» - українська мова. Ми з класом писали та оформляли шкільні стінгазети, готували актову залу до шкільних заходів та свят. Допомагали вчителям із підготовкою до уроків і приносили підручники, прибирали класи, роздавали зошити з практичними роботами. Із задоволенням відвідувала гурток творчості «Малювання».

З 4-х років займаюся танцями у професійного хореографа. Наш гурт називається «Студія 13». Виступали на концертах у м. Харків. Наш колектив отримував перші місця та нагороди «Гран-прі» у своїй віковій категорії танцюристів. На жаль, в умовах війни наш гурт «Студія 13» тимчасово призупинив свою діяльність. Також я займалася гімнастикою. Теж досягла деяких високих результатів. Відвідувала спортзалу, займалася на тренажерах. Також додатково вивчала англійську мову. Нині опановую техніку плетіння бісером. У мене вже є декілька робіт.

У моїй сім'ї дуже люблять тварин. У моєї бабусі дві собаки «Чіхуа-хуа». У нас вдома також два коти та пес.

Я багато подорожувала, як в Україні так і за кордоном. Була на Чорному та Азовському морях, у Греції та Туреччині, у багатьох селах і містах України.

Моя матуся працює медичною сестрою, татусь бізнесмен.

Наша сім'я має усталені традиції, коли всі збираємося разом, смакуємо улюбленими стравами, обговорюємо плани на майбутнє – це Великдень та Новий рік. Також навесні у нас спільний сезон катання на велосипедах та їзимо на риболовлю. Ще є дача в Старому Салтові, де дуже гарно, де прекрасна природа, чарівні краєвиди, та так як і в Харкові протікає річка Сіверський Донець, а на правому березі Печеніжське водосховище, через яке проходить дамба та міст. А взимку я дуже люблю кататися на ковзанах, але й улітку відвідували закриту ковзанку в Харкові.

Були плани на майбутнє...

Я мріяла в майбутньому виступати з сольними номерами на найпрестижніших конкурсах та фестивалях за кордоном. Подорожувати екзотичними країнами, дуже хотіла побувати в «Саду чудес» в Дубаї.

Жадала з нашою собакою відвідувати кінологічну школу, та на відмінно закінчити школу й вступити до одного з престижних вузів м. Харова, хоча ще не визначилась до якого.

Мріяла й мрію до екстриму, хочу стрибнути з мосту на резинці – це називається «Банджі-джампінг»...

РОЗДІЛ 2. МАЛЬОВНИЧА ПОЛТАВЩИНА

2.1. Старосанжарський ЗЗСО І-ІІІ ступенів імені Оксани Мешко

24 лютого страшна звістка від матусі та бабусі про війну перекреслила в одну мить усі мрії, плани й сподівання. Я не йду до школи, бо рашисти бомблять Київ і мій рідний Харків та інші міста й села України. Ми довго жили під вибухами та переховувалися в підвалі. Потім тато нас вивіз із Харкова до Полтавської області в село Старі Санжари. Нашу сім'ю прийняли дуже гостинні та приємні люди.

Полтавщина, зокрема Новосанжарщина, де ми зараз проживаємо, – це мальовничий край зі своєю багатою історією, культурною спадщиною й міцними народними традиціями.

Звичайно ж, шкодую, що найближчим часом не відвідаю Харківського цирку та відновленого зоопарку, не побуваю в дельфінарії. Сумую за своїми однокласниками та подругами, які роз'їхалися по всьому світу, від жахливих подій в Україні. Але я продовжила навчання в 6 класі Старосанжарського ЗЗСО I-III ступенів імені Оксани Мешко з дуже приємними вчителями.

Багато дізналася про школу, у якій нині тимчасово продовжую здобувати освіту. Історія Старосанжарської школи – невід'ємна сторінка історії освіти не лише Новосанжарщини, а й Полтавщини в цілому. Адже побудована вона на початку XX століття Полтавським земством як чотирикласна й охоплював значну територію сучасних Полтавського та Новосанжарського районів. Більше ста років школа не просто була навчальним закладом для місцевих учнів, а й центром громадського життя села.

1913 року Полтавське повітове земство прийняло рішення про будівництво чотирикласної школи в селі Мачухи. А член Державної думи Яків Миколайович Стенька, уродженець Старих Санжар, земський писар, навмисне зробив «патріотичну» помилку, зазначивши місцем будівництва містечко Старі Санжари. Будівництво двоповерхового цегляного приміщення розпочалося в 1913 році, а закінчилося в 1914. Першими вчителями були Бублій Василь Ерастович, Данилевський Борис Михайлович, Бублій Параска Яківна. Прізвище першого директора – Дубовик, а його наступника – Забігайло Олександр. Цікаво, що перші вчителі, серед яких багато хто не мав дворянського походження й права вчитися в Маріїнській гімназії міста Полтави, змогли її закінчити заочно, дякуючи клопотанню В. Г. Короленка.

Протягом століття відбувалися різні реформи, реорганізації, змінювалися учнівські та педагогічні колективи.

З 2002 року школа носить ім'я Оксани Яківни Мешко, відомої громадської діячки, правозахисниці, уродженки села.

Серед випускників – гордість не лише Старих Санжар, а й усієї країни: заслужена артистка України Н.І. Кривень (Мошенець), відомий художник В.І. Коркішко, директор Полтавського заводу ГРЛ Г.М. Кожушко, член-кореспондент Академії наук Російської Федерації М.І. Козаченко, ведучий спеціаліст Українського центру підготовки космічних польотів Г.М. Баля, директор «Мазда-моторс-сервіс» В.П. Фетч.

Цей такий коротенький нарис з історії школи, у якій життя змусило навчатися.

2.1. Славна Оксана Мешко

Мені стало цікаво, хто ж така Оксана Мешко, ім'ям якої названо заклад освіти, у якому нині навчаюся.

Цікаве життя мальовничого села Старі Санжари. Славне воно не лише подіями, а й людьми. Особливе місце належить жінці, чиє ім'я надовго було забуте й викреслене зі сторінок історії України. Серед незламних борців за незалежність України, серед тих, хто не міг змиритися із засиллям фальші, брехні, ілюзії радянського раю на рідній землі, в рідній Україні, де не було України, була й славна землячка Оксана Яківна Мешко. Щороку 30 січня здобувачі освіти місцевої школи відзначають День народин полтавки з козацьким родинним корінням, яка присвятила життя боротьбі за українську незалежність. У цей день учасники заходу згадують непростий земний шлях полум'яної патріотки, правозахисниці, людини великої душі й серця. Оксана Яківна – учасниця опозиційного руху в Україні в повоєнний час, фактичний голова Української Гельсінської групи в період масових арештів з боку КДБ в кінці 1970-х років. Мати Олександра Сергієнка. Сестра Катерини Мешко.

Старосанжарський заклад загальної середньої освіти I-III ступенів із 2002 року носить її ім'я. На фасаді школи встановлена меморіальна дошка на честь Оксани Яківни Мешко. Це велика гордість для учнів і педагогів.

У 2014 році телеканалом «Лтава» про Оксану Мешко знято фільм із циклу «Поборники незалежності». 20 травня 2016 року полтавську вулицю Клари Цеткін розпорядженням голови

ОДА перейменовано на честь Оксани Мешко. Існує цікавий фільм про нелегкий життєвий шлях «Козацької матері».

Під час війни багато родин змушені покидати свої домівки та рухатися в невідомість для пошуку безпечного місця для себе та своїх дітей. Прибувши на місце тимчасового перебування, батьки та діти стикаються з адаптацією до нових умов. Сумуємо за рідними, друзями, однокласниками, домівкою, рідним містом...

Де б ми не були, вірю, що перемога скоро настане й повернемося додому, щоб жити далі, будувати плани на майбутнє, навчатися, любити... Та, мабуть, ніколи не забудемо події, що відбувалися під звуки канонади та дрижання віконних рам.

Сьогодні я допомагаю матусі та бабусі на городі, продовжую самостійно вчити англійську мову та займаюся фізичною культурою, читаю книги. Полтавська область стала для мене рідною, тут дуже гарний та мальовничий край із чудовими та чуйними людьми.

Добрий вечір, я з України,
Із тієї, де вишня розквітне,
Із тієї, де знов буде літо...
Із тієї, що встане з руїни!
Добрий вечір, я з України...

Л. Маркова

НЕСПОДІВАНО ПРИЙШЛА ВІЙНА...РОЗДУМИ

Малюга Олександр, учень 3 класу Березівської філії (гімназії)

КЗ «Пісочинський ліцей Пісочинської селищної ради Харківського району Харківської області», вихованець історико-красознавчого гуртка

КЗ «Харківська обласна станція юних туристів» Харківської обласної ради.

Керівники: **Дьяконова Ольга Миколаївна**, вчитель початкових класів,

Кривоустова Алла Борисівна, керівник гуртка

«Мир», таке мале в написанні слово і таке велике за значенням.

Я ріс з родиною в мирній Україні. Відчував безпеку, захист і любов, доброту та багато іншого, всі почуття світла і тепла. Відвідував школу, спортивні секції, подорожував, бавився з друзями. Я мав наповнене життя і світле майбутнє, яке мені і багатьом іншим дітям і дорослим зруйнувала війна.

«Війна» - це страшне слово, яке включає в себе біль, страждання, розбиті надії, СМЕРТЬ. Вона ніколи не приносила людству щось хороше, лише відчуття втрати рідних, знайомих і навіть зовсім незнайомих людей.

Зламани долі, понівечені тіла, скорботу в душі.

Війна завжди була присутня в світі. Не було жодного сторіччя, щоб не велись бойові дії в тій чи іншій частині світу. Однак зараз в ХХІ столітті, в епоху наукових відкриттів, дослідження космосу... Невже дорослі не можуть вирішувати свої питання мирним шляхом, не доводити ситуацію до зброї?

Однак я вірю, що мирне небо скоро буде над нашими головами. Ми всі повернемося до рідних (бо дуже важко на чужині, в іншій державі, де немає близьких людей).

Я впевнений перемога буде за Україною, адже її захищають наші військові, наші герої. Майбутнє держави, її скарб, це перш за все ЛЮДИ.

Слава Україні!

ВІЙНА...ЧОМУ?

Мендюра Олександр, учень 3 класу Березівської філії (гімназії)

КЗ «Пісочинський ліцей Пісочинської селищної ради Харківського району Харківської області», вихованець історико-краєзнавчого гуртка

КЗ «Харківська обласна станція юних туристів» Харківської обласної ради.

Керівники: **Дьяконова Ольга Миколаївна**, вчитель початкових класів,

Кривопустова Алла Борисівна, керівник гуртка.

Які гарні дні...як хочеться до школи, до друзів. Але не можу, захворів, і 23 лютого потрапив до лікарні. Я мріяв скоріше одужати, але в ніч на 24 лютого я почув страшний звук, якого раніше не чув. Мене заспокоювали, але всі почали метушитися. Я хвилювався. ВІЙНА!!! Через великі черги до аптеки та повітряних тривог було вкрай важко діставати ліки. Дістатися додому також було не легко.

Далі ставили крапельниці уже в підвалі, під звуки вибухів. Бігаючи до будинку та в підвал, поводитися треба було обережно та швидко. Мені болісно було спостерігати за братом, який з ранку заходив до будинку і говорив: «Доброго ранку, дім!», або «Вже починають бухкати- потрібно тікати в підвал».

Ми не можемо спокійно насолоджуватися природою, сонечком, співом птахів, весною... Не можемо ходити до школи, до дитячого садочка. А дуже хочеться!

Через війну нам довелося тікати до іншого села, але ж вдома краще! Я вірю в перемогу, молюся за Україну і за військових, за рідних і за свою родину. Я за МИР, за УКРАЇНУ! Ні Війні! Слава Україні!

ДІТИ МРІЮТЬ ПРО МИР

Мернов Дмитро, учень 10 класу Знам'янської загальноосвітньої школи

I-III ст. №4 Кіровоградської області,

Кропивницького району, місто Знам'янка

Керівник: **Чулюкова О.Л.** вчитель історії

«Не дивіться на Україну, як на землю своїх батьків.
Дивіться на неї, як на землю своїх дітей. І тоді прийдуть зміни...»

Святослав Вакарчук

Я народився в невеликому містечку Кіровоградської області, це майже самий центр України. В місті, яке і по нині залишається головним залізничним вузлом. На початку війни мене, як і всіх переповнював страх, з тривогою в серці я спускався у підвал, раз за разом. Зараз я розумію як мені пощастило, що я живу саме тут, адже люди зі Сходу, Півдня, Півночі зазнали набагато більше труднощів, особливо діти. Для них це великий стрес тижнями а подекуди й місяцями жити у підвалах, бомбосховищах, в холоді, голодні, брудні, хворі.

Діти, які знаходились, або досі знаходяться на території ведення бойових дій кожного дня піддаються небезпеці. За офіційною статистикою : “Більше ніж 643 дитини постраждали в Україні внаслідок повномасштабної збройної агресії рф. Станом на ранок 12 травня 2022 року за офіційними даними загинуло 226 дітей, поранено 417 дітей” .

“На 11 травня 218 дітей проходять лікування в закладах охорони здоров'я. Серед тих дітей, які отримали поранення і взагалі проходили лікування, найбільше дітей віком від 7 до 14 років - 51%. 93% всіх дітей, які звертались за медичною допомогою, - це діти, які отримали мінно-вибухові або вогнепальні поранення. 14 дітей отримали ампутації верхніх чи нижніх кінцівок. Тобто ми можемо сказати, що російська федерація воює проти наших дітей”, - Про це на брифінгу у Медіацентрі Україна - Укрінформ заявила Дар'я Герасимчук - радниця - уповноважена президента України з прав дитини та дитячої реабілітації .

Ці цифри не остаточні, оскільки триває робота з їх встановлення в місцях ведення активних бойових дій, на тимчасово окупованих та звільнених територіях. Але це вже велика кількість.

“Міністерство науки і освіти нам повідомило, що, за останніми даними, в країні пошкоджено 1721 заклад освіти, 139 закладів освіти повністю зруйновано”.

Якщо їх “спецоперація” спрямована на звільнення українців від нацистської влади, то чим заважали ці скалічені діти. Малечі, які народились у підвалах, які з самого народження дні і ночі проводили в вологих сирих приміщеннях. Або дітвора, чиї тати й мами пішли на війну, чи ще гірше не повернулись з неї, або пропали безвісті.

В статті 38 «Конвенції ООН про права дитини» сказано, що Держава зобов’язана вживати всіх можливих заходів з метою забезпечення захисту дітей, яких торкається збройний конфлікт, та догляду за ними.”, росія навмисно відмовлялась відкрити “зелений коридор” для евакуації дітей та жінок з Азовсталі, порушуючи договір про тишу.

Близько двох місяців більше ніж 500 людей перебували у бомбосховищі Азовсталі, серед них були діти, жінки, літні люди. Відрізані від світу, з невеликими запасами їжі вони сподівались на евакуацію. Коли ж росія замість цього продовжувала нещадно бомбити завод, не даючи ні коридорів, ні доступу гуманітарної допомоги.

7 травня українська влада заявила про евакуацію з приміщень заводу всіх жінок, дітей та літніх людей під егідою ООН та Міжнародного комітету Червоного хреста. Далі почалися спроби евакуації військовослужбовців, серед яких, за повідомленнями, близько 600 поранених. Пропонувалося зокрема відправити оборонців Маріуполя до третьої країни, де вони могли б залишатися до кінця війни. Із пропозицією забезпечити таку евакуацію виступала Туреччина. Росія раніше наполягала на тому, щоб українські військові здалися в полон.

Також з початку повномасштабного вторгнення загарбники викрали 2389 українських дітей, але після звільнення захоплених територій ми можемо дізнатися про значно більші цифри .

“Говорячи про примусове вивезення наших дітей до російської федерації, різні джерела дають різні цифри. Ми опираємося на наявні офіційні дані: 2389 дітей були викрадені. Частково ми знаємо, хто ці діти і де вони знаходяться, частково ведуться пошукові дії. Задіюються міжнародні організації, в тому числі Міжнародний Червоний Хрест. Але ті цифри, що ми сьогодні озвучуємо, вони приблизні, адже ми ще не зайшли в окуповані території. Я думаю, що ці цифри можуть збільшитися в рази. Кожна українська дитина, як і кожен український громадянин, повинна повернутися на територію України. Кожен випадок повернення — це окремий алгоритм дій, навіть окрема спецоперація”, - сказала Герасимчук.

Вона зазначила, що у росії говорять про вивезення близько 200 тисяч українських дітей. рф заявляє, що вони евакуюють дітей з небезпечних зон. Але якщо дитина була евакуйованою, на неї повинні одразу складатися всі документи, її мають відразу повертати. Цього ж у росії ніхто не збирається робити.

За час війни до Національної поліції надійшло 1112 звернень про зникнення безвісті 1214 дітей.

“За даними координаційного штабу з питань захисту прав дітей в умовах воєнного часу, що отримали від управління ювенальної превенції Національної поліції України, за час війни надійшло 1112 звернень про безвісне зникнення 1214 дітей. В розшуку на сьогодні залишається 90 дітей. На жаль, серед знайдених, двох дітей виявили мертвими” - розповіла Герасимчук .

8 квітня 2022 року – один з тих самих днів, що викриває справжню сутність російського збройного нападу. Окупанти вдарили «Точкою-У» по залізничному вокзалу Краматорська, де перебували тисячі мирних українців, очікуючи на евакуацію... Близько 60 загиблих, близько 120 осіб дістали поранення різного ступеня тяжкості, серед яких були ні в чому не повинні діти. Це зло, яке не має меж. І якщо воно не буде покаране, то буде тільки нарощувати оберти. Найбільш цинічне в цьому, що на фрагменті ракети «Точка – У» був напис російською мовою: «За детей».

Як вже було сказано, я проживаю в невеликому містечку Кіровоградської області – Знаменці. І мене переповнює гордість за своє місто, за людей, які в ньому проживають. Зараз Кіровоградська область – один з найбільших центрів прийняття переселенців. Можу відмітити

своє місто, оскільки в ньому на даний момент перебувають більше 3 тисяч гостей, так саме гостей, ми використовуємо це слово, оскільки воно здається нам більш лаконічним, і менше пригнічує нових людей. Колись, у майбутньому, про гостинність Кіровоградської області буде знати вся Україна.

Міський Палац культури, місце, де 3 роки тому я особисто виступав на сцені. Зараз там знаходиться волонтерський центр збору гуманітарної допомоги на потреби ЗСУ, куди приходять всі небайдужі, будь хто, не залежно від віку, статті і місця роботи. Від школярів до бабусь, від працівників залізниці до вчителів, всі кого переповнює патріотичність, і бажання усіма силами допомогти рідній країні. Я щиро радію, коли мої вчителі, мої однокласники, знайомі приймають активну участь у допомозі нашим хоробрим воїнам. Кожна дрібниця, якась банка консервів, ковдра, пачка цигарок, маскувальні сітки все це пакують наші містяни і відправляють у найгарячіші точки бойових дій.

Вперше побувавши у волонтерському центрі, я побачив там велику кількість учнів моєї школи, я майже всіх знаю в лице, тому їх присутність там мене дуже потішила. Я розумію що вчуся в одній школі з небайдужими людьми. Також хотілося б відмітити мою вчительку Історії, окрім того що вона приймає активну участь в цьому волонтерському центрі, вона веде особисту сторінку, де привертає увагу людей до суттєвої проблеми.

По – друге, мою увагу привернули декілька малюнків, що висіли на стенді. Мені розповіли що малюнки з прапором України та написами : «Маріуполь – це Україна», «Рубіжне – це Україна» належать одинадцятирічній Даші, вона з міста Рубіжне, і зараз гостює у нас. Дівчинка дуже сумує за рідним містом, і всі ми сподіваємось, що найближчим часом дітки побачать своїх батьків, зможуть повернутись додому. Ця історія зачепила моє серце, я розумію, що перемога обов'язково буде за нами.

Ще одним цікавим малюнком був прапор з написом «FORZA UCRAINA» та текстом італійською. Він прийшов разом із гуманітарною допомогою з Італії, автором був учень або учениця 2 –д класу. Я не знаю що було у тексті, але великими кольоровими літерами були виділені два слова «Амоге», що у перекладі означає “Любов” та слово «Расе», тобто “Мир”.

Це лише дрібна частина з поміж десятків малюнків, що діти приносять зі шкіл, із садочків, можливо просто талановиті учні, що хочуть висловити свою любов до України. Серед них є як і малюнки малих дітей, так і справжні витвори мистецтва, що надихають віру у всіх працівників центру. Багато діточок також беруть активну участь в роботі гуманітарної допомоги, на рівні з дорослими працюють, роблячи посильну для себе роботу, Це завжди викликає щиру посмішку і тепло в серці.

Саме такі ніби то дрібниці показують підтримку усього світу, та щиру підтримку дітей, що заставляє усміхатись навіть в найсумніший час.

Війна зачепила всі соціальні, всі вікові категорії людей, і я не є виключенням. Війна змінила і мене. Вона змінила моє бачення світу, розділила на момент до і після. Я став змінювати пріоритети. Ніколи до цього я не відчував такого сильного патріотичної жаги, я розумію що це моя країна, і моя земля, я тут народився і тут будуть жити мої діти. Це моя батьківщина і я буду її боронити.

Як же війну бачать діти? Інтерв'ю «Радіо Свобода»:

Данило Фельда – “Біля нашого будинку бомби летять”

Дар'я Авдєєва – “Путін говорить, що це якась операція, але це не операція, це – війна! Мені так здається, що у нього є мрія, щоб у нього був весь світ, щоб контролювати увесь світ. – А навіщо йому це, як ти думаєш? – Просто... може в дитинстві йому не приділяли уваги?.. Ми ж нічого не зробили поганого росії. І я не розумію чому Білорусь іде до росії, ми ж їй зовсім нічого не робили. Але наші війська дуже сильні, мужні, ми переможемо путіна. Україна переможе путіна, добро перемагає зло. Ось так!”

Єва Прядко – “Повертатися там вже нема до чого: міст нема і шкіл немає. Чорна війна і зла війна, котра людям не дає спокою. І оцеї дідусь кривий, тому що він не знав, що на Україну не можна нападати. А його ще й президентом назвали! Який він президент? Не можна так просто щодня учиняти війну!”

Денис Коряченко – “За нас ось майже всі країни. Вони просто спостерігають, як Україна воює з Росією. Вони просто дивляться, вони в змозі допомогти, але... Навіть та сама Америка, вона може допомогти, але вони просто споглядають - це моя думка. Вони просто дивляться - хто виграє. Щиро я коли від’їжджав з України, розгубився. Я розумію, що це моя рідна Батьківщина, я звідтіля не хотів їхати взагалі. Я патріот своєї країни. Я її люблю, хоч там і війна. Бомбитимуть - відбудуємо. Все одно я люблю свою країну і колись до неї повернусь, коли все стихне. – Чому ти її любиш? – Тому що я там народився, тому що це моя земля, це моя домівка, це моє все. Це моє майбутнє, це все моє. Все моє майбутнє.

Війна ніколи не може бути зі знаком «+», так завжди каже моя вчителька історії, і я повністю згоден з нею. Війна це страх, це пухлина людства, адже конфлікт можна вирішити більш цивільним шляхом, в наслідок якого, не будуть помирати діти, наші квіти майбутнього, вони не будуть рости сиротами, все можна було б вирішити людянішим шляхом.

Але цими діями російські загарбники лише підняли збройний дух всієї країни, люди по справжньому об’єдналися, весь світ підтримує Україну і нашу демократію. Дітки роблять малюнки, щоб показати що насправді називають війною і привернути увагу всього людства для подолання цієї проблеми, і ми обов’язково переможемо, тому що зло завжди програє, а росія як раз і є цим злом, і ми гордо підніmemo прапор України над полями, «Коли один скаже: "Слава Україні! ", а мільйони відповідатимуть "Героям слава!» І все буде Україна!

Цими маленькими іноді незграбними ручками, найчарівнішими малюнками, теплими словами, жартами з дитячих уст, ми обов’язково досягнемо мирного неба над усією Україною.

(НЕ) ДИТЯЧІ ІСТОРІЇ ВІЙНИ

Моїсєєнко Аліна, вихованка гуртка «Історичне краєзнавство»

ЛОЦДЮТК Луганська область, місто Северодонецьк

Керівник: **Негматов Валерій Джурабайович** керівник гуртка

«Історичне краєзнавство» ЛОЦДЮТК Луганська область, місто Северодонецьк

Мета нашої роботи – дослідити та розкрити деталі умов та ситуацій з життя дітей на сході України в окупованих зонах за допомогою таких завдань: по-перше, розглянути події війни шляхом пізнання інформації за допомогою інтерв’ю з молодшим поколінням - дітьми війни, почути їх (Не) дитячі історії, дізнатися щось нове і не почуте раніше; по-друге, дослідити рівень пізнання цієї теми інших підлітків, за допомогою анкетування.

Актуальність даної теми полягає в тому, що будь-які історії та події, особливо ті, які відбувались нещодавно, дуже цінні для сьогодення та нашого майбутнього. За допомогою зібраного матеріалу можна донести до молоді, яка раніше не зустрічалася з такими подіями багато цікавої інформації та досвіду.

Об’єктом нашого дослідження стала війна на сході України, а саме те, що пов’язане з дітьми; відповідно предметом дослідження є наступне: 1) розповіді з життя підлітків, які у молодшому віці побачили справжню війну і пережили її; 2) ставлення сучасної молоді до подій війни на сході України та їхні знання на цю тему.

Ми використовували наступні методи наукового дослідження: узагальнення, екстраполяція, типологія.

Робота складається з двох основних частин: перша - ми досліджуємо, шляхом інтерв’ю, історії дітей, які на власні очі бачили війну, їхні враження та досвід; друга - ми аналізуємо результати опитування в місцевих школах, дізнаємось рівень знань і ставлення дітей до цієї ситуації.

Результати нашого дослідження є дуже цінним матеріалом для подальшого наукового використання, щоб досліджувати і аналізувати події війни на сході України, як матеріал для просвітницької діяльності в навчальних та культурницьких закладах.

Розділ I. Інтерв’ю дітей війни

Війна на сході України або Війна на Донбасі — збройний конфлікт, розпочатий російськими загонами, які вторглися у квітні 2014 року на територію українського Донбасу після захоплення Російською Федерацією Криму, серії проросійських виступів в

Україні і проголошення «державних суверенітетів» ДНР та ЛНР. Конфлікт, після 24 лютого 2022 року, набрав характер міжнародного.

Інтерв'ю — це метод одержання необхідної інформації шляхом безпосередньої цілеспрямованої бесіди інтерв'юера з респондентом. Напрямок бесіди визначається тією проблемою, яка цікавить інтерв'юера і є предметом прикладного соціологічного дослідження. Для нашого дослідження ми використовували два види дослідження – інтерв'ю і опитування. Зміст нашої роботи полягав у тому, щоб дізнатися інформацію за допомогою уже складених питань. Ми врахували, що очевидці на той час були ще дітьми і багато можуть не пам'ятати, для цього ми провели інтерв'ю з ними. Після отриманих відповідей ми виконали аналіз поставлених запитань, що дало змогу дізнатися про всі події війни 2014 року зі слів очевидців.

В нашому місті нам вдалося знайти п'ятеро підлітків, які змогли надати нам більш достовірну інформацію про події в Україні 2014 року, бо пережили все власним життям і пам'ятають до сьогодні.

II.2. Питання інтерв'ю

1. Скільки тобі було років, коли твоя родина покинула власну домівку?
2. Чи щось загрожувало вашому життю, коли почалися бойові дії поблизу міста/села?
3. Які враження залишилися з того часу?

II.3. Аналіз відповідей.

Перше питання дає нам змогу зрозуміти, що всі очевидці були у віці 8-9 років. Головині Вікторії було 9 років, вона сказала, що один снаряд пролетів поряд з її домом, але не зачіпив його. «Моему младшему брату исполнился годик и на следующий день мы сразу уехали.» - каже Вікторія.

На відміну від Вікторії, Ілоні Нехтій це було навіть цікаво, вона мало чого розуміла і для неї ці зміни були дуже цікаві: «Мені нічого не загрожувало в Луганську, але потім ми потрапили до іншого міста, де були гучні вибухи з заводу, де виробляють військову техніку...»- каже Ілона,- «Ну я тогда была маленькая, поэтому я была рада, скорее мне хотелось чего-то нового, переехать куда-то, меня ничего не пугало, я наоборот просила, чтобы мы куда-то поехали.»- додала дівчина. Ксенії Сацик було 8 років, вона сказала, що пам'ятає небагато, але дещо з того моменту запам'яталося назавжди. А от Павлу Дахно трішки пощастило, бо він з родиною виїхав з Луганську до початку бойових дій. На той час йому було 9 років. «...перепуг такой был, страшно было.»- каже Павло. Сергій Добрянський також розповідає, що їм з родиною пощастило уникнути вибухів і всього жахіття, бо так само виїхали з Луганську. «Нам пощастило поїхати у відпустку на захід України, тож усілякого жахіття нам довелося уникнути»- розповідає хлопець. Йому було 9 років.

На це питання, так само, відповідали всі майже однаково. І на щастя, майже всіх оминуло лихо, тільки Вікторія казала, що в її будинок трохи було не залетів снаряд, але їй пощастило: «Знаряди прилетали дуже близько . Один знаряд майже долетів до будинку, а інший перелетів, нам дуже пощастило на той час» - розповідає дівчина. - «У меня осталась привычка при громких звуках ложится на пол» - додала вона. Ілоні нічого не загрожувало, але як сказала дівчина, після переїзду в інше місце(яке саме вона не сказала) її лякали вибухи із заводу, де виробляли військову техніку: «Все подрывалось і тоді стало дуже страшно». Ксенія так само виїхала з Луганську до Старобільську, але їй нічого не загрожувало. Як і на перше питання, Сергій і Павло відповіли, що перебували не в місті, тому оминули всього страхіття, їхнє майно було цілим і нічого не загрожувало їхньому життю.

На це питання всі відповіли не так позитивно, бо звісно, всім було дуже страшно, навіть тим, хто не перебував у місці бойових дій. Вікторія розповідає: «Мы переехали к бабушке, там было немного безопаснее и помню как мы готовили подвал на всякий случай , чтобы было куда прятаться». Дівчина дуже сильно злякалась за цей час, тому він в неї асоціюється явно не з самими гарними годинами. Ілона відповіла, як і в першому запитанні, що для неї було цікаво кудись їхати, нові, так звані, пригоди, бо вона була дитиною і сприймала все набагато легше, ніж дорослі. Павло відмовився відповідати на це питання, бо зовсім не хоче згадувати цей час, для нього це був удар, бо він навіть не повернувся додому після відпустки. У Ксенії

було небагато вражень, бо була дитиною, але дівчина каже, що просто не мала уяви, щоб переїхати назавжди, що їй потрібно буде вчитися в іншій школі і що вона вже не повернеться додому. Але дівчина додала: «Но всё начало устаканиваться, когда я в школу уже пошла, то есть я уже не ожидала даже, что я уже в другом месте пойду в школу, буду там жить, вот уже 7-8 год тут уже живу, фактически столько же, сколько и в Луганске.» А от Сергій каже, що його батьки, до 11 років, приховували багато «зайвого», щоб не травмувати хлопця: «Лише у віці 11 років у моїй голові виникли питання: "Що взагалі коїться?". З того моменту я почав дізнаватися та цікавитися внутрішньою ситуацією в Україні.». Хлопцю довелося навіть побути в Луганську в 2017 році і ось, що він розповідає: «Ніколи не забуду коли приїхавши вже в окупований у 2017 році Луганськ підлітки, які мали постійне місце проживання там, перетворилися на бидло. Відтоді мій дух не переносить росіян та усе, що з ними пов'язано. Ця саранча забере увесь хліб та спотворить думки майбутнього покоління.». Отже, у хлопця враження від цих подій дуже приголомшливі, як на мене

П.4. Підсумок

Матеріал, отриманий нами в результаті проведення інтерв'ю, є безцінним. Ми мали змогу дізнатися про історії дітей не з телебачення, книжок або фільмів, а особисто від тих людей, яким довелося на власному досвіді дізнатися, якою нищівною була війна і залишається до сьогодні. Проаналізувавши відповіді респондентів, ми висвітлили питання, які на сьогоднішній день є мало дослідженими. На жаль, багато матеріалу ми втратили через масштабну фазу війни в Україні, але декілька відповідей зберіглося.

Розділ II. Сприйняття старшокласниками Сєверодонецька проблем війни

1. Скільки тобі було років, коли зрозумів, що почалася війна?

2. Чи вмієш ти розрізняти по звуку, з якої зброї був зроблений постріл?

а) автомат; б) кулемет; в) гармата; г) реактивна установка; д) свій варіант

3. Чи проживав у місці бойових дій? а) в епіцентрі б) поряд в) в окупації г) ні; д) свій варіант

4. Були якісь складнощі, пов'язані з війною.

5. Можливо сказати, що війна відкрила для тебе волонтерську діяльність? (якщо так, то як це проявляється?)

Ми провели опитування серед місцевих шкіл, всього брало участь у цьому 5 закладів, приблизно 150 учнів 10-11 класів. Тож до якого висновку ми прийшли? Що можна почерпнути з результатів анкетування? Звісно, сумно, що більшість дітей, а це 60% від всієї кількості, були зовсім дітьми на момент початку бойових дій, їм було всього 9 років. Можливо, на щастя, через вік, діти не зовсім до кінця розуміли ситуацію, тому багато не пам'ятають і для деяких навіть було цікаво змінити місце проживання, але все ж таки, як там не було, це великий "удар" для дитячого світогляду і подальшого життя. Також, було багато випадків, коли батьки зверталися до психологів. Через нинішню активну фазу війни в Україні діти потрапляють в таку саму ситуацію, тому це є ще більшою "травмою" для дітей, як тих, які це вже пережили, так і для тих, хто вперше із цим зіштовхнувся.

На друге питання про те, чи вміють вони розрізняти з якої зброї зроблено постріл, більшість відповіло за варіант з автомата (33%). За інші варіанти, а саме: гармата, ракетна установка, кулемет відповідей було майже однакова кількість. Із всієї кількості 10% не вміють, можливо, це навіть краще, бо вміти розрізняти, звуки пострілів і вибухів, не найкраще надбання в житті, особливо для дітей.

На питання про складнощі у зв'язку з війною, 67% відповіло, що "Так", інші, можливо, ті самі діти, для яких все це було не зовсім зрозуміло, вони вважали переїзд "пригодою", а вибухів, тим паче, не розрізняли, відповіли "Ні". Наразі, станом на 2022 рік в Україні у біженців набагато більше складнощів, ніж в 2014 і це, звичайно, дуже прикро, через це потерпає велика кількість дітей.

На четверте питання, про волонтерську діяльність, більша кількість відповіла, що їм ніяк не цікавила ця сфера і вони не брали в цьому участь, але і значна кількість відповіла, що вони активно долучалися до цього і навіть це роблять по сьогоднішній день, особливо в такий час. Ще були такі учні, які були учасниками «Пласту», тобто були дуже тісно пов'язані з

волонтерською діяльністю. Можливо, якщо б в школах ввели додатковий час призначений саме для волонтерської діяльності, то діти вже більш з раннього віку набагато краще ставилися до цього і, можливо, їх це цікавило більш детально.

Останнє, п'яте питання, було про те, де проживали учасники опитування, на той час. Звісно, майже всі проживали поряд, а хтось, навіть в епіцентрі, що звучить ще жахливіше, але якщо порівнювати із сьогоднішнім, то ми, майже всі, зрозуміли як це жити насправді в епіцентрі... Комусь довелося бути навіть на окупованій території. І коли ми проводили інтерв'ю з певними особами, вони відповідали, що ситуація на тих територіях неабияк жахлива, особливо, із світоглядом і міркуваннями тих дітей, які там залишилися. Як і зараз, ми спостерігаємо дуже сильно пропаганду і вплив на розум людей, особливо на тих, які не сильно орієнтуються в історії, законах, цінностях та інше. Були і ті, а саме 5% від всієї кількості, які не проживали поряд із бойовими діями. Це неабияк мало, і на жаль, все ж таки дуже багато дітей побачили все це на власні очі, як це відбувається і зараз, але обсяг ще більший, набагато більший.

Маємо наступні результати: 1) ми отримали всі історії та інформацію не із вторинних джерел, а особисто від тих людей, які змогли пережити цей жах; 2) ми проаналізували результати опитування в місцевих школах, дізнаємось рівень знань і ставлення дітей до цієї ситуації.

Зібраний нами матеріал претендує на самостійність і новизну, тому що був зібраний з таких першоджерел, як інтерв'ю свідків війни України з РФ, так й відповідей на анкету старшокласників деяких шкіл нашого міста.

Ми можемо рекомендувати результати дослідження для подальшого наукового використання в рамках досліджень усної історії, а також як матеріал для просвітницької діяльності в навчальних та культурницьких закладах.

ДІТИ І ВІЙНА: СУЧАСНИЙ ВИМІР. СПОГАДИ

Нагібіна Єлизавета, учениця 4 класу Березівської філії (гімназії)

КЗ «Пісочинський ліцей Пісочинської селищної ради Харківського району Харківської області», вихованка історико-краєзнавчого гуртка

КЗ «Харківська обласна станція юних туристів» Харківської обласної ради.

Керівники: **Нагібіна Олена Валеріївна**, педагог-організатор,

Кривопустова Алла Борисівна, керівник гуртка

Я звичайна українка. Мене звуть Ліза, мені 10 років. Я вчусь у 4 класі. 24 лютого я прокинулась зранку, щоб піти до школи, але мама сказала, що нікуди не ідемо, тому що почалась війна. Мені це було не зрозуміло. Так що в школу ми не пішли, а батьки були дуже схвильовані та стурбовані.

Ближче до ночі було чути звуки вибухів і ми почали ховатися у погріб. Всі крім тата.

Ми лізли у погреб коли була тривога і вилізли коли був відбій. Дуже втомились, тому що це було і посеред дня, і посеред ночі. Спати нам доводилось в одязі, щоб швидко стрибати у погреб.

Одного разу вночі мама розбудила і сказала, що треба швидко бігти на кухню. Я нічого не чула як там бахкали, ми були дуже сонні. Встигли вибігти на кухню, там немає вікон. Ми кинулись на підлогу, було дуже страшно, весь будинок аж трясло. Це був якийсь-то жах. А коли все скінчилось, ми знов пішли спати.

Вранці ми пішли на двір і побачили, що у нас машина уся в землі. А ще ми побачили, що до вікна, де ми спимо, майже долетів снаряд. Він застряг в землі. Ми були здивовані. Мама визвала саперів. Виявилось, що це безпечна частина снаряду.

З того часу ми кожен ніч ходили до своїх друзів ночувати в їх підвал, тому що він у них був зроблений як бомбосховище. Вечорами ми робили з друзями оригамі, а на ніч збиралися спати у них в підвалі. Там читали книжки малюкам, я робила кільця з паперу у вигляді котиків, ми грали у різні ігри, малювали. Потім вкладали малюків спати, а після них лягали вже самі.

Багато тижнів ми ходили до них. А одного дня мама прийняла рішення їхати до нашої хрещеної.

Отже, почалась наша подорож. Відвезти погодився наш сусід. Ми їхали на його таксі через Харків, бачили зруйновані квартири і перевернуту машину. Потім ми приїхали на вокзал і ждали мамину подружку. Було важко носити 2 рюкзаки. На вокзалі було багато людей, собак, кішок. Постояли півтори години і наш поїзд приїхав. Спочатку ми не змогли сісти в поїзд, побігли, знайшли вільні місця і нарешті. Ми бачили різні міста, села, побачили Київ.

Коли ми приїхали до Львова була вже ніч і на вокзалі було дуже холодно. Ми пішли далі поки до нас не підійшов волонтер. Ми приїхали в школу, я із братом поставили свої портфелі і відпочивали. Там мама щось записувала. До нас підійшла якась жіночка і запитала чи можна нас пригостити. Вона нам дала дитяче пюре, сік та цукерку. Коли мама все записала, ми узяли свої портфелі й сіли у машину. Далі волонтер повіз нас до другої школи. Ми теж записувалися, але я не знаю для чого. Нас повели у спортзал і там було багато матраців. Ми переночували. На другий день рано вранці ми знову вирушили в дорогу. Відвезли нас до автовокзалу Львова, а далі ми сіли на автобус до Новоград-Волинського. Ми їхали дуже довго, але на своєму шляху зустрічали людей, які нам допомагали.

Я вірю, що ми переможемо! На своєму шляху ми побачили яка в нас велика країна та чуйні люди. Я пишаюсь тим, що я українка! І я сподіваюсь, що настане МИР і ми повернемось додому, знов зустрінемось з друзями, і знов підемо до своєї школи!

Слава Україні! Героям Слава!

ДИТЯЧІ ДОЛІ ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ ВІЙНИ

Новицька Тетяна, Мірошниченко Анастасія, Усенко Анна, учениці
ЗЗСО І-ІІІ ступенів №20 Торецької міської ВЦА Бахмутського району
Донецької області, вихованки гуртка Донецького ОЦТК «Екологічне краєзнавство».

Керівник: **Самойленко Тетяна Миколаївна**, заступник директора,
учитель української мови та літератури, керівник гуртка Донецького ОЦТК
«Екологічне краєзнавство».

У всі часи війна – це випробування народу на мужність, стійкість, героїзм, любов і вірність Батьківщині. Але, крім того, це ще й страх, невпевненість, біль втрат, сльози дітей і матерів.

Діти війни... Саме вони є найбільш незахищеною і вразливою категорією населення.

Як пояснити дитині, чому татка немає поряд, коли вона так потребує його доброго слова і підтримки? Чому мамині очі стали такими сумними, і вночі вона тихенько плаче, пильно вглядаючись у їх сімейне фото? Чому покинули свою домівку сусіди, і тепер вона стоїть пустою, дивлячись на світ порожніми очима-вікнами?

Глибоко проростають у дитячих серцях паростки війни. Ще живі люди, на дитинство яких припала Друга світова війна. А в Україні сьогодні росте покоління тих, хто народився і живе під звуки автоматів і кулеметів, під вибухи мін і снарядів, під завивання сирен.

Діти війни... У них свої спогади і таємниці, про які можна тільки здогадуватись.

Ще в 1996 році правозахисниця Граса Машел у своїй доповіді ООН наголошувала на необхідності визнання порушення прав дітей та молоді у зонах збройних конфліктів. Машел зазначала, що в другій половині ХХ століття війни не схожі з тими, які відбувалися раніше. За словами правозахисниці, тепер мирне населення стало безпосередньою мішенню збройних нападів.

Згідно з доповіддю Організації Об'єднаних Націй про вплив збройних конфліктів на дітей, цивільне населення в усьому світі все частіше і більшою мірою зазнає негативного впливу війни. Половина з них - це діти та підлітки, які не досягли повноліття. За даними ЮНІСЕФ у період між 1985 – 1996 роками 2 мільйони дітей під час війни було вбито, 4 – 5 мільйонів стали інвалідами або отримали серйозні поранення, 12 мільйонів дітей було

переміщено або лишилося без домівки, а ще мільйон втратили батьків або були з ними розлучені.

У нових умовах ведення бойових дій діти є найвразливішою групою. Захист дітей є пріоритетом у безпечному середовищі, а за його межами їм загрожують негативні наслідки збройних конфліктів. Вимушене переміщення, втрата дому та членів родини, а також розлука з батьками, від яких залежить їхнє виживання, мають довготривалий вплив на процес розвитку та дорослішання, відчутний навіть у дорослому віці [1].

Безумовно, війна становить серйозну загрозу як для фізичного, так і для психічного здоров'я дітей.

Минуло вже більш ніж три місяці з початку повномасштабної війни в Україні. Жорстока реальність довкола залишає у людських душах глибокі травми на все життя. Нищівним чином війна перевернула життя мільйонів дітей. Вони гинуть та отримують поранення під час обстрілів, вони втрачають здоров'я, сидючи тижнями у холодних підвалах, не отримуючи повноцінної їжі й питва. Крім того, війна спричинила одне з найшвидших та широкомасштабних переміщень дітей із часів Другої світової війни, ознаменувавши зловісну віху, жакливі наслідки якої можуть відчувати щонайменше кілька наступних поколінь.

Нас зацікавило питання: як сприймали діти війну 1941-45 років та як сприймають її діти зараз.

У своїй роботі ми звернулися до архівів шкільного зразкового військово-історичного музею «Пам'ять». Саме тут ми знайшли спогади наших односельців, які під час Другої світової війни були дітьми.

1941-й. Війна. Просування військ ворога було швидким. З 28 жовтня 1941 року по 7 вересня 1943 року селища Щербинівка й Петрівка були окуповані.

Загарбники вступили до селищ вночі й відразу були розквартировані по хатах місцевих жителів, які, в основному, у той час складалися з двох кімнат. Окупанти займали більшу, кращу кімнату. Члени родини змушені були жити в маленькій кімнаті, або переселятися в хлів, землянку чи комірчину.

Козакова Марія Олексіївна (у дівочості Харківська) згадувала, що в їхній родині було 8 дітей. До них поселили одного окупанта, який зайняв усю хату. Він був жорстокий і мало не вбив тринадцятирічного Сашка, коли той у нього зі столу взяв шматочок цукру. Після скарги до комендатури, німця переселили в інше місце. Натомість з'явився новий «квартирант». Він був комірником, через нього проходили всі посилки з продуктами, що надходили із Німеччини. Під час фасування німець намагався щось приховати, а потім потайки давав дітям.

Ткаченко Іван Васильович розповідав: «Відразу вразило і налякало те, що наша сім'я змушена була переселитися з хати в хлів, бо в нашу домівку заселилися німці. Їх було восьмеро: семеро рядових і один офіцер. Один із німців іноді частував нас шоколадом, говорив, що і в нього є діти, а нашій матері показував, щоб нас підгодовувала. Зате інший мало не застрелив брата, коли той захотів подивитися на їхню зброю» [3].

Панасенко Надія Миколаївна, 1937 р.н., згадує, що їхня родина на той час складалася з матері та чотирьох дітей, батько був на фронті. У їхню хату заселилися четверо німців. Це були молоді солдати, рядові. Вони добре ставилися до родини, ніякої жорстокості не виявляли, йшли на контакт, добре ставилися до дітей. Кожен із них раз на місяць отримував плитку шоколаду і часто одну з чотирьох віддавали дітям [4].

По-іншому склалися стосунки з окупантами у родині Письменських. У хаті в одній кімнаті жила родина, що складалася з батька, мачухи, трьох дітей, а в іншій кімнаті – двоє німців. В основному вони приходили тільки переночувати. На контакт з родиною не йшли. Одного разу один із них підійшов до Марії Федорівни (на той час їй було 17 років) і показав, щоб вона випрала його носові хусточки. Вона відповіла, що не буде прати, бо вони псиною тхнуть. І німець, який завжди говорив, що нічого не розуміє, все зрозумів, розлютився і ледь не застрелив дівчину.

Жінка згадувала: «Війну пережили не всі. З приходом німців сусід доніс окупантам, що брат Микола до війни був комсоргом. За це німці його сильно побили, через кілька днів він помер. Мачуха під час війни була поранена, довго хворіла. Потім приїхала її мати із Західної

України і забрала її додому. Батько не зміг це все витримати і повісився. Тому, коли скінчилася війна, залишилися тільки я та сестра Ліда.

Харчування в умовах окупації було поганим. В основному доводилося їсти овочі: варений чи жарений буряк, картоплю, капусту. Це все у людей було завдяки тому, що вони мали свої городи. Із зерновими продуктами було складніше.

Влітку та восени прохарчуватися було легше, бо була городина, фрукти, а ось взимку й навесні було важко. Якщо в родині була корова, то пили молоко. За ним до людей приходили й німці. Молоко забирали, але залишали й родині. У бідних сім'ях їсти було нічого. Траплялися випадки, коли діти забігали на ту половину хати, де жили німці, і крали харчі зі столу. За це їх окупанти били. Матері на колінах просили, щоб ті не карали дітей.

В річці дітлахи ловили рибу, яку потім міняли в німців на хліб.

Окупанти харчувалися окремо. У них була своя пересувна кухня. Поблизу неї часто збиралися діти. Німці, по завершенню прийому їжі, залишками підгодовували дітей.

Духовне життя з приходом окупантів ніби завмерло. Не працювали ні школи, ні клуби.

Одну з шкіл німці використовували як пункт збору молоді для відправки на примусові роботи. З 14 років молодь підлягала вивозу до Німеччини. Але відправки юнаки та дівчата намагалися уникнути».

Поплавець Ніна Василівна (у дівочості Жук) у 1943 році була відправлена до Німеччини. Тоді їй було лише 15 років. Під час зустрічі з учнями нашої школи жінка згадувала: «Везли нас у закритих вагонах, під суворим наглядом, без води і їжі. У Берліні у кожного взяли відбитки пальців і розподілили на різні підприємства як робочу силу. Я потрапила на завод «Магет». Робочий день тривав 12 годин – із 7 години ранку до 7 години вечора. Робота була важка. Жили у бараках. Годували погано: жом, капуста кольрабі, чай несолодкий, трішки чорного хліба – ось і вся їжа для людини, яка цілий день працює. Щоб якось перепочити, заснути, люди ховалися у туалеті, але німці обливали їх водою, щоб вони не спали.

Після спроби втечі я потрапила до Постдамської в'язниці, а звідти до концентраційного табору Равенсбрюк. Ми працювали з ранку до вечора - возили вагонетки з піском. Годували нас дуже погано (ще гірше, ніж на заводі): давали по 2 скибки хліба і пів тарілки супу на день. Люди були дуже слабкі. Тих в'язнів, які падали від нестачі сил, цькували собаками або стріляли... Важким і страшним було наше життя.

Мені пощастило: з концтабору мене забрав бауер. Працювати в нього теж було важко, проте не було знущань і суворого нагляду».

Про перебування в Німеччині Харківської Наталії Олексіївни розповіла її сестра Козакова Марія Олексіївна. Жінка згадувала: «Сестру забрали вночі поліцаї. Звичайно ж, на чужину ніхто їхати не хотів, але нікого й не питали. Усіх, кого тієї ночі спіймали, погнали пішки на Магдалинівку. Пам'ятаю, що тоді разом із сестрою забрали Логвиненко Машу, Харківську Надю, Ткаченко Віру, Стороженко Ніну, Іващенко Валю. Усі вони були 1925 року народження.

На кордоні всі проходили медичний огляд. Німці дуже боялися, щоб їм ніякої зарази не завезли. Під час поїздки у сестри по обличчю пішли водянки (мабуть, на нервовому підґрунті) і її відправили в лазарет. Після лікування Наташу забрав бауер. У нього робила усю хатню роботу. Відносився добре. Навіть на свята відпускав у гості до подруг, які працювали на заводі.

У 1945 році сестра повернулася додому першою, бо знаходилася найближче до кордону. Дівчата повернулися пізніше. Не повернулася лише Харківська Надя. Вона загинула на пороховому заводі».

Війна справила значний вплив на життя мешканців селищ Щербинівки та Петрівки. Роки окупації були важким періодом особливо у житті дітей. Вони жили в постійному страху. Починаючи з 14 років працювали. Харчування було поганим. Відкритого опору ніхто не чинив, бо боялися. Самі очевидці тих подій вважають, що, порівняно з іншими містами та селами України, їхнє життя було більш-менш терпимим і справжньої війни вони не бачили.

Війна повернулася до жителів селищ Петрівки і Щербинівки, коли 21 липня 2014 року зведений штурмовий загін української армії звільнив від російських терористів місто шахтарів Торецьк (колишній Дзержинськ).

Близько 6 ранку було захоплено штаб терористів. 33 бійця і 8 спецназівців із групи прикриття протягом 8 годин героїчно стримували контратаки більш ніж 200 озброєних бойовиків, яких підтримували 2 танки та БМП. Надійшла допомога. І вже ввечері над містом замайорів український прапор.

Ця операція стала однією з блискавичних в історії вигнання російських окупантів із міст східної України.

Жителі міста й селищ полегшено зітхнули. Думали, що на цьому все й скінчиться. Але терористи закріпилися у сусідній Горлівці. З тих пір Торецьк став прифронтовим містом.

Про події того часу згадує Яценко Ярослав, якому на той час було 8 років: «21 липня 2014 року запам'яталося тим, що матуся сказала про необхідність спуститися в підвал, бо у місті йде бій і невідомо, що буде далі. Страшно не було, але передавалося занепокоєння матусі й нам. Ми просиділи у підвалі кілька годин. Встигли навіть поїсти, а я – поспати (сміється). Усе було схоже на нову гру.

Коли закінчилися канікули, у школі почали проводити тренувальні заняття з евакуації під час обстрілів, з мінної безпеки тощо.

На станції Кривий Торець розташувався прикордонний пункт. З того часу прикордонники стали нашими друзями. І навіть коли їхній пункт перенесли, тісний зв'язок залишився. Військові були частими гостями на наших заходах, допомагали у підготовці до гри «Джура» («Сокіл»), ми ж в свою чергу вітали їх зі святами, виготовляли для них сувеніри та обереги. Мабуть, саме тому багато випускників нашої школи пов'язали своє життя з військовими професіями.

За вісім років ми звикли до звуків гармат. Уміємо відрізнити звуки «прильотів» від звуків снарядів, які летять з нашого боку. До лютого 2022 року ми були лише «слухачами». Тепер все змінилося. Війна прийшла й в наш дім. Тепер ми живемо під гучні звуки канонади, тривожно вслухаючись, куди «лягли» снаряди та міни. Багато хто з мешканців Петрівки і Щербинівки евакуювався. Адміністрацією міста встановлено комендантську годину. Вночі селище немовби вмирає. Не чути голосів, діє режим світломаскування. Усі намагаються знаходитися поближче до підвалів, аби встигнути в них спуститися під час обстрілів. У селищі відсутнє водопостачання. Часто вимикають світло. Ми, мабуть, передчасно подорослішали. І тепер страшно не так за себе, як за рідних. Ми всі маємо спільну мрію – жити в мирі» [8].

Своїми спогадами поділилася з нами випускниця 2022 року Кульмінська Еліна: «У 2014-му мені було 9 років. Здавалося б, я була вже досить доросла, щоб розуміти, що навколо коїться. Але все сприймалося, як сюжет кінофільму про війну, бо ми лише чули її відгомін.

За час АТО ми звикли до звуків снарядів і мін, до залпів градів, до того, що вулицями селища проходить бронетехніка. З'явилися блокпости і військові. Але це все не надто лякало.

Трохи було лячно, коли недалеко від станції, на переїзді, у січні 2017 року з'явилися під прапорами «Правого сектору» та «Айдару» озброєні активісти блокування торгівлі з неконтрольованими територіями Донбасу. Тоді ми не ходили до школи поодиночі, а збирались групами. Хтось із батьків нас проводжав і зустрічав. У березні СБУ разом із поліцією затримали активістів блокади і життя в селищі потекло звичним руслом.

Та все змінилося 24 лютого 2022 року, коли РФ віроломно напала на Україну.

Находили страшні звістки з різних куточків країни. Згодом було припинено рух електропотягів до станції Фінольна, бо ворог пошкодив залізничну колію. Адміністрація міста пропонувала цивільному населенню евакуююватись, організовувала перевезення автобусами до міста Краматорськ, зі станції якого відправлялися евакуаційні потяги.

Ми довго не наважувалися виїжджати. Не хотілося залишати бабусю й дідуся, рідну домівку, друзів. Але з кожним днем ставало все «гарячише». Вночі майже не спали, постійно прислухалися, чи не розпочався обстріл. Напруга зростала. Тому вирішили з матусею їхати до татка, який працював у Києві. Та не судилося. До Краматорська ми добралися того

злочасного 8 квітня. На вокзалі зібралося кілька тисяч людей. В основному, жінки та діти. Усі чекали на потяг. Ніщо не віщувало біди... Та раптово розпочався обстріл і на вокзал прилетіла ракета. Зчинився неймовірний галас, скрізь крик, кров, штовханина. Я не пам'ятаю, як ми звідти вибралися. Я ніяк не могла оговтатись: трусилися руки, у вухах стояв неймовірний гул. Повернулися додому. Вирішили більше не випробувати долю. То, мабуть, був знак, щоб не покидали рідний край. Пережите у мене й досі стоїть перед очима, а вночі сняться жахливі сни, від яких я прокидаюся. Зараз, як і всі, хто залишився, намагаюся не відходити далеко від підвалу, прислухаюся до звуків бою і молю Бога, аби це все скоріше закінчилося і ми змогли жити в мирі» [9].

Та першими, від кого ми почули про жахи війни, і хто, як то кажуть, «відчули її на своїй шкірі», були переселенці.

Восени 2014-го до моєї сусідки приїхала онука з Донецька. Це була мовчазна дівчинка, у очах якої я часто помічала сльози. Як з'ясувалося, Даша Тарасенко (а це була саме вона) змушена була полишити свій дім, друзів, школу, бо жити в Донецьку стало небезпечно. Їх сім'я проживала в районі аеропорту, за який шли жорстокі бої. Звичайно ж, потерпало від цього й цивільне населення.

Ми зв'язалися з Дашею по телефону та попросили її поділитися своїми спогадами про події 2014 року.

«У 2014 році я навчалася у шостому класі школи №71 міста Донецька. Був кінець навчального року. Йшов урок історії, після якого ми повинні були йти додому. Раптово за вікнами розпочався сильний, незрозумілий шум. Нас відразу вишикували, вивели у коридор, розмістили подалі від вікон, почали телефонувати батькам, щоб забирали нас зі школи. Наш будинок розташовувався поряд зі школою, тому мене з друзями за згодою батьків відпустили самих. Над головами літали літаки, але страшно не було. Ми навіть не здогадалися, що розпочалася війна. Мене відразу забрали бабуся з дідусем. Їх домівка знаходилася біля залізничного вокзалу. Але невдовзі вокзал було обстріляно, з'явилися перші жертви. Батьки відправили мене до матусиних батьків - до дідуся й бабусі у Щербинівку. Потім немов би стало в Донецьку тихіше і я повернулася додому. Пішли погуляти з подружкою, розповідали новини і попрощалися до 1 вересня. Та не судилося. Зустріч відбулася лише через 8 років і не в Донецьку, а в Дніпрі. У Донецьку знову розпочалися обстріли, і ми виїхали на турбазу «Азовочка», на якій пробули майже до кінця літа. А потім мене знову відвезли у Щербинівку. Матуся обіцяла, що це лише на місяць, а потім вона мене забере додому. А вийшло не так, як бажалося: в результаті я закінчила школу №20 у Щербинівці, вступила до вузу в Харкові.

Із мого колишнього класу (більше 30 учнів) у Донецьку залишилося лише чоловік 12. Одна дівчинка загинула, прикриваючи собою молодшого братика від кулі.

23 лютого 2022 року я знаходилася в Харкові. Мені зателефонувала матуся і сказала, що росія визнала днр. Запропонувала поїхати до тітки у Львів.

У дитинстві я якось ще не розуміла, що коїться. Мене посадили в автівку й вивезли в безпечне місце. Тепер же в Харкові я опинилася одна: без батьків, друзів, сусідів. Довгий час переховувалася у бомбосховищі. Сиділи без світла, їжі, води. Якось вийшла до супермаркету, щоб купити води. Там була величезна черга, а обстріли міста продовжувалися. Не наважилася стояти, повернулася до бомбосховища. Як потім з'ясувалося, у чергу влучив снаряд і кілька людей загинуло. Мабуть, я в сорочці народжена.

7 березня виїхала до Дніпра. Там зустріла свою подругу з Донецька і вже разом з нею виїхали за кордон.

Дуже допомогли волонтери. Зараз знаходимося у Франції, а здали документи на переміщення до Англії. У Франції добре, але існує мовний бар'єр. Англійську ж мову я знаю, тому й хочу перебратися до англomовної країни.

А взагалі хочу, щоб війна якнайшвидше закінчилася і ми повернулися додому. Хочу, щоб не гинули люди. Хочу, обійняти своїх рідних і полегшено зітхнути, бо на Батьківщині настав мир» [10].

Із Макіївки у Петрівку в 2016 році переїхала сім'я Борі Іванова. Хлопець був психічно неурівноваженим. І це не дивно, бо майже 2 роки родина перебувала під обстрілами. Часто

доводилось ховатись у бомбосховищі. Нервова напруга дорослих передалася й хлопчині. Мабуть, саме тому, що він був свідком руйнувань, обстрілів, поранень, Борис уважно слухав правила мінної безпеки, розглядав макети. Восени 2021 року хлопець гуляв на околиці села й помітив снаряд. Про це він сповістив класного керівника, а вона, в свою чергу, повідомила про знайдений предмет поліцію. Коли поліцейські прибули на вказане місце, то з'ясували, що це снаряд ще з часів Другої світової війни. Вони змушені були викликати представників МЧС, аби знешкодити цей боєприпас.

Ознайомившись із матеріалами музею і поспілкувавшись із дітьми-очевидцями сьогочасної війни, ми дійшли висновку, що:

- війна становить серйозну загрозу як для фізичного, так і для психічного здоров'я дітей;
- у зоні бойових дій діти гинуть, отримують серйозні травми, що можуть призвести до інвалідності;
- брак їжі призводить до недоїдання та ослаблення імунної системи;
- погані житлові та санітарні умови сприяють розповсюдженню інфекційних захворювань;
- нестача медикаментів, медичного персоналу й якісних медичних послуг збільшують рівень смертності та показник захворюваності у воєнний час;
- діти втрачають батьків, братів і сестер, друзів і родичів;
- під час війни батьки зазвичай зосереджені на виживанні, тому приділяють менше уваги дітям, яким доводиться самим шукати відповіді на питання, що відбувається;
- руйнування, бідність і насильство утворюють замкнене коло. Зруйнована інфраструктура створює перешкоди для освітнього процесу й нерідко зовсім його зупиняє. Закриття шкіл не лише закриває доступ до освіти та потенційних кар'єрних можливостей, але й позбавляє дітей одного з найважливіших захисних чинників;
- у всі роки під час війни діти понад усе хочуть миру.

ВІЙНА В ДОЛЯХ ДІТЕЙ

Носова Таїсія, вихованка гуртка Закарпатського центру туризму,
краєзнавства, екскурсій і спорту учнівської молоді
Закарпатська область, м.Ужгород

Керівник: Мазур Віктор Борисович, керівник гуртків
Закарпатського центру туризму, краєзнавства, екскурсій і спорту учнівської молоді

Сьогодні Україна переживає складний період своєї історії, який пов'язаний із агресією путінської росії проти нашої Батьківщини. Нам виповнився тільки тридцять один рік, але за цей короткий період Україна пережила дві революції – Помаранчеву та Революцію Гідності, а також зазнала агресії з боку північного сусіда. Керівництво російської федерації ніяк не може змиритися з нашою незалежністю. Тому, скориставшись ослабленням України під час Революції Гідності, під приводом захисту російськомовного населення на Донабасі та в Криму від «фашистів, націоналістів, бендеровців» (так називають російські пропагандисти українських патріотів), путінський режим почав пряму агресію проти України. Ця війна продовжується понад вісім років. Мета росії на чолі з путіним – знищення нашого суверенітету. Багато патріотів України стали на захист рідної Батьківщини та віддали своє життя за її свободу та незалежність.

Після початку відкритої повномасштабної агресії росії проти України 24 лютого 2022 року багато міст та сіл нашої держави зазнали руйнівних артилерійських обстрілів та авіаційних ударів. Окупанти не робили різниці між військовими об'єктами та житловими будівлями. Загибло багато мирних мешканців. Тому велика частина населення областей, які стали об'єктами російського нападу, змушена була рятуватись втечею за кордон та у західні області нашої країни. Значну частину біженців, або, як кажуть офіційно, внутрішньо переміщених осіб, становлять діти. Їм довелося зазнати значних страждань, пережити страх, голод, спрагу, втому під час переїздів до областей, не охоплених війною. У багатьох дітей

батьки беруть участь у бойових діях проти російських окупантів. Ці діти щодня переживають за долю своїх рідних. Багато з них зазнає психологічних травм через страх постійного очікування неприємних новин з фронту, вони не можуть спокійно спати, навчатися, бо дуже хвилюються за життя найрідніших їм людей.

Ми вирішили записати спогади цих дітей, щоб показати, на що здатен нацистський російський режим сучасного Гітлера – путіна, який не шкодує навіть наймолодших громадян нашої країни. З метою їх безпеки повні дані не надаються.

Ми також записали спогади про свого батька доньок Героя російсько-української війни – Віталія Постолакі. Віталій Андрійович Постолакі – підполковник, доброволець Збройних Сил України, командир розвідувального підрозділу 128-ї Закарпатської гірсько-піхотної (зараз – гірсько-штурмової) бригади, який віддав своє життя за незалежність нашої Батьківщини у війні проти російських окупантів на сході України.

Актуальність нашої роботи: агресія росії продовжується, тому необхідно зберегти спогади дітей про цю війну для майбутніх поколінь.

Мета нашої роботи – на основі спогадів дітей показати їх страждання та переживання під час війни; розкрити злочини нацистського російського режиму, який у своїй ненависті до незалежної України не зупинився навіть перед убивством дітей.

Розділ 1. Він був найкращим батьком

Віталій Постолакі народився у 1965 році в сім'ї журналіста та вчительки, на відмінно закінчив Ужгородську ЗОШ №6. Потім навчався на факультеті романо-германської філології Ужгородського Державного університету.

Після четвертого курсу йому сподобалася дівчина, яка згодом стала його дружиною. Через рік після весілля у молодій родині народилася донька Марина.

Із спогадів доньки Марини про свого батька: «Він був найкращим батьком у світі, завжди піклувався про мене та сестру Дарину. Я була справжньою татковою донечкою. Дехто навіть думав, що у мене мами немає, бо я завжди і всюди ходила тільки з батьком. Я йому все розповідала, можна сказати, що він був моїм другом і центром мого Всесвіту. Навіть коли я виросла, тато постійно казав: «Доця, тато тебе любить!». До сих пір не можу повірити в те, що його вже немає. У мене таке відчуття, що він живий, просто досі десь на війні й не може бути поряд. Мабуть, так просто легше все це пережити. Дуже приємно, що нас підтримують друзі тата, зокрема дуже багато зробив дядя Паша Федака – батьків друг».

Під час зустрічі з нами молодша донька Віталія Постолакі Дарина також поділилася своїми спогадами про батька: «Він був чудовим батьком, і, я вважаю, він ідеально виконував всі свої обов'язки: і батька, і вихователя, і чоловіка. Дуже не вистачає мені зараз його якоїсь такої чоловічої підтримки, чоловічого стержня. Все ж таки у нього була така дівоча сім'я – дружина та дві доньки. Він підтримував нас завжди. Будь-які прогулянки – це тільки з ним. Мій День народження припадає на цвітіння сакур. Тато завжди виходив зі мною гуляти, мама, в основному, займалася домашніми справами. А ми з татом гуляємо» [2]. Дарина показала нам фотографії з дитинства, на яких вона разом з батьком.

«Мама мені на Новий рік пошила костюм «золотої рибки». На фотографії ми з татом прикрашаємо ялинку. Це у нас вдома, у вітальні. Тато любив гарно вдягатися, мав багато краваток. Пам'ятаю, на його День народження я зекономила на шкільних обідах, подарувала йому такого гарного золотаво-бронзового кольору краватку. Я не вміла зав'язувати, просто йому вручила. А він каже: «А тепер давай, навчись зав'язувати!». Він мені показав як треба зав'язувати краватки. У мене, звичайно, не так класно вийшло, як у нього, але пам'ятаю, що він мене навчив це робити. Покажу вам фотографію, яку я завжди ношу з собою. Це дуже важлива для мене фотографія. Мені два роки. Це наш пес Шарік на дачі, і тато. Я тут трішки схожа на хлопчика. Руде волосся, до речі, не знаю – в кого. Мама з темним волоссям, тато – з темним, і я – така світленька була. Ця фотографія завжди зі мною. Не для того, аби не забувала – я таке не забуду! Пам'ятаю, це завжди зі мною. Просто, щоби частіше нагадувати собі, який він був...

Тато навчив мене трішки чоловічим речам: грати у футбол, грати з м'ячем, якимось спортом займатися. Був бігуном. Навчив мене бігати, ми разом з ним бігали. Якись такі

атракції зимові, літні – це все було з ним. З мамою вже якісь там домашні штучки, якесь куховарство. Хоча тато дуже смачно готував, на диво. От, па'мятаю смажену картоплю с часником. Ось це він любив. Мама завжди на нього кричала, що не можна таким дітей кормити, але це було смачно, і я це пригадую дуже добре. Чи бутерброди о 12 годині ночі...Тато завжди, як пам'ятаю, дуже любив на полігон їздити, вчив мене навіть стріляти, метати ножі. Я пам'ятаю, купив такий дорогий ніж для метання, щоб навчити мене. Ми поїхали до бабусі на дачу, я один раз кинула, і ми загубили його в лісі, так і не знайшли. Як тато, він був чудовий, я вважаю, і як чоловік, він повністю мене підтримував. Коли в підлітковому віці вже почали мені хлопчики подобатись, я дуже боялася знайомити їх із татом, тому що знала, що в тата буде якась така розмова з ними, тато буде розпитувати все, бо він доньку не дасть образити, як мене, власне, так і старшу сестру Марину. Ми завжди підтримували його. Як батьки, і мама, і тато, виконували свою функцію на всі 100%, і навіть більше, я вважаю. Вони до нас ставилися чудово, не було до чого придертися, все було добре. Єдине, що зараз бувають складні періоди в житті, і не вистачає його, хотілося б якоїсь такої батьківської поради, саме від тата».

Коли у лютому 2014 року почалася агресія Росії проти нашої держави, Віталій Постолак, як справжній патріот України, не зміг залишитися осторонь цих подій. Одразу після окупації Криму В. Постолак прийшов у військкомат і написав рапорт про вступ до лав ЗСУ (Збройних сил України). Однак йому, 49-річному майору запасу, відмовили. Через якийсь час Віталій Постолак написав ще один рапорт, а після відмови – ще один. А коли відмовили втретє, написав безпосередньо міністру оборони й начальнику Генштабу. Після цього його нарешті взяли в 128-му Закарпатську гірсько-піхотну (зараз гірсько-штурмову) бригаду, де він очолив підрозділ розвідки. Із серпня 2014-го року «Апостол» (такий позивний дали Постолаку його бойові колеги) постійно перебував на передовій у Дебальцеві.

За порадою, чи варто йому їхати на війну, він звернувся до своєї молодшої доньки. Із спогадів Дарини Постолак: «Не вистачає зараз його. Все ж таки, я відчувала свою відповідальність, коли у мої 15 років він радився зі мною, як уже з дорослою людиною, чи варто йому їхати на війну. Він зі мною радився дуже багато. Здається, навіть не питав поради у своєї мами – бабусі моєї, у моєї мами – у дружини, чи сестри, він говорив зі мною. Він мені пояснив, що він мусить, що це його обов'язок. Я не могла йому відмовити і сказала: «Ну так, звичайно, якщо треба, то йди». Його завжди тягнуло до цих от «войнушок», грубо кажучи, любив їздити з товаришами на полігон, мені постійно розповідав, як там було. Він служив в армії, був танкістом. Стільки цікавих історій мені про танк свій розповідав, завжди давав приміряти свою військову форму. Це було цікаво. Я бачила, на скільки він був відданий цьому. Я розуміла, що навіть, якщо я скажу «ні», він все одно поїде. Але я йому сказала «так, їдь». Він мені пояснив, що це заради нас – його родини, сім'ї і, власне, заради країни, що не менш важливо.

Коли він приїхав на ротацію, він знову запитав, чи варто повертатися, чи, може, залишитись... Це було на Різдво, я пам'ятаю... Не знаю, напевно, бабуса на мене ображається, бо я сказала, щоб їхав... І це вже він назавжди поїхав, не повернувся. І от... Десь я відчувала свою провину, але я розуміла, що це його обов'язок, він сказав, що там залишилися його хлопці, дуже молоді, у багатьох є маленькі діти, як, мовляв, він може їх залишити, вони ж нічого без нього не зможуть, адже нічого не вміють, автомат не тримали в руках».

12 лютого 2015 року, за вісім днів до свого 50-річчя, Віталій Постолак загинув під час артилерійського обстрілу в районі Дебальцевого.

Із спогадів Дарини Постолак: «У нього був товариш (я його ім'я не пам'ятаю точно), з яким вони там дуже потоваришували. На скільки мені відомо, почався обстріл, тато був зі своїми солдатами в одному окопі, а цей його товариш – в іншому. Стріляли з мінометів, і тато постійно з цим своїм товаришем перегукувалися, чи все в порядку, чи він живий. І раптом цей товариш перестав відповідати. А стріляли посередині між їхніми окопами. І, як я розумію, тато побіг до товариша, щоби переконатися, чи все добре з ним. І якраз, саме в цей момент, біля нього вибухнула міна. Все відбулося швидко. Не хочу навіть знати деталей, як це відбулося, але знаю, що за секунду. Багато хто каже, що Віталій Постолак помер двічі. Тому

що з міномета один раз його вбили, і, коли вже тіло доставляли, не пам'ятаю, чи то в Дніпропетровськ, чи то в Харків везли, у машину, де знаходився мій тато, знову потрапив снаряд. І вже потім якимось тілом направили до Дніпропетровська, а звідти – літаком сюди, власне, де його тут і поховали».

Ужгород щиро розділив непоправне горе з мамою Віталія Постолакi Калиною Миколаївною, дружиною Оленою, доньками Мариною й Дариною.

Через два місяці після загибелі Героя Президент України своїм указом нагородив Віталія Постолакi Орденом Богдана Хмельницького посмертно, а наступного, 2016-го року, Ужгородська міськрада назвала на його честь площу в Ужгороді.

Розділ 2. Довга дорога з Ірпеня

Гнат П. – учень 5 класу однієї зі шкіл м. Ірпінь. Йому 11 років, і він мешкав у Ірпені дев'ять років. Батько Гната бере участь у війні проти російських нацистів, тому з метою безпеки мама не дозволила називати його прізвище та публікувати фото. Під час зустрічі з хлопчиком його оповідання про важку дорогу з Ірпеня до Львова, а потім до Ужгорода, коментувала його мама, що дало змогу краще охарактеризувати Гната як людину, що повела себе гідно під час драматичної подорожі із зони війни.

Із спогадів Гната про останній мирний день, 23 лютого: «Я прийшов з тренування із карате, трошки погрався з молодшою сестричкою, зробив уроки і пішов спати. Це було близько дванадцятої години ночі. Мене розбудила мама, яка сказала, що чула якийсь гуркіт. Але я був іще заспаний і нічого не чув». Із спогадів мами Гната п.Оксани: «Я прокинулася близько п'ятої ранку покормити доньку, якій на той час було 8 місяців. Потім прилягла відпочити і раптом почула гуркіт, схожий на звук, ніби летить ракета. Як виявилось пізніше, це насправді була ракета, яка летіла на Гостомель. Ми з чоловіком піднялися і зразу ж прочитали в мобільному додатку телефона пост нашого місцевого депутата такого змісту: «Нам росія оголосила війну». Ми зрозуміли, що ті чемодани, які ми тримали зібраними приблизно два місяці, треба доукомплектувати та виїжджати». Із спогадів Гната: «Я мав зібраними свої речі, але забув найголовніше – скарбничку, на якій було написано «Я збираю на свою мрію». А я збирав на велосипед. Зараз ця скарбничка вже у мене. Тато, коли забивав вікна квартири після нашого від'їзду, знайшов її й привіз до Ужгорода». П.Оксана згадує: «На щастя, ми жили на третьому поверсі, й до нас не добралися мародери. Вони пограбували лише перший поверх. Також на нашому будинку вибуховою хвилею зірвало дах, а сусідній будинок снарядами був зруйнований вщент».

Спогади Гната: «Я прокинувся і ще не дуже розумів, що відбувається, хоч раніше дорослі говорили, що може початися війна. Думав, що це все ще сон. Потім тато зніс нам чемодани до машини і поїхав на службу. Близько сьомої ранку ми вже виїхали з мамою і сестричкою до Львова. У дорозі був великий затор. Ми майже дві години виїжджали з Ірпеня. Над нами часто пролітали літаки, але я не знаю, чи наші, чи орків. Тоді був найбільший страх під час подорожі, бо я боявся, щоб не прилетіла ракета. До Львова їхали понад

10 годин. Назустріч нам їхало дуже багато нашої бойової техніки в бік Києва. Потім ми бачили техніку, коли їхали зі Львова до Ужгорода. Під час переїзду мама була за кермом, а ми з сестричкою сиділи на задніх сидіннях». Доповнила спогади сина п. Оксана, яка розповіла, що під час усієї подорожі Гнат повівся, як справжній чоловік і старший братик. Щоб не відволікати маму від дороги, він увесь час розважав сестричку, годував її, включав різну музику, давав їй водичку, заколисував, давав соску. «За місяць до початку війни, – згадує п.Оксана, – ми також їздили до Львова, але їхали лише 5 годин, і тоді навіть мені, дорослій, було важко з донькою. А у цій подорожі він повівся, як справжній чоловік, не ремствував, допомагав мені. Навіть не встигав поїсти. Тільки в кінці дороги, коли донька заснула, Гнат зміг трохи попоїсти. І зараз мені він завжди допомагає».

Розділ 3. Щастя не завжди щасливе

У нашій школі навчаються діти-переселенці з областей, де йде війна. Ми попросили Микиту, учня 7-го класу, поділитися враженнями про пережите, про свій шлях із зони бойових дій. «Мене звати Микита А. Я з Луганської області, з міста Щастя, мені 13 років. До війни я навчався в місцевій школі. Там одна початкова школа і дві середні. 22 лютого 2022

року ми приїхали до Харкова, бо в той день уже не було світла в місті, і ми зрозуміли, що може початися війна. Я вже ховався від обстрілів у підвалі ще у 2014-15 роках, тому тато вирішив нас вивезти до початку війни. 24 лютого із Щастя вийшли ЗСУ, а окупанти увійшли аж 28 лютого, бо не знали, що наших немає, і сильно обстрілювали місто.

У нас у Харкові живе тітка, ми у неї раніше ночували, мені дуже там подобалося, і я попросив маму поїхати туди. Багато родичів залишилося в Харкові: тітка, бабуся, але багато хто в Щасті, їх там зараз навіть більше, ніж було раніше. Поїхали всі спочатку на Північ, рятуючись від війни, але коли і на Півночі почалися бої, то люди поверталися в Щастя та й інші міста. Багато хто з моїх друзів і моя бабуся, залишилися в Щасті, а дехто після окупації поїхав до родичів у росію.

У Щасті не було чути вибухів та обстрілів, а ось у Харкові... Коли ми приїхали в Харків, два дні було спокійно, а потім там теж почали стріляти. Десь через тиждень поряд вибухнув завод, усе небо було у вогні. Ми близько тижня сиділи в підвалі, все там обладнали для життя, часто там спали, коли сильно стріляли, а так виходили й назовні. Пам'ятаю, що коли у підвалі були дві собаки, я з однією в обіймах спав.

Ми часто бачили різну військову техніку, бачили, як вибухнув літак. Багато літало винищувачів, ракет від «Градів» та ППО (протиповітряної оборони). Я мамі казав, щоб кудись поїхати звідти.

3 березня ми виїхали до Ужгорода. У нас в Ужгороді живе брат моєї бабусі. Батько був за кермом. Прямо над нами, коли ми тільки виїжджали з Харкова, пролітали одна за одною ракети ППО, ми дуже злякалися, було страшно, але потім поїхали далі. До Ужгорода ми їхали майже без зупинки чотири доби, лиш один раз зупинилися у Дніпрі – переночувати у друзів, а зранку знову поїхали. Дісталися Ужгорода 7 березня о 19:48 год. По дорозі були великі затори. Ми біля Дніпра стояли довго, але це ніщо порівняно з Уманню. Там ми майже добу простояли. Я навіть не пам'ятаю, коли виїхали, оскільки ми там знаходилися зранку й майже до ночі, і я заснув. Прокидаюся – а ми вже в Тернополі. Нас їхало четверо: я, батько, мати та молодший чотирирічний брат, якому на той момент було три роки. Дитяче крісло ми поставили на дно машини, вийшло ліжечко для дитини. Ми з братом позаду спали, а батьки їхали спереду. Коли їхали, бачили, як машини перевозять техніку, але із закритим верхом, бачили танки. Я не дуже розумію теперішню ситуацію, але все одно хвилююся. Їхати було дуже важко. Я, звичайно, люблю дальні поїздки, але було дуже багато незвичних речей. Можливо, я і зміг би нормально все сприймати, та дуже важко в заторах, і мені не подобалося стояти на одному місці. Якби всю дорогу їхали без зупинок, то було б легше. Зараз я спілкуюся з однокласниками та друзями із Щастя по телефону. Ми не говоримо про війну. Спілкуємося, як і раніше, але із різних міст. А ще запам'яталося, коли ми виїжджали, тобто коли стріляла ППО, ми нормальну їжу не їли протягом чотирьох днів, лише один раз борщ поїли вже у якомусь кафе біля Ужгорода, а до цього їли лише те, що було на заправках, оскільки магазини взагалі не працювали. А на заправках немає бензину, лише дизель, а там, де є бензин, – дуже великі черги. Коли ми приїхали до Ужгорода, мене розподілили в школу і клас. Тут ми зупинилися у родичів».

Розділ 4. Я молюся за свого батька щодня

Ми також записали інтерв'ю з учнем однієї з ужгородських шкіл, батько якого вже вдруге бере участь у війні проти російських загарбників.

«Я Станіслав П. Мені 11 років. Я живу в Ужгороді, вчуся в 6 класі. Мій батько 10 років служив у прикордонних військах. У 2015р. він вперше потрапив у зону АТО, у місто Краматорськ. Я пам'ятаю, як мама допомагала збиратися батькові, а після того, як він поїхав, дуже гірко плакала. Мені на той час було 5 років. Я не розумів, чому мама плаче і що сталося з батьком, думав про те, що він скоро повернеться. Тато провів у АТО 9 місяців. Розповідав, як був на блок-постах, потрапляв у окопи сепаратистів, де бачив багато шприців. Казав, що були дуже великі обстріли і їм не дозволяли відходити від частини, тому що все було заміновано. Я довго не бачив батька. Він повернувся на мій день народження, коли мені виповнилося 6 років. Я дуже любив розмовляти з татом на різні теми. Мені було цікаво, як почував себе батько, що відчував у ті моменти. Я багато в нього запитував. Він розповідав, як

йому було страшно. Через цю ситуацію в тата була психічна травма. Йому часто сниться жах, який він пережив. Він прокидався вночі, кричав, довго не міг заснути. Тоді я зрозумів, що таке справжня війна.

Нещодавно нас попередили про новий наступ Росії. На мої питання батько відповідав спокійним голосом, посміхався, казав, що скоро все затихне, але якщо розпочнеться війна, то він піде у військкомат. Через декілька днів я просинаюся і не бачу батька. Мама повідомляє, що почалася справжня війна і тато пішов у військкомат. Я хвилювався, питав, що з ним буде, де він буде, чи не піде на передову. Мама відповідала, що поки все добре і попереджала, щоб я нікому не розповідав про нього. У місті часто лунали сирени, мені було дуже страшно за батька. Він приходив увечері, дуже змучений, а рано-вранці йшов на службу. Ми спали в кімнаті біля мами разом з валізами. Тато спав у іншій кімнаті. Через деякий час мама сказала, що він іде на передову. Батько дзвонив, казав, що він дуже потребує моєї уваги, поки був зв'язок, говорив зі мною. Тато для мене – найкращий друг. Зараз він дуже мало з нами спілкується, бо знаходиться в зоні бойових дій. Він не хоче говорити про війну. Коли батько тільки їхав, він надіслав мені фото, на якому був заплаканий. Інколи він дзвонить нам по відозв'язку. Було видно, що він у лісі. Мені дуже сильно хочеться побачити його наживо. Я не знаю де він, що з ним, чи вийде на зв'язок, як він себе почуває. Коли я йому пишу, він може не побачити. Мама дуже сильно переживає. Я кожен вечір молюся за батька. Він справжній герой. Буває, що я плачу через нього. Мені його дуже шкода. Але я розумію, що потрібно, щоб хтось захищав Україну. У нас вся сім'я військових: дідусь був в Афганістані, дядько теж військовий. Прадідусь був партизаном під час Другої світової війни. Це в нас сімейне. Коли я побачу батька, я міцно його обійму і не буду відпускати. Мені дуже хочеться вірити, що з ним усе добре. Раніше я захоплювався супер-героями з кінофільмів, а тепер я захоплююся супер-героями реального часу, реального світу. Вони справжні герої без маски. Я навіть написав вірш, присвячений батьку. Мене вражає, що навіть у такій ситуації він залишається на позитиві».

Висновки

Спогади дітей про війну – важливе історичне джерело, яке показує жахіття російської агресії з точки зору підростаючого покоління. Ця інформація буде дуже цікавою як зараз, так і в майбутньому. Більшість наших інтерв'юєрів – діти шкільного віку. Вони оцінюють пережиті події відповідно до свого юного світосприйняття, можливо, навіть повністю не усвідомлюючи, що вони пережили під час війни.

Дуже цікавими, на наш погляд, були спогади доньок Героя Віталія Постолакі. Особливо змістовним було інтерв'ю молодшої дочки Дарини, якій було лише 15 років, коли загинув її батько. Незважаючи на такий юний вік, вона вважала батька своїм найкращим другом, найближчою людиною, з якою радилася з багатьох життєво важливих питань.

Справжнім чоловіком під час небезпечної подорожі (під обстрілами російських окупантів!) із Ірпеня, показав себе 11-річний Гнат. Він виявився турботливим братиком для своєї 8-місячної сестрички, доглядав за нею, годував, розважав, заспокоював під час усієї поїздки, чим дуже допоміг мамі, яка була за кермом автомобіля.

Важкою та небезпечною була дорога до Ужгорода сім'ї хлопчика Микити із м. Щастя. Ця родина пережила обстріли та бомбардування в Харкові, значний час переховувалася в підвалі. А рідне місто Микити тепер окуповане російськими загарбниками.

Великими та глибокими почуттями до свого батька сповнені спогади Станіслава, який уже вдруге переживає через участь тата у війні. Хлопчик розказав про свої хвилювання, думки про тата. Показав своє ставлення до рідної людини, яка щодня ризикує життям заради перемоги над російськими загарбниками.

Спогади дітей про пережите, їх враження та почуття потрібні для створення літопису про героїзм та мужність наших захисників, про страждання, які пережили українські діти під час цієї жахливої війни.

ДІТИ, ЯКІ ВИМУШЕНІ ПРОЖИВАТИ У «СІРІЙ ЗОНІ»

Павлюк Богдан, Бакалина Лілія, Різник Владислава,
учні Васильківського ліцею Шполянської міської ради об'єднаної
територіальної громади Черкаської області Черкаська область, село Васильків
Керівник: **Скляр Людмила Петрівна**

Від початку війни в Україні, з 2014 року, багато дітей відчували жахи війни, особливо це діти «сірої зони». Близько 5-ої ранку 24 лютого 2022 року Росія завдала повітряних ударів по цілях в Україні, розпочавши повномасштабний воєнний наступ на її територію. Особливо небезпечними є Київська, Чернігівська, Сумська, Луганська, Донецька, Запорізька, Миколаївська, Херсонська області, які називають «сірою зоною», де відбуваються жорстокі бої по обидва боки лінії фронту.

Термін «сіра зона» в Україні з'явився у 2014 році, після того, як були підписані Мінські угоди. «Сірою зоною» є нейтральна територія по обидва боки лінії фронту. У деяких місцях її ширина становить кілька кілометрів, в інших – всього 200-300 метрів. В цих місцях діти вимушені переховуватись, недоїдати, жити в антисанітарії, в гірших випадках діти потрапляють під обстріли, не мають постійного місця проживання, гинуть або стають сиротами. Людство не повинне бути байдужим до майбутнього, частиною якого є підростаюче покоління. Ми повинні привертати увагу держави та усіх небайдужих, хто може допомогти та підтримати дітей, які прагнуть жити під мирним небом, не переховуючись у підвалах чи бомбосховищах.

Метою дослідження є аналіз проблем дітей, які народжуються та проживають в складних умовах в районах бойових дій. Проблеми їх здоров'я та харчування, навчання та психологічного стану, волонтерська допомога та реабілітація.

Сьогодні в Україні існують не тільки волонтерські організації, а й небайдужі люди, які мають можливості та фінанси, щоб допомогти і підтримати тих, хто не має можливості виїхати із «сірої зони». Але, на превеликий жаль, питання війни та дітей «сірої зони» залишається відкритим.

Розділ I Виживання на територіях «сірої зони» України

1.1 Новонароджені «сірої зони»

У вкрай складних умовах з'являються на світ малюки. За свідченнями очевидців, породіллі змушені були народжувати у підвали лікарень, більшість з яких не прилаштовані для пологів. Або ж ризикувати життям, піднімаючись в операційну. Дедалі більше лікарень в Україні пошкоджено або знищено російською агресією.

Реальність війни жахає: із повідомлень міністра охорони здоров'я України Віктора Ляшко: «Після потужного удару 2 березня по будівлі Житомирського пологового будинку, від нього залишилися тільки уламки і руїни. Того ж дня російські війська обстріляли пологовий будинок у Маріуполі. Наступного дня російські снаряди влучили у багатопрофільну лікарню у Василівці Запорізької області. Унаслідок цього загинули три місцевих жителі. Сама ж лікарня зруйнована. Тут під час обстрілу лікарі прийняли пологи! Життя не зупинити, крик новонароджених українців перемагає потужні авіаудари терористів», - наголосив він. І таких випадків сотні.

Не краща ситуація у Херсоні, який нині контролюють російські окупаційні сили. Під час обстрілів там приймали пологи у підвалі. «Уявіть собі - холодне приміщення, яке годиться лише для того, щоб пересидіти бомбардування. Там перебувають вагітні, ті, хто вже народили, діти, в тому числі недоношені. За таких умов не йде мова про безпечне акушерство. Якби потрібно було робити операцію, то довелося б виходити з підвалу і наражатися на небезпеку або допустити, щоб жінка загинула під час пологів у ХХІ столітті». Розповідає акушер-гінеколог Херсонської обласної лікарні Юрій Герман. - Підвал в лікарні не підготували, бо люди в Херсоні не знали, що буде війна, пояснює Герман, додаючи, що за час війни у ньому народилося четверо дітей.

У багатьох окупованих містах, до лікарні не могли доїхати жінки на пологи, адже російські війська не пропускали швидку, тому жінки народжували вдома, питали по телефону як перев'язати пуповину тощо», - свідчить акушер-гінеколог Юрій Герман.

За статистикою з початку повномаштабної війни, протягом трьох місяців, в Україні народилося 36 425 дітей. І за цей період 210 224 дитини російські військові вивезли з України в Російську Федерацію під час російського вторгнення.

1.2 Умови проживання

Досліджуючи цю тему, звернули увагу на репортаж воєнного кореспондента Радіо Свобода Андрія Дубчака, який вивчав лінії зіткнення там, куди потенційно щохвилини може прилетіти куля чи снаряд – за 10 кілометрів від фронту, де живе близько 100 тисяч дітей. Йдеться про те, як війна впливає на психіку дітей, як відображається на їхньому сприйнятті світу.

З інтерв'ю психолога із Попасної Людмили Романенко було зрозуміло, що наслідком війни й бойових дій стала «замороженість» дітей, батьків, та й усього суспільства в цілому.

Цей стан впливає на психіку і здоров'я загалом. Медики у Попасній останнім часом реєструють різкий сплеск онкозахворювань, у дітей спостерігається відсутність емоцій, відчуття постійної тривожності чи агресивності. Деякі батьки не можуть повноцінно давати дітям любов, тепло й відчуття захищеності, а діти не можуть на повну радіти, гратися, відчувати себе у безпеці. Все це позначається на психіці й здоров'ї дітей не лише у прифронтових зонах, а й на інших територіях країни.[2, с. 5]

Складна ситуація і з навчанням. Школи перейшли на дистанційне навчання, в багатьох населених пунктах відсутній інтернет чи навіть світло. Унаслідок агресії РФ в Україні було пошкоджено 1570 навчальних закладів, 111 з них повністю зруйновано.

Окрім того, на окупованих територіях російські військові використовують голод як заборонений метод ведення війни. Зокрема, це відбувається через недопуск гуманітарної допомоги, перешкоджання виїзду мешканців під час осади населених пунктів, відбирання їжі у сімей, розкрадання місцевих магазинів, знищення об'єктів, де виробляються або зберігаються продукти харчування. Частина населених пунктів перебуває або знаходиться на межі гуманітарної катастрофи.

25 березня у Мелітополі військові РФ заблокували роздачу мешканцям міста гуманітарної допомоги: 13 тонн продуктів та дві тонни дитячого харчування і медикаментів. 11 квітня у Херсоні російські військові захопили гуманітарний склад із ліками, продуктами та дитячим харчуванням.

23 квітня була зірвана чергова евакуація мешканців Маріуполя.

З 3,2 мільйона дітей, які, за оцінками ООН, залишилися вдома, майже половина може зіткнутися із ризиком нестачі їжі. Близько 1,4 мільйона людей залишилися без доступу до води. Ще 4,6 мільйона людей мають лише обмежений доступ.[3, с. 5]

Це є порушенням Статті 55 Женевської конвенції. Окупаційна держава зобов'язана за допомогою усіх наявних засобів забезпечувати населення продуктами харчування та медичними матеріалами; зокрема, постачати необхідні продукти харчування, медичні матеріали та інші припаси, якщо ресурсів окупованої території виявиться недостатньо.

За даними уповноваженої Верховної Ради України з прав людини Людмили Денисової відомо, що станом на ранок 21 травня, Росія депортувала на свою територію 1 млн 377 тис. 925 українців, у тому числі 232 480 дітей. За словами Денисової, скільки з них через «нелояльність» до російських загарбників і «спеціальної операції» опинилися у в'язницях на тимчасово окупованих територіях або загинули, встановити поки неможливо.

Своїми діями країна-окупант РФ грубо порушує норми статті 49 Женевської конвенції про захист цивільного населення під час війни, яка забороняє здійснювати примусове переселення або депортацію осіб з окупованої території. Депортація і насильницьке переміщення населення є злочином проти людяності відповідно до статті 7 Римського статуту Міжнародного кримінального суду.

1.3 Поранені та загиблі діти «сірої зони»

Із ЗМІ дізнаємось, що 9 квітня внаслідок артилерійського обстрілу російськими військовими села Станіслав Херсонської області 14-річна дівчинка отримала вогнепальне поранення шиї із пошкодженням спинного мозку.

11 квітня збройними силами РФ здійснено обстріл цивільної інфраструктури м. Харкова. Загинули півторамісячна дитина та 12-річний підліток. Ще 4 дітей віком 1, 4, 5 та 9 років отримали поранення.

«Понад 624 дитини постраждали в Україні в результаті збройної агресії Російської Федерації. Станом на ранок 2 травня 2022 року офіційна кількість дітей-жертв не змінилася – 219. Найбільше постраждали дітей у Донецькій області – 139, Київській – 115, Харківській – 95, Чернігівській – 68, Херсонській – 45, Миколаївській – 43, Луганській – 37, Запорізькій – 27, Сумській – 17, у м. Києві – 16, Житомир – 15», - йдеться в повідомленні, опублікованому в телеграм-каналі. Ці цифри є не остаточними, оскільки триває робота щодо їх встановлення у місцях ведення активних бойових дій, на тимчасово окупованих та звільнених територіях.[5,с. 6]

Страшні події у Бучі, Гостомелі та інших містах Київської області, у місті Маріуполь дають розуміння, що постраждалих та загиблих дітей значно більше.

Правозахисники, громадські активісти й небайдужі б'ють на сполох – 3 585 дітей досі перебувають в інтернатах, спецшколах, дитячих будинках на сході України. Серед них багато дітей-сиріт, за життя і здоров'я яких держава несе повну відповідальність. Яка доля чекає дітей у 70-км зоні від лінії бойових зіткнень де розташовані 33 інтернатні установи. У Северодонецькій обласній загальноосвітній школі-інтернаті I-III ступенів, розташованій у 28 км від міста Щастя, навчалися 86 підопічних, усі вони є сиротами. У 20-кілометровій зоні від місця проведення АТО знаходиться Держинська загальноосвітня школа-інтернат I-III ступенів Держинської міської ради, у якій перебували 319 учнів.

«Ми бачимо останніми днями, що бойові дії на Донбасі посилюються. Діти не повинні ставати заручниками цієї ситуації. По Україні дитячі заклади заповнені наполовину, у середньому від 45 до 60%, тобто вивозити дітей з небезпечних територій є куди», – каже Тетяна Печончик, голова правління ГО «Центр інформації про права людини».

Розділ II Соціальний захист дітей

2.1 Забезпечення прав дитини

Діти, які постраждали внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів, мають право на забезпечення безкоштовним харчуванням у закладах освіти (частина 10 статті 7 Закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб», частина 3 статті 33»).

Крім того, діти, які постраждали внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів, які внутрішньопереміщені та зареєстровані мають право на всі гарантії та пільги, передбачені законодавством для таких осіб, зокрема:

- влаштування дітей у дошкільні та загальноосвітні заклади;
- забезпечення безкоштовним харчуванням у закладах освіти;
- державна цільова підтримка для здобуття професійної (професійно-технічної) та вищої освіти у вигляді повної або часткової оплати навчання;
- пільгове оздоровлення та відпочинок;
- лікарськими засобами у випадках та порядку, визначених законодавством;
- надання необхідної медичної допомоги в закладах охорони здоров'я;
- дітям грудного віку та дітям раннього віку забезпечення дитячим харчуванням;
- діти-сироти та діти, позбавлені батьківського піклування, мають право поліпшення житлових умов, отримання соціальних послуг та соціального супроводження сімей.

2.2 Волонтерська допомога

Благодійний рух в Україні активно зростає та розвивається. Не завжди достатньо тільки перерахувати кошти – часто потрібні конкретні дії на місцях.

Велику допомогу надають благодійні фонди: Благодійний фонд Волонтери: Дорослі – дітям, благодійний фонд «Діти Героїв», Всеукраїнський фонд Територія Добра, *дитячий фонд ООН (ЮНІСЕФ) Українська Волонтерська Служба та інші*. ЮНІСЕФ постачає для України

медичні товари, комплекти для освіти та відпочинку, ковдри, одяг. Цей фонд розширює систему «Блакитних точок». Це безпечні місця, які надають важливу підтримку переміщеним сім'ям, жінкам і дітям у сусідніх країнах, зокрема в Румунії та Молдові.

Під час дослідження ми виявили, що війна Росії проти нашої держави відбувається із порушеннями усіх міжнародних прав людини. Країна агресор не дотримується законів Женевської конвенції, Римських договорів, Гаазької конвенції, Конвенції про права дитини.

Діти, які вимушені проживати на територіях бойових дій, на окупованих територіях, позбавлені усіх прав дитини. Під час вивезення дітей з таких місць окупанти розстрілюють мирних жителів, багатьох дітей депортують. Деякі стають психологічно вразливими, «замороженими» або агресивними. Вони позбавлені можливості повноцінного харчування, навчання, батьківської опіки і ласки. У гірших випадках потрапляють під обстріли, зриви ракет, отруюються хімічними речовинами, стають сиротами і навіть гинуть. Це жорстока, страшна війна. Скільки жахливих речей відбувається з малолітніми та підлітками, таке враження, що у російських воїнів немає душі.

Але важливим є те, що більшість країн світу надають нашій державі різноманітну допомогу. У кожному обласному центрі, містах і селах діють волонтерські організації, які забезпечують необхідним населення, що потребує допомоги. За законом України, діти, які потерпіли від війни, мають право на соціальний захист, проходять реабілітацію, з ними працюють психологи. Це ще раз доводить, що ми сильна, єдина нація, яка спільними зусиллями отримає Перемогу. І всі діти України житимуть під мирним небом.

ВІЙНА У СЕРЦІ

Пацкова Юлія, учениця 9 класу, вихованка краєзнавчого гуртка "Берегиня"

Тучинського ліцею Гоцанської територіальної громади

Рівненської області. Керівник: **Ничипорук Лариса Григорівна**, вчитель історії

Ніхто не вірив, але прийшла війна... Коли призвали до армії мого тата Сергія, я плакала. Потім втішала маму, потім молилась. А згодом мені ставало краще, коли співала. На Схід воювати поїхав мій улюблений вчитель музики - Ігор Святославович. Він навчив мене співати і перемагати в конкурсах. Я знову плакала. На Схід поїхав Віталік Брижицький, брат моєї подруги Саші, йому дев'ятнадцять, а він герой. Діма Лойко, син нашої вчительки Наталі Василівни, десантник, йому нема дев'ятнадцяти, він воює з першого дня війни. Наталя Василівна посивіла за кілька днів. По дорозі до школи вкотре зустрічаю тьотю Наташу. Її син двадцятидворічний Ваня Білоус пропав безвісти на фронті, два місяці тому. Тьотя Наташа не говорить про це, не може.

У нас в Тучині не стріляють, хоча часті тривоги. Я відчуваю війну, вона болить в мені, гнітить, викликає страх. Кожний день я дивлюсь Єдині новини і вірю в перемогу.

Якось мама сказала, що в християнський реабілітаційний центр "Наша оселя" привезли багато біженців зі Сходу, їдемо завеземо допомогу. Потрібно допомагати, потрібно щось робити, бо інакше важко жити. Реабілітаційний центр на окраїні села, дуже гарний, новий. Все дуже гарно облаштовано на березі річки Горинь. Поки мама спілкувалась з дорослими, я випадково познайомилась з дуже симпатичним хлопчиком з Маріуполя. Його звали Ігор Таушан, йому шістнадцять, він в центрі вже більше місяця. Ми присіли на лавку і розговорилися. Я не задавала йому запитань, але Ігор говорив, говорив, говорив дивлячись на мене не дуже дорослими, втомленими очима.

Ніхто такого не чекав. Я відпочивав. Потім пропало світло, тоді почув страшний гуркіт, шум. Я вийшов на балкон і побачив як летіли, бомбили і стріляли винищувачі. Я живу на четвертому поверсі. Тато крикнув мені і мамі: "Лягайте!" І ми лежали, доки світ перевертався і руйнувався. Я тоді думав: "Це сон!?" Потім я побачив, що немає дитячого майданчика, де я виріс, нема сусідніх будинків, на вулиці лежали трупи. Мій родич Ярослав, якому було всього двадцять п'ять, лежав на площадці з вирваною грудною кліткою. Мама пила заспокійливе, а я не міг нічого ковати. Потім, коли відійшов, телефонував своєму другові Сергію Черногорському. Мама відповіла, що його розстріляли російські солдати за те,

що він не так глянув на них. Йому було сімнадцять... На наступний день я пішов до своєї школи №54, її розбомбили. Це була чудова спортивна школа з басейном, наша улюблена школа. Тут ми вчилися, закохувались, мріяли. Я мріяв стати пожежником... Я погано сплю. Сон один і той - летять ракети, а я падаю. Не можу... В очах картинка, яка не зникає, трупи в дворі. Вірніше - сусіди, друзі, знайомі. А ще азовці. Як вони там? Я жив місяць у серці війни, так називають наше місто. Нам вдалось вибратись. Всіх біженців дуже гарно приймають на Рівненщині, всі нам допомагають. Та я не можу позбутись нав'язливої думки, що хочу додому. Від кого Путін прийшов нас звільнити? Він забрав моє місто, мій дім, моїх друзів. Тепер в моєму серці весь час війна...

Я слухала Ігора і не знала як його втішити, бо в самої текли рікою сльози. Ми всі маєм бути разом. Тепер в моєму серці, в моїй молитві мій тато, Ігор Святославович, Діма, Віталік, Ваня і Ігор Таушан з Маріуполя, який був на війні. Боже, дай сили всім! Світе, допоможи перемогти клятого ворога. Боже, збережи живими захисників, збережи Україну!

Є У МЕНЕ МРІЯ НЕВЕЛИЧКА: ЩОБ КОЛИ ПРОКИНУСЬ – НЕ БУЛО ВІЙНИ...

Перепелиця Дарія, учениця 5 класу Слобідської гімназії

Краснокутської селищної ради Богодухівського району, член гуртка «Джура»

Керівник: **Іванова Наталія Іванівна**, вчитель біології та хімії,
керівник гуртка «Джура» Краснокутського ЦДЮТ

Моя країна у вогні. Гинуть військові, мирні жителі, діти. Зруйновані міста, села, заводи і фабрики. І це не сценарій нового кінофільму, це наше життя, життя держави у ХХІ столітті. Сучасність внесла корективи у повсякденність, навчання, спілкування, розставила пріоритети і завдання. Знову дистанційне навчання, схвильовані обличчя старших односельців і рідних. Наша місцевість прийняла багато людей з Харкова та області. Більшість приїхало до родичів та знайомих, є і такі, що знайшли прихисток у чужих людей. Наша школа надала можливість усім навчатися, приєднуватися до онлайн-уроків, гуртків.

Ми стали однією великою сім'єю. Позналились, стали зустрічатись на сільському дитячому майданчику, разом займатися спортом, іграми, розвагами. Діти з міст показували різні гімнастичні вправи, а ми навчили їх нашим іграм.

Та війна назавжди залишила у наших серцях рану, а особливо у дітей, які втекли від активних бойових дій. Багато історій ми дізнались від своїх нових однокласників, односельців, друзів.

Олександра (5 років) і Сергій (10 років). Ми братик і сестричка. До війни проживали в смт. Липці, яке знаходиться дуже близько біля російського кордону. Для нас війна почалася саме о четвертій годині ранку. Нас розбудила мама і сказала, що необхідно швидко збиратись. Чули вибухи, але тато сказав, що це феєрверк, звичайно тепер я розумію, це щоб ми не боялись. Дізнались батьки, що почалася війна із групи у вайбері, для батьків дитсадок, який відвідувала сестричка. Вихователька сповістила батьків, щоб виїздили швидко. Взявши тільки документи і деякий одяг сіли до машини і поїхали до Харкова. Ми встигли виїхати, а сім'ї однокласників, що залишилися і досі переживають всі жахи окупації: не мають змоги навчатись, рідко виходять на зв'язок, не мають світла, газу, продуктів харчування. Ми зараз знаходимось у безпеці, але і досі лякаємось грому, навіть дощового, гучних звуків. Також запам'ятались великі колони машин. Нам кожної ночі сниться домівка, дуже хочемо повернутися до звичного життя. Дуже пригнічує ще те, що на окупованій території залишився дідусь, який відмовився їхати з рідного дому. Звичайно тут рідня зустріла нас добре. Ми маємо все необхідне. Нам дали одяг, їжу, книги, іграшки. Ми маємо багато друзів, з якими граємо в футбол та волейбол після уроків. Але війна забрала у нас можливість спілкування з усіма членами нашої великої і дружної сім'ї. Одна моя тітка виїхала до м. Лубни і там знайшла прихисток, друга виїхала до Швейцарії, дядько до Дніпра.

Я уже дорослий і тому розумію, що всі ми об'єднаємось тільки після перемоги. Надіюсь, що це буде дуже скоро і ми всі повернемося до звичного життя на рідній землі.

Ось таку вражаючу історію однієї сім'ї я дізналась, а таких сімей наразі в Україні мільйони. Спілкуючись із дітьми-переселенцями я зрозуміла, що всі ми за ці три місяці війни стали дорослішими, зрозуміли ціну рідній землі, спокою, рідним людям. Головне – мати мирне майбутнє у рідній Україні. Ці страшні дні показали нашу єдність. Багато хто з дітей говорили виключно на російській мові, а зараз розмовляють виключно українською і це дуже приємно. Коли мої думки линуць у майбутнє, я молюся за Україну, хочу жити в мирній та сильній країні, де немає війни, де всі мають своє житло, де всі можуть спілкуватися з рідними.

Надіємось на мир, віримо у ЗСУ, і знаємо, що все буде Україна!

ВІЙНА. МОЇ СПОГАДИ

Петросянц Катерина, учениця 3 класу Березівської філії (гімназії)

КЗ «Пісочинський ліцей Пісочинської селищної ради Харківського району Харківської області», вихованка історико-краєзнавчого гуртка

КЗ «Харківська обласна станція юних туристів» Харківської обласної ради.

Керівники: **Дьяконова Ольга Миколаївна**, вчитель початкових класів, **Кривопустова Алла Борисівна**, керівник гуртка

Все це почалося 24 лютого. Ми мирно спали. В цей день після школи я мала йти на день народження до своєї подруги, але замість цього нам довелося йти до сховища, тому що біля нашого будинку було дуже чути вибухи. Там ми просиділи цілий тиждень. За цей час я намалювала багато малюнків. Хоч мені і було страшно, але моє мистецтво мене не покинуло. Я малювала своїх рідних: дідуся, тата, маму, навіть себе.

Я ніколи не забуду той день, коли над будинком, в якому ми ховалися, пролетів літак, а потім пролунав вибух. Снаряд потрапив у сусідній будинок. Було дуже страшно, але мені довелося бути сміливою.

Вірю, що війна скоро закінчиться і настане МИР.

ВІЙНА ОЧИМА ДІВЧИНКИ - ПЕРЕСЕЛЕНКИ

Повх Юстина, учениця Закупненського ліцею

Закупненської селищної ради Хмельницької області

Кривник: **Кухаришена Людмила Станіславівна**

Цього не забуде, мабуть, ніхто... Той страшний ранок, який змінив наше життя. Я ніколи не забуду очі своєї мами та її слова, які вона хотіла підібрати для мене того ранку, 24 лютого... війна. Ми ввімкнули телевизор і переключали канали, вслухаючись, щоб почути щось втішне, але... Ніколи не забуду той гул на небі. Так голосно і страшно щось летіло, але ми не розуміли, що це робиться. Що робити? Чи бігти кудись? Паніка, страх... болючий страх. Потім до нас зателефонувала бабуся і запитала, чи це війна? Вона більше не говорила нічого іншого, а лише це запитання повторювала більше ста разів. На що мама їй не відповідала: «Це війна! Війна, війна...» Мене охопив страх. Я відчувала себе, ніби в якомусь фільмі жахів. Після дев'ятої ранку лікарка, яку ми викликали до бабусі сказала, що в неї великий шок. Бабуся прийшла до себе лише під вечір. Я хотіла якось допомогти мамі, адже їй не можна хвилюватися, вона хвора, в неї невиліковна хвороба. Я збрала тривожну валізку, з необхідними речами та документами, зателефонувала в Польщу до брата (він вже все знав) взяла речі і пішла до мами на роботу, щоб бути разом. А далі... сирени. Вони були такі часті і довготривалі, і ми змушені були ходити в бомбосховище, а ввечері до тітки в підвал. Вночі погано було чути сирену до хати, то ми спали з відкритими вікнами, спали одягнені та при кожній сирені бігли до тітки, потім назад. З часом ті сирени нам вже причувалися і причуваються ще й досі. Брат зателефонував, що вирішив всі питання про проживання нас у своєї пані, і що вона чекає нас в Польщі. Все відбувалося якось хаотично. І от ми в автобусі, їдемо до кордону. Дорога була дивна. Всі бігборди, назви міст, сіл були заклеєні. При в'їзді і виїзді в кожне місто або село були блокпости із солдатами зі зброєю, та кілометрові черги біля кожного блокпосту. Ми виїхали зранку, а вже сутеніло, і на одному блокпості, що біля

Тернополя, волонтери підбігли і нам дали в руки по декілька бутербродів: «Їжте ,не соромтеся». Було приємно до сліз. І вже кордон. Нас висадили, і сказали :« Далі самі, як усі люди». Людей було багато, тисячі. Вони стояли натовпом 5 кілометрів черги. За годину ми не пройшли навіть кроку, а людей за нами все прибувало. Повно в черзі маленьких діточок, літніх людей. Вони просилися і плакали, та ніхто нікого без черги не пропускав. Всі були замучені, знервовані. Волонтери працювали . Чай, бутерброди носили часто. Так пройшов день, ніч, і ще день, і нарешті залізні ворота відкрилися для нас. Ноги затекли, ми замерзлі йшли далі . Тут почула я польську мову . Це вже Польща! Біля шлагбауму нам дали пледи, якісь сорочки, воду, а потім по черзі саджали в автобуси і везли в табір. Табір – це велика споруда. Там при вході теж стояли польські волонтери. Вони записували, хто в яке місто їде, а потім оголошували, як і чим у те місто добратися. В тому таборі було повно ліжок, одне біля одного, і було дуже тепло та була гаряча їжа.

Брат привіз на кордон і передав волонтерам для ЗСУ декілька ящиків ліків. Знайшов і забрав нас. Ми проїхали ще більше 1000 км. Я засумувала за братом, адже ми не зустрічалися вже майже 4 роки. Одночасно я раділа зустрічі і сумувала через страшну війну вдома. Тут в містечку Мендзиздрое дуже гарно. Є ліс, і гори, і море. Тут будиночок з усіма зручностями, басейн, спортивна площадка на подвір'ї. Поляки дуже доброзичливі і щедрі люди, співчутливі. На наступний день після приїзду нас викликали в будинок культури, де дали на перший час їжу, предмети гігієни, одяг. Було дуже приємно. Там же ми познайомились ще з такими українцями як ми, і домовилися зустрічатися на мітингах на центральній площі , щоб закрили небо над Україною, щоб допомогти врятувати Маріуполь. Коли ми колоною проходили через місто, поляки зупинялися і аплодували українцям . Навіть наше «Слава Україні!» воїни відповідали : «Героям слава!». Та все ж мені дуже сумно за домом. Вдома і дихається краще. Тут є ліс з ялинками і березами . А вдома краще. Там вишні і яблуні цвітуть біля хати. Тут море холодне і темне , чайки та ворони, а вдома річка, качки, і лебеді. Тут навіть сонце не так світить, як вдома. Це все та проклята війна наробила. Життя ніби зупинилося... ні мрій, ні планів, нічого... єдине – очікування Перемоги, яка нам дасть надію на майбутнє. Тільки зараз я розумію, якими ми були щасливими і бігали до 24 лютого.

Я вірю, одного ранку, я прокинуся від теплих променів сонця і не буду дивитися новин, а просто вийду на вулицю погуляти з собакою. Мрію і вірю в нашу Перемогу. Слава Україні! Героям слава! Все буде Україна!!!

ВІЙНА ОЧИМА ДІТЕЙ

Подерня Дарина, учениця Біленського закладу загальної освіти
I-III ступенів Володимирецької селищної ради Рівненської області
Керівник: **Подерня Світлана Леонідівна**, заступниця директора
з навчально – виховної роботи

Війна... Віроломна, підла, підступна... Жахливі картини по телебаченню розстріляних будівель, рейсових автобусів, мирних людей, бомбардування наших аеродромів, житлових кварталів... Дивишся, і не віриться, що все це наяву. Як може подібне статися в XXI столітті, коли сусід, один з «народов – братьєв», пішов стріляти в іншого...

Війна триває... Ллється безневинна українська кров. Страждає багато дітей. Їм би зростати в мирі, ходити до садочка, обіймати маму і татка, засинати під бабусину колискову. .. Але ж ні, замість всього – руїни, тато десь на війні, та ще й в'їдливий звук сирени – замінив колисанку. Навколо сіра розруха, знищені будинки, школи, мертві тіла; але ж то чийсь батьки....

Невинні діти України, де ж ви завинили, чого такого зробили, що зростаєте під час війни ? Хтось лишився сиротою, тільки – но народившись, а хтось лагідно обіймає маму, що постійно плаче, бо з татом вже кОтрий день немає зв'язку... А тут ще й випуск новин про Харків, але ж саме там, він з побратимами захищав безневинних...

Честь і слава нашим доблесним захисникам ! Гордість проймає серце і душу за героїзм, бойовий дух наших славних воїнів. Кожен з них: то чийсь дідусь, чи татусь, брат чи

сестра. І лише щирі молитви рідних боронять їх в бою, захищають невидимим щитом від смертельних куль рашистів...

Гордимось воїнами, що зараз на війні. Тисячі найкращих захищають Україну. Ми віримо у Вас... Вертайтесь живими!

Дух українського народу незламний, непереможний і незнищений. Проти супостата піднялося не тільки військо. Голіруч, з жовто-блакитними прапорами, від малого до великого вийшли на херсонщині на мітинг і прогнали з площі окупантів. Без зброї і бронезилетів - проти танків, але з вірою в серці та молитвою в душі... Сміливо, не боячись померти, на своїй землі, виходять на мітинг українці і у Мелітополі, Новій Каховці, Енергодарі!

Найкращих слів похвали і вдячності, любові заслуговують мирні жителі України. Західні регіони щиро зустрічають біженців, які потерпають від окупантів, діляться шматком хліба, вільним кутком, допомагають як можуть.

Редактор газети «Вісник +К» розповідає, як провідав своїх онуків. Замість гостинців, бо нині так «модно», подарував по кілька сотень. Восьмирічний Володя, несучи в долоньці гроші, підійшов до свого батька і попросив: «Тату, на ось, передай на ЗСУ». Меншенька, Богданка, підтримала братика. [1, с.1]

Мій п'ятирічний братик Сергійко якось увечері, міцно тримаючи в руках скляну баночку з грошима, які збирав на омріяний самокат, приніс до маминої кімнати. Тут усі його заощадження: і те, що наколядував у діда з бабою, і те, що подарували хресні, і копійчані гривні, що інколи дарував тато, повертаючись після важкого робочого дня... Він щиро просив надіслати їх діткам, чиї домівки жорстоко зрівняли танками з землею бездушні орки.

Тож і діти воюють, як не автоматами, то своїми скромними збереженнями. Ніхто не вчив їх цього. Так велять маленькі українські серця.

Вічне поневолення і подальша зухвала, агресія згуртували нас у єдину націю, єдиний народ, єдине суспільство, де кожен маленька часточка великого пазлу. Ім'я якого - Україна! Де кожен - чи то малий, чи то дорослий; на своєму місці виконує свою роботу.

Ми віримо у перемогу! І так буде!

І на оновленій землі

Врага не буде, супостата,

А буде син, і буде мати,

І будуть люди на землі...

Т.Шевченко

Мрії Варламчика

Часто у Варламові сни приходять тато. Ось і сьогодні наснився він йому. Хлопчик брів берегом озера, і пасма туману обвивали його, неначе велетенські полотнища. А на березі стояв тато. Він взяв його за руки, притиснув до грудей. Поцілував. Ніжно. Як уміє тільки тато. Варламчик зрадів. Він так чекає його кожен день з війни. Мріє, щоб найрідніший завів його у школу. Адже йтиме у перший клас. Чорні оченята світяться радістю при згадці про нього.

Хоче хлопчик, щоб швидше закінчилась війна, щоб з татом сісти в машину і їхати. Поки що він уміє лише сигналізувати.

А ще мріє Варламчик разом з мамою і татом купатися в озері, слухати співи птахів. Адже який дивовижний світ! Хай зникне назавжди війна! Хай тато і мама завжди будуть з ним разом!

Першокласниця Ангелінка у війні

Війна чорним крилом накрила Україну. Орки нищили Харків, Ізюм, Бучу, Бердянськ, Охтирку, Чернігів та інші населені пункти України. Люди з дітьми виривалися, як з пекла. Всіляко старались виїхати у Західні області.

Стояв сонячний березневий день. Біля школи на майданчику ми з мамою побачили чужих людей. Підійшли. Розговорились – це були біженці з Тростянця. Бабуся та онучка Ангелінка. Першокласниця. Втекли від війни. Приїхали на Рівненщину до родичів. Дівчинка була на дистанційному навчанні в нашій школі. Щирі допитливі очі. Біленьке личко. Слава

Богу, не чути тут ще було гуркоту гармат. І дитина почувалася спокійно. Запитали: «Як тобі, Ангелінко, у нас ? Відповіла: «Класно!»

Гарна природа: ліс, озеро, ключі журавлині над ним. Чути співи пташині. Тихо.

Пробувши у нас майже два місяці, поїхали назад у Тростянець, де вже не чутні вибухи. Жажіття війни запам'яталося їй надовго. Понівечена бомбами й снарядами земля залікує рани, вкриється смарагдовими килимами хлібів, щедро даруватиме людей за теплоту і ласку. І Ангелінка, як страшний сон, згадуватиме той час, коли змушена була лишити рідну домівку.

Надійка сумує

На шкільному подвір'ї зібралися діти. Обговорювали останні події, що тривожать усіх нас. Звичайно, про війну.

Смуток не сходив з обличчя Надійки. «Чого ти така сумна ?, - запитали в неї.

Весела та збуджена прийшла Надійка до школи. Темно – блакитні очі випромінювали радість.

«Чому в такому настрої сьогодні?- запитали дівчата у класі. Надійка, примруживши очі, сказала: «Дядько Сергій купив мені телефон».

Почалася війна. Рашисти по – звичайному вбивали людей. Страждали і діти. Надійчин дядько пішов на війну. Воював у Донецькій області. 21 квітня пішов у розвідку і не виходить на зв'язок і досі. Були вбиті, поранені, взяті в полон. Про Сергія Підвишеного ніякої звістки нема. Син, що теж воює на Сході України, нічого про нього не дізнався. Рідні мають надію, що, може, залишився живим, бо так завжди сподіваються рідні на краще. Але вже стільки часу Надійка сумує. Візьме в руки телефон – і згадає дядька, з яким у неї пов'язано багато радісних моментів. Згадує; як заходив до них до хати, приносив що – небудь смачненьке, то брав її, Надійку, з собою по гриби. Вчив розрізняти їстівні і неїстівні. Так хороше було ходити з ним до лісу.

А тепер звісточки нема. Сумує Надійка. Сумує вся рідня.

А недалеко від хати шумить ліс, навіває Надійці спогади про дядька, людину – трудівника, якому б хліб рости, працювати на землі. Але пішов звільняти Україну від кремлівської чуми.

Допомагаємо чим можемо

Історія нашого народу велика, героїчна. Він пройшов через величезні випробування, тяжко жив і змагався. Жив, будував, мислив, боровся, оборонявся.

Рашисти напали на наші освітлені сонцем, прикрашені роботящими руками землі. У перші дні війни бомбили Ізюм. Стражіття довелось пережити і навколишнім селам. Сім'я Кобців дев'ять діб сиділа у погребі. П'ятеро дорослих і чотирирічний хлопчик Ігорчик. Навіть вдень не можна було вийти з-під землі, бо кидали бомби. Будинок розколовся, вікна, двері повилітали від вибухової хвилі. Змушені були якось вибратися. Заїхали у Хмельницьк, а звідси забрали машиною рідні і привезли у Рівненську область.

Ігорчик дитинство своє запам'ятає з війни. Темноокий допитливий хлопчик грається машинками. Знає, що таке танки. Бачив їх. Дитина, налякана війною, за два місяці заспокоїлась. Адже навколо така краса, не чути вибухів.

Поселились недалеко від озера. Гуляє з мамою там, придивляється до навколишнього світу. А він, умитий росами, лящить, висвистує, видзвонює, лунко переливається щедрою розмаїтістю акордів. Птаство, радіючи весні, творить музику краси. Кує зозуля, щедро налічуючи літа. Ігорчикові і всій Україні. Літа мирні, щасливі.

Щоденник Тимофія

До війни 12 – річний Тимофій колекціонував монети та марки. Тепер – осколки, які залишилися від російських снарядів.

Окупанти забрали в хлопця не тільки хобі, а й батьків, яких розстріляла колона танків у перший день окупації його рідного села Шевченкове. Протягом місяця окупації Тимофій вів щоденник війни:

«Я звик до того, що над моєю головою літають снаряди. У нас досі немає електрики. У нас закінчується хліб – і терпіння», - написав він 13 березня.

Тимофій тоді не знав, що напередодні, 8 березня, в перший день окупації, його матір Юлію та вітчима Сергія розстріляла колона танків російської армії, що вкотилася в село. Кілька тижнів тітка Тимофія намагалася приховати трагічну звістку від нього та молодшого брата, розповідала, що батьки поїхали до Києва, а їхня машина набита кулями, все ще стояла за 300 метрів від дому.

Записи, яких у щоденниках наших дітей ніколи не повинно було бути...

Недитячі ігри хлопчаків

Блокпост, медпункт та казарми, а ще окопи, з яких добре проглядаються головні шляхи і все це для недитячої гри хлопчиків Нової Басані, що на Чернігівщині.

Діти, які місяць прожили під російською окупацією, захопилися недитячими іграми – вони копіюють те, з чим довелося їм жити та через що вони стали «дітьми війни».

Трійця хлопчаків – Назар Кебкал та брати Влад та Назар Замули – суворі. Всіх, хто проїздить повз їх пост, беруть на олівець. «Щоб знати, хто виїжджав, скільки машин і людей взагалі», – пояснюють хлопчики.

Гратися у війну, каже мама Назара Кебкала, діти почали після того, як заглянули в очі справжній війні. «Коли бомбили нас вперше, то всі бігом до погребу, а він на ганку співав гімн, ми його тягнемо, а він співає... Навіть сусіди в погребі чули, як він співає, мені страшно було, а він завжди заспокоював що все буде добре», – розповідає мама хлопчика.

Після деокупації Нової Басані – десятирічний Назар Кебкал загітував сусідських хлопчаків піти в тероборону, військовим він давно хотів стати. «В мене просто прадід воював у Другу світову і він все діду розповів, а дід мені», – каже хлопчик.

Дід Михайло не лише розповідав онукові про ту війну з фашистами, а й передав у спадок Назарові військові нагороди свого батька. Коробку з ними – єдине, що хлопець взяв з собою, коли виїжджав із мамою після окупації села.

До охорони своєї вулиці хлопчаки підійшли серйозно, навіть балаклав не знімають. Поруч польова кухня. «Сьогодні нічого (не готували) бо дощ, а так у нас картопля печена, яйця, сало поїмо просто з хлібом», – розповідають хлопчики.

Є і медпункт, але ним не користуються. З собою у хлопців аптечка і сухпайок. «Консерви, горіхи, цукерки, печиво. Карти, якщо буде сумно», – показують діти.

Допитливі хлопці не раз обійшли всі околиці та дослідили спалену російську техніку. Знаходять і те, що пропустили піротехніки.

«Вони ще малі, але вже – діти війни. І за місяць окупації відчутно подорослішали», – кажуть їхні батьки. Чітко знають, хто ворог і не з чужих слів розуміють, що треба робити. «Захищати рідну Україну», – кажуть хлопчики..

ЦІЛИТЕЛІ СОЛДАТСЬКИХ ДУШ (ВІЙСЬКОВІ КАПЕЛАНИ)

Подoliaнчук Серафим, учень 10-А класу Очаківської ЗОШ

I-III ступенів № 2 імені П.П.Шмідта Очаківської міської ради

Керівник: **Вишинська Оксана Сергіївна**, вчитель історії та правознавства Очаківської ЗОШ

I-III ступенів № 2 імені П.П.Шмідта Очаківської міської ради.

Реалії сучасної України обумовлені запереченням і переоцінкою цінностей, що дісталися в спадок від радянського минулого, пошуком нових демократичних способів збереження і трансляції культурного досвіду, пов'язаних з занепадом попередніх і одночасним виникненням інших, нових європейських соціокультурних структур. Соціокультурна діяльність соціальних суб'єктів щодо створення цієї нової системи культурних цінностей відбувається на тлі активної фази російсько-української війни, докорінних змін державно-церковних відносин та різноманітності конфесій на теренах країни. Одним із ключових питань військово-релігійних відносин в Україні є введення в Збройних Силах, Національній Гвардії та інших утворених відповідно до законів України військових формувань інституту військового духовенства.

Незважаючи на те що Україна є світською державою, роль священників у військовому середовищі важко переоцінити особливо в умовах військового часу. По-перше, переважна кількість військовослужбовців Збройних Сил України є віруючими людьми й відносяться до тієї чи іншої релігійної конфесії.

Реалізація права на свободу віросповідання в Україні регулюється Законом України «Про свободу совісті та релігійні організації» від 23 квітня 1991 р., в якому визначається зміст права на свободу совісті та віросповідання та принципи його реалізації, визначаються види та правовий статус релігійних організацій, закріплюються засади їх взаємовідносин з державою. Одним із найважливіших аспектів правового регулювання релігійних відносин, механізму реалізації права на свободу віросповідання в Україні є чітке юридичне визначення засад взаємовідносин держави та церкви [5, с. 97].

Військові капелани сьогодні є у більшості армій світу. Законодавчо їхня присутність заборонена тільки в арміях Китаю і Північної Кореї та ще в деяких державах світу. Діяльність капеланів регламентується як внутрішнім законодавством відповідної держави, так і міжнародними договорами. Так, основні права та обов'язки духовного персоналу, який знаходиться при збройних силах визначені в Женевських конвенціях від 12 серпня 1949 р. та Додаткових протоколах до них. Але, незважаючи на наявність норм міжнародних договорів, які мають універсальний характер, в кожній правовій системі світу питання щодо впровадження інституту військового духовенства (капеланів) в збройних силах, його діяльності та правового регулювання, мають певні особливості [6].

У сучасних умовах для України важливим є знаходження вдалих шляхів у виробленні правових механізмів співпраці держави та Церкви у справі духовної опіки військовослужбовців. Наявний вже досвід бойових дій під час проведення АТО/ООС, та введеного воєнного стану в Україні зумовлює специфічні особливості здійснення такої діяльності саме для української армії. З діяльності капеланів у США можна запозичити практику патріотичного виховання, завдяки якій солдати розуміють, що вони не лише захищають національні інтереси, а насамперед забезпечують основи демократії та свободи. Також, корисним буде перейняти основи видавничої діяльності для ведення просвітницької роботи.

Необхідність виконання конституційного обов'язку щодо захисту Вітчизни. пов'язане з суттєвими обмеженнями в пересуванні й місцем проживання, включаючи обмеження в можливостях щодо реалізації своїх віросповідних прав (відвідування місць богослужінь, виходу за територію військових частин і гарнізонів для спілкування зі священнослужителями тощо).

Згідно Закону, військовий капелан – особа, яка в установленому цим Законом порядку отримала мандат на право здійснення військової капеланської діяльності, уклала контракт про проходження військової служби на посадах осіб офіцерського складу (виключно на посадах Служби військового капеланства) та здійснює військову капеланську діяльність у підрозділах ЗСУ, Національної гвардії України, інших утворених відповідно до законів України військових формувань та Державної прикордонної служби України на підставах та в порядку, передбачених цим Законом.

Але, у зв'язку із початком широкомасштабної війни Російської Федерації виникла термінова необхідність у набранні чинності Законом України "Про Службу військового капеланства" задля невідкладного закріплення в законодавстві поняття військового капеланства, створення відповідної служби, визначення статусу військових капеланів та надання їм гарантій соціального захисту.

З початком вчинення російською федерацією агресії проти України та здійсненням тимчасової окупації наших територій військові капелани, в тому числі, і з Миколаївщини, відразу вирушили в зону проведення бойових операцій для моральної та духовної підтримки військовослужбовців та надалі здійснюють свою діяльність в умовах введення воєнного стану 2022р.

Михайл Предко, головний капелан Державної прикордонної служби від Православної Церкви України на питання про кількість капеланів зазначив: «закон тільки прийнятий і дуже

багато роботи. Дуже багато роботи в усіх моментах, я зараз не можу сказати чи буде всього достатньо, звісно ми будемо спочатку видавати те що маємо для наших капеланів, будемо бачити обсяг роботи який вони окормляють, забезпечують душпастирську опіку, а потім вже будемо по мірі потреби надавати інших священиків. Але ми ще враховуємо, що всіх священиків ще треба навчити, вони всі мають пройти навчання, священики мусять пройти перехідний період. Це є не місяць, а пару років, тобто коли це все встане на той рівень який є в наших західних партнерів».

Юрій Сидоренко, який є діючим військовим капеланом та знаходився в момент інтерв'ю у зоні бойових дій вважає, що «Таїнство сповіді повинно дотримуватися капеланом незалежно від обставин! Людина відкриває свою душу перед священиком! Винятком є лише ситуації, у яких капелан бачить під час сповіді реальну загрозу життю інших людей з боку зловмисника».

Щоденно перебуваючи з воїнами на передовій, військові капелани готові вислухати, підтримати бойовий дух військовослужбовців, вселити спокій мирному населенню. «Тобто кожен священнослужитель є або капеланом, а таких капеланів сотні, які служать в армії, або підтримують наших українських військовослужбовців у цей непростий час. А хто має можливість, бере зброю в руки» заявив Митрополит Православної церкви України Епіфаній. За його словами, священники збирають допомогу, приймають біженців, дітей, евакуюють потребуючих. Це стосується капеланів будь-якої конфесії.

«На війні не так просто заручитися довірою бійців. Військовослужбовці уважно вивчають тебе, придивляються, неначе сканують зовні та зсередини. Пройшов екзамen на довіру — ти до кінця життя побратим. Тоді вони можуть відкрити своє серце. Розумієте, капелан має здатність торкатися душі людини, наповнювати її спокоєм та надією», говорить Лора Когут, перша жінка капелан ЗСУ.

За словами отця Романа, священники УПЦ КП віддають багато праці й сили насамперед для того, щоб підняти бойовий дух воїнів. «Ідеться не тільки про допомогу матеріальну. Найперше — це допомога духовна, молитва. Вони дбають про внутрішній стан українських бійців, не дають впасти морально й піддатися озлобленості». Бо інакше, каже настоятель кафедри, озлобленість тягне за собою інше, тоді набирається довгий шлейф, і коли людина повертається на мирну територію, їй важко адаптуватись — світ та оточення стають для людини незрозумілими.

“Отут якраз і потрібна праця священика. На території мирній — це спілкування, спілкування, духовні розради й поради. І на Сході також — коли священик приїздить, коли привозить причастя, коли читають відповідні молитви, коли ми просимо захисту. Воїни, вслухаючись у ці слова, знаходять у своєму серці та розумі силу. Силу стояти твердо, силу боротись”, — пояснює отець Роман.

ВІД МИРУ ДО ВІЙНИ-ОДИН КРОК

Пономаренко Катерина, учениця 3 класу Березівської філії (гімназії)

КЗ «Пісочинський ліцей Пісочинської селищної ради Харківського району Харківської області», вихованка історико-краєзнавчого гуртка

КЗ «Харківська обласна станція юних туристів» Харківської обласної ради.

Керівники: **Дьяконова Ольга Миколаївна**, вчитель початкових класів,

Кривоустова Алла Борисівна, керівник гуртка

Я звичайна дев'ятирічна дівчинка, хоча моя матуся вважає мене особливою. Народилась на Україні, в перший день весни 2013 року. Свій день народження мріяла відсвяткувати зі своїми однокласниками і улюбленою вчителькою. Планувала це свято заздалегідь на два тижні. Аж раптом в моє спокійне і мирне життя ввірвалось чуже і незнайоме слово — «Війна»... Від нього тхнуло холодом і сирістю, як з погребів - де ми разом із моєю сім'єю ховались в перші дні бомбардування. Я не така смілива, як моя молодша сестричка, але намагалася не рюмсати. Багато наших знайомих і родичів поїхали за кордон,

хто куди. Ми залишилися вдома. Як покинути рідний дім та наших тваринок? Ми відповідаємо за тих, хто одомашнений!

Спочатку було дуже страшно і моторошно, але людина до всього звикає. За один крок, в одну мить, ми стали дорослими. Ця війна зробила нас об'єднаними і міцними. Наші батьки тимчасово залишилися без роботи, це було найважче... Ми з сестрою багато допомагали дорослим, як могли. Моя матуся постійно пекла хліб та пиріжки, допомагали сусідам, а вони нам, хто чим міг. Наш тато лагодив машини військовим і звичайним людям. Він у нас майстер на всі руки! Навколо нас з'явилося багато нових людей, які втекли від жаху війни, але всі якось об'єдналися і стали близькими. Спільне горе робить людей близькими.

Я не краплі не шкодую, що наша сім'я не поїхала з України! Хтось повинен був залишитися і зберегти наш край і рідні домівки... Я твердо знаю і щиро вірю в те, що все це скоро закінчиться і всі повернуться до дому. Дім - там де серце, а серцем ми з Україною!

ВПД - РЕАЛІЇ НАШОГО СЬОГОДЕННЯ

Пронженко Даниїла, учениця філії

«Білицька загальноосвітня школа І-ІІ ступенів №4» опорного закладу

«Білицька загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів №1 Білицької селищної ради»,

вихованка гуртка «Туристи-краєзнавці»

Керівник: **Гармаш Марина Сергіївна**, керівник гуртка

Росія, починаючи із весни 2021 року, поступово нарощувала концентрацію військової техніки, озброєнь і військ біля українського кордону та на території Білорусі. Ударне угруповання сягнуло щонайменше 150 тисяч.

24 лютого на світанку росія напала на Україну по всій довжині спільного кордону, від Луганська до Чернігова, а також із території Білорусі й окупованого Криму. Російська армія обстріляла із артилерії українські прикордонні застави. Одночасно були завдані ракетні удари, зокрема і з повітря, по більше ніж 40-ка об'єктах військової інфраструктури майже всіх регіонів країни.

Збройні сили України, Національна гвардія, поліція та загони територіальної оборони розпочали чинити запеклий опір. В Україні був оголошений воєнний стан і загальна мобілізація.

Країни Заходу застосовують все більше економічних санкцій проти росії та її керівництва, і вимагають припинити війну проти України.

Розпочалися важкі бої на підступах до Києва, Харкова, Чернігова, Миколаєва та міст Донбасу. Маріуполь перебуває у тривалій облозі, у місті—гуманітарна катастрофа. Окупанти не дають вивезти цивільне населення.

Російська армія вдається до бомбардувань, ракетних та артилерійських обстрілів житлових кварталів міст, знищує цивільну інфраструктуру, лікарні, школи, історичні пам'ятки.

Люди починають самотужки рятувати себе, рідних, друзів, домашніх улюбленців. Хтось на власному авто їде до родичів, хтось—евакуаційними потягами за захід України, хтось—автобусами за кордон. Тепер всі вони—внутрішньо переміщені особи або, як ще говорять,—переселенці.

РОЗДІЛ 1. ВПО АБО ХТО ТАКІ ПЕРЕСЕЛЕНЦІ

ВПО (ВПД) внутрішньо переміщені особи (внутрішньо переміщені діти)—це люди, які залишили свої домівки, рятуючись від небезпеки, але не перетнули міжнародний кордон, а залишилися на території рідної країни. ВПО перебувають під законним захистом свого уряду. Вони зберігають усі права та захист згідно з міжнародним законодавством з прав людини.

Статистика

Понад 11 млн українців були змушені переселитися в безпечніші області країни чи за кордон, а хтось не зміг вибратися через окупацію рашистами або знищену дорожню інфраструктуру.

Після анексії українського Криму та окупації путінським режимом частини територій Донецької та Луганської областей у 2014 році багато українців були змушені покинути свої домівки. За даними Єдиної інформаційної бази даних про внутрішньо переміщених осіб Міністерства соціальної політики України, кількість зареєстрованих внутрішньо переміщених осіб (ВПО), які перемістилися з тимчасово окупованих територій Донецької та Луганської областей, а також Автономної Республіки Крим та міста Севастополя станом на 13 квітня 2020 року становить 1446881 осіб. З них осіб працездатного віку – 367849, дітей – 197672, осіб з інвалідністю – 51355, пенсіонерів – 724427, обліковано сімей – 1173283.

Інформація про кількість облікованих внутрішньо переміщених осіб на території України (квітень 2020 р.)

№ з/п	Назва області	Обліковано осіб	Обліковано сімей	Особи працездатного віку	Діти	особи з інвалідністю	Пенсіонери
1	ВІННИЦЬКА ОБЛ.	11181	8110	4455	2201	607	2890
2	ВОЛИНСЬКА ОБЛ.	3073	2108	1445	696	134	631
3	ЛУГАНСЬКА ОБЛ.	280437	250022	33980	21722	8234	200799
4	ДНІПРОПЕТРОВСЬКА ОБЛ.	71171	53035	25188	12122	3035	28065
5	ЛЬВІВСЬКА ОБЛАСТЬ	11 032	7 604	4 361	2489	353	1 626
6	ДОНЕЦЬКА ОБЛ.	510764	433826	75266	62702	17828	315175
7	ПОЛТАВСЬКА ОБЛ.	22505	16282	7429	3732	1344	9051
8	ЖИТОМИРСЬКА ОБЛ.	7047	4759	2560	1538	428	2023
9	ЗАКАРПАТСЬКА ОБЛ.	3336	2140	1590	816	143	632
10	ЗАПОРІЗЬКА ОБЛ.	56017	44766	15844	7902	2380	29351
11	ІВАНО-ФРАНКІВСЬКА ОБЛ.	3 806	2 486	1 666	914	174	761
12	м.КИЇВ	159533	119510	81494	27725	4977	34934
13	КИЇВСЬКА ОБЛ.	62901	44132	23307	12656	2225	16183
14	КІРОВОГРАДСЬКА ОБЛ.	6505	4500	2188	1320	412	2406
15	МИКОЛАЇВСЬКА ОБЛ.	8255	5460	3530	1967	388	2061
16	ОДЕСЬКА ОБЛ.	37487	26580	15903	7804	1524	7843
17	РІВНЕНСЬКА ОБЛ.	3041	1950	1246	779	154	614
18	СУМСЬКА ОБЛ.	11193	8095	3535	2025	717	4196

8							
1	ТЕРНОПІЛЬСЬК	2132	1455	871	497	127	522
9	А ОБЛ.						
2	ХАРКІВСЬКА	134100	108345	46182	1777		
0	ОБЛ.				4	4072	52373
2	ХЕРСОНСЬКА						
1	ОБЛ.	14341	10811	6185	2584	543	4015
2	ХМЕЛЬНИЦЬКА	6493	4260	2041	1402	344	1924
2	ОБЛ.						
2	ЧЕРКАСЬКА						
3	ОБЛ.	10803	6630	3931	2278	659	3456
2	ЧЕРНІГІВСЬКА						
4	ОБЛ.	7286	4980	2500	1390	434	2470
2	ЧЕРНІВЕЦЬКА						
5	ОБЛ.	2442	1437	1152	637	119	426
Разом по					1976		
Україні		1446881	1173283	367849	72	51355	724427

У 2021 році на обліку перебували майже 1,5 млн таких громадян.

Станом на 25 квітня 2022 року понад 2 мільйонів людей зареєструвались як внутрішньо переміщені особи після впровадження воєнного стану.

«Я знаю, що зараз, коли іде мова про внутрішньо переміщених осіб, то часто говорять про людей, які перемістились після провадження воєнного стану. Але війна триває 8 років, і кількість тих, хто з 2014 року був вимушений кинути домівки та шукати прихистку в інших регіонах країни - більша. На сьогодні у Єдиній інформаційній базі даних про внутрішньо переміщених осіб є інформація щодо 3,4 мільйона людей. З них понад 2 мільйонів – це люди, які вимушено перемістились після провадження воєнного стану. І з них 1,9 мільйона – вимушено перемістились вперше», - прокоментувала Марина Лазебна (Міністр соціальної політики).

Найбільше людей після широкомасштабного воєнного вторгнення росії перемістились до Львівської, Дніпропетровської, Полтавської, Вінницької та Київської областей. Але загалом найбільше внутрішньо переміщених осіб зареєстровані в Донецькій, Луганській, Харківській, Дніпропетровській та Київській областях.

Найважче в даній ситуації саме дітям. Не до кінця розуміючи, що сталося, вони вимушені покидати домівки та шукати прихистку в інших незнайомих регіонах.

Розповіді дітей-переселенців.

Всі прямували різними шляхами у відносно безпечне місце. Ось декілька розповідей дітей про те, як вони вимушені були тікати з рідного дому і як їм живеться зараз.

Назар, 9 років (м. Харків)

«Тоді ми покинулися від сильних вибухів. Швидко взявши деякі документи та нашого улюбленого котика, виїхали на таксі в інший кінець міста до моїх дідуся та бабусі. Під час поїздки я бачив що на вулицях, якими я вчора гуляв, були розбомблені будинки, будинки без вікон. Багато пожежних машин та карет швидкої допомоги рухалися містом. Весь час чули звук сирени та постріли: якісь ближче, якісь далі. Нарешті приїхали до дідуся. Вони з бабусею вже чекали нас в машині, щоб їхати подалі з міста. І ось ми в тітки в Полтавській області. Я раніше сюди приїздив на канікули. Та цього разу мої канікули розпочалися набагато раніше і не в тому настрої, як зазвичай. Тут ми відсвяткували мій День народження. Привітати зі святом прийшли мене зрання. Я щасливий, що знайшов тут друзів і тепер не так часто згадую про той ранок в Харкові.»

Кирил, 12 років (м. Харків)

«Мене розбудила мама. Спросоння я нічого не розумів, бо за вікном було ще темно. Лише 2 слова: «Синку, війна» якнайшвидше підняли мене з ліжка. І тут я почув звуки стрілянини та вибухи. Я глянув на комп'ютер, а він був вимкнений. Це не «Танчики»,

зрозумів я. Все було насправді! Уявіть! Ми дуже швидко почали збирати речі, щоб кудись поїхати. Але куди їхати? Відповідь на це питання ми не знали. Ще 5 днів наша сім'я ховалася в укриттях під будинком з усіма речами. Мама завжди плакала. Я ніколи не бачив її сльози. Було дуже страшно. І тут настав той день, коли нам все таки вдалося виїхати в безпечне місце на Полтавщині. Нас у себе вдома прийняла привітна бабуса. Зустріла так, як наче це моя власна бабуса, з якою я не бачився місяць чи другий. Уявіть, бувають такі люди! Дуже в неї смачні піріжки з картоплею. Я таких смачних ще не їв. Тато з мамою записали мене до місцевої школи. Так як я дуже товариський, одразу подружився з учнями свого нового класу. Мене навіть у групі у Viber додали (і в ту, що без класного керівника). Ввечері я зустрічаюсь з однокласниками в парку. Я дуже вдячний мешканцям мальовничого селища Білики, що прийняли нас та допомагають в усьому. Але все ж я дуже мрію повернутися до рідного міста. А сюди хотілося б приїздити на літні канікули.»

Єва, 5 років (Донецька область. м. Торецьк)

«Я чула часто, як бахкає, але цього разу бахкало дуже гучно та близько. Мій котик Барсік не вилазив з-під ліжка. Мама сказала: «Потрібно зібрати свої найулюбленіші іграшки. Ми їдемо в подорож». Я зібрали іграшки, а мама—деякі речі. Швидко поїхали з дому. Ми їхали дуже-дуже довго. Мама мені говорила, що скоро приїдемо і все буде добре. Я постійно запитувала: «А чому не їде наш тато?». Мама говорила, що як тільки тато розмінує наш Торецьк і розбере завали, ми самі до нього повернемося (її тато працює в службі ДСНС). Чомусь в дорозі час від часу мама говорила не дивитися у вікно. Коли ми приїхали в безпечне місце, я не чула бахкання. Тут я познайомилася з моїми новими друзями: Булатом та Назаром (Додаток 1). Мені в цьому селищі подобається. Повірте, тут класно. На Великдень я разом з моєю хресною мамою Мариною (ми в неї проживаємо) випікали пасочки. Але я дуже сумую за моїм татком Максимом, котиком Барсіком, папужкою Ньюшею.»

Артем, 14 років (Запорізька область)

«Ви знаєте, хто такі рашисти? А я тепер знаю!

Рашисти зайшли дуже швидко. Дивом нам вдалося виїхати з мого рідного містечка. Не знаю чи повернемося ми туди в майбутньому... не хочу розповідати як ми виїхали, то було жахіття. Що я відчував? Невимовний страх. Я боявся за моїх рідних.

Я, мій тато та старший брат опинилися в Біликах на Полтавщині. Ми приїхали, як то кажуть, «в чому стояли». Але тутешні люди допомогли нам із одягом, їжею, житлом. На третій день перебування у новому рідному місці, мені допомогли записатися до 9 класу, щоб не запускати навчання (я добре вчуся). Зараз я прекрасно спілкуюся з учителями (мені вони сподобалися: привітні і не відмовляють у допомозі), з учнями. Скажу по секрету, що одна дівчинка з мого нового класу мені дуже подобається. З татом та братом у вільний час від навчання допомагаємо тітці Надії (це жінка, яка надала нам житло) садити город. Зараз уже чекаємо урожаю (посміхається). Ловимо рибу. А тітка Надя нам готує її. Я щасливий, що опинився саме тут в даний час...»

Проводячи дане опитування, ми не стукали в розбиті серця дітей, а навпаки, намагалися все склеїти посмішкою, рукою дружби, підтримкою, добрим словом та спільною вірою у перемогу.

Ці діти абсолютно ні в чому не винні, але саме їм довелося відчувати всі події, страхи та жахіття цієї війни.

РОЗДІЛ 2. ВПІД В НАШОМУ СЕЛИЩІ

З перших днів у селищі Білики було облаштовано декілька пунктів прийому допомоги для військових та переселенців. Ніхто не знав скільки сюди приїде людей, але місцеві чекали їх і були готові допомогти. Наше селище прийняло і багато переселенців за ці три місяці. Загалом, з перших днів війни, в смт. Білики було зареєстровано 1940 осіб з них 498 дітей з інших областей, які вимушено сюди переїхали. Це люди переважно з Харківщини, Київщини, Запорізької області, Донеччини, Сумщини. Всі місцеві охоче надають необхідну допомогу: їжу (різноманітні консерви, картоплю, моркву, цибулю, буряк з власних погребів, макарони, цукерки, хліб, пасочки), житло, одяг, постільну білизну, подушки, ковдри, ліжка; проводять екскурсії історичними місцями селища.

Найменших дітей забезпечили книгами, іграшками, одягом, взуттям, засобами гігієни, візочками.

Адміністрацією школи організовано онлайн-навчання для внутрішньо переміщених дітей. Після онлайн-уроків та за відсутності сирен охоче разом прогулюємося нашими завітчаними вулицями.

Війна закінчиться. Перемога буде. І майбутнє буде, бо задля нашої загальної перемоги в єдину потугу об'єдналися Захід і Схід, Північ і Південь, збройні сили та силові структури, політичні партії та громадські організації, місто і село, чоловіки і жінки, і навіть діти.

І яким воно, наше майбутнє, буде – залежить від нас усіх, від кожного конкретно, від того, хто і що робить для перемоги на своєму місці і в силу своїх можливостей.

Будь-які рани з часом загоються, але рубці будь нагадувати про страшні події нашого сьогодення—війну.

І слова «НІКОЛИ ЗНОВУ» набудуть нового значення. Значення, коли навіть найменша дитина знає, що це за дата—24 лютого 2022 року.

Учасниками гуртка «Туристи-красзнавці» філії «Білицька загальноосвітня школа I-II ступенів №4» опорного закладу «Білицька загальноосвітня школа I-III ступенів №1 Білицької селищної ради» та гуртківцями «Школа безпеки» було відзнято відео в пам'ять загиблих дітей за час війни.

НАВЧАННЯ В УМОВАХ ВІЙНИ: ПРОБЛЕМИ І МОЖЛИВОСТІ

Романченко Олександра, учениця Комунального закладу

«Полтавська загальноосвітня

школа I-III ступенів № 28»

Керівник: Земелько І.С., заступник директора

1. Захист дітей: від нормативної бази до організацій, які опікуються захистом дітей

Міжнародне законодавство захищає права дитини. Ситуація в різних за рівнем розвитку країн світу свідчить, що права дітей порушуються. В умовах війни ситуація погіршується. З 2014 року війна принесла горе і страждання на територію нашої держави, на територію України. Зруйновані райони, домівки, які залишились на окупованих агресором територіях, необхідність переселення в інше місто, загибель рідних... Війна — це біль, втрати, велике горе. 24 лютого окупанти принесли смерть, руйнування на ще більшу територію. Війна — це завжди горе, страждання. Вона приносить хаос, розруху. Життя стає просто нестерпним. Найжахливіше, коли ворог порушує всі норми встановлені законом.

Протягом своєї історії людство веде війни. Історики вважають, що важко вибрати хоча б десятиліття, коли б не велися війни в якійсь частині земної кулі. Це спричинило формування міжнародних норм для хоч часткового врегулювання ситуації в стані війни для зменшення втрат. Так було сформоване міжнародне гуманітарне право. Міжнародне гуманітарне право (МГП), або право збройних конфліктів, — система міжнародно визнаних правових норм і принципів, які застосовують під час міжнародних та внутрішньодержавних збройних конфліктів. МГП встановлює правила ведення війни і не розглядає питання стосовно права держав застосовувати силу. МГП забороняє або обмежує методи та засоби ведення війни, а також встановлює відповідальність за порушення його певних принципів і норм. Міжнародне гуманітарне право не забороняє війну, однак це не означає, що воно визнає законність війни як такої.

Поняття «міжнародне гуманітарне право» у 50-х рр. XX ст. ввів швейцарський громадський діяч, професор Жан Пікте, багаторічний член керівництва Міжнародного Комітету Червоного Хреста (МКЧХ). Необхідність регулювання воєнних дій була зумовлена статистикою МКЧХ, яка свідчить, що протягом останніх п'яти тисяч років відбулося понад 14 000 війн. У них загинуло приблизно 5 млрд людей, а впродовж останніх 3400 років на Землі було лише 250 років загального миру. Ці конвенції створені для захисту осіб, які не беруть

участі у війні, або вже відійшли від бойових дій. Мова йде про цивільне населення, поранених, військовополонених. [1]

Ключові норми, дотримання яких є обов'язковим для всіх воюючих сторін:

1. Заборонено нападати на цивільне населення, атакувати їх власність або цивільні та адміністративні будівлі;

2. Під час атаки і перед нею слід вжити всі необхідні запобіжні заходи для захисту цивільних громадян;

3. Необхідно з повагою ставитися до дітей. Неприпустимо будь-яким чином залучати і асоціювати дітей з бойовими діями;

4. Необхідно з повагою ставитися до медичного персоналу, лікарень і карет швидкої медичної допомоги;

5. Заборонено перешкоджати наданню гуманітарної допомоги цивільному населенню, яке її потребує.

Законодавство, як міжнародне так і національне спрямовано на захист дитини. Важливим компонентом державної політики України у сфері захисту дитинства є удосконалення нормативно-правової бази, зокрема, імплементація норм міжнародного права. Це призвело до того, що на сьогодні Україна є учасницею цілого ряду міжнародних документів у сфері забезпечення прав дитини. Основним документом є Конвенція ООН про права дитини, яка визначає правові стандарти у сфері захисту прав дитини, була ратифікована Україною ще 27 лютого 1991 року і набула чинності 27 вересня 1991 року. У 2006 році було ратифіковано: Конвенцію про цивільно-правові аспекти міжнародного викрадення дітей, 1980р.; Європейську конвенцію про здійснення прав дітей, 1996р.; Конвенцію про юрисдикцію, право, що застосовується, визнання, виконання та співробітництво щодо батьківської відповідальності та заходів захисту дітей, 1996р.; Конвенцію про контакт з дітьми, 2003р.; Конвенцію про стягнення аліментів за кордоном, 1956р. та Конвенцію про визнання і виконання рішень стосовно зобов'язань про утримання, 1973р. Зазначені Конвенції після надання згоди на їх обов'язковість Верховною Радою України відповідно до статті 9 Конституції України стають частиною національного законодавства України.

Основні міжнародно-правові акти, що є основою для захисту дітей у ситуаціях збройного конфлікту:

- Конвенція ООН про права дитини (1989)
- Факультативний протокол до Конвенції про права дитини щодо участі дітей у збройних конфліктах (2000, ратифікований Україною у 2004 році)
- Женевські конвенції про захист жертв війни (1949)
- Додаткові протоколи до Женевських конвенцій (1977)
- Конвенція міжнародної організації праці №182 про заборону та негайні заходи щодо ліквідації найгірших форм дитячої праці (1999)
- Римський статут Міжнародного кримінального суду (2002) та низка Резолюцій Ради Безпеки ООН, прийнятих між 1999 і 2009 роками

Наразі Закон України «Про охорону дитинства» – основний закон України, що регулює ситуацію з дітьми в умовах збройних конфліктів. Держава зобов'язана вживати всіх необхідних заходів для забезпечення захисту цих дітей, догляду за ними та возз'єднання їх із членами сім'ї (зокрема розшук, звільнення з полону, повернення в Україну дітей, незаконно вивезених за кордон).

В Україні здійснюють діяльність щодо допомоги дітям міжнародні організації, державні структури. Це значний перелік. Всесвітня продовольча програма (WFP), Всесвітня організація охорони здоров'я (WHO), Дитячий фонд

ООН (UNICEF), Програма розвитку ООН (UNDP), Управління Верховного комісара ООН у справах біженців (UNHCR), Світовий Банк (WorldBank), Фонд народонаселення ООН (UNFPA), тощо

ЮНІСЕФ у умовах агресії Росії в Україні збільшує зусилля для задоволення критичних і зростаючих потреб у безпечній воді, охороні здоров'я, освіті та захисті. Фонд направив до України 50 мобільних груп швидкого реагування, які надають медичну допомогу та потрібну

інформацію дітям та особам, які їх доглядають. Наразі ЮНІСЕФ доставив майже 500 тонн гуманітарної допомоги. Зокрема, це – зимовий одяг, ковдри, предмети першої необхідності та медикаменти, а також засоби для розвитку дітей раннього віку ЮНІСЕФ є світовим лідером із захисту прав та інтересів дітей, який працює у понад 190 країнах і територіях світу заради захисту й підтримки дітей з моменту їх народження і до початку дорослого життя. До вирішення дитячих проблем ЮНІСЕФ залучає найширше коло тих, хто може і повинен подбати про майбутнє нових поколінь, активно співпрацюючи з урядами і науковими установами, бізнесом і громадськими організаціями, лікарнями і навчальними закладами, інформуючи про проблеми дітей, пропонуючи перевірені й ефективні рішення, стимулюючи законодавчі зміни.

2. Соціально-психологічне становище учнів в умовах війни та способи їх адаптації

Враховуючи військову агресію Росії, видно, що вони порушують усі можливі норми. Починаючи від моральних і закінчуючи нормами права. В даному випадку найбільше страждають діти. Більшість буди вимушені покинути свої домівки. Саме вони зазнають труднощів соціального і психоемоційного характеру, пов'язаних зі зміною середовища проживання та звичного кола спілкування, особливо якщо така міграція спричинена війною. З початку повномасштабного вторгнення росії в Україні загинуло більше ніж 230 дітей. Понад 400 дітей отримали поранення. Найбільше постраждалих дітей у Донецькій та Київській областях, повідомляє пресслужба Офісу генерального прокурора України. 29 квітня в результаті артобстрілу окупантами с. Времівка Великоновосілківського району Донецької області отримав поранення 15-річний хлопчик. Унаслідок агресії РФ в Україні було пошкоджено 1570 навчальних закладів, 111 з них повністю зруйновано. Найбільше дітей постраждало у Донецькій області – 139, Київській – 116, Харківській – 95, Чернігівській – 68, Херсонській – 46, Миколаївській – 44, Луганській – 37, Запорізькій – 27, Сумській – 17, Києві – 16. Ці цифри є не остаточними, оскільки триває робота щодо їх встановлення у місцях ведення активних бойових дій, на тимчасово окупованих та звільнених територіях.

Війна завдала серйозного удару по всіх галузях, і освіта не стала винятком. Зруйновані школи, цілі регіони не мають змоги відновити навчання навіть у дистанційному режимі. Мільйони людей, серед них діти й вчителі, змушені залишити свої домівки.

Замість того, щоб вночі спати у себе вдома в своєму теплому ліжечку, діти вимушені були ховатися під час обстрілів в бомбосховищах чи холодних підвалах. Під час війни на Україні з'явилося багато дітей, які були змушені покинути своє місце проживання для уникнення негативних наслідків агресії російської федерації, тимчасової окупації, порушень прав людини, проявів насильства та надзвичайних ситуацій. Діти не мають змоги навчатися у школі, ходити на улюблені гуртки, проводити час на свіжому повітрі. Більш того, через втрати на війні деякі діти не зможуть обійняти своїх татусів та інших родичів, які загинули під час агресії РФ.

За ініціатииви ЮНІСЕФ було проведено експрес-оцінку соціально-психологічного становища дітей у чотирьох містах Донецької області, метою якої було виявлення впливу поточної кризи на життя дітей та їх сімей, шляхом збору інформації щодо рівня та першопричин стресів у дітей, компенсаторних механізмів, а також спроможності представників місцевих громад допомогти таким дітям.

Результати оцінки:

— у кожній п'ятій опитаній дитині віком 13–18 років рівень тривожності вищий за норму;

— у дітей віком 3–6 років виявили значно вищий рівень страху несподіваних різких звуків порівняно з нормою. Крім того, у хлопчиків виявили вищий рівень страху смерті, а у дівчат — страху болю порівняно з нормою для їх віку.

— кожна шоста дитина віком 7–12 років та кожна четверта дитина віком 13–18 років виявила підвищений рівень соціального стресу порівняно з нормою.

За результатами оцінки сформовані рекомендації для Уряду України, міжнародних, національних неурядових організацій. Зокрема, для кращої адаптації дітей треба сприяти кращому знайомству з оточуючими, залучати до колективних заходів, ознайомлювати з

місцевими традиціями та визначними пам'ятками. Треба допомагати адаптуватися дітям в новій школі по місцю прожиття. Потрапляючи в новий колектив діти вимушені будувати нові відносини між однокласниками та вчителями. Кожна дитина по різному сприймає зміну колективу. Деяким дітям легко вдається потоваришувати з однолітками, а іншим дуже складно. Змінюючи колектив діти тривожаться чи приймуть їх нові однокласники.

На успішність адаптації дитини впливають нові умови прожиття дитини, як вона добиратиметься до свого нового учбового закладу, харчування, забезпечення одягом, засобами гігієни, чи відвідуватиме дитина секцію, яку вона відвідувала вдома. Треба старатися батькам заохочувати, підтримувати свою дитину та налаштовувати її на позитив.

Багато часу пройде, поки діти зможуть жити так, як жили раніше і треба докласти максимум зусиль, аби допомогти їм. Порушені права дітей мають бути відновлені та захищені з допомогою як національних, так і міжнародних інституцій.

Кабінет Міністрів України створив Координаційний штаб з питань захисту прав дитини в умовах воєнного стану. Штаб координуватиме роботу

центральної і місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування щодо евакуації, створення безпечних умов та забезпечення прав під час воєнного стану:

- дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, які не досягли 18-річного віку та проживають або зараховані до закладів різних типів, в тому числі дітей з інвалідністю;

- дітей, які не мають такого статусу, але проживають або зараховані до закладів різних типів, у тому числі дітей з інвалідністю;

- дітей, які виховуються в сімейних формах виховання;

- дітей, які влаштовані до сімей патронатних вихователів

Діти під час війни особливо вразливі, тому основна мета дорослих — захищати їх. І фахівці роблять для цього все можливе.

3. Навчання в умовах воєнного стану

За даними BBC News України 1748 закладів освіти постраждали від бомбардувань та обстрілів. 144 з них зруйновано повністю. Агресор стверджує, що наносить удари виключно по військових об'єктах нашої країни. Міністерство освіти і науки зібрало численні факти та аргументи, які спростовують цю твердження: російські війська руйнують школи та університети, дитсадки і дитячі будинки.

Нещодавно на сайті МОН з'явилася інтерактивна мапа закладів освіти, які постраждали від війни. Команда МОН зібрала перелік корисних ресурсів для дорослих та дітей щодо психологічної підтримки, навчання та інформування.

За ініціатииви Дарії Герасимчук Офіс Президента України спільно з ЮНІСЕФ та Міністерством соціальної політики України створили чат-бот "Дитина не сама". Бот орієнтований на допомогу неповнолітнім дітям у складних ситуаціях воєнного часу. Тут можна знайти інформацію про те, як прихистити дитину, що робити у випадку, якщо вона загубилася або ви її знайшли. Крім того, у боті є контакти гарячої лінії підтримки дітей, сімей та соціальних працівників. Крім того, провідна відкрита онлайн-платформа Об'єднаний Український Університет (United Ukrainian University (UUU)) може надати лінію допомоги всім закладам, щоб допомогти їм організовано використати пропозицію та налаштувати процес реєстрації та можливої адаптації курсів.[5]

З 14 березня у регіонах, де дозволяє безпекова ситуація, розпочалося навчання у дистанційному форматі.

На сайті міністерства з'явився всеукраїнський онлайн розклад, який містить посилання на щоденні уроки для 1-11 класів. Кожен день починається з хвилини мовчання у пам'ять про загиблих українців та психологічної хвилини.

Як пояснюють у МОН, мета розкладу - спростити організацію навчання великої кількості дітей, зокрема евакуйованих з інших областей.

Діти, які мають проблеми із доступом до інтернету, можуть дивитися відеоуроки на українських телеканалах ПЛЮСПЛЮС, "Піксель" та регіональних каналах Суспільного мовника.

В нашому закладі створено евакопункт. Наші вчителі проводять цілодобово (відповідно графіку) чергують в евакопункті й проводять заняття дистанційно з учнями нашої школи, учнями, які є тимчасово переміщені й навчаються дистанційно в нашому закладі. Станом на 15 травня в нашому долучились до дистанційного навчання 28 учнів, які змушені були з родинами залишити свої рідні міста.

Клас	Кількість осіб	Попереднє місце навчання
1	3	Харків-2, Луганська обл.-1
2	4	Харків-3, Луганська обл.-1
3	2	Харків-1, Луганська обл.-1
4	2	Харків-1, Тростянець-1
5	1	Харків-1
6	4	Харків-3, Сєвєродонецьк-1
7	1	Харків-1
8	7	Харків-6, Маріуполь-1
10	2	Харків-2
11	1	Харків

Долучившись до навчання, учні, за результатами проведених з ними в дистанційному форматі питань відзначають, що:

- зруйновано школу, в якій вони навчалися;
- зруйновано їхнє житло в місті, з якого вони виїхали;
- страшно було виїжджати (дорога Харків-Полтава була просто «забита» автомобілями, на яких через обстріли міста виїжджали харків'яни);
- важко відчувати себе частиною нового класу, хоча всі й підтримують;
- хочеться дуже додому, в свій клас.

В той же час з 519 учнів нашої школи 39 разом з родичами (не завжди з кимось із батьків) виїхали за кордони України. Сьогодні вони перебувають в інших країнах Європи:

Польща	14 учнів
Чехія	8 учнів
Німеччина	5 учнів
Італія	4 учні
Франція	2 учні
Молдавія	2 учні
Швейцарія	2 учні
Словаччина	1 учень
Угорщина	1 учень

Ми запитали учнів 6, 10, 11 класів про їхні відчуття у зв'язку з цією ситуацією.

Всі зазначили, що відчували і відчувають :

- страх під час виїзду: забиті вагони, це були перші тижні війни, тому ситуація на кордоні була дуже складна, велика кількість мам з дітьми, довгі черги. Зокрема, учениця 10 класу Валерія зазначає: «Виїжджати було важко, дуже багато людей. Цілу добу ми їхали на автобусі, потім ще стільки ж у дорозі. Це була ще зима, тому було холодно». Десятикласник Максим, якій із хрещеною та її дітьми виїжджав до Німеччини зазначив : «Страх того, що може статися в дорозі в воєнний час»

-при перетині кордону хвилювались, чи все буде з документами в порядку, щоб перетнути кордон;

-важко в іншомовному середовищі, з іншими традиціями;

- важко бути не вдома;

- важко приєднуватися до уроків іноді технічно;

- важко долучатися до навчання в іншій країні.

Як зазначила шестикласниця Дана: «В Іспанії є обов'язковий закон, щоб діти ходили у школу. Мені дуже важко встигати робити уроки, та йти у три школи. З дітьми та з вчителями спілкуюсь англійською мовою. І трохи стараюсь вчити іспанську». Десятикласник Максим продовжує навчання дистанційне в нашій школі але поділився враженнями свого знайомого, який навчається в Німеччині і там пішов до школи: «Зараз їх вчать німецькій мові в класі, в якому діти різного віку (починаючи з 10 і закінчуючи 16 роками). говорить, що слово яким можна описати це «навчання» це- хаос.

-Складність віддаленості від рідного дому: «Найскладніше зараз те, що немає рідних і друзів поруч, що є важливим для людини»- Максим; «немає родичів та знайомих»-Лера, «Але як добре не буває в цій країні, - каже Софія, учениця 10 класу, яка перебуває в Італії: «Що складніше за все? Продовжувати рухатися далі. Продовжувати вчитися, відпочивати, жити майбутнім а не минулим. Вірити у найкраще та сподіватися на повернення додому. Як навчатися? Мені неймовірно складно. Моє бажання навчатися опустилося до нуля. Але потрібно брати себе в руки та намагатися продовжувати вчитися.»

Автором було проведено дослідження щодо ситуації з навчанням в різних країнах Європи. Ми з'ясували особливості перебування учнів в різних країнах(<https://www.bbc.com/ukrainian/features-60904510>)

Країни	Умови, створені для дітей, які були вимушені покинути Україну під час бойових дій
Польща	Майже в кожній другій школі країни навчаються українські діти. Змінено закон щодо кількості учнів в класі. Збільшено фінансування освіти. Ведучі урок вчителі у польській школі пояснюють матеріал за допомогою асистентів, які перекладають на українську мову.
Німеччин а	Наплив дітей біженців з України став набагато більше ніж очікувалось. Попри це, є школи, які мають можливість прийняти цих дітей. Українців зустріли дуже гостинно, говорили багато приємних слів і побажань. Влада шукає вчителів, які спеціалізуються на німецькій мові, як на іноземній.
Чехія	Для українських дітей у школі перших два уроки проводять чеської мови. Багато вчителів розуміють українську мову.
Греція	На Кіпрі немає такої широкої волонтерської підтримки, як у Польщі, але допомагає діаспора з країн колишнього СНД і церква. Школярів із початкової школи безкоштовно годують.
Бельгія	Українських дітей там поки що одиниці, тому діти потрапили у звичайний клас, де навчання ведеться нідерландською мовою. Учням допомагав тьютор, тому вони майже не відчували мовного бар'єра.

Проведене автором дослідження мало на меті з'ясувати, як така вразлива категорія як діти в умовах війни переживають труднощі, що їм потрібно для адаптації і, що дуже важливо, долучатися до навчання. Автордослідив нормативно-організаційне забезпечення захисту прав дитини в умовах війни, проблеми й можливості пов'язані з навчанням.

Труднощі дослідження пов'язані з тим, що діти гинуть, страждають. І в цих умовах, наче б то, питання навчання не важливе. Та діти мають отримати освіту . Навіть в таких складних умовах. Право на освіту- важливе право дитини. Хоча, без права на життя , якого окупанти позбавили сотні дітей в Україні, воно не буде реалізовано.

ДІТИ І ВІЙНА. МІЙ ВИМІР

Рубцова Віолетта, учениця 3 класу Березівської філії (гімназії)

КЗ «Пісочинський ліцей Пісочинської селищної ради Харківського району Харківської області», вихованка історико-краєзнавчого гуртка

КЗ «Харківська обласна станція юних туристів» Харківської обласної ради.

Керівники: **Дьяконова Ольга Миколаївна**, вчитель початкових класів, **Кривопустова Алла Борисівна**, керівник гуртка

Я маленька щаслива дівчинка, яка жила на мирній квітучій землі – Україні, мала велику родину: тата, маму, бабцю, дідуса і прабабцю. Ходила до школи, класом готувалися до свят, вивчали вірші, пісні.

Одного дня, рано вранці я прокинулася від метушні вдома. Мої рідні були злякані, від них почула слово ВІЙНА. До школи не пішла. Лунали страшні звуки – це вибухи ракет. Від них у мене тремтіло серце, було дуже страшно. Всією родиною ховалися в холодному сирому підвалі.

Щоб зберегти мене, мама зібрала необхідні речі і ми з нею вирушили в невідомий світ. На залізничному вокзалі побачила велику кількість таких дітей і матусь як ми. Їхали потягом довго, було душно, шумно. Мене оточували злякані, заплакані, голодні діти. Сльози котилися із моїх очей, сумувала за домівкою, за рідними, які залишилися серед вибухів.

Через декілька днів ми приїхали до Польщі. Нас зустріли щиро і тепло. Зараз ходжу до польської школи, у мене є нові друзі. Але думка про мою рідну Україну мене не покидає.

Я вірю в нашу непереможну українську армію, в мій волелюбний народ. Перемога за нами. І одного щасливого дня ми вернемося із чужини до своїх домівок, до свого щасливого життя, до своєї родини. Моя рідна земля – Україна знову почує сміх дітей, веселі пісні. Ми сильні, ми українці.

«Слава Україні – героям слава!!!».

НАДАННЯ ДОПОМОГИ ДІТЯМ ПІДЧАС ВНУТРІШНІХ ПЕРЕМІЩЕНЬ НА ПЕРІОД ВІЙНИ ВЛАДОЮ ПЕТРИКІВЩИНИ, ВИВЧЕННЯ РІВНЯ ПСИХОЛОГІЧНИХ СТАНІВ ПЕРЕМІЩЕНИХ ДІТЕЙ

Савран Володимир, Дергачова Лідія, учні Чаплинського ліцею

Петриківської селищної ради Дніпропетровська область

Керівник: **Савран Валентина Миколаївна**, учитель історії

Регіони, з яких перемістилися сім'ї з дітьми – це переважно Донецька область. Таких дітей на території села Чаплинка Петриківської селищної ради - 19, та 4 дитини із Запорізької області. Двоє дітей прибули з Павлоградського району Дніпропетровської області. Близько 35 дітей проживає на території села у родинах родичів чи друзів без реєстрації.

Завдяки місцевій владі всі переселенці отримали безкоштовне житло у приватних будинках. Кожного тижня з резервів місцевого бюджету села Чаплинка переселенці отримують продуктові набори з овочами та крупами, інші продукти. Також, окрім цього, допомога надається і від влади петриківської громади один раз на тиждень.

Діти, які прибули з прифронтових зон, мають яскраво виражені симптоми невроту та страху. Ці діти відмовляються вступати в спілкування, за них говорили мами. Підлітки не охоче йдуть на контакт з місцевими дітьми, відчувається психологічна дистанція між «подорослівшими» дітьми-підлітками, що відчули жах війни і тими дітьми, які ще не до кінця усвідомили наслідки війни.

Мами розповідають, що діти кидаються і лякаються різких звуків – закривання дверей, відкривання парасольки, коли щось падає на підлогу. Вночі погано сплять, перші ночі сон переривався різкими криками, безпричинними естериками, енурезом. В деяких дітей з'явився нервовий тік.

У підлітків проявляється апатія до оточуючого середовища та близьких, вони не реагують на жарти, відсторонюються від тих, хто посміхається, нерозуміючи емоцій тих, хто ще не бачив війни.

Важко говорити і запитувати дітей, які повністю втратили житло, таких 2 сім'ї та тих, чий розбомбили школи -1 дитина.

Після звільнення Харкова ми помітили частіші сімейні прогулянки, жваві розмови біля крамниць, почав зникати вираз безпорадності і страху у поглядах.

Ми звернули увагу, що мами, які приховували свої емоції і говорили про все спокійно, мали більш стабільну поведінку дитини. Такі ж результати проявляються тоді, коли дитина переконана, що вона вже в безпеці. Одна мама розповіла, що її донька заспокоюється після спільної молитви зі церковною свічкою.

Дані дослідження показують необхідність у знаннях та їх доступності і володінні професійних психологічних прийомів для хоча б мінімізації стресів і виведення дітей з шоку та тривалих чи постійних депресій протягом життя. Вважаємо, що такий напрям в психології буде в перспективі, одним з домінуючих і буде задіяний у державних реабілітаційних програмах.

ВІЙНА ТА ПОКАЛІЧЕНІ ДОЛІ ДІТЕЙ

Сагач Софія, учениця Комнального закладу

«Компаніївський центр дитячої та юнацької творчості»

Кіровоградська область Компаніївська селищна рада

Керівник: **Сагач Наталія Володимирівна**, керівник гуртка "Красзнавство"

Напевно час в історію летить,
Події є у ній і є моменти,
Сьогодні наша гідність нам велить
Розтавити в своїм житті акценти.

Розтавити в своїм житті акценти. Сьогодні ми будуємо історію, яка пломеніє кров'ю і є доленосною для нашого народу.

Війна - страшне слово. Це найважче випробування для народу, на території якого йде війна. Але найбільш беззахисними і вразливими виявляються в цей час діти. Паростки війни проростають глибоко у дитячих серцях.

У ХХІ сторіччі в Україні росте покоління тих, хто народився під звуки кулеметів і вибухів мін та снарядів. Діти війни. У них свої таємниці, про які ми можемо лише здогадуватись. За свої 9, 10 чи 12 років вони вже прожили доросле життя.

Їхнє дитинство безповоротно йде, йому на зміну приходять біль, страждання, втрати рідних та близьких. Ніжні дитячі душі війна стискає сталевими лещатами, ранивши і калічачи їх. Війни, що минули, викреслили з життя безліч дитячих дол.

Адже з цих дітей могли б вирости сміливі, благородні люди, такі необхідні батьківщині. "Ми родом з війни", - кажуть ті, чиє дитинство припало на важкі військові роки, коли було легше померти, ніж вижити.

Хочеться крикнути: "Чому й за що приготувала війна такі нелюдські випробування цим невинним дітям?"

Сумних прикладів важкої долі дітей у воєнний час можна наводити ще багато. Не можна не згадати про дитячі концентраційні табори, влаштовані фашистами. Вони маленькі бранці піддавалися нелюдським тортурам і ніхто не думав, що таке жакіття може повторитися в ХХІ столітті.

Діти, які пережили війну, ніколи вже її не забудуть. Ночами вони, як і раніше, чують гуркітливі розриви бомб, перелякані крики, кулеметні черги.

Напад Росії на Україну.

Війна... Поневіряння, голод і холод, втрата близьких і рідних. Страшним вогняним смерчем котиться зараз війна теренами нашої країни. Десятки знищених сіл і міст, зруйнованих заводів і фабрик, шахт, сотні загиблих і переселенців залишає вона після себе.

Перші бойові дії війни, на території України, розпочалися на Донбасі із захоплення 12 квітня 2014 року російськими загонами, українських міст — Слов'янська, Краматорська і Дружківки, а в наступні дні взяли під контроль Горлівку й інші міста Донеччини та Луганщини і проголосили ДНР і ЛНР. Конфлікт охопив частини Донецької і Луганської областей України.

24 лютого 2022 року о 4.00 годині за київським часом Росія напала на Україну. Під приводом захисту невизнаних республік Донецької та Луганської і самої Росії; через кілька хвилин почалися ракетні удари по всій Україні, у тому числі поблизу Києва. Російські війська вдерлися до України поблизу Харкова, Херсона, Чернігова, Сум. (Додаток 2) Це вже була повномасштабна війна з тисячами жертв.

Ця війна – перша в історії людства, яка відбувається за часів існування соціальних мереж, мобільних телефонів, з яких можна керувати супутниками, самих супутників, з яких видно все на землі, атомних електростанцій, бойових дронів та інших технологічних складових сучасної цивілізації. Фото з місць воєнних дій відразу виставляються на простори інтернету.

З першого дня вторгнення Росія порушує правила ведення війни і масово чинить воєнні злочини. Щоб виправдати вторгнення в Україну та зміну її влади на проросійську, виправдати свої звірства путінська Росія розпочала широку антиукраїнську пропаганду, головними тезами якої був нацизм, підтримуваний Заходом геноцид росіян, яких Росія повинна врятувати, захист російської мови.

Війна і діти.

В умовах ведення бойових дій діти є найвразливішою групою. За межами безпечного середовища, де захист дітей є пріоритетом, **війна становить серйозну загрозу як для фізичного, так і для психічного здоров'я дітей:**

- у зоні бойових дій діти гинуть, зазнають катувань і отримують серйозні травми, що можуть призвести до інвалідності;
- брак їжі, особливо серед збіднілого населення, призводить до недоїдання та ослаблення імунної системи;
- погані житлові та санітарні умови сприяють розповсюдженню інфекційних захворювань;
- нестача медикаментів, медичного персоналу й якісних медичних послуг збільшують рівень смертності та показник захворюваності у воєнний час;
- багато дітей втрачають батьків, братів і сестер, друзів і родичів. Діти, які стали сиротами, часто змушені жити на вулиці, де ризик опинитися в рабстві, почати вживати наркотичні засоби чи алкоголь значно вищий;
- під час війни батьки зазвичай зосереджені на виживанні, тому приділяють менше уваги дітям, яким доводиться самотійно шукати сенс у тому, що відбувається.

Усього за даними, наведеними UNICEF, в Україні близько 1,5 млн дітей потрапили в зону впливу збройного конфлікту. Це переміщені особи, ті, хто залишилися в сірій і прифронтовій зоні, а також мешканці окупованих територій. (Додаток 3)

Сьогодні з'явилася нова загроза – **примусове вивезення на територію Росії 1,2 мільйона українців, серед яких понад 210 тисяч дітей.** А ще незаконне всиновлення рашистами українських дітей. Дітей, яких вони незаконно вивезли за межі України. Дітей, яких росіяни розлучили з батьками. Це також розрив зв'язків дітей з Україною, країною їхнього громадянства.

"Коли наших дітей вивозять, вони руйнують національну ідентичність, позбавляють нашу країну майбутнього. Там нашим дітям російською мовою викладають історії, яку путін розповів усім" - сказала уповноважена ВР України з прав людини Людмила Денісова. (Додаток 4)

Війна забирає багато. Мрії, надії, плани та сподівання.

Та найстрашніше, коли війна забирає людські життя. Життя дітей.

Станом на ранок 16 травня 2022 року понад 650 дітей постраждали в Україні внаслідок повномасштабної збройної агресії російської федерації. За офіційними даними 229 дітей загинуло та понад 421 поранені.

Останні випадки загибелі дітей.

17 травня окупанти обстріляли Бахмут на Донеччині. Унаслідок ракетного удару по житловому будинку тяжко травмовані діти 9, 12 та 17 років. 18 травня під завалами зруйнованого будинку рятувальники виявили тіла жінки та дворічної дитини.

Також стало відомо про загибель 17-річної дівчини у Пологах Запорізької області внаслідок обстрілу цивільної інфраструктури міста.

16 травня на автодорозі на Миколаївщині вісім людей, серед яких 5-річна дівчинка, вибухнули на міні. Усі вони отримали поранення різного ступеня тяжкості.

Багато дитячих життів забрали війни, але в нашій пам'яті ці маленькі люди назавжди залишаться юними, веселими та задерикуватими. Їхні романтичні мрії про подорожі, польоти, відкриття не збулися, бо надто рано обірвалися їхні життя. Все, чого вони прагнули, що снилося їм у щасливих снах, вони залишили нам.

Наша країна переживає тяжкі часи. Я боюся ту мить, коли слухаю новини і чую інформацію про кількість вбитих та поранених, особливо дітей. Я дуже чекаю дзвінка від тата, щоб почути його голос і знати, що він живий. А найбільше я чекаю закінчення війни, нашої Перемоги і повернення тата додому, щоб він міцно обійняв мене і маму...

Я вірю в наші Збройні сили, які віддають своє життя ради того, щоб діти нашої країни, зростали у вільній державі. мрію, що скоро наступить Перемога, Перемоги Добра над Злом, Свободи над рабством, Гідності над ницістю, це війна за нашу Мову, за Незалежність, за вільність Думки і Слова. Українська земля знову оновиться, завітчається барвінком і рястом. Поля, звільнені від смертоносного заліза, заколосяться житом і пшеницею. І вільні щасливі діти підуть до школи і знову сядуть за парти. І в їхніх очах більше не буде смутку і болю, в них буде лише гордість за свою державу, за свій народ і надія на краще.

Війна принесла безмірне горе десяткам мільйонів людей, страшним і моторошним буревієм несеться по рідній Україні. Завойовники намагаються знищити її, фізично, матеріально і духовно покалічити, стерти пам'ять нації, але Україна жива і буде жити.

Перегляд документальних сюжетів про війну - це можливість зберегти правду для майбутніх поколінь про важкі бої на нашій землі, зберегти віру про щасливе життя під мирним небом України.

Наслідки війни відчують не тільки учасники і свідки бойових дій, вони залишаються в пам'яті народу на покоління вперед.

Мені хочеться сказати, наскільки можливо не мовчати про війну, ні про війну на Донбасі, ні про теперішню. Не варто замовчувати, а навпаки треба відкрито говорити.

В процесі написання роботи відчувала гордість за нашу країну та відповідальність за майбутнє нашої країни та її народу.

ВІЙНА. МОЇ СПОГАДИ

Сахно Максим, учень 4 класу КЗ «Харківська загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів № 49 Харківської міської ради Харківської області імені

Харківських дивізій», вихованець історико-краєзнавчого гуртка

КЗ «Харківська обласна станція юних туристів» Харківської обласної ради.

Керівник: **Кривопустова Алла Борисівна**, керівник гуртка

Ніколи не думав, що відчую на собі тяжкі випробування війни...

Того ранку я прокинувся о 8:30 і здивувався чому тато не розбудив мене до школи. Думав, що проспав. Через хвилину я запитав у тата чому він мене не розбудив, а він сказав що почалася війна.

Я злякався та не знав що робити, довго лежав і розмірковував. О 15:00 почали стріляти. Спочатку я не зрозумів що це, думав що діти бавляться у дворі, а це прилетіла БОМБА в центр міста.

Ми почали швидко збиратися та бігти в укриття. Я дуже хвилювався за рідну квартиру, кішку та хом'яків. Через годину я заспокоївся. Згодом ми зібралися додому, але знову почали стріляти, я злякався та побіг до підвалу.

Це були дуже важкі хвилини мого життя. Мені доводилося сидіти у підвалі, спати в коридорі. Багато моїх друзів та знайомих покинули місто. Але ми з батьками залишилися вдома.

Я вірю в те, що наша армія подолає ворога и ми обов'язково переможемо. Слава Україні!!!

ВІРШІ

Свириденко Юлія, учениця Харківської загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів №54 Харківської міської ради Харківської області, вихованка Комунального закладу «Харківська обласна станція юних туристів» Харківської обласної ради
Керівник: **Свистун Юрій Миколайович**, керівник гуртків Комунального закладу «Харківська обласна станція юних туристів» Харківської обласної ради

КОНСТАНТА ГАЛАСІВ

*Константа галасів, не маючих сенсу
лезом по мозку викарбовує: «здатись»,
а в думці одне: хочу літа і швепсу
і теплій воді фонтанів віддатися
зовні коїться Третя війна:
вони все вирішують, наголошують,
а зсередини - морська глибина
без жоднісінького зворушення
«терпи, це закінчиться» - нашіптє Воля,
нам треба здолати цей Карфаген
моїм щокам вже звиклий смак солі,
а посмішка на вустах – дисидент.
до речі, я часто відчуваю відстань
від людей навколо, від Бога, від себе
від справжніх дій до слів і мислень,
як від колоса до краєчка неба
я замикаюся і забуваю, де - справжнє,
а де - ілюзій стрімка епопея
стають побратимами - мрійне і реальне,
Морфей бере за руку Фарадея
а вони все говорять про найважливіше,
яке насправді - просто ще одна сходінка
а я все жадаю літа скоріше
і знов цілувати твої смішні родинки.*

23.12.2021

ПЕРЕДЧУТТЯ (ЗА ДВА ДНІ ДО...)

*вони вискубують останні ворсинки
із ниточки, на який тримається
Дамоклів меч
його карбують, підточують, хитають,
щоб нарешті продірявити хмаринки*

і зняти голови з плечей
вони сперечаються, губляться у власних словах,
плутають карти, нитки історії перев'язують,
щоб нарешті затягнути на наших горлах
вузли неправди, злості, ненависті
і божевільної ідеї, що засіла у розумі "наймудрішого"
разом з потіхами...
а люди вмирають: прості люди, колись усміхнені,
колись живі, тепер - похоронені
під пилом цих літер,
відгуків соцмереж, під холодним
каменем ідеології ґратів.
а що інші? існують, але життям це не назвеш.
щось на кшталт лотереї на життя або страту
нашим думкам немає меж,
але дія для нас - лише електронний додаток.
школярі, вчителі, незнайомка на вулиці -
в кожній розмові і в серці кожному -
чорної війни марево,
що не дає спати
і спокійно вчити формули.
і жодного шансу щось змінити,
тільки споглядати...
як поступово вмирають діти
нашої України-матері...
як падає цей Вавилон картковий,
який будувався із гарним наміром...
його архітектори лише бажали свободи,
а отримали Сізіфовий камінь.

22.02.2022

ДРУГИЙ ДЕНЬ ВІЙНИ

металева тиша чекання
вибитих вікон і тріснутих стін.
вибухи зранку. мовчання.
на сніданок - стрічки новин,
і на обід, і вечерю
слова любові: "ти як?"
замість сну - погляд в стелю -
сліпий. очі в сльозах.
калічений розум - від страху.
калічені воїни - від бомб.
холодні ліщата жаху
хапають ключиці цілком.

а герої тримають міста
на своїх міцних, сильних плечах
кожний за землю вставав,
за країну, на боротьбу приречену.
вишколену сотнями гріз,
безліч разів зруйновану,
продірявлену гільзами скрізь,
уярмлену, знищену, поховану
із закритим ротом і зв'язаними руками,

*але ніколи невпинним серцем
і зростом із небо думками,
і жаги до волі, що рветься!*

*як казав Великий: поборемо.
в цих парубках кров Хмеля тече,
чужому диктатору не дозволимо
ставати на наше плече.*

*Україна - це призначення та кредо,
дім, тепло і душа
ми захистимо наше небо
гори, лани і міста.*

25.02.2022

ПОКРОВСЬКИЙ ГАМБІТ

*за нами - випалена земля
перед нами - стоптане поле
і роздоріжжя. тисячі роздоріжжь.
ми отримали в спадок спрагу до волі
і боротьби вікової міць.
ми отримали кулі й малюємо квіти,
ми народжені в тіні зірок,
що спалахують маревом крові в зеніті
і випалюють сотні думок,
і пробуджують серце й розхитують спрагу
до життя і до нових майбутть..
ми в сторонці своїй щастя кували,
але ви розідрали з нас лють
ви забрали життя, розвернули долі,
ви зганьбили себе на весь(!) світ
але кожного з нас вчили ще в школі,
як Покрови ставить гамбіт!
ми будемо жити, ми стали сильніше,
ми - рути червоної цвіт
ми втратили кров, але тим більше
бажання перемоги горить!
за нами - руїни болю
перед нами - нові світи
на руїнах вашої волі
ми побудуємо в небо мости!*

12.05.2022

П'ЯТИКУТНА БУЗКОВА ЗІРОЧКА

*я побачила п'ятикутну зірку бузку,
зірвала. ха! скільки бажань
заманюють думку...
кидають її по стінках гортані,
розхитують спрагу бігти ще далі,
перевиконувати п'ятирічки,
знову стрибати в темні канали
майбутнього, маючи лиш пару тисяч
і надірвані картонні крила,*

що колись носили у височини...
а тепер звисли цяцячкою на спині -
спогад, спалюжений лютневою дниною.

фіолетова крапелька, ти не зміниш нічого...
бажання мають властивість збуватися,
але частіше... забуватися або дерти голову,
допоки не прийде примирення з реальністю!
а потім - інші бажання...такі ж нездійсненні

невже це настільки багато?
жити в рідному безпечному місті,
жити. а не існувати,
кожен день, купаючи щоки слізьми,
кожен день змушуючи мозок
відволікатися, заповнювати його датами,
відштовхуючи поглинаючий морок,
вирішувати приклади, працювати
вчитись, читати, знову вчитись,
гуляти, співати... але все одно
весь час думати про ті далекі висі,
що здійснюються за бортом
мого маленького рятувального круга...
чи далеко берегова лінія?
завтра буде нагородою чи наругою
над моїм принципами і мріями?

п'ятикутна бузкова зірочка,
донька весни і світла,
я знаю, все має закінчення
і початок. я знаю ми будемо жити.

19.05.2022

ДО ДРУЗІВ

ми не зустрінемося в травні.
не зустрінемося в червні. липні. серпні.
ми загублені в мареві
спогадів, що так і залишаться стертими.
стертими лютими, бридкими, холодними
стопами курви-війни розпатланої,
що слугує маючим владу й вигоду
від вбивства, тортур, страти.
ми розтіклися печалю
по світу-траурній ленті
за напівпрозорим "нормально"
майже не видно сліз-щипкових інструментів.
"нашого літа" не буде,
воно промайне на чужині,
серед незнайомих лиць ми - прибуду,
яких кинуло щастя на ріллі.
ми - зірване вітром листя

*ми - атоми у паралельних усесвітах
ми - розсипане намисто
з шиї згвалтованої жертви.
минуле для нас мертво,
майбутнє ледве просвічується
крізь дірки на музейних портретах
і фотокартках стареньких "мільниць".
ми зустрінемося колись, нескоро -
це будуть секунди кохання,
а зараз ми поки що хворі
жорстоким життя вихованням.*
23.05.2022

ДІТИ І ВІЙНА. НАВІЩО?

Супрун Маргарита, учениця 3 класу Березівської філії (гімназії)

КЗ «Пісочинський ліцей Пісочинської селищної ради Харківського району Харківської області», вихованка історико-краєзнавчого гуртка

КЗ «Харківська обласна станція юних туристів» Харківської обласної ради.

Керівники: **Дьяконова Ольга Миколаївна**, вчитель початкових класів, **Кривопустова Алла Борисівна**, керівник гуртка

Двадцять четвертого лютого, о четвертій тридцять ранку, у нашому домі пролунав дзвінок телефону. Це був татків брат. Він повідомив, що настала війна, до нашої домівки, до нашої України прийшла війна.

Чому війна? Навіщо війна? Ми жили мирно, дружньо, нікому не робили зла. За що це з нами?

Я маленька дівчинка, мені тільки виповнилося дев'ять років, я хочу жити, хочу займатись улюбленими речами. Ми з подружками дуже любили ходити на танці, ми їздили на танцювальні змагання, ми займалися в театральному гуртку, ми виступали на сцені зі святковим виставами. Нам це дуже подобалось, а тепер цього нема. Я дуже сумую за нашим колишнім життям. Я дуже сумую за своїми друзями, які покинули свої домівки, рятуючись від війни, поїхали до інших країн. Ще мені шкода моїх сестричок, вони кожного дня мріють потрапити до парку з тваринами. Дівчата дуже хочуть побачити мавпочок, погодувати їх, але це не можливо, парку вже нема, його розбомбили. І як це їм пояснити? Вони у свої три роки не розуміють, що таке війна. А найстрашніше кожного дня чути, як лунають вибухи і розуміти, що за кожним вибухом помирають невинні люди, діти, гинуть наші воїни.

Я дуже хочу, щоб війна скоріше закінчилась, я вірю в це! Я вірю в наших Героїв, які нас захищають. Я вірю в нашу Україну!

ВІЙНОЮ ЗРУЙНОВАНІ МРІЇ

Тімонін Іван, вихованець Чугуївського центру туризму та краєзнавства
Чугуївської міської ради Харківської області

Лисенко Сергій Валентинович, Чугуївський центр туризму
та краєзнавства, керівник гуртка

Я хочу розповісти про мого брата Миколу та те, що нашій родині довелося пережити з перших годин масштабного вторгнення Російських військ в Україну.

Ми з братом уже не перший рік займаємось у гуртках Чугуївського центру туризму та краєзнавства і ось у цьому році, на весняних канікулах, мій брат збирався разом зі своїми друзями з гуртка «Спелеологічний туризм» здійснити подорож до печер Тернопільської області, а я, з командою гуртка «Спортивний туризм», мали їхати на змагання Кубку України з пішохідного туризму у місто Бориспіль. Наші керівники уже замовили квитки на потяг, оформлювали документи та заявки, але усе зіпсувала ВІЙНА...

24 лютого 2022 року десь о 5.50 ми прокинулись від гучних вибухів поряд з нашим будинком, здригалась земля. Мама схвильованим голосом нам сказала: «Ваню, Колю, вставайте і швиденько збирайтесь... Війна! За нами прийдуть друзі на машині, беріть саме необхідне...». З вікна нашої квартири було видно як щось горить на військовому аеродромі до якого було 200 метрів. Ми почали швидко збирати речі, як десь о 7.20 – поряд з нашою багатоповерхівкою вибухнула ракета.

Маму ударило по голові рамою з вікна, що впала на неї внаслідок вибуху, їй порізало голову та плече і відкинуло вбік, більшість скла пролетіло мимо. Я був у коридорі і мене зачепило тільки вибуховою хвилею, а от Коля стояв лицем до вікна і йому дісталось найбільше – посікло склом лице, руки, праву частину голови, спину, він отримав глибокий поріз на носі між очима і до лівої щоки, дві глибокі рани на передпліччі правої руки, у верхній рані під шкірою застряг великий шматок скла (десь 3х4 см), який пошкодив м'язи та нерв. Він втратив свідомість. Усі були в шоковому стані. Мама відразу намагалась надати першу допомогу брату, вийняла шматок скла з рани, туго перев'язала руку і на машині друзів повезли його в лікарню. Усе це відбувалось як в якомусь страшному сні.

В лікарні Колі зашили рану, йому було дуже боляче, рукою він рухати не міг, потрібна була операція. У нас з мамою теж були поранення але не значні. Через загрозу бомбардування, ввечері того ж дня, на швидкій нас доправили до 4-ої обласної лікарні міста Харкова і десь о 21.30 брата прооперували. Наступного дня Колю перевели до дитячої обласної лікарні. П'ять днів ми знаходились в підвалі лікарні під постійними обстрілами. У Колі з'явились ускладнення – рука не рухалась, гематому довелось розрізати, а тут ще в лікарні не було нейрохірурга.

У зв'язку зі складною ситуацією у Харкові нас евакуювали до лікарні міста Дніпро. Рука у брата поступово заживала але так і не рухалась. В лікарні Колі вже нічим не могли допомогти і тому хірург порадив їхати до Європи. На евакуаційному потязі ми приїхали до Австрії де потрапили в клініку міста Брегенц земля Форальберг. Нас добре зустріли, дуже допомогла сім'я Перауер з міста Брегенц, люди з України, які вже давно тут проживають, та місцеві жителі. Колі провели ще одну операцію в земельній (обласній) лікарні міста Фельткірх, витягли з ран рештки скла, а головне нейрохірург зшив нерв. Зараз пальці на враженій руці вже рухаються, Коля може писати, відновлює навички займається реабілітацією, ходить до школи.

Коля весь час мене запитує, як же похід? Він так мріяв про печери... Я його заспокоюю, кажу що ми ще здійснимо не один похід і візьмемо участь зі своїми друзями у багатьох змаганнях після ПЕРЕМОГИ України над ворогом.

Тримаємось. Усе буде Україна!!!

ЩІ ОЧІ БАЧИЛИ ВІЙНУ ТА БАЧИТИМУТЬ ПЕРЕМОГУ

Товста Марія, учениця Чечеліївської загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів, вихованка КЗ «Кіровоградського обласного центру туризму краєзнавства та екскурсій учнівської молоді»
Петрівської селищної ради, Кіровоградської області

Керівник: **Філіпенко Інна Валеріївна**, керівник історико-краєзнавчого гуртка
«Погляд» КЗ «Кіровоградський обласний центр туризму краєзнавства та екскурсій учнівської молоді» при Чечеліївській загальноосвітній школі І-ІІІ ступенів

Вісім років в Україні тривала війна, яку ми не сприймали за щось страшне, до якої вже звикли та про існування, якої навіть деколи забували. Це вже стало для нас буденністю. Але 24 лютого вся наша країна здригнулася від повномасштабного вторгнення військ РФ.

У той день моє ставлення до війни кардинально змінилося і, на жаль, я мала можливість на власні очі побачити та на собі відчутися російську «спасательну спецаперацію», бо вже 10 березня наше селище було окуповане. Тепер такий далекий й малознайомий термін «військова окупація»(1) з книги про історію, став для мене та для моєї сім'ї способом життя, або, можливо, виживання.

Знати, то не те, що бачити, відчувати, боятися, просто жити в окупованому містечку – то зовсім інше, щось таке, що не можу описати, передати словами, висловити.

Моя робота «Ці очі бачили війну, та бачитимуть перемогу» - це перша спроба в новому середовищі разом з мамою та новим вчителем осмислити та розповісти про події російсько-української війни на невеличкій частині південної України, а саме у смт. Велика Олександрівка Херсонської області.

Моя бабуся свідок двох воєн. У Другій світовій війні вона була дитиною, пам'ятаю, як бабуся часто розповідала нам з братом та сестрою про своє дитинство, німців та визволення територій тогочасної України від нацистської влади. А зараз їй 83 роки і вона знову переживає війну.

Мій тато багато років працював водієм на «Укрпошті». Його робота була важлива, бо пошту та пенсію завжди з нетерпінням чекали в найменших селах нашої Великоолександрівської громади. Захопленням його останніх років стало будівництво, він завжди мав ідеї, що допомагали створити комфортні умови в нашому домі. Завдяки татовим зусиллям наш будинок був затишним, неймовірно зручним та енергоекономічним.

Матуся працювала у великій та просторій бібліотеці, де було дуже багато цікавих та яскравих книжок. Здавалося, при кожному візиті їх ставало все більше й більше. Ще змалечку вони вабили мене кольоровими обкладинками, а коли я навчилася читати, то змогла відкривати для себе книжковий світ пригод, тепер вже не тільки через матусині казки.

У мене ще є старша сестра Анна, вона закінчила в місті Дніпро університет та має професію економіста. Загалом сестра була затятою мандрівницею, і з кожним її приїздом додому я дізнавалася про якесь нове містечко чи цілий мегаполіс України, його особливості та визначні пам'ятки чи місця. Пам'ятаю, як дуже хотіла відвідати сучасне та модернізоване місто Дніпро й помилуватися вечірнім містом, гуляючи набережною.

А ще в мене є брат Андрій, наразі він студент Києво-Могилянської Академії за спеціальністю «Політологія». Це була його мрія - стати політологом і займатись наукою та політикою, аби зробити свою країну краще.

Цікаві факти про наше село. **Велика Олександрівка** (до 1803 року — Новоолександрівка) — селище міського типу в Україні, центр Великоолександрівської селищної громади Бериславського району Херсонської області. Розташована на лівому березі Інгульця, за 138 км від обласного центру. Відстань до найближчої залізничної станції Біла Криниця на лінії Снігурівка — Апостолове — 9 кілометрів. 2

Заснування. XVIII ст.

Населений пункт заснований у 1784 році вихідцями з Полтавщини і Чернігівщини. Спочатку його було названо Новоолександрівкою. В 1803 році з Чернігівської і Київської губерній сюди прибули нові партії поселенців, які заснували трохи нижче за течією Інгульця нове поселення, яке дістало назву Мала Олександрівка, а попередня Нова Олександрівка була перейменована у Велику Олександрівку. Про історію району розповідають документи та експозиції районного народного історико-краєзнавчого музею, який відкритий у райцентрі 8 травня 1980 року.

А тепер коротко про місце, де я народилася, містечко мого комфорту та дитинства. У нашій Великій Олександрівці знаходилося дві школи, три дитячих садочки, великий будинок культури, де проводилися свята та концерти. У центрі селища знаходився дитячий майданчик з вуличними тренажерами та дитячими гойдалками, але найбільше мені подобалися невеличкі батуту, де ми з друзями любили збиратися. У нас була лікарня та поліклініка, де надавалися медичні послуги членам нашої громади. Було купа магазинів, де ми скуплялися цілою сім'єю.

А у теплу пору року нашим улюбленим місцем для відпочинку були ліси: «Недогірський» та «Літучі піски». Там ми збирали восени гриби, інколи влаштовували невеличкі пікніки в атмосферних альтанках. У «Недогірському лісі» знаходиться ровесник нашого селища - 200-літній дуб, який пережив багато історичних подій і випробувань, що випали на долю Великої Олександрівки.

Я ходила до школи, в якій зовсім недавно зробили масштабний ремонт. У школу завезли багато нової мультимедійної техніки, тому навіть при ковідних умовах ми могли без

проблем продовжувати навчання. Після уроків на мене чекали гуртки, «В'язання та макраме», де навчилася в'язати іграшки, маленькі брелки-підвіски та багато іншого.

Часто відвідувала місцевий будинок культури, де базувалася творча «Студія простір». Ця мистецька ком'юніті ставила п'єси, моновистави та знімала фільми на різну тематику, члени студії приймали участь у зйомці кліпів відомих українських виконавців, наприклад, «Антитіла». Вони часто ставили театральні постановки, що заворожували не тільки мене, а й жителів мого селища. Напередодні війни, ми репетирували театральну постановку, що мала би вийти на початку березня цього року, але не судилося...

Про війну дізналась наша мама 24 лютого з телефонного дзвінка від старшої сестри з Дніпра. Тато, як завжди, о 5 годині ранку пішов на роботу на пошту, і вже там дізнався про повномасштабне вторгнення військ РФ від свого керівництва. Того дня люди по маленьких селах вже не змогли отримати пошту та пенсійні виплати. То був дуже неспокійний ранок. Ми постійно дивились новини по телебаченню та звіряли їх з новинами в Інтернеті. Але ми до кінця свідомо чи несвідомо відмовлялися вірити в страшну правду. Наша родина дуже хвилювалась за Андрія, оскільки він проживав у передмісті Києва, куди відразу і наступили війська ворога. Батьки дуже хвилювались і за сестру, оскільки не розуміли, чого чекати й не орієнтувалися, де може зупинитися лінія фронту.

Першого березня додому приїхав брат Андрій, через паніку та постійні обстріли він був у дорозі чотири дні. Таким розгубленим та наляканим я його ще не бачила.

З цього часу наша родина жила в очікуванні найгіршого, але ми не могли навіть уявити, що буде настільки тяжко. І це найгірше прийшло.

Десятого березня рашисти великою колоною зайшли до Великої Олександрівки. Вперше побачили їх машини і БТР-ри з вікна нашого будинку. З цього часу у, ще працюючих, магазинах були великі черги, населення розкупувало все, що залишалось. Перестали завозити хліб. Мама почала пекти хліб самостійно.

У перші дні за окупації у нас нічого не працювало. Всі мешканці села сиділи вдома, намагались без потреби не виходити зі своїх будинків. Але згодом через послаблення окупаційної місцевої влади, люди почали працювати, відчинялися магазини та навіть перукарні. Селище начебто оживало, здавалося, що лихо нас оминуло, аж поки не почалися перші обстріли.

Він стався 26 березня, тоді, через касетні обстріли, був пошкоджений місцевий ринок в самому центрі. З новин, брат сказав, що там ймовірно є жертви. Валив чорний густий дим, мабуть в той час я вперше сильно злякалася, адже незадовго до обстрілу наш тато пішов до магазину, але, як потім виявилось, його зупинив сусід, аби просто поговорити.

Почалися сильні обстріли, люди сиділи по хатах, постійно зникало світло. Згодом ми, коли починався обстріл, ховались в середній кімнаті нашого будинку. Тепер я можу по звуку прорахувати, наскільки далеко від нашого дому зірвався боєприпас. У таких умовах просто неможливо було розслабитися та хоча б на хвилику забути про це все. Батьки постійно сильно хвилювались. Особливо, коли зникало світло. Тижні два після першого обстрілу ми змушені були виживати за рахунок запасів, що були у нас ще до війни.

Почалося масове мародерство окупантами, вони крали все: меблі, посуд, електричні прилади і, звичайно, унітази. Вони спустошили наші магазини, а потім ходили у новеньких кросівках з вітрини магазинів по селищу. Крали алкоголь, відбирали у людей машини та мотоцикли, де не могли вкрати – там трошили.

За цей час у нас з'явилися «провідники», вони ж допомагали людям виїздити з селища до підконтрольних територій, звідти привозили харчі, які можна було купити в «підпільних магазинах».

Я не знала, де знаходяться мої друзі, навіть поспілкуватись по телефону випадала нагода не часто. З містечка почали масово виїздити люди. Тим часом обстріли касетними боєприпасами не припинялися, а згодом додалися ще й мінометні обстріли. Коли вночі були обстріли, мені ставало страшно, я йшла до мами, разом не так боязно.

Моє звичне життя, коли я ходила до школи чи на дитячий майданчик, де спілкувалась з друзями залишилося за межею - життя до війни.

Поступово лінія фронту зміщувалася, в новинах ми бачили, що наші війська успішно звільняють сусідні села, тому кожного дня чекали і сподівалися, що визволення. Поступово звикали до такого життя та чекали на прихід наших військ.

Але фінальним етапом стало знищення нашими військовими ворожого штабу та складу боєприпасів окупантів на території нашого селища. Було дуже шумно та страшно, протягом п'яти годин ми постійно чули вибухи. Після цього окупанти розізлились: обстріли з їхнього боку ставали все частіші та масштабніші. Мої батьки прийняли рішення - їхати з Великої Олександрівки, тому, що жити там ставало все нестерпніше. Про існування села Чечеліївка ми знали давно, мали надію, що нас можуть прихистити, але не уявляли, що знайомство випаде за таких трагічних умов.

Це було згодом. Почалося все з виїзду з села. Близько трьох днів нас не випускали, а обстріли все частішали. З села мали виїхати через тих самих «провідників», які за окрему платню допомагали виїхати з окупації. Ми збирались, виїзд переносився, речі пакувались - перебирались, обстановка напружувалася. Знали, що і нас, і наші речі, документи, телефони будуть перевіряти, якщо рашистам щось не сподобається, могли не те, що не випустити, а й забрати невідомо куди. Перевіряли чоловіків на наявність патріотичних татуювань на тілі. Таких як ми, зібралось 38 авто. Тікали польовими дорогами, що були заміновані, одній машині не пощастило, вона з'їхала на узбіччя та підірвалася, але все ж нашої родині вдалося виїхати до підконтрольної території. Гугл-маршрут видавав нам інформацію, що доберемось до місця призначення за 4 години, в Чечеліївку наша родина добиралася більше 10.

Протягом цієї довгої поїздки вже на вільній території ми постійно дивувалися людям, що спокійно гуляли по вулиці. Вони сміялися, сперечалися, ходили не поспішаючи та не ховаючись. Ще одним шоком для нас стало відвідування супермаркету. Ми всі вже встигли звикнути до пустих полиць та постійного стресу й обстрілів.

Незабаром ми приїхали до села Чечеліївка. Тут нас зустріли. Надали житло та допомогу. Перші дні я лякала від найменшого шурхіту, іноді будь-якийсь сторонній стукіт був схожим на обстріли, і навіть гуркіт трактора здавався звуком БТР-ра. Тепер у мене є статус він не один. Я дитина, що знаходилася в одному із районів бойових дій, моя родина постраждала внаслідок воєнних дій, з 29 квітня мене зареєстровано як внутрішньо переміщену особу з окупованих територій.

Але багато моїх друзів та знайомих наших батьків за різних причин не змогли або не захотіли виїздити з Великої Олександрівки. Їм тяжко виживати. Гуманітарна катастрофа набирає нових обертів, обстріли рашистів не припиняються. Продовольча допомога рідко доїздить до людей. А зовсім недавно ми дізналися, що в наш будинок прилетів ворожий снаряд. І брат каже, що нам пощастило вибратись, будучи прямо на лінії фронту.

Але я, моя сім'я та односельчани свято вірять в деокупацію нашого селища і всієї України. І після нашої перемоги ми зможемо відбудувати не лише свій будиночок, а й цілу країну.

Війна це велике випробування для нашої нації, для кожного прийшло усвідомлення, що ми українці і повинні вносити свій посильний вклад в нашу спільну перемогу. Зараз новини з України не сходять з передових шпальт найвідоміших видань світу. Україна боронить не лише свою територію, а й весь цивілізований світ від мордору. Звертаюся до усіх. Пам'ятайте, хто за цим стоїть. Моліться за кожного, дякуйте стоячи на колінах, бо вони, тільки вони, роблять усе, щоб ми з вами жили у вільній незалежній державі. Ми покладаємо надію на нашу армію, щоб тимчасово окуповані території було звільнено. Всі мали змогу повернутись до своїх домівок, в свою зону комфорту.

Різні мрії є у людей, хтось мріє про новий телефон, хтось про модний одяг чи цікаву подорож. А в мене одна мрія, щоб закінчилась війна, і ми всією родиною повернулись до своєї домівки у Великій Олександрівці.

ВТРАЧЕНЕ ДИТИНСТВО

Тюфякіна Єлизавета, вихованка гуртка «Історичне краєзнавство» КЗ «Зміївський ЦДЮТ» Зміївської міської ради Чугуївського району Харківської області, учениця КЗ «Соколівська ЗОШ І-ІІІ ст. ім. О. Яроша» Зміївської міської ради Чугуївського району Харківської області.
Керівник: **Хименко Любов Павлівна**, керівник, вчитель історії

Іде третій місяць з початку повномасштабної війни в Україні. Дітей продовжують вбивати та ранити, а жорстока реальність довкола залишає у маленьких хлопчиків та дівчаток глибокі травми на все життя. Війна перевернула життя мільйонів дітей. Війна спричинила одне з найшвидших широкомасштабних переміщень дітей з часів Другої світової війни, ознаменувавши зловісну віху, жахливі наслідки якої можуть відчувати щонайменше кілька наступних поколінь. Тому сьогодні, як ніколи, стає актуальним питання зібрати всі дані, спогади очевидців і учасників бойових дій, зафіксувати, зберегти і примусити відповідати винних за ці злочини.

Метою даної роботи є: формувати патріотичні почуття та любов до Батьківщини, рідного краю, розглянути етапи військових дій та їх вплив на долю дітей.

Завдання роботи:

- зібрати спогади очевидців і учасників бойових дій;
- вивчити літературу та інформацію з Інтернету;
- узагальнити зібраний матеріал;
- зробити висновки;
- забезпечити зберігання зібраних матеріалів;
- зібрати докази звірств та вбивств дітей агресором;
- помістити зібраний матеріал в експозиції шкільного музею.

«Під час війни порушуються всі права дитини: право на життя, право бути з сім'єю і громадою, право на здоров'я, право на розвиток особистості, а також право на турботу і захист», – зазначається у звіті ООН 1996 року «Вплив збройного конфлікту на дітей».

Від початку війни Росії проти України загинули вже понад 268 дітей. Діти бояться обстрілів, бояться за своїх близьких, бояться смерті. Аби захистити їх від жахів війни, дітей намагаються вивезти в безпечні країни. Нині приблизно кожен другий український біженець – це дитина.

ЮНІСЕФ посилює свої ініціативи, щоб задовольнити зростаючі гуманітарні потреби біженців в Україні та за її межами, співпрацюючи з партнерами для забезпечення їхнього захисту. Нижче ми зібрали фотографії та цитати сімей, чиє життя докорінно змінила війна.

Вісім років як іде російсько-українська війна. Для більшості громадян України напад Росії став шоком. Знаючи історію своєї держави, можна з упевненістю сказати, що витоки цієї сучасної війни треба шукати в періоді становлення Російської імперії та знищення нею Гетьманщини і в подальших відносинах Росії і України. Як завжди українці відстоювали свою державність.

З початку збройного конфлікту на Сході України 23 випускника школи взяли участь у АТО та ООС.

Згадує Неділько Аліса, учениця 8 класу.

Мені було дуже страшно, коли папа добровольцем пішов на фронт. Боялася, що він не повернеться. Я кожного дня чекала від нього звістки. Та коли повернувся, радості не було меж.

Атовці першими пішли на фронт і 24 лютого, залишивши вдома жінок та своїх маленьких діточок. В перший день війни пішов капеланом настоятель церкви Успіння Пресвятої Богородиці в селі Соколове Аштафян Станіслав Іванович, позивний Мольфар».

Чому війни розпочинаються вночі? Як злодії шастають вночі, так і російські окупанти вдерлися в наше мирне життя. Російські війська 24 лютого завдали удар по Харкову ракетами «Калібр», «Град» і «Ураган». Місто ще спало. «Я подивився на годинник, було без п'яти

п'ять,- згадує Тимофеев Геннадій Олександрович,- спочатку не зрозумів думав, що грім. Та коли вдарили по будинку, дійшло – війна. Я схопив внучку на руки і разом із сім'єю, а в мене їх восьмеро, вибігли на вулицю. Світало. Люди бігли, хто куди. Ми побігли в підвал. Просидівши двоє суток, вирішили відправити внучку з батьками до Полтави. Та коли я вийшов на двір, не впізнав свій мікрорайон: всі будинки північної Салтівки розбиті, трупи убитих валялися під ногами, крики дітей і сьогодні вчуваються, а в нашу квартиру прямо вривався снаряд, ні одежі, ні документів – все згоріло.»

Майже 800 переселенців поселилися в селі Соколове, що на Зміївщині, і з них 12 дітей дистанційно навчаються в КЗ «Соколівська ЗОШ І-ІІІ ст. ім. О.Яроша». Спогади і враження у дітей різні, але одне спільне – страх і жага до перемоги.

Спогади Рогозянського Віктора, 7 клас.

«Ми з бабусею, Галиною Миколаївною Пшеничко, жили на проспекті Людвіка Свободи в місті Харкові. 24 лютого вранці почули гуркіт за вікном, бабуса подумала, що то грім з дощем, а я – хлопці петарди зривають. Та коли почало бабахати, що аж дім почав дрожати і вікна дзвеніти, бабуса каже: «Вітю, це не грім- це війна». І почала плакати. Включили телевізор, а президент Володимир Зеленський каже, що Росія розпочала війну проти України. Спочатку ми чули зриви в районі північної Салтівки, та невдовзі це не минуло і нас. Коли почали бомбити наш район, бабуса не захотіла бігти до підвалу, а я спустився. Людей у підвалі було дуже багато: старики, діти, жінки. Було дуже страшно, бо навіть у підвалі дрожала земля під ногами. Я боявся, щоб нас не привалило. Коли закінчилось бомбардування, я вийшов на вулицю і не впізнав наш район: розвалені будинки, трупи вбитих валяються.

Одного разу спостерігав, як наші збили ворожого літака. Ми з хлопцями кричали: «Ура!!!», а ввечері по телевізору почув, що той пілот, що вистрибнув з палаючого літака, все ж таки помер. У нього 80% згоріло кожі. «Так йому й треба,- подумав я.

Пізніше бачив розбиту російську техніку, біля якої були вбиті російські танкісти. Страшно дивитися на таке.

Коли почали активно бомбити район Олексіївки, ми з бабусею втекли в Золочів до дідуся. В Золочеві спочатку було тихо. Ми садили огородину, поралися по господарству, а всередині квітня почали бомбити і Золочів. Прийшлося тікати до тітки в село Соколове. Тут пока тихо».

Враження Тюфякіної Єлизавети, 9 клас

Коли розпочалася війна, мені подзвонила сестра Крістіна. Я чомусь зразу почала плакати, бо подумала, що війна в моєму селі. В той момент побачила, як пролітав над лісом винищувач і мені стало ще страшніше. В той же день я поїхала до сестри в сусіднє село Тимченки. Там я бачила ракети, чула як летять літаки, стріляють гради, їхали БМП та БТР. Кожен день бачила, як на великих вантажних автомобілях їдуть наші солдати. Ми з моїм племінником завжди з ними віталися. До війни моє ставлення до Росії було нейтральне. Росія - велика країна, але після війни ООС на сході нашої держави, моє ставлення змінилося. Навіть з'явилась злість і бажання взяти автомат і піти вбивати кожного окупанта за те, що він гвалтував та знущався з наших дівчат, розстрілював наших хлопців, і зробити з ними те, що він робив і робить з нами. Як цих нелюдів можна назвати? Я не думала, що так люблю Україну, свою Батьківщину. Я пишаюся, що я українка, і буду чекати перемоги. Із самого початку війни було дуже страшно, особливо коли летять гради, відбуваються зриви, в тебе трясуться вікна та земля під ногами. Звісно до цього неможливо звикнути, але поступово можна навчитися та пристосовуватися. Я вірю в те, що Україна вистійть. Але ж хочу, щоб Росія поплатилася за все вчинене нею зло: вбивство дітей, жінок, чоловіків, зруйнування будинків, лікарень, шкіл, дитсадків. Поки буду жити, доти буду ненавидіти Росію та прославляти Україну. Слава Україні!

Згадує Чукалова Дар'я, 8 клас

Я з батьками проживала в Харкові, то ми перші відчували початок війни. Зриви, вибухи, в небі літаки так низько летіли і дуже гуділи, думала можуть зачепитися за будинки. Ми із сім'єю побігли в підвал, де було дуже багато людей. Жінки і діти плакали. Мені стало моторошно. Я зрозуміла, що це на довго, адже восьмий рік ішла війна на сході нашої держави.

Цілий місяць знаходилися в підвалі, боялися вийти. Нахвাতало води, харчів, які доставляли волонтери, постійні вибухи, що навіть підвал трусило. Тому вирішили вийти і знаходити нове помешкання. Коли вийшли із підвалу, ми не впізнали свій район- все бело розтрощене, розбите, розвалене. Я і до цього ненавиділа Росію, а зараз, навіть і її народ, який вбиває дітей, жінок та тварин. Що хоч їм зробили тварини? Зруйнували екопарк Фельдмана, скільки загинуло тварин, Навіть харківський зоопарк розгромили. Бідні тваринки. Мене зараз роздирає така злість до ворога за тих людей, що залишилися без домівок, покинули рідні місця проживання, виїхали з України. Я вважаю, що російські солдати, щоб не показати свою слабкість, творять оці звірства, щоб самовпевнитися, але цим вони ще глибше влазять в багно, яке їм не відмити за своє життя.

Спогади Запари Катерини, 11 клас

24 лютого о 5.45 я дізналася про війну від свого батька., а потім отримала дзвінок від мами, яка була в Харкові на роботі. В перші дні війни було дуже складно сприйняти все це, коли ти бачиш воєнні літаки, машини, танки, що їхали через село. Мене просто підкидувало та трусило, бо я відчула всю серйозність і зростаюче відчуття страху. З кожним вибухом просто завмирає серце, а коли над селом пролітали осколки від збитої авіабомби, це потрясло не тільки мене, а все село. Тоді тільки відчули настоянний подих війни і смерті.

До війни я нейтрально відносила до Росії та до самих росіян, але зараз в душі зростає ненависть, бо не хочу бачити цих нелюдів на своїй рідній землі. Коли я чую про наші перемоги на фронті, моя душа радіє і я вірю у найскорішу перемогу. Та коли я бачу звірства, які роблять російські солдати, моє серце зжимається від болю і злості. Я вірю, що кожен із них поплатиться за кожну вбиту і згвалтовану дитину, за кожне місто, за нашу мрію. Слава Україні!

Враження від пережитого Хоменко Марії, учениці 8 класу

Розбудив мене гул літака, вибігла на вулицю і побачила, як їде воєнна, техніка. Батьків не було вдома, тоді я зайшла в Інтернет, де в новинах повідомили, що Росія розпочала широкомасштабний наступ. Я зрозуміла, що почалася війна. У нас в селі бойових дій не було, але бачила, як через село їхала бойова техніка, чула звуки літаків, ракет, градів. Одного разу бачила як запускають ракети.

Мені дуже шкода маленьких діточок, що тільки народилися, а їх убивають оті нелюди. Адже вони невинні. Я вважаю, що ворог повинен понести покарання за всі злочини.»

Враження Харієнка Ярослава, учня 7 класу

Моє життя було ідеальне: школа, друзі, родина, та все змінилося 24 лютого. Як завжди прокинувся о сьомій ранку і почав збиратися до школи, та в мою кімнату заходить бабуся й говорить, щ почалася війна. Я тоді був дуже засмучений. Потім подзвонив мій найліпший друг і сказав, що краще в школу не йти. Через декілька годин я вийшов на вулицю і почув вибухи із Харкова. Вибухи було чути цілий день і вночі вони нагадували про себе. Навіть бачив спалахи.

Раніше я думав, що Росія велика держава, якій не вистачає землі, того вона і воює. Вісім років їде війна на Донбасі, все знищено. У таких людей нема ні совісті, ні жалю. Вони нищать наші міста і села, перетворюючи їх в руїни. Вони вбивають, гвалтують ні в чому винних дітей, жінок. Вони мусять за це відповісти, а їхні гріхи будуть спокутувати їхні діти і внуки. Таке не забувається. Пам'ятаємо і перемагаємо. Слава Україні!»

Розповідає Бундюк Аріна, учениця 6 клас.

Спочатку почула ракету та побачила літак, а потім по телевізору дізналася, що розпочалася війна. Це було так несподівано. Це для всіх був шок. Дуже було страшно, коли летіли ракети, а ввечері зарево над Харковом і вибухи. Всі ці події викликають у мене біль, гнів і ненависть до росіян».

Спогади Бондарцова Максима, учня 9 класу

Страшно сказати (чи думав, що так буде) в мої неповні 15 років стати біженцем з рідної хати. Я переселенець! Хто питав мене, чи я цього хочу? Чому? Навіщо? За що? Не дай Бог зазнати вам того страху, коли просипаєшся від гуркоту і дрижання вікон. Мамка плаче і лихорадочно збирає якісь речі, а ти стоїш просто в ступорі, міцно прижимаючи до себе рідного

братика. Папка прийшов з вулиці і сказав, що це в Красному Донці бахнуло, Та це ж якісь 5 кілометрів від нас!!! Тоді мене зовсім перемкнуло, страх, суцільний страх всього тіла. Прийшов в себе від тонкого писку Дімона (молодший брат авт.), бо я його так сильно прижав до себе, що він аж посинів, бідненький. Потому ми сміялися над цим, а тоді... жах. Ми вже тут, в Соколові, в родичів, а той жах у душі, в тілі не проходить. А ще лякає повна невпевненість. Що робити далі? Я хотів після 9-го класу піти в коледж в Харкові. А що шас? Куди? Як?

Мої друзі теж десь посвіту: хто в Польщу, хто в Германії. І знаєте, що найжахливіше, мені не хочеться з ними балакати (єж можливість). Про що? Проте, що все порушилось і залишилась тільки війна? Війна без кінця і краю. Повна вибухів. І тільки десь ще тепліє надія на нашу перемогу, віра в наші ЗСУ. (дякуючи оптимізму моєї мами, без неї я б, мабуть, помер від страху, безнадії і повного опустошення). Боже, Україну бережи!»

Від початку повномасштабного вторгнення Росії в Україну, - за повідомленнями Дитячого фонду ООН ЮНІСЕФ, - більш ніж половина українських дітей була змушена покинути свої домівки. "Один місяць війни в Україні призвів до переміщення 4,3 мільйона дітей - йдеться у повідомленні. За даними ООН, понад 1,8 мільйона дітей залишили Україну як біженці, ще 2,5 мільйона нині - внутрішньо переміщені особи. Загалом покинути свої домівки змушені були понад 10 мільйонів українців.»

Ось одна із сотень тисяч історій: « Ми прокинулись о 5 ранку 24 лютого від дзвінка, що перевернув все наше життя шкереберть. З телефону почули найстрашніші слова в моєму житті: «Війна. Нас бомблять». Віри цьому не було. Як? Та не може бути. А далі почався шквал дзвінків: «Нас бомблять!» В нас вибило вікна! Тікайте!» Охопив неймовірний страх: « Що робити? Куди куди бігти? Що із собою брати?» Та найбільший страх у нас (і чоловік Роман) виник за нашу маленьку донечку Діанку. Вона бідненька не розуміла, чому ми злякані, чому поспіхом збираємо якісь речі, чому не йдемо в садик, а сидимо в якомусь підвалі? Як пояснити дитині в 4 роки, що то не грім гримить, а бомблять її рідну домівку, якісь нелюди захотіли вкрасти в неї не тільки дитинство, а й ціле життя...

А потім ми тікали від тієї війни – Соколове (село) у батьків (там теж вибухи), Кропивницький у друзів (знову сирени, вибухи, літаки над головою), Хмельницький (і там не має спокою)... Манюня часто плаче, запитує, коли ми поїдемо додому, де поділись її бабусі, чому вони не з нами? Як, як пояснити дитині?

Далі було не просте рішення – їхати до Польщі, розділити сімю (чоловік залишається). І знову дорога, повна невідомості: «Де жити, що їсти? Як жити?»

Кордон, Варшава, вокзал, поїзд. У поляків усе чітко, все організовано, продумано для таких, як ми. Там уже з'явився якийсь спокій, що не все так погано, що про нас уже дбають. Чужі люди, але зовсім небайдужі. Єдине, що постійно свердлило мозок: « Ми біженці! Втікачі зі своєї землі! Чому? За що? Хто так вирішив за нас? Чим ми прогнівили Бога?» А далі просто неймовірно – ми познайомились в потязі з Евелін, бразильцю, що живе в Польщі 5 років. Це було якесь диво, в це неможливо було повірити – вона просто взяла нас до себе в Лодзь жити до кінця війни. Це людина з великим серцем і безмежною душею. Та не має спокою у моїй душі. Коли все це закінчиться? Як там мої рідні на Україні? Що буде далі? Діанка (донечка) весь час питає, коли ми поїдемо додому, до тата, до бабусь, до її подружок? А я не знаю, що відповісти. І плачу, весь час плачу. Ми хочемо додому. На Україну. В Харків. В наше найкрасивіше і найулюбленіше місто. В місто, де моє життя. Сім'я. З Україною в серці Софія і Діана Луттер з Лодзя. Польща».

Тільки за один день 24 березня внаслідок повномасштабного вторгнення Росії в Україну загинуло 128 дітей, ще 172 постраждали, - повідомила уповноважена Верховної Ради України з прав людини Людмила Денісова на своїй сторінці у Facebook. Втім, точну кількість загиблих і поранених дітей встановити неможливо через те, що в українських містах окупаційні війська ведуть активні бойові дії.

«Тільки за два дні війни 24-25 лютого російські військові примусово вивезли вже понад 100 дітей з Маріуполя в напрямку окупованого Донецька і російського Таганрога. Більшість дітей вивезено з лікарень без батьків, 16 дітей вивезли із одного санаторію Маріуполя», - повідомив радник міського голови Маріуполя Петро Андрющенко.

Російська влада підготувала зміни до законодавства, які дозволять росіянам всиновлювати дітей з України за спрощеною процедурою. «На сьогодні ми маємо дуже багато звернень щодо того, що українських дітей депортують насильно до Росії, до так званих «ЛНР», «ДНР». «Точних цифр,- повідомила уповноважена президента України з прав дитини та дитячої реабілітації Дар'я Герасимчук,- поки що назвати не може, але однозначно це досить велика кількість дітей з тимчасово окупованих територій.»

Все це суперечить статті 21 конвенції ООН про права дитини, де зазначено, що країни-учасниці мають обов'язково дотримуватись процедури за законами України й отримувати дозвіл від відповідного органу. А в статті 283 Сімейного кодексу України чітко сказано, що в Україні цим органом, що має видавати дозвіл, є Національна соціальна сервісна служба і без її дозволу усиновлення дітей є незаконним. Також примусова депортація дітей заборонена і Женевською конвенцією.

Росія примусово вивозила дітей не лише з Маріуполя, а також з Харківської і Чернігівської областей. З правової точки зору - це є міжнародним злочином, воєнним злочином, тому що РФ не має жодного права вивозити людей з окупованих територій до країни-окупанта.

Научно - технічна революція призвела до появи нових видів зброї. Змінилися і методи ведення бойових дій. Все це вплинуло на кількість жертв не тільки серед воєнних, але й цивільного населення, в тому числі і дітей. На час пошукової роботи, а це 15 травня, за даними ООН. Загибло 268 дітей і 400 отримали поранення під час російсько - української війни.

Під час краєзнавчого дослідження вихованцями гуртка «Історичне краєзнавство» було проведено:

- опитування учнів КЗ «Соколівська ЗОШ I – III ст. ім. О. Яроша» та дітей переселенців;
- опрацьована відповідна література;
- дані з Інтернету та новини з телебачення.

Роки війни призвели до руйнування всієї інфраструктури в тому числі шкіл та дитячих садочків. Діти вимушені навчатися дистанційно або взагалі не навчатися. Ми вважаємо, що все це вплине на майбутнє не тільки дітей, але і всієї країни. Дії Російської Федерації змінюють несформовану дитячу особистість, вбиваючи у їх голови, що участь російських військ – це їхній священний обов'язок. Викрадання дітей, а потім навчання в російських загальноосвітніх школах призведуть до формування майбутніх злочинців, які по велінню путінського наказу будуть виконувати злочини проти мирних людей. Тому всьому цивілізованому світу необхідно зупинити путінський злочин проти людства. Щоб мрії дітей здійснювалися.

Від пережитого у Бондарцова Максима лягли такі рядки:

Війна забрала в мене мрію,
Подальшу долю й майбуття,
Я не живу тепер, а животію,
Дай Боже, сил за ці думки для каяття.
Хотів навчатись, мріяв жити,
Любив батьків, кохав дівча.
Розміренно буття творити,
Не ображати нікого згаряча...
А що тепер? Одна безвихідь,
Розум тліє і душа.
Чиясь придуркувата прихоть
Упевнено не ждучи откоша,
Весь світ безжально зруйнувала,
Попрала світло, мрію і буття.
Та кацапня та не чекала
Такої снаги до життя

Міцного українського народу...
Молімося за нашу Україну,
Її поля, ліси і небеса.
В таку страшну і чорну днину
Давайте вірити в Господні чудеса!

Та все ж попри побачене, відчуте, пережите нелюдське жахіття війни уже в XXI столітті, в душі кожного із нас жевріє жаринка надії на краще, сподівання на життя в мирі та злагоді, щоб не чути виття сирен, грохоту сирен, автоматних черг, страшного гудіння рашистських літаків, що можуть скинути бомби. Зловісного червоного блимання ворожих дронів в пільмі... Ми, діти своєї землі, віримо в краще прийдешнє майбуття, сподіваємося на перемогу Добра і Світла над тією чорною силою, що так підступно вповзла в наш дім, зруйнувала наші мрії, затьмарила наші світлі спогади. Ми з дитячою наївністю і безмежною вірою молимося за Неньку - Україну, за тих людей-воїнів, волонтерів, лікарів і всіх, всіх, що боронять нас від Зла, підступності, зради і болю. Боже, бережи Україну!

ОРГАНІЗАЦІЯ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ НА ТИМЧАСОВО ОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЯХ УКРАЇНИ

Усенко Діана, учениця Комунального закладу «Полтавська загальноосвітня
школа І – ІІІ ст. № 28 Полтавської міської ради Полтавської області»
Кривник: Булава Ольга Юрївна, вчитель історії

Збройна агресія Російської Федерації проти України розпочалась 20 лютого 2014 року, коли були зафіксовані перші випадки порушення збройними силами російської федерації порядку перетину державного кордону України в районі Керченської протоки та використання підрозділів збройних сил російської федерації, розташованих для блокування українських військових частин. Наслідком збройної агресії РФ проти України стала нелегітимна воєнна окупація і наступна анексія території Автономної Республіки Крим – невід'ємної складової державної території України, воєнна окупація значної частини державної території України у Донецькій та Луганській областях. А 24 лютого 2022 року відбулося повномасштабне вторгнення російських військ на територію України, наслідком якого стала повна окупація Херсонської та частини Запорізької областей.

Війна створила проблеми в усіх сферах життя людей, і це лихо не оминуло й систему освіти. І хоча в умовах війни найважливішим залишається збереження життя і здоров'я дітей, в усі часи освіта відігравала важливу роль у розвитку суспільства, критичної оцінки подій, які відбуваються навколо та можливо уникнення деяких негативних наслідків цієї несправедливої, непотрібної війни. На нашу думку, найважче під час воєнних дій здобувати освіту на тих територіях, які знаходяться в зоні активних бойових дій або окуповані. Тому вважаємо за **актуальне** дослідити організацію навчання на тимчасово окупованих територіях України.

Метою даної роботи є дослідити умови розвитку та проблеми освітнього процесу на тимчасово окупованих територіях Донецької, Луганської, Херсонської, Запорізької областей та Криму на основі повідомлень офіційних джерел, ЗМІ та соціальних мереж.

Хронологічні рамки дослідження охоплюють період з лютого 2014 року до травня 2022 року. Нижня хронологічна межа обумовлена початком збройної агресії Росії проти України та її впливом на освітній процес окупованих територій, верхня хронологічна межа охоплює події повномасштабного вторгнення РФ, яке розпочалося у лютому 2022 року та триває до сьогодні.

І. Організація освітнього процесу на тимчасово окупованих територіях України

Зважаючи на те, що українські громади перебувають під російською окупацією різну кількість часу та в різних умовах, ситуація у сфері освіти розгортається за кількома сценаріями:

1. Заклади освіти продовжують працювати за українськими стандартами та програмами у дистанційному режимі: діти та вчителі працюють з дому або у місцях тимчасового перебування, а місцеві органи управління освітою працюють віддалено.

2. Окупаційна влада відновлює навчальний процес під своїм керівництвом – російською мовою та з російськими підручниками з окремих предметів. Відомі випадки, коли керівник закладів освіти ідуть на співпрацю з окупантами (приклади міст Старобільська, Волновахи, Маріуполя) або переховуються чи покидають окуповані території, а на їх посади призначають інших (у містах Енергодар, Мелітополь).

3. Освітній процес взагалі не відбувається через інтенсивні бойові дії та відсутність учасників освітнього процесу, які евакуювалися з населеного пункту.

Найпоширенішими сценаріями організації навчання в окупації є скасування українського і запровадження власного законодавство: зміни освітніх програм, стандартів освіти й вимог до рівня знань. Введення російських освітніх стандартів окупаційними адміністраціями росії у Донецькій і Луганській областях обмежило права громадян України здобувати освіту рідною мовою. Освіта українською мовою на тимчасово окупованих територіях Донецької та Луганської областей майже зникла. Основним напрямом в освітній сфері та у сфері політики щодо дітей і молоді стала мілітаризація. Під виглядом «національно-патріотичного виховання» їх можуть готувати до участі у війні. Уповноважена з прав людини Людмила Денисова повідомляє про заплановані відкриття кадетських корпусів і класів у межах «підтримки та розвитку козачого компоненту у системі освіти», зокрема у Лисичанську та Северодонецьку. Кількість воєнізованих класів у Криму за 6 років зросла більш ніж утричі. В уставі однієї кадетської школи (селище Білоглинка Сімферопольського району) записано: «Протидія українізації, виховання відданості... життєвим підвалинам російського народу».

Частиною мілітаризованого виховання у «ДНР» та «ЛНР» є «Уроки громадянськості Донбасу», які проводять з 1 по 11 класи. Дітей вчать, що потрібно бути захисниками росії. Приміром, у 4 класі є такі теми як «Великі правителі російської імперії», «Донбас — серце росії».

Пропаганда рф щодо найму до армії в середній та вищій школі є прямим порушенням норм українського та міжнародного права щодо правил ведення війни.

Водночас в окупованих населених пунктах, де зберігся доступ до інтернету, була електроенергія та не було інтенсивних обстрілів, українські освітяни продовжили свою роботу у дистанційному режимі. Наприклад, у Херсоні вчителі створювали відео уроки, виходили на зв'язок з дітьми через соцмережі та мобільний зв'язок. Відомі випадки закінчення навчального року раніше. Так за словами вчительки англійської мови одного із окупованих міст Херсонщини «керівники шкіл переслали повідомлення, в якому йшлося про те, що ми не будемо співпрацювати з окупаційною «владою». Нам повідомили, що навчальний рік закінчується...Сказали виставляти оцінки і все... Нам видали трудові книжки, особові справи і сказали «ви їх краще збережете». Попри те, що навчальний рік завершено, вчителі вирішили продовжити працювати, надаючи учням завдання через Viber або через телефонні дзвінки та індивідуальні консультації. Ще одна вчителька молодших класів з Херсонщини розповіла, що незважаючи на заяву про звільнення, через небажання працювати з окупаційною владою, вона, як і її колеги проводила уроки для дітей. «Діти хочуть до школи та просять, коли з'являється інтернет, приєднатися до Google Meet. Дистанційні уроки дають відчуття, що нічого не сталося і війни зараз немає. Вчителі по двоє чергують у школі. Інколи до них приходять батьки по консультації, а старшокласники навіть приносять зошити на перевірку, особливо випускники».

Після російської окупації частини Донецької та Луганської областей, а також Автономної республіки Крим і Севастополя там відбулася зміна освітньої системи.

Згідно дослідження УГСПЛ «Освітнє поле на тимчасово окупованих територіях» на тимчасово окупованій території Донецької області у початкових класах предмет «Українська мова» перейменували на «Мова народів Донбасу», а «Українську літературу» на «Літературне читання народів Донбасу». На них разом відводять годину на тиждень, тоді як російську вчать щодня. Серед іншого у підручнику йдеться: «...коли Володимир Сосюра обрав українську

мову, він перестав бути донбаським поетом та став українським». Але в нього є такі, на думку авторів, досягнення як «вірші, присвячені особисто товаришу Сталіну». Замість «Історії України» запроваджено «Історію Вітчизни», яка базується на історії російської імперії та історії Донбасу. Замість «Географії України» вивчають географію Донецчини та нічого не дізнаються про інші регіони. У 2019 році випускники писали твори на тему «Чи потрібна жорстокість на війні?» та брали участь у таких акціях як «Ми — майбутнє росії». У 2021 році з 11 класів випустилися 9270 у Донецькій та 5105 осіб у Луганській областях.

На окупованих територіях Донецької та Луганської областей продовжують діяти деякі університети, дипломи яких не визнавалися у світі, тому частина абітурієнтів вступали у російські університети. У 2021 році росія почала визнавати дипломи, видані у так званій «ДНР».

В окупованому Криму вже у 2014 році система освіти мала перейти на російські стандарти. З освітніх програм було вилючено вивчення української літератури та історії України. Також було здійснено перехід з 12-бальної на 5-бальну систему оцінювання. Українські підручники були вилучені з використання, а замість них впроваджувалися російські підручники. Замість історії України на території окупованого Криму вивчають історію Росії за єдиними затвердженими у росії підручниками. Зі шкіл у Криму у 2021 році випустилися 10,5 тисяч одинадзятікласників.

Вища школа в окупованому Криму також змінилася. Зокрема, у 2014 році у Сімферополі було утворено Кримський федеральний університет імені Вернадського, у який об'єднали 7 університетів. Навчальні програми перейшли на російські стандарти, а випускникам почали видавати дипломи російського державного зразка.

II. Проблеми здобуття освіти на тимчасово окупованих територіях.

Одним із гострих питань для України є мовне. Коли росія почала повномасштабну війну проти нашої держави, воно стало ще більш важливим, оскільки одним із приводів для «допомоги» був захист російськомовного населення від вигаданих у кремлі утисків. На цьому тлі в Україні заговорили про скасування вивчення російської мови в школах, а також перегляду списку творів, які вивчатимуться на уроках зарубіжної літератури. Тим часом на окупованих територіях України поширюється явище лінгвоциду – заборони спілкуватися та вести навчання українською, що є одним із проявів геноциду проти нашого народу. Деякі директори шкіл же отримали попередження, що з 1 вересня 2022 року навчання в місцевих школах відбуватиметься за російськими освітніми програмами. Усіх вчителів окупованих областей планують влітку відправити на примусові курси з навчання за російськими освітніми програмами і російськими освітніми стандартами. Цього не приховують і окупанти. Самопроголошений голова Криму Сергій Аксьонов повідомив про створення літніх «таборів перекваліфікації» для вчителів з Херсонської та Запорізької областей на території півострова.

Що стосується лінгвоциду, то це один із компонентів геноциду. У комплексному розумінні треба уявляти, що це питання не лише знищення книжок. Насамперед це знищення людей – носіїв культури, мови. Це знищення інфраструктури: шкільної, медичної. Це ліквідація церков, ліквідація конкретних населених пунктів. Уповноважений із захисту державної мови Тарас Кремень закликає повідомляти про переслідування за мовною ознакою та утиски української мови на окупованих територіях: «Всі злочини проти українців, зокрема, і злочини лінгвоциду, мають бути належним чином зафіксовані, розслідувані та представлені суду. Всі винні мають бути встановлені і понести невідворотне покарання. Як Уповноважений із захисту державної мови вважаю своїм обов'язком максимально сприяти цьому процесу. Закликаю усіх, кому стане відомо про акти лінгвоциду проти української мови (будь-які дії окупантів або їх посіпак – колаборантів, спрямовані на дискримінацію чи репресії проти українців за мовною ознакою, примусове витіснення української мови з публічного простору та суспільного вжитку, заміна її російською)».

Болючою проблемою є депортація дітей до росії. За даними ООН, отриманими від уряду росії, станом на 20 квітня 563 266 громадян України були переміщені до Росії. Близько 121 тисячі з них – це діти. Більшість цих людей були вивезені примусово, тобто депортовані, з окупованих територій України. Багато людей, серед яких можуть бути і діти, перебувають у

фільтраційних таборах, організованих окупантами. Наприклад, за повідомленням радника мера Маріуполя, 18 квітня по лінії Мангуш-Нікольське-Ялта утримують не менше 20 тисяч осіб.

Росія має в намірах запровадити для депортованих примусове вивчення російської мови. Голова комітету з науки, освіти та культури Ради Федерації росії Лілія Гумерова назвала проблемою те, що депортовані українські діти не знають «достатньою мірою» російську мову, через що вони не зможуть засвоїти російську освітню програму. За її словами, планується організувати для таких дітей мовні курси влітку. Про добровільність їхнього відвідування не йшлося. Повідомляється також про плани усиновлення незаконно вивезених українських дітей. Для цього у Росії збираються спростити відповідну процедуру, підписати угоди з так званими «ЛНР» та «ДНР», що дозволяли б передавати дітей-сиріт із цих територій одразу в родини росіян. Депортація дітей порушує Конвенцію ООН про права дитини. Відповідно до українського законодавства, будь-які усиновлення мають відбуватися лише з погодженням з офіційними органами України. У МЗС України вважають, що такі дії мають кваліфікуватися як злочин: викрадення.

Ще однією серйозною проблемою тимчасово окупованих територій України є подальше навчання випускників шкіл та процедура проведення ЗНО. Ще у липні 2020 року Президент України підписав закон «Про внесення змін до Закону України «Про вищу освіту» щодо особливостей вступу до закладів вищої освіти осіб з тимчасово окупованих територій Автономної Республіки Крим та міста Севастополя, Донецької та Луганської областей» № 744-IX». Цей Закон розширює права вступу до закладів вищої освіти абітурієнтів з тимчасово окупованих територій Криму, Донбасу та населених пунктів, що перебувають на лінії зіткнення. Зокрема, вони могли вступити до будь-якого закладу вищої освіти за квотою, розмір якої визначає Міністерство освіти і науки України. За словами Президента: «Ми боремося за молодь на тимчасово окупованих територіях, за їхній розум і талант. Тому потрібно максимально заохочувати таких випускників переїжджати на підконтрольну Україні територію, вступати в наші заклади освіти, навчатися в українській системі освіти».

У 2022 році, після розгортання повномасштабної війни, ЗНО замінено на мультипредметний тест, який, на жаль, на непідконтрольних Україні територіях здати неможливо. За словами міністра освіти Сергія Шкарлета «діти, так само як і всі українці на окупованих територіях, це окрема біда українського народу, оскільки вони є обмеженими у своїх правах». Водночас він наголосив, що для того, щоб усі вступники, які бажають вступити до українських закладів освіти мали змогу пройти тестування Міністерством освіти і науки передбачено проведення трьох сесій ЗНО – основну, додаткову і спеціальну. Під час цих сесій вступники матимуть можливість взяти участь у 28 спробах проходження тестування. «Дитина може завчасно зареєструватися, виїхати на підконтрольну територію і скласти цей національний мультипредметний тест для продовження навчання в українських закладах освіти», – сказав Шкарлет.

Освітній процес у воєнний час – це новий виклик для усіх учасників освітнього процесу, особливо якщо мова йде про тимчасово окуповані регіони України.

Окупанти відновлюють навчання, щоб продемонструвати, що школи працюють за російськими стандартами та прищеплюють ідеологію, яка влаштовує загарбників. Можна стверджувати, що швидке переведення навчання на російські стандарти – планомірна політика росії на окупованих територіях. В рамках цього поширеним стало явище лінгвоциду – знищення української мови та культури, в тому числі і носіїв мови. А депортація дітей до росії унеможливорює вивчення ними української мови та в подальшому змушує забути про своє походження.

Вчителі незважаючи на загрозу життю сміливо продовжують навчати дітей будь-якими способами за українськими освітніми стандартами, переважно у дистанційному форматі. Переважна більшість вчителів звільнилася через небажання працювати з окупаційною владою. А частина, на жаль, стала колаборантами і руйнує своєю співпрацею з окупантами все створене, напрацьоване українськими освітянами.

Незважаючи на всі труднощі, які випали на долю нашого народу, ми віримо, що наша єдність і віковичне прагнення до свободи – це частина нашої перемоги! Україна точно переможе! Віримо! Слава Україні!

МИ Є НАРОД, ЯКОГО ПРАВДИ СИЛА
Філіпська Вікторія, Красноградський ліцей №3

Красноградської міської ради Харківської області, м. Красноград
Керівник: **Волошко Ліана Володимирівна**, педагог-організатор

Стосунки України з Росією були непростими протягом усього нашого існування. Ще Російська імперія пригнічувала права і свободи українського народу, забороняла мову. З давніх часів українцям намагалися довести, що наша мова не може стояти на рівні з іншими мовами світу, що наш народ є другосортним і здатний лише прислужувати іншим. Та наші пращури кров'ю і потом вибороти право на незалежність.

З 2014 року розпочався новий етап в історії незалежної України. Події цього року дали зрозуміти, що розслаблятися ще зарано, що наш сусід знову зазіхає на суверенітет, на права і обов'язки українських громадян.

24 лютого 2022 року повномасштабним вторгненням російської армії розпочався наступний етап російсько-української війни. Це – народна війна за незалежність і суверенітет України. Це також війна за цивілізаційний вибір: Україна відстоює свою приналежність до європейської цивілізації і водночас – ті засадничі цінності, права і свободи, що лежать в основі всього цивілізованого світу.

У новинах, соціальних мережах розповідається про героїв. Журналісти, органи влади, правоохоронні органи документують і висвітлюють воєнні злочини РФ проти об'єктів культурної спадщини, місць пам'яті, діячів культури й науки, а також публікують матеріали, які допомагають зрозуміти війну Росії проти України в історичній ретроспективі, без чого не можна повністю осмислити природу цієї агресії.

Війна – це завжди біль, жах, страждання, смерть, кров, втрати. Переглядаючи новини, спілкуючись з однокласниками та рідними, вирішила зупинитися на трьох проблемах:

- внутрішньо переміщенні діти,
- діти – членів сімей воїнів, які загинули (пропали безвісти) або померли внаслідок участі в ООС,
- діти – членів сімей діючих військовослужбовців.

Розглянемо першу з них. Спочатку з'ясуємо, кого називають внутрішньо переміщеними особами.

Внутрішньо переміщена особа (ВПО) – це громадянин України, іноземець або особа без громадянства, яка перебуває на території України на законних підставах та має право на постійне проживання в Україні, яку змусили залишити або покинути своє місце проживання у результаті або з метою уникнення негативних наслідків збройного конфлікту, тимчасової окупації, повсюдних проявів насильства, порушень прав людини та надзвичайних ситуацій природного чи техногенного характеру[1].

Багато людей, тікаючи від окупації, постійних обстрілів, змушені були залишити свої домівки і переїхати в більш безпечні місця. Я хочу розповісти про дітей із таких сімей, які зараз мешкають в мальовничому місті Краснограді та навчаються в нашому ліцеї №3.

У моєму класі є троє дітей з внутрішньо переміщених сімей: Стрільцов Владислав, Савченко Софія та Косіневський Артем. Двоє з Харкова та один з Богодухівського району міста Золочів. Мої нові однокласники розповіли, як вони жили у Харкові в перші дні війни.

Першим до нас приєднався Стрільцов Владислав (14 березня). Він з Слобідського району Харкова. Владислав розповів про своє життя під час перших тижнів війни наступне: « Час ніби зупинився. Мені важко було повірити, що це відбувається зі мною. 10 днів я з сім'єю жив в метро. Тільки близько 6-ої години ранку ходив додому, щоб взяти речі, їжу та скупатися. Іноді, вийшовши на вулицю, було чути, як рашисти були вже в нашому районі, звуки вибухів та стрілянини. Я бачив, як їздили танки поряд з нами, як наші батальйони

ходили по Харкову, як палав завод. Одного дня, як йшов у метро, наді мною пролетів снаряд і впав недалеко. Згодом я переїхав на вул. Київську, що недалеко від Салтівки. Там кожні 10 хвилин було чути звуки вибухів та літаків. Потім разом з сім'єю нарешті зміг виїхати до Краснограда. Я б нікому не бажав пережити те, що пережила моя родина і тисячі таких як я».

Ще свою історію про життя у Харкові розповіла Савченко Софія (приєдналася до навчання у нашому класі 21 березня), яка жила біля району Північної Салтівки. Ось, що вона говорить: «Я жила біля району Північної Салтівки. В перші дні війни ми ховалися до підвалу, але потім перестали. Постійно було чути звуки літаків та вибухів. Звісно дуже страшно жити в таких умовах, але якось вижили. Зараз я живу в Краснограді у бабусі. Взагалі дуже важко згадувати подробиці, можливо, з часом зможу розповісти більше».

Останнім до нас приєднався Косіневський Артем (21 квітня), він із Золочева. Але йому важко згадувати часи, коли змушений був разом з родиною покинути рідну домівку, тому я не стала ятрити йому душу і не розпитувала його.

Наступна проблема, яку я хочу висвітлити, це діти, члени сімей яких загинули або пропали безвісти внаслідок участі в ООС.

У моїй школі у 8-А класі навчається учениця Ткаченко Валерія, старший брат якої героїчно загинув в боях під Маріуполем. Ткаченко Олександр Олександрович народився 22 серпня 2000 року. Він закінчив школу 7 років тому. В школі він був дуже добрий та веселий. Олександр швидко бігав і тому завжди брав участь в спортивних змаганнях. Клас, в якому він вчився, був дуже дружній. Вони постійно ходили на вилазку. Ще Сашко любив ходити на рибалку. Навіть запізнювався або зовсім не приходив до школи через неї. Він був дуже господарським. Завжди всім допомагав, постійно був за суботник у школі. Олександр закінчив дев'ять класів. В школу Сашко ходив у спортивних штанах або джинсах, але на випускний одягнув гарний костюм, краватку та взувся в гарненькі туфлі. Він любив, коли хвалять, тому, коли на випускному його похвалила заступник директора, був дуже задоволений. Після 9 класу Сашко вступив до Красноградського професійного ліцею на електрозварювальника. Згодом трохи попрацював і пішов служити до лав армії. Навіть там він ловив рибу і надсилав своїй сім'ї або пригощав побратимів. Сашку залишалося до дембеля всього два місяці, але він вирішив залишитися служити далі. Як тільки почалася війна, він одразу пішов на фронт. Наш Сашко загинув в Маріуполі, захищая рідну землю. Йому було всього 21 рік. Після героїчної смерті президент України Володимир Олександрович Зеленський нагородив за особисту мужність і самовіддані дії, виявлені у захисті державного суверенітету та територіальної цілісності України, вірність військовій присязі орденом «За мужність» III ступеня військовослужбовця Державної спеціальної служби транспорту Ткаченка Олександра Олександровича (посмертно) – молодшого сержанта.

І остання тема стосується моєї сім'ї. Мої два дядьки зараз обороняють Україну. Перший - це дядько Сергій, чоловік маминої двоюрідної сестри, спочатку був учасником бойових дій, а тепер знову змушений захищати рідну землю. Про свою службу він не полюбляє згадувати. Іноді просто жартує або говорить, що служба як служба. У нього є два сина, мої брати. Старший - Нікіта, йому незабаром виповниться 18 років. Та мій ровесник Женя, йому 13 років. Вони пишаються татом та намагаються бути схожими на нього. Зараз відчують, що повинні підтримувати маму і бабусь, доки тато захищає країну.

Другий це дядько Євгеній, він двоюрідний брат мами. Зараз він в теробороні. В нього є дві доньки, мої сестри: Настя - 16 років і Таня, їй 15.

Зараз вони були вимушені переїхати з Харкова до мами у Польщу. Щодня молять Бога, щоб тато повернувся живим і нарешті настав мир. Дуже сумують за рідною домівкою і бабусями. Говорять, що до них там ставляться добре, але вдома краще.

Найжорстокіші випробування і нелюдські страждання, колосальні жертви і скалічені долі, загублене дитинство і втрачена юність – таке не стирається з історичної пам'яті. Війна торкнулася кожної української родини і назавжди залишить слід в генетичній пам'яті нашого народу.

Я згодна зі словами історика Володимира В'ятровича, що для більшості громадян України напад Росії став шоком. Проте російсько-українське протистояння має глибоке

історичне коріння. Поглинення України, її матеріальних та людських ресурсів – одна з ключових передумов розгортання російського імперського проєкту. Історія стосунків українського та російського народів – це літопис воєн, визвольних повстань українців і послідовної політики русифікації та асиміляції українців [2].

В'ятрович у своїй інтернет-статті пише: «Збройна агресія – лише один із інструментів війни РФ проти України, останній аргумент, коли всі інші засоби підкорити українців вичерпали себе.».

ВІЙНА НЕ ДЛЯ ДІТЕЙ

Чайка Альбіна, учениця 5-Б класу КЗ "Валківський ліцей

імені Олександра Масельського Валківської міської ради Харківської області"

(рідна школа - Харківська загальноосвітня школа № 68)

Керівник: **Губська Наталія Віталіївна**, керівник гуртків ЦТКЕУМ Валківської міської ради

Харківської області; вчитель трудового та естетичного виховання та керівник Зразкового

військово-історичного музею "Пам'ять" КЗ "Валківський ліцей імені Олександра

Масельського Валківської міської ради Харківської області"

Дитина війни – це статус, який до цього часу мали чимало людей поважного віку, що пережили у дитинстві страшні часи в роки Другої світової.

Та чи хтось з нас міг уявити, що вже у 21 столітті на нашу красиву квітучу землю прийде це лихо – війна?! Що знову діти втратять можливість радіти життю, втрачатимуть рідних і свої домівки?!

І сьогодні усі люди нашої країни поділяються на тих, хто втікає від цього жахиття, залишаючи рідні домівки та й інколи – назавжди. І тих, хто приймає та допомагає переселенцям.

Я ж належу до перших. Так, я - переселенка з м.Харкова. До війни, яку розпочала проти нашої країни Росія 24 лютого 2022 року, я навчалася у 5-му класі Харківської загальноосвітньої школи № 68.

Вже кілька років увесь світ жив в режимі дистанційного існування через коронавірус і школи не стали виключенням. Та чи могли тоді ми здогадуватися, що зовсім скоро відчуємо жахиття набагато страшніше?

На початок війни я разом з родиною перебувала у Харкові і, як і всі харків'яни, вірила що все це якесь непорозуміння і скоро все повинно закінчитися. Та сталося зовсім не так. Довгий час ми переховувалися то в коридорі, то у ванній кімнаті. Коли постріли почали наближатися до нашого будинку, почали тікати до підвалу. Постріли та вибухи з кожним разом ставали все гучнішими та страшнішими. У якийсь час стало так страшно, що я втратила голос і довго не могла говорити взагалі. Десь через два тижні почала поступово відновлюватися та навіть зараз ще інколи плутаються літери, а інколи - й слова. Не полишають і хвилювання.

Витримали ми у Харкові майже півтори місяці та після того, що зі мною трапилося, мама прийняла рішення спробувати виїхати. Самій матусі це вдалося не відразу, а ми з старшою сестрою приїхали до м.Валки. Зараз уся родина разом і ми намагаємося забути ті страхиття, плануємо щось на майбутнє, хоча б саме близьке.

Намагаюся навчатися, товаришувати з новими однокласниками та друзями й сусідами, якомога частіше бувати на свіжому повітрі і бачити навколо себе щось позитивне.

Я хочу миру і спокою для родини та країни!

ДЕНЬ, КОЛИ ДЛЯ ТЕБЕ ПОЧАЛАСЯ ВІЙНА

(Нова сторінка в історії України)

Черненко Сергій, учень Ізюмського ліцею № 6 Ізюмської міської ради

Керівник: **Лисенко Вікторія Семенівна**, вчитель української мови та літератури

Заплющив очі і згадав про давні громовиці.

Гримить. Невже сьогодні буде дощ. На Луганщині дощів не передавали. Знову грім. Уже ближче. Бах, Бах... Канонади звідки? Та ні, сниться. Забігла бабуса: "Стріляють. Збирайся, онучку, біжимо до підвалу." Якого підвалу, чому? Нічого не розумію, але йду.

Бах, бабах...

Швидше йду. Біжу. Одна думка змінює іншу. Не встигаю щось розуміти. Невже справді війна. З ким? З братнім російським народом. Сміх та й годі.

Оля, Максим, тітка Клава, дядько Сашко, дід Петро живуть у невеличкому російському містечку. Я два тижні тому повернувся від них. Гостював. Ходили вранці разом на риболовлю, рвали у весняному лісі гриби, купалися в річці, гуляли, відпочивали, співали.

Тепер вони вороги?! Не вірю!

Пригадую останні телевізійні новини. Київ. Народні повстання. Стрілянина. Когось убили, хтось поранений, усі щось вигукують: чоловіки, жінки, студенти. Палає багаття. Усе у чорному смороді. Намагаюся згадати, що говорив диктор по телебаченню.

Запитую у бабусі, телефоную батькам. Тато! Мама! Вони залишилися в місті, а я у бабусі в селі. Розмовляємо, плачемо. Батьки виїжджають за нами.

Тяжко вибиралися з окупованого Луганська. Їхали відкритими та розбитими дорогами, ховалися у лісі, посадках, ішли пішки, довго стояли на блокпостах. Нарешті зупинилися у друзів батьків під Харковом в місті Ізюмі. Тихе мальовниче містечко, через яке протікає невеличка річка Сіверський Донець, ростуть величні зелені ліси, височіє гора Крем'янець. Гарні краєвиди. Але чомусь згадується рідна домівка. Зараз я зрозумів, як сильно я люблю своє місто, свою вулицю, свій дім і чисте мирне небо над головою. Невже людині потрібно пройти через такі жахіття, щоб зрозуміти цінність і значимість своєї батьківщини, власного життя.

Тато сказав, що йде на фронт. Мій тато йде на фронт! Він буде захищати Україну від ворога! Я гордий від цього, але я і боюся. Боюся навіть уявити, що може трапитися з ним.

Чомусь згадав повість Бориса Васильєва "У списках не значиться", яку я читав у бабусі зовсім нещодавно. Без оголошення війни фашистські війська напали на Радянський Союз. Багато загиблих військових та мирних жителів. Головний герой лейтенант Микола Плужников захищає народ. Він мужній, витривалий, сміливий, як і мій дідусь, що пройшов через усю війну і має багато нагород. Але та Вітчизняна війна залишилася у далекому 1945 році. Це перегорнута сторінка у пам'яті України, пишемо іншу, датовану 2014 роком. Війна на Сході України, її ще називають АТО, "гібридна війна". Якою вона буде?

Для когось це війна стала далекою і нереальною, а для мене вона страшна і наболіла.

Чи думав я, що колись буду проводити татуса на фронт.

В останню ніч перед від'їздом тато сидів у саду. Ніколи! Ніколи я його таким не бачив. Він наче мовчки кричав. Я тихо спостерігав за ним, хотів запам'ятати його темні очі, ніс, жиливі руки. У нього все було красиве: обличчя, постава, рухи, посмішка. Батько обійняв мене, мовив настанову. Я наче набрався сили вий його обіймів.

Татусь повернеться, обов'язково повернеться героєм!

Війни роблять не народи, а окремі постаті, комусь не спиться і не йметься все захопити, усім володіти. Наш український народ не любить війн, він не кривавий.

І зараз вогонь, я вважаю, братовбивчої війни на Сході підпалюють вороги-прислужники. Як же довго виборюємо самостійність і незалежність країни. Багато пролито крові, сліз.

Так не може бути довго. Усе обов'язково зміниться!

І на оновленій землі
Врага не буде, супостата,

А буде син, і буде мати,
І будуть люде на землі!
От тільки життя швидко минає.

ЧИ МОЖЛИВЕ ЩАСТЯ У ЧАСИ ВІЙНИ?

Юр'єва Дарина, вихованка гуртка Комунального закладу
«Харківська обласна станція юних туристів»»Харківської обласної ради
Керівник: **Пристюк Надія Петрівна**, керівник гуртка

Що таке щастя? Існує багато визначень, збірних понять, які описують це почуття, але, на мою думку, щастя – це стан, в якому ти вдячний за той самий момент, це промінь сонця через сірі хмари; це роздуми щодо соціального життя людини, його здоров'я, моральної та духовної частини, психологічного аспекту та багатьох інших тем, важливих для персони; це самосвідомість.

На жаль, ми опинилися у скрутній ситуації, що є повномасштабною війною. Багато людей почули найстрашніші звуки градів, ракет, літаків, артилерії тощо. Сім'ї з різних міст України лишилися житла чи майна. Горе прийшло у домівки тих, хто втратив родину, близьких людей. Взагалі, занадто багато мирних мешканців було жорстоко вбито. Здавалося б, життя зупинилося, як тепер існувати, як рухатися далі? Але наша неймовірна нація настільки сильна, волелюбна і героїчна, що кожен намагається допомагати один одному, прихистити, віддавати їжу, одяг тощо. Звісно, більшість допомагає армії і волонтерам, окремим людям, що потребують допомоги, після того, як потрапили під «руський мир». Зараз це є способом не зійти з глузду і відчувати себе живим. Ми наче застрягли у чорному тунелі, бачимо світло, що мерехтить, ідемо до нього, але поки що не можемо дійти. Але нізачо не можна втрачати надію, адже Мойсей все ж довів людей до Ханаану.

Хоча деякі люди все ще залишаються у «гарячих точках» бойових дій і не мають можливості поїхати звідти, зараз вже понад 3млн українців виїхало за кордон і ще багато перемістилися на Західну Україну. З власного досвіду можу сказати, що коли ти біженець, є декілька етапів сприйняття реальності: спочатку біль, гнів, страх, коли їдеш потягом, автобусом або автівкою в нікуди, покинувши родичів, батька; потім радість від того, що ви дісталися живими - залізницю не підірвали, вас не розстріляли, а люди на заході пропонують допомогу, ви разом плачете, розмовляєте, обіймаєтесь; потім адаптація до нового середовища, до відсутності сирен і вибухів, хоча кожен гуркіт насторожує; бажання допомогти армії – робите сітки, йдете до гуманітарних центрів, фасуєте одяг, продукти; їдете далі в село або за кордон до чужих людей і знов не можете звикнути, продовжуєте допомагати Україні, інколи плачете, але залишаєтесь сильними.

Зараз я в Україні, але не вдома, не в Харкові. Для мене такі прості речі як тиша, природа, посмішка мами, смішні витівки сестри, впевненість батька стали синонімами щастя. Звичайно, не все так добре, як нас запевняють родичі, але ми не можемо просто сидіти і витрачати свої життєві сили на сум. Саме наша посмішка і правда переможуть в цій війні!

Щастя можливо пізнати, коли ти читаєш меми про путіна, коли циган вкрав танк, а бабусі закривають окупантів у WC, коли харківські комунальщики висаджують клумби, а окупанти самі себе обстрілюють. Щастя – це коли йдеш на пагорб і дихаєш повітря після дощу, слухаєш пташок, яких ніколи не чув, бачиш лелек. Це все – символи життя і перемоги, це віра.

Страшно, коли читаєш, що недалеко від твого будинку прилетіла ракета, а у вихідний день обстріляли ринок, де звичайні люди купляли їжу – не вистачає злості на тих свиней, що не мають нічого святого у серці. Я вірю, що все має вагу у світі, а життя невинних дітей найважчі, тому коли прийде час, росіяни заплатять за все.

Кожен у цій ситуації переживає за рідних і близьких, але кожного дня видихає, коли чує їх голос і що все добре. Я ніколи не думала, що однокласники можуть стати такими близькими, але коли дівчинка не виходить на зв'язок місяць, а потім дзвонить тобі серед дня і

весело каже, що все добре – сльози виступають на очах. Ти біжиш казати всім, що з нею все добре, адже сама вона не зможе написати.

Дуже надихає те, що викладачі шуткують, відправляють меми, працюють, не дивлячись ні на що, розуміють тебе як ніколи і готові давати знання навіть в такій ситуації.

З початком цієї війни я нарешті зрозуміла, як мені пощастило бути громадянкою України, який в мене крутий народ і президент. Я тепер почала розуміти Шевченка і дізналася багато про нашу історію. Я вірю в перемогу, бо немає іншого варіанту. Я вірю, що все буде не просто добре, а чудово! Ми повернемося і все відбудуємо, нас будуть поважати в усьому світі, ми станемо великою державою. Ці труднощі лише показують нашу велич і силу. Якщо зараз ми можемо знайти хоч краплину щастя, то якими щасливими ми станемо опісля нашої перемоги! Я пишаюся Україною, я вірю в ЗСУ, разом до перемоги і все буде Україна!!!

ДІТИ ВІЙНИ: ПАРАЛЕЛІ ПОКОЛІНЬ

Ярмола Дар'я, Кошлай Софія, члени краєзнавчо-пошукової групи «Джерело»
Пологівської гімназії Новосанжарської селищної ради Полтавської області
Керівники: **Шалаєва Алла Миколаївна**, учитель історії,
Бровко Інна Олександрівна, учитель української мови

Існує ціле покоління, чиє дитинство припало на часи Другої світової війни. Їх так і називають – діти війни. Зруйновані будинки та звуки пострілів, повітряна тривога та «похоронки» з фронту. У половини дітей війна відняла батьків, бабусів та дідусів, братиків та сестричок. Таке горе не порівняти ні з чим. Замість дитячих пісеньок діти війни чули розриви бомб, замість чистого неба бачили літаки-бомбардувальники. Багато дітей тоді не знали, що таке іграшки. Дівчатка зберігали як зіницю ока єдину пошарпану ляльку, а хлопчики грали гільзами від гвинтівок та снарядами, що не розірвалися. Від таких «іграшок» часто траплялося лихо.

Війна... Як багато значень має для кожного з нас це слово. Кожен з нас, напевно, не раз чув розповіді про ці страшні події від старшого покоління. Ми, сучасні діти, до недавніх часів навіть не могли і уявити собі, що таке рости під час війни. Війна ж, що сьогодні прийшла на нашу землю, перевернула наше життя нищівним чином.

«Вибухи, які розбудили нас уранці, чуло все місто. Прокинулись усі. Відчиняючи вікна, ми чули, як вибухають снаряди. Надворі було темно і холодно. Ніхто нічого не розумів: де вибухає, що вибухає. Ми зателефонували бабусі, яка мешкала на восьмому поверсі, щоб запитати що вона бачить. Вона сказала, що горить за окружною, там де військова частина, яка знаходилася за два кілометри від нашого будинку. Ми почали збирати у валізу все, що може знадобитися. Потім вийшли до машини. На подвір'ї було багато людей, які теж вантажили речі. Щойно ми виїхали з двору, стали в затор. У всьому місті було стільки машин, як у годину пік. Машин було настільки багато, що здавалося, що вони не рухаються. Тому ми вирішили доїхати до метро «Холодна гора» і спуститися в нього, щоби подумати, що робити далі. Спустившись туди, ми все ж чули вибухи. Потім зателефонували татовому братові, він служить у ЗСУ. Він сказав, що бомблять дуже багато міст. Після цього ми зателефонували близьким, вони сказали: «На в'їзді до Харкова почалися бої». І ми вирішили їхати з міста. У всіх була паніка та жах. Водії порушували правила дорожнього руху. Усі хотіли швидше виїхати. На заправках було по 40-50 машин», – каже Крістіна, їй лише тринадцять.

Так, через війну багато дітей вимушені залишати свої домівки. Їх світ раптово перевернувся від страху та паніки, а самі вони стикаються з неймовірною травмою, покидаючи родичів, друзів та своє звичне життя. Сім'ї, які вимушені тікати від війни, налякані, шоковані та відчайдушно прагнуть безпеки.

«Я дуже боявся слова «війна». Я не хотів його навіть чути. Це найстрашніше слово для всіх. І вона почалася... Я почув вибухи – це було дуже страшно. Ми побачили спалах. Мені та моїй старшій сестрі мама сказала збирати найдорожчі та найважливіші речі. Вибухи були все ближче і ближче. Ми погрузили речі в машину, все навкруги було у диму. Ми чули звук

ракет, як вони летять. Моя сім'я бачила багато пожеж. В місті затори. Ми думали куди їхати. І ми поїхали до бабусі. В Інтернеті було багато фейків. Один із них про те, що не випускають з Харкова... Але ми виїхали. По дорозі було багато донецьких машин», – розповідає Андрій, йому одинадцять.

Невже людина народжується для війни? Не хочеться в це вірити. Навіщо народжуватися для руйнування?.. Ці думки немов би переплітаються з розповіддю одинадцятирічного Владика: «Одного дня я прокинувся з-за того, що мій батько бігав по квартирі (в мене батько військовий), та швидко збирав речі. Це все було 24 лютого. За тиждень мама відправила мене до бабусі. Був вечір. Я тоді купався, коли пролунав перший вибух. Це було десь далеко, може десь за кілометр. Потім пролунав другий вибух ближче. Я виліз з ванної, швидко вдягнувся. Пролунав третій вибух. Здається зовсім поряд. Четвертий вибух... Загорілась сусідська хата. Згодом ми дізнались, що двоє людей загинуло. Враз ми почули гул літака. Швидко зібрались та побігли в підвал. Дід не захотів йти. У дверях підвалу було малесеньке віконечко. Я побачив спалах. Потім був сильний вибух. Я швидко побіг до мами. Скрізь було багато пилу. Хвилин за п'ять прийшов дід, він дивом врятувався. Його врятувала несуча стіна».

Сім'ї зривалися з теплих ліжок від залпів, хапали дітей і ховалися у ваннах, коридорах, підвалах чи метро. «24 лютого ми прокинулися о п'ятій годині ранку від потужного шуму літаків і сильних вибухів. Мій син дуже злякався, підскочив з ліжка і забіг до нас у кімнату. Він не розумів, що відбувається. Потім ми сім'єю вибігли до балкону подивитись, що відбувається. Десь далеко лунали сильні вибухи. Спочатку син відчував себе спокійно. Та коли ночами почались дуже сильні вибухи поруч з нашою домівкою, він підскакував наляканий та дуже швидко вдягався. Ми вибігали у тамбур та чекали... Згодом він почав боятися залишатись сам у кімнаті, просив не залишати його самого. Ми з сім'єю вирішили виїхати з міста», – ділиться своїми спогадами мама тринадцятирічного Кості.

Війна... Страждання... Біль... Гіркота... Самотність... Смерть... Стільки горя несуть в собі ці слова! Як підтвердження цього, розповідь мами двох маленьких діток з Авдіївки: «Роки окупації ми переживали дуже важко. Було дуже страшно. Нас обстрілювали із самого початку війни, навіть раз влучило в наш будинок. Ми сховались. Це було восени, холодно... Кілька днів, довелось жити у родичів, поки чоловік поміняв вікна та дещо полагодив у будинку. Донька була ще зовсім маленька, ми намагалися її опікати від усього негативного, оберігати від негативних емоцій та вражень. Хотіли, щоб вона менше запам'ятовувала події, які відбувалися, і не дуже звертала на все це увагу. Я робила все, щоб донька в собі нічого не тримала.

Ми жили в таких умовах вісім років. Коли у нас дуже сильно стріляли, ми постійно ховалися в одній з кімнат, де немає вікон, бо підвал був ненадійним. Донька питала: «Що це?». А я пояснювала, що то чужі дяді між собою так змагаються. Будинок наш залишився і без вікон, і без дверей. 8-9 травня цього року нашу вулицю бомбили, горіло дуже багато будинків. Зараз туди нікого не пускають, і ми не знаємо точно, в якому зараз стані наше житло. У нас є і молодший синочок. Йому п'ять з половиною. Народився він уже під час війни в січні 2017 року. Тоді у нас були дуже сильні обстріли, сусідку убило. Діти бояться й досі, страх є, коли чують якісь гучні звуки».

«Моя донька кожного дня цікавиться, коли піде до свого дитсадку. Її постійно цікавить, коли закінчиться війна, щоб повернутися до додому, тому що там дідусь і бабуся, і її друзі, іграшки....

Ми до останнього вірили, що все-таки нас це омине, але після випадку в Краматорську, вирішили швидко виїхати», – каже Інна, мама п'ятирічної Кіри.

Війна – це подія, яку треба не тільки пережити, але й осмислити. Говорить Катерина: «Мені чотирнадцять і я з міста Охтирка. Це місто чинило опір проти російських танків, «БТР», артилерійських установок та самих військ. В перший день війни приблизно об одинадцятій годині по центру міста проїхали російські танки. Мене переповнювали емоції, бо я до цього ніколи не бачила справжніх танків, та взагалі і війна – це для мене щось нове. Вони поїхали у сторону мікрорайону «Дачний», там почалась перестрілка. Спочатку говорили, що

вони зруйнують військові об'єкти та поїдуть далі, але після того, як вони їх зруйнували, вони не заспокоїлися. Практично кожен день, було чути вистріли та вибухи. Кожного дня ми з дев'ятого поверху бігали у підвал. З кожним днем ситуація в місті ставала складнішою та складнішою. Своїми бомбами вони зруйнували центр міста, мерію, приватний сектор, багатоповерхівки залишилися без вікон, деяким людям нікуди вертатися, а у деяких немає коштів не те що на виїзд, а навіть на їжу. Не дивлячись на всі ці жахи Охтирка не була окупована та отримала звання «місто-герой».

Коли спілкуюся зі своїми ровесниками на тему війни, то дивуюся тому, як по-дорослому вони міркують, по-новому дивляться на життя, розуміють, що насправді має цінність, а що лише здавалось важливим. Якщо до війни вони мріяли про дорогі гаджети, гарний одяг та поїздки до моря, то тепер мріють лише про мирне небо над головою, радіють, коли рідні поруч, живі та здорові, розуміють, що спілкування з друзями – це велика радість.

«Війна – це жахливе явище, яке змушує людину зіткнутися з великою кількістю складнощів і різних неприємностей. Перший день війни змусив мене дуже хвилюватися, це був найстрашніший ранок мого життя. Я прокинулася від криків матусі, вона кричала: «Доню, збирай документи – почалась війна!» Це найстрашніші слова. Дуже страшно засинати, коли ти не знаєш чи прокинешся ти вранці. Раніше у мене не було цінностей, а зараз я починаю цінувати кожен хвилину свого життя, розуміти, що ті маленькі суперечки з рідними, то зовсім дрібниці. Зараз я дуже вдячна Богу, який нас захищає. Боже, велике тобі дякую, що мої рідні та близькі живі та здорові.

Пережити війну дуже складно. Вибухи, які зовсім не дають спокою, літаки, які літають над головою і ти не знаєш скільки він зараз щось чи ні. Я дуже вдячна тим людям, які нам зараз допомагають у такий надзвичайно складний час. Кожен приніс щось свого. Велике дякую кожному, хто допоміг нам.

Війна змусила мене задуматися чи варто сперечатися з рідними, зараз я молюся кожен вечір, аби там, на Донбасі, мої рідні залишилися живі та здорові. Кожен день, коли я дзвоню своїм рідним, в мене тремтять руки (чи візьме трубку матуся або тато?..), щоб сказати їм, що дуже їх люблю. Чи почую я у відповідь слова «Доню, все добре, ми живі та здорові». Це маленьке речення з вуст батьків робить мене найщасливішою дитиною», – ділиться своїми переживаннями шістнадцятирічна Даша.

Війна, немов гострий ніж, проходить по серцях важкими ранами, які залишають слід на все життя. «Я зрозуміла, що війна, це найстрашніше, що є в моєму житті. Я пам'ятаю той день: 4 години ранку, ми з мамою прокидаємося від вибухів. Потім мама говорить: «Збирай речі». Я дуже плакала та не розуміла чому я маю покидати свій будинок, свою батьківщину, де я виросла, де жили мої батьки, бабусі, дідусі. Коли ми сідали в автобус, я бачила заплакані очі матусі та молила Бога, щоб повернутися і взяти її за руку і відчувати, що вона поруч. Я дякую людям, які зараз нам допомагають. Дуже сподіваюся, що я повернусь додому, до рідної хати, туди, де в мене були друзі. І де я була щаслива», – говорить Анна, їй п'ятнадцять.

Війна завжди б'є по дітях найсильніше. Вона відбирає у них дитинство, віддаючи натомість страх, біль, страждання, сльози, втрату рідних, втрату віри у краще майбутнє. Війна, немов гострий ніж, проходить по їх серцях важкими ранами, які залишають слід на все життя.

«Я, мати двох дітей. Доньці чотири, сину лишень рік. Донька ще маленька, але вона вже все розуміє. Коли ми були ще вдома і було чути вдалині вибухи, вона вже тоді питала, коли це закінчиться!? Одного разу ввечері було дуже гучно, ми сиділи дивилися телевизор і донька швидко прибігла до мене злякана зі словами: «Мама, коли це закінчиться?! Де це стріляють? Не у нас?..»

В мене серце завмирало від болю, що мої діти це бачать та чують. І ми зрозуміли, що треба виїжджати туди, де більш-менш тихо», – ділиться своїми переживаннями Євгенія.

Війна – страшно, дуже страшно слово. Це найважче випробування для народу. Найбільш беззахисними і вразливими виявляються в цей час діти. «Того дня, коли почалася війна, ми мирно спали. Почули вранці гул, трішки злякались. Через декілька днів зателефонувала мамина сестра і покликала нас до Польщі. Ми збиралися дуже швидко, мама

нервувала. До Львова ми їхали потягом, людей було багато. Спали навіть на підлозі, в тамбурі. На кордоні з Польщею нас погодували. Три години стояли на таможні. Потім людей забрали автобуси. В Польщі ми поселились в дуже привітних людей. Вони нас нагодували і розмістили в одній з кімнат. Мама одразу пішла працювати. Згодом ми зняли окрему квартиру. Спробувала навчатися в польській школі, не сподобалося. Тому вирішила продовжувати навчання онлайн в своїй рідній. Але щоб приносити хоч якусь користь державі, де вимушена була жити, пішла у волонтери. Кожного дня, разом із господарями квартири, навідую і допомагаю дітям із неблагополучних сімей. Граємо в ігри, перебираємо іграшки. Спілкуюся з ними за допомогою гугл-перекладача», – вірить і дуже надіється, що скоро повернеться додому тринадцятирічна Анна.

У війнах немає сенсу... Невже можна знайти причини, які можуть виправдати мільйони загублених життів... Особливо жорстока реальність довкола залишає у маленьких хлопчиків та дівчаток глибокі травми на все життя. Зараз діти війни часів Другої світової вже стали бабусями і дідусями. І ніхто з них не міг і подумати, що в наш час, у цивілізованому світі, у людей вистачить жорстокості, щоб знову розпочати війну. Вони навіть у жахливих снах не могли собі уявити, що на схилі їхніх літ їм знову прийдеться не лише згадувати, а й переживати знову розруху, сльози, велике горе, а їх онуки і правнуки будуть позбавлені щасливого дитинства. Їм, дітям війни часів Другої світової, доводиться сьогодні вкотре ще раз переконуватись в тому, що немає нічого страшнішого в житті людства, ніж війна. Кривава, жорстока, неконтрольована...

Ось що говорять сьогоднішні діти, чие життя докорінно змінила війна.

Мирослава, шість років: «Ми приїхали сюди до родичів, бо у нас стріляють. Тато нас переконав переїхати, сам залишився. Добирались автомобілем, потім автобусом, далі потягом, тоді знову автобусом та автомобілем. Так їхали дві доби. Війна – це дуже погано. Я дуже хотіла б, щоб був мир...»

Дмитро, шість років: «Війна у нас іде, стріляють, це дуже погано. Росія на нас напала. Я вірю в нашу перемогу...»

Ігор, шість років: «Війна – це танки, літаки, ракети. Дуже багато військової техніки. Це солдати. Дуже багато солдатів. І бої...»

Денис, сім років: «Війна – це коли стріляють, стріляють, стріляють. Стріляють по людях, по будинках, по тваринах. Коли вперше почув гул сирени, то дуже злякався, особливо, коли довелося бігти з батьками до бомбосховища. А зараз я вже не так боюся. Коли починає звучати сирена, я відразу беру свій іграшковий автомат, який мені подарував тато, щоб захистити маму. На війні гине дуже багато людей і їх дуже шкода. Раніше я мріяв про новий телефон та про поїздку з батьками до моря. Тепер у мене одна мрія – щоб скоріше закінчилась війна, і мама частіше стала посміхатись.

Катерина, чотирнадцять років: «Спонукаю допомогти своїй рідній країні хоч маленькою справою».

Андрій, одинадцять років: «Але є гарні новини, одна з них – крейсер «Москва», росіяни не знають, що робити далі. Скільки смертей... Але я знаю, що ми переможемо, бо ми сильні».

Ми впевнені, що в нашій країні не залишилося жодної людини, якої не торкнулася б війна. Хоч ми і живемо на тій території, де нема бойових дій, все одно кожен з нас є свідком того, що відбувається в нашій країні завдяки новинам з телебачення та Інтернету, а також розповідям свідків.

"Ми родом з війни", – стверджують ті, чие дитинство припало на важкі часи. Їхнє безтурботне щасливе дитинство безповоротно йде, йому на зміну приходять біль, страждання, втрати рідних та близьких. Діти, які пережили війну, ніколи вже її не забудуть. Ночами вони, як і раніше, чутимуть гуркітливий розрив бомб, перелякані крики, кулеметні черги. Крихкі дитячі душі війна стискає сталевими лещатами, ранячи і калічаючи їх.

Ми і все наше покоління зазирали у жахливі очі війни. Як маленькі, так і підлітки розуміють, що щастя – це коли ти прокинувся у своєму ліжку в себе вдома, і тобі всміхаються твої батьки, котрі зараз поряд, радісні та щасливі, і не треба ховатися в

бомбосховище. Просто варто над цим замислюватися частіше. Ми мріємо про хороше майбутнє, про великі та малі перемоги, і твердо віримо, що ці перемоги мають бути лише мирними. Віримо, що Україна обов'язково переможе, адже хто прийшов з мечем, той від меча і загине, і немає нічого вищого та благороднішого за те, коли ти захищаєш свій народ та Батьківщину.

Нехай більше ніколи на Землі не буде воєн.

Післямова.

При написанні роботи використано історії дітей, тих, хто був вимушений залишити рідний дім і хто сьогодні знайшов прихисток в нашому малесенькому, але дружному селі. Ці історії розказані ними самими або ж їх батьками. А також взято до уваги власний досвід наших одношкільників, котрі волею долі зараз живуть за межами України. Використано і фонди шкільного музею «Берегиня», зокрема матеріали, які юні краєзнавці-пошуківці зібрали в рамках реалізації власного соціально-культурологічного проекту «Долі з автографом війни» – збірка «Спогад крізь прірву років», приурочена дітям війни Другої світової.